

Toronto University Library
Presented by

A. A. Pottinger Esq. M.A.
through the Committee formed in
The Old Country
to aid in replacing the loss caused by
The disastrous Fire of February the 14th 1890

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Ontario Council of University Libraries

W. A. Pottinger

AUGUSTO BOLEBIO

E. P. SCHOMANN

VIRO CELEBERRIMO

AUGUSTO BOECKHIO

DEDICAT

G. F. SCHÖMANN.

VIO GEFERLINO

AUGUSTO BOECHIO

LIBRARI

G. E. SCHÖN

HG
S

DE

COMITIS

ATHENIENSIIUM

LIBRITRES.

SCRIPSIT

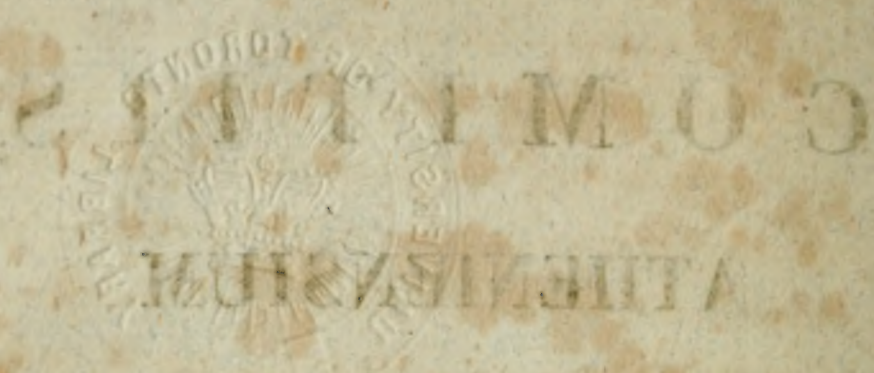
GEORG. FRIDER. SCHÖMANN.

GRYPHISWALDIAE

SUMTIBUS ERNESTI MAURITII.

MDCCCXIX.

1167
2

LIBRARY

14010
28/7/91
L

GEORGE ERIDAN SCHELMANN

OLIPHANT & GARDNER

PRINTED AND BOUND BY

1888

Verissime illud nuper abs Te dictum est, Boeck-
hi, vir celeberrime, Graecarum antiquitatum do-
ctrinam vixdum supra prima initia evertam esse.
Plurimae enim earum partes gravissimae et cognitu
dignissimae aut parum adhuc explicatae sunt, aut
plane neglectae et praetermissae jacent. Imprimis
autem de jure Atheniensium publico privatoque
tam multa vulgo perperam traduntur, tam multa
omnino ignorantur, ut ne ad oratores quidem At-
ticos intelligendos satis instructi simus, atque in
quavis fere pagina iis difficultatibus impediamur,
ex quibus neque interpretes neque antiquitatum
scriptores nos exsolvant. Atque hac difficultates
deterruisse plerosque videntur a tractandis horum
oratorum reliquiis, eoque factum est, ut, cum alii
libri, etiam futilissimi, a summis saepe viris ma-
gno studio perpurgati atque illustrati sint, ex tam

multis tamque egregiis orationibus vix una atque altera talem, qualem desiderabat, editorem invenerit. Ego autem, ex quo me studiorum meorum cursus ad Demosthenem ceterosque oratores cognoscendos deduxit, ita eorum virtutibus captus sum, ut divelli ab iis nulla re possem, nihilque magis optarem, quam ut aliquando bene de iis mereri mihi contingeret. Duas autem esse vias intellexi, quibus eo pervenire conarer: nam et corrupta in iis plurima esse, quae emendari, et supposititia nonnulla, quae indagari atque detegi critica ratione deberent, et interpreti in nullo fere scriptorum genere plura esse illustranda. Sed illam viam, criticam dico, ne nunc jam affectarem, multae me rationes dehortatae sunt: adolescentia, virium tenuitas, subsidiorum summa inopia, ipsa denique horum scriptorum praestantia, quae eos vindicare debet ab immaturis criticorum conatibus. Neque enim tam praeclaris operibus manum a quoquam admoveri fas est, nisi ab eo, qui dignum aliquid eorum praestantia, hoc est perfectum atque absolutum a se afferri posse confidat. Interim igitur, dum talem de me spem capere liceret, alteram mihi viam ingrediendam esse statui, ut eam Atticae rei-

publicae, magistratum, judiciorum, comitorum, legum institutorumque civilium cognitionem mihi compararem, sine qua illi oratores recte intelligi nequeunt, videremque, si quid ex harum rerum scientia in medium proferre possem, quod ad eorum interpretationem pertineret, facilioremque lectionem aliis redderet. Hoc igitur consilio veteres scriptores, quoscumque utiles mihi ad hanc rem fore sperabam, studiose pervolvere, et, quae opus erant, enotare coepi. Inde quae ego inveneram aut invenisse mihi visus eram, comparavi cum iis, quae in hoc genere prius erant ab aliis vulgata; neque meorum me piguit. Quamvis enim multa illi effecerint, quorum merita nemo lubentius agnoscere potest, quam ego, multo tamen plura aliis facienda reliquerunt. Atque hic imprimis de comitiis locus ita adhuc ab omnibus tractatus est, ut, si quis vel paullulum modo ad ejus accuratiorum cognitionem attulerit, aliquam tamen se apud antiquarios gratiam initurum sperare possit. Itaque hunc mihi primum pertractandum elegi, et quamquam rem pluribus sane, quam cogitaveram, difficultatibus impediri videbam, amor tamen semel suscepti negotii his ipsis magis accensus est, quam

restringitur, neque me opus meum deponere passus est, nisi ad finem perductum.

Habes, Boeckhi, quomodo nata sit haec de comitiis Atheniensium commentatio, quam Tibi oblatam Tuoque nomine ornatam ut ne graveris accipere vehementer Te oro, Mihi quidem, nemini neque patrocinium magis optandum neque iudicium pluris faciendum videtur, quam Tuum, qui cum universo nostrarum litterarum genere, tum praecipue in reipublicae Atticae cognitione nemini cedas, plurimis longe antecelas. Tu igitur iudicabis, fecerimne operae pretium an aliud potius mihi agendum fuerit. Tua me sententia aut ab instituto cursu revocabit, aut ad pergendum alacriorem reddet. Sed Te non id unum spectaturum confido, quid debuerim assequi, sed illud quoque reputaturum, quid potuerim, homo adolescens, viribus inexercitatis, occupationibus autem muneris scholastici multis ac variis ita districtus, ut pauculas tantum horulas subsecivas in hoc opus impendere ac saepissime non nisi post longas intermissiones rem inchoatam absolvere licuerit. — Reliqua, ne Te diutius detineam, paucis eloquar.

Primum igitur illud Tu ipse optime nosti, qui

sint et quales illi scriptores, quibus potissimum in tali quaestione mi quis debeat, et quae sint illa tempora, quorum instituta ex iis, paullo accuratius quidem, cognosci possint. Non igitur opus est, Te admoneri, cur neque de comitiorum ante Solonem et Clisthenem ratione exposuerim, neque eam, quae post amissam libertatem extiterit, attigerim, nisi obiter, ubi res ita ferebat. Sed in iis, quae medio tempore, stante ac libera republica obtinuerunt, investigandis atque illustrandis haud indiligenter me versatum esse arbitror. Utinam autem omnibus, quibus indigebam subsidiis instructus fuisset. Sed defuerunt mihi non pauca. Photio v. c. et Zonara carui et adhuc careo. Nondum enim illi in has terras pervenerunt, neque ego, quippe scholasticus magister, tantum nummorum comparcere potui, quo mihi eos pararem. Etiam Harpócrationem diu desideravi, nec nisi post absolutum primum librum nactus sum; tantisper iis, quae apud Petium, apud Pollucis, Hesychii et Suidae interpretes aliosque scriptores passim ex eo afferuntur, contentum esse oportuit. Aliis libris non nisi per intervalla et rarius uti licuit, velut Reiskiana oratorum editione; quamobrem,

ubi hi testes adhibendi erant, citavi eos ex editione Henrici Stephani. Sed in Demosthene tamen semper e Reiskiana paginarum numeros indicavi; hos enim meo Tauchnitzianae editionis exemplo adscripseram. In Scholiis autem, quae Ulpiani feruntur, usus sum editione Lutetiana, a Morelio inchoata, a Benenato autem, Lambini auxilio, absoluta. Isocratis non aliam editionem habui, quam Wolfianam illam, quae Basileae prodiit anno 1571. Aristophanem denique modo e Kuesteriana, modo e Brunckiana citavi, prout alterutra ad manum erat.

De recentioribus scriptoribus, qui ante me de iisdem rebus tractarunt, non attinet nunc multa dicere. Sunt autem ex his quoque nonnulla, quibus me vellem diutius minusque festinanter uti potuisse. Nam Corsinii Fasti Attici in quam breve tempus mihi concessi fuerint, Tu ipse non necis. Ex Heraldii animadversionibus in Salmasii defensiones miscellas, itemque e Biagii tractatu de Decretis Atheniensium intra quinque aut sex dierum spatium excerpta fuerunt ea loca, quibus mihi opus fore putabam. Quodsi in tanta festinatione aut praetermissi nonnulla aut minus

recte accepi, paratam mihi apud aequos iudices veniam fore spero. Saepius autem me ab illorum scriptorum placitis recessisse et contra eos disputasse videbis. Id Tu, si me veritatis tantum studio fecisse intellexeris, laude potius quam reprehensione dignum iudicabis, etiamsi fortasse non semper illam, quam quaesivi, veritatem invenisse Tibi visus fuero. Quod autem nonnullis de rebus etiam contra Tuam sententiam statuendum putavi, parum Te noxim, si Te id aegre laturum, veniamque mihi propterea a Te petendam esse arbitrer. Illud potius rogo, ut, si quid aut in his aut in aliis Tibi non probavero, veriora Tu me doceas, persuasumque habeas, nulla re magis me Tibiobligari posse.

Restat, ut mendorum, quae passim deprehendes, excusationem Tibi proponam. Plura sane sunt, quam vellem, praesertim in libro Tibi pro specimine oblato; neque, quod multi solent, omnem hanc culpam in typosetam aut correctorem transferre possum. Nam cum initio fore sperarem, ut liber meus hic Gryphiswaldiae typis describeretur, minorem in scribendo curam adhibui, quoniam facile me, quae peccata essent, corrigere posse pu-

tabam, si descripta a typographo folia mihi perlustranda traderentur. Sed haec me spes post frustrata est, et quae scripseram, Lipsiam mittenda fuerunt citius, quam emaculari a me possent. Ita factum est, ut multa relinquerentur, quae, si licuisset, correcturus fuisset. Sed ea, quae graviora videbantur, in fine libri emendata invenies; leviora, quae nullo negotio quilibet lector ipse corrigere poterit, omnia commemorare non necesse habui. Tu autem his non recusabis ignoscere, si in ipsa serum tractatione Tibi aliquatenus satisfecero. Quod ut mihi contingat, vehementer exopto.

Vale, vir celeberrime, mihi que fave.

Scribebam Gryphiswaldiae, d. XXIX Martii
MDCCGXIX.

INDEX CAPITUM

Prooemium Pag. I. Lib. I. Cap. I. De comiti- orum generibus. 27. Cap. II. De statis comi- tiorum diebus. 33. Cap. III. De comitio- rum locis. 52. Cap. IV. A quibus et quo modo populus ad co- mitia convocatus sit. 58. Cap. V. De comitiorum mercede. 63. Cap. VI. Qui suffragium habuerint. 70. Cap. VII. De Prytanum et Proedrorum in co- mitiis munere et fun- ctionibus. 83 F. *) Cap. VIII. De ritu- bus comitiorum initio peractis. 91 G. Cap. IX. De Senatus con- sultis. 95 G.	Cap. X. De oratoribus. 103 Cap. XI. De ferendis suffragiis. 117. Cap. XII. De Psephis- matis. 129. Cap. XIII. De comitiis dimittendis. 147. Lib. II. Cap. I. De rerum in comitiis tractata- rum generibus. 153. Cap. II. De actione le- gum male rogatarum. <i>Γραφή παρανόμων.</i> 159. Cap. III. De criminum extraordinariorum delatione, <i>εισαγγελία</i>, ad Senatum aut po- pulum. 170. Cap. IV. De aliis judiciis populi extraordinari- is et de iudiciis ad po- pulum factis. 217. Cap. V. De querela apud

*) Cum typoshetae incuria duarum plagularum F et G paginae
iisdem numeris 81 - 96 notatae sint, in utroque indice harum pagi-
narum numeris, quo discerni possent, plagularum notas apposuit.

- populum, προβολή, et de accusationis denuntiatione, επαγγελία. 227.
- Cap. VI. De Ostracismo. 245.
- Cap. VII. De legibus ferendis abrogandisque. 248.
- Cap. VIII. De bello, pace et foederibus atque commerciis cum exteris civitatibus . . . 281.
- Cap. IX. De redditibus et de administratione rei pecuniariae, quatenus ad comitia pertinebat. 285.
- Cap. X. De Sacris. 297.
- Cap. XI. Demagistratibus, curationibus et ministeriis. 307.
- Cap. XII. De aliis quibusdam rebus in comitiis tractari solitis. 331.
- Lib. III. Cap. I. De divisione populi Attici in tribus et curias. 341.
- Cap. II. De tribuum conventibus. 367.
- Cap. III. De curiarum conventibus. 367.

PROOEMIUM.

Omnis reipublicae administratio constat tribus partibus, consilio, magistratibus et judiciis, quorum varia atque diversa conditio et descriptio varia efficit atque diversa rerumpublicarum genera.*) Nulla autem re magis continetur respublica, quam illo, quod diximus, consilio, quippe cujus non ea solum sit vis, ut de summis rebus deliberet atque decernat, veluti de bello et pace, de foederibus et pactionibus et quae sunt id genus alia, sed ut leges quoque sciscat, quarum magistratus ministri, iudices interpretes, omnes autem cives servi sunt, ut magistratus, si minus omnes, at multos tamen creet, denique ut judicia quoque nonnunquam exerceat, de gravioribus quidem causis, quae ad summam rempublicam pertinent, et mortis, exilii, bonorum publicationis poenas decernat. Quarum rerum potestas in libera civitate aut penes universum est populum, aut penes aliquam ejus partem, ut penes divites aut nobiles: illud populari sive democraticae, hoc aristocraticae civitati proprium est. Sed ipsius popularis civitatis variae sunt formae. Nam aut omnes quidem deliberant atque decernunt, non tamen in unum coacti, sed vicissim et ordinibus partibusque descripti, *κατὰ μέρος, ἀλλὰ μὴ πάντες ἄθροοι*; aut collegia magistratuum, ad quos tamen aditus omnibus, sed quodam ordine, patet; aut alia sunt negotia, quae ad universi populi

*) cf. Aristotel. Polit. IV. 14.

conventus, alia, quae ad singulos magistratus referantur. Sed ut quisque est maxime popularis rerum status, ita, imminuta magistratuum auctoritate, latissime patet universorum potestas. Atque hoc evenisse videmus in Atheniensium republica, ubi populare imperium, ex regio ac dein optimatum paullatim exortum, tantum procedente tempore crevit, ut omni optimorum auctoritate ordinumque discrimine sublato, immoderata illa plebis dominatio, tyrannidi quam libertati similior, sua se ipsa vehementia suisque vitiis labefactaret et subrueret, atque postremo una clade percussam rempublicam hostium jugum subire cogeret. Sed pleraque talis imperii vis versatur et exseritur in comitiis, vel illis populi conventibus, ubi de maximis rebus publicis consultari et decerni solet; quorum accuratior cognitio necessaria est omnibus, qui vel historiam Atheniensium probe perspicere, vel scriptores, qui hunc locum attingunt, recte intelligere volunt.

Primum fuit Athenis, ut in ceteris omnibus Graeciae civitatibus, regium imperium; cujus quae fuerit forma ex Homericis maxime carminibus disci potest. Etenim, ut morum vitaeque privatae illis temporibus major fuit apud omnes Graecos aequalitas, ita in publicis quoque rebus et institutis minus inter se diversi fuisse videntur. Erat autem ubique regium jus non absolutum et extremum, sed populi potestate coercitum et temperatum. Plura enim sunt regni genera, cum aut perpetuo exercituum imperio et sacrorum quorundam procuratione omnis eorum definiatur auctoritas, qui reges vocentur, aut summo sint omnium rerum arbitrio, sed legitimo illo, et populis haud invidis, a patribus accepto, aut potestate quidem summa, sed ad tempus tantum creati, quales fuerunt, qui apud Graecos antiquioribus temporibus dicebantur

αἰσυμνήται *), aut tales denique, quales ab Homero describuntur heroicae aetatis reges, foris imperatores, domi iudices et rerum omnium publice gerendarum principes **). Hi igitur reges, si quid universi populi consensu et viribus agendum erat, concionem (*ἀγοράν*) convocabant, et quid fieri aut a populo sibi praestari vellent, indicabant. Populus autem semper ferme illorum auctoritatem sequutus, et obsequium suum acclamationibus testatus esse videtur ***). Attamen jam his temporibus sat magnum fuit in civitatibus ordinum discrimen, et distinguuntur ab Homero haud obscure principes et nobiles a plebejis. Illi, fortitudine, opibus et armorum genere eximii, regiis nonnunquam gentibus cognatione aut affinitate conjuncti, aut fabulosa stirpe divina clari, *αἵματος ἀγαθοῦ, ἔξοχοι ἄνδρες, ἥρωες* vocari solent ****), et magna sunt in republica, regiaequae proxima auctoritate, quare et ipsi *βασιλῆες* dicuntur, aut *ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες* †). Horum igitur voluntatem ut sibi conciliarent reges in consilium adhibere solebant clarissimos et natu maximos, quibuscum de rebus publicis deliberarent: dein, quod illis visum erat, si opus esse videretur, pro concione renuntiabant ††). Plebejorum autem etiam in concionibus exigua aut nulla fuit auctoritas, id quod vel ex eo patet, quod non appellantur nisi *ἥρωες* aut *ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες*, neque ad verba facienda surgit quisquam

*) v. Dionys. Halic. V. c. 73. cf. Alberti ad Hesych. s. v. Tom. I. p. 175.

**) cf. Aristot. Polit. III. c. 14.

***) Il. II. 143. 354. 395. Odys. III. 150.

****) Odys. IV. 611. Il. II. 188. Od. IV. 268. cf. Od. XVIII. 125. sq.

†) Od. I. 394. VIII. 390. XVIII. 63.

††) Iliad. II. 53. X. 414. cf. Feith. Antiq. Homer. lib. II. c. 6.

plebejus, sed heroes tantum*). Atque ab Ulysse plebeji illi, δῆμου ἄνδρες, dicuntur οὐτ' ἐν πολέμῳ ἰνακίδεσσι οὐτ' ἐν βουλῇ**).

Sed qui apud Homerum heroes, apud Athenienses fuerunt Eupatridae sive patricii et generosi. Antiquissimum autem hoc fuit institutum, ut in tres ordines populus distribueretur, εἰπατρίδας, γεωμόρους, δημιουργούς***). Atque Eupatridas quidem eos fuisse, qui aut regio generi cognati, aut stirpis vetustate et nobilitate clari essent, et ratio vincit, et veterum scriptorum testimonia docent, qui eos fuisse dicunt μετέχοντας βασιλικῶν γένους aut τοὺς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων καὶ χρήμασι δυνατούς. His autem solis permissa erat sacrarum publicarumque rerum tractatio, magistratuum iudiciorumque administratio, juris ac legum interpretatio et custodia, nulla harum rerum parte cum reliquis ordinibus communicata****). Rustici enim, γεωμόροι, i. e. fundorum possessores ab aliis γεωργοί, ἀγροῖῶται, ἀγροῖκοι dicti, agris colendis intenti, publicis negotiis non vacarunt†); operarii autem, δημιουργοί, infimae sortis homines, non artifices, quorum exiguus fuit antiquis temporibus numerus et haud abjecta conditio, sed mercenarii, pretio conducti, ser-

*) Od. VIII. 26. II. II. 110. Od. II. 15, 157.

***) II. II. 202.

****) Jul. Pollux. VIII. 111. Errant, qui classes has dicunt, ut Petitus, Legg. Att. II. 3. p. 201. Classes enim apud Romanos censum, ordines autem, ut patriciorum et plebejorum, stirpem sequuntur. Itaque rectius Eupatridarum etc. ordinem dicemus, quam classem. Classes enim e censu a Solone demum institutae sunt.

*****) Plutarch. Thes. c. 25. Dionys. Halicarn. II. c. 3.

†) Aliis autem in civitatibus posteriore tempore γεωμόροι fuerunt maximi census cives, et reipublicae principes; ut Sami et Syracusis. v. Thucyd. VIII. 21. ibiq. Duker. Herodot. V. 77. VI. 22. ibiq. Valckenar.

vilem operam opulentioribus praebebant; cuius generis homines apud Homerum et Hesiodum vocantur *Θῆτες*, et conjunguntur cum servis; a Dionysio vero comparantur cum Thessalorum Penestis*), ut videatur innuere, fuisse eorum plerosque, media inter libertatem et servitutem conditione, opulentioribus quasi addictos et in clientelam dicatos. Auctorem hujus descriptionis fuisse perhibent Theseum, qui omnibus Atticae incolis unius urbis civitatisque vinculo conjunctis, rempublicam ab ipso quasi denuo conditam, legibus plurimis et institutis salubriter fundasse et ornasse dicitur. Ante illum enim in duodecim oppidis, quorum nomina traduntur a Strabone**) dispersi habitabant Athenienses, singulaeque erant respublicae, quarum principes omnia suo arbitratu administrabant, neque Athenas ad regem conveniebant, nisi cum propter magnum aliquod et difficile negotium communi consilio et sociatis omnium viribus opus esse videretur***). Theseus autem parvas illas et separatas respublicas in unam majorem omnes contraxit, unamque omnis imperii, magistratumque judiciorumque sedem Athenis collocavit, ut etiam reliquae regionis incolae non suorum quique oppidorum, sed hujus unius urbis, quae *ἄστυ καὶ ἐξοχὴν* vocabatur, cives essent et haberentur. Atque hinc explicandum est, quod apud Atticos scriptores saepissime *ἄστυς* dicitur pro *πολίτης*, quoniam pleno civitatis jure non nisi in urbe Athenis, uti poterant; et illud quoque, quod Eupatridae dicuntur ab Etymologo *οἱ αὐτὸ τὸ ἄστυ οἰκοῦντες*, non quasi omnes urbem perpetuo incoluissent, sed quoniam nobilitatis suae jure perfrui non poterant,

*) Homer. Od. IV. 644. Hesiod. Op. et D. v. 565. Brunck.

Dionys. II. c. 9. Plura vid. ap. Ruhnk. ad Timaeum. p. 212 sq.

**) Strab. IX. p. 587.

***) Thucyd. II. c. 15. Plutarch, Thes. c. 24.

nisi in urbem se contulissent, atque idcirco multum temporis non ruri sed Athenis versabantur, reliqui autem ordines operibus suis intenti ruri plerumque degebant, neque ad munera reipublicae obeunda urbem frequentare necesse habebant. Quis enim audiet illos scriptores, qui ita popularem sibi fingunt Theseum, ut eum democratiae auctorem fuisse tradant, et vel Homeri testimonium afferant, qui in navium catalogo solos Athenienses *δημον* dicat *). Verum haec et ejusmodi alia in historiis debentur poetarum studiis, qui suorum temporum quasi quoddam exemplar, institutorumque omnium, quae praeclara et laudabilia putantur, originem ab ultima antiquitate et uno quodam magni nominis viro repetenda ducunt, ut et illa vetustate augustiora, et hic prudentia et virtute illustrior videatur **). Historici autem quantum absint plerique a vera et sana ratione critica in antiquitate tractanda, cuius, credo, satis perspectum est; et Plutarchus imprimis id sequitur, non ut ex

*) Plutarch, Thes. c. 25. c. 3.

***) Sufficiet unum Euripidem nominare, qui Suppl. v. 353. Theseum ita loquentem facit:

*καὶ γὰρ κατέστησ' ἀντὸν [τὸν δῆμον] εἰς μοναρχίαν,
ἔλευθερώσας τήνδ' ἰσόψηφον πόλιν.*

v. 405.

*οὐ γὰρ ἄρχεται
ἐνὸς πρὸς ἀνδρός, ἀλλ' ἔλευθέρα πόλις.
δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
ἐνιαυσίαισιν, οὐχὶ τῷ πλούτῳ διδοῦς
τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ χιὺ πένης ἔχων ἴσον.*

v. 440.

*τοῦλευθέρον δ' ἐκείνο, τίς θέλει πόλει
χρηστὸν τι βούλευμ' εἰς μέσον φέρειν ἔχων;
καὶ ταῦθ' ὁ χρηζὼν λαμπρὸς ἔσθ', ὁ μὲν θέλων
σιγῆ· τί τούτων ἐστ' ἰσαίτερον πόλει;*

Haud aliter profecto Pericles aut Cimón loqui potuisset. Ceterum vid. Pausaniae de istis fabulis iudicium, Attic. cap. 3. §. 2.

fabulis verum eruat, sed ut fabulis veri quandam speciem induat, et Thesei Romulive res gestas haud aliter ac Periclis aut Ciceronis referat.

Permansit autem Athenis ille rerum status etiam post Codri regis mortem voluntariam, cuius honori datum est ab Atheniensibus, ut nemo in posterum regio nomine imperaret. Inde summam rerum administrabant singuli Archontes ex una Codridarum gente, perpetuo, quoad viverent, et haereditario magistratu functi; dum, annorum CCCXVI intervallo decennale ex perpetuo factum est imperium, ita tamen, ut apud Codridarum gentem remaneret. Sed postea propter Hippomenis crudelitatem illi genti ademptum et in ceteros Eupatridas translatum est *). Erant autem Archontes potestate paene regia**), sed rationi reddendae adstricti***), quae tamen quomodo repetita sit, non magis scimus, quam quomodo ipsi, postquam magistratus eorum hereditarius esse desiderat, creati sint; nisi id quidem affirmari posse videtur, non populi universi, sed patriciorum tantum suffragiis creatos esse. — Postremo autem, Ol. XXIV. 4. iterum immutata est hujus magistratus ratio, et annui Archontes noveni e patriciis creati****). Ita et tempore contractiore et numero multiplicato imminuta quidem est Archontum potestas et in omnes

*) v. Suid. s. v. Ἴππομένης et παρ' Ἴππον καὶ κόρην. Taylor, ad Aeschin. in Timarch. p. 176. Heraclid. Pontic. 1.

**) Unde et ipsi βασιλεύειν dicuntur. v. Perizon ad Aelian, V. H. V. 13.

***) Pausan. Messen. c. 5. §. 4. τοὺς Μεδοντίδας ἀφείλοντο τῆς ἐξουσίας τὸ πολὺ καὶ ἀντὶ βασιλείας μετέστησαν εἰς ἀρχὴν ὑπεύθυνον, Medontidas autem et Codridas eosdem esse, notum est.

****) Ἀρχοντες θνιανσιαῖοι ἠρίθησαν ἐξ εὐπατριδῶν. Euseb. Chron. p. 155.

patricios aequabilius distributa; pluribus enim aditus ad illum honorem patere coepit, quam antea; sed plebis tamen conditio nequaquam in melius mutata. Nam cum publica hujus ordinis jura erant nulla, tum gravis erat et molesta magistratuum dominatio, quippe qui scriptarum legum defectu, suo, et eorum, qui ipsis in consilio aderant, patriciorum arbitrato et judicia exercebant, et summam rempublicam administrabant. Ad hoc plurimi e plebejis, aeris alieni magnitudine oppressi, creditoribus patriciis addicti et in miserrimam servitutem detrusi erant*). Itaque, sicut Romae factum est postea, cum patriciorum iniquitas, nullo freno coercita, plebem opprimeret, ut legum scriptarum desiderio omnes accenderentur, ita Athenis quoque eadem de causa excitata est seditio, quae ut leniatur, leges mandantur Draconi perscribendae. Fuerunt autem Draconis leges et parum illis turbis sedandis idoneae, cum privatum jus, non, quo maxime opus erat, publicum quoque complecterentur**), et nimia atrocitate et crudelitate invisae.

Itaque, cum major indies fieret patriciorum insolentia, plebis dolor et ira, turbataque essent omnia, occasionem arripuerunt ambitiosi e patriciis homines, Cylon cum sua factione, et regni potiundi consilium ceperunt. Sed horum conatus, cupidius, ut videtur, quam cautius suscepti, ceterorum patriciorum, Alcmaeonidarum maxime opera repressi sunt, majore populi invidia quam gratia. Atque illa invi-

*) Plutarch. Solon. c. 13.

**) Aristot. Polit. II. c. 12. *Αράκοντος δὲ νόμοι μὲν εἴσι, πολιτεία δ' ὑπαρχούσα τῶν νόμων ἔθηκεν. ἴδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδὲν ἔστιν ὅ,τι καὶ μείζον ἀξίον, ἀλλ' ἢ χαλεπότης, διὰ τὸ τῆς ἡμῶν μέγεθος.* cf. Plutarch. Sol. c. 17. Suid. s. γ. Gellius. N. A. XI, c. 18.

dia, non sola, credo, religione excitata, paullo post tempore Alcmaeonidas iudicio damnatos in exilium egit*). — Dein vehementior mota est seditio, et in tres factiones tota civitas divisa. Tenuis enim et egena multitudo, cujus durissima erat conditio, potentium odio et dolore injuriarum commota, omnem patriciorum auctoritatem sublatam et juris inter omnes ordines aequabilitatem institutam flagitabat. Horum hominum quoniam plerique montana loca, a Braurone ad Parnethem incolebant, nomen factioni inditum est Diacriorum. His adversi erant locupletiores, qui paucorum imperio favebant; qui, quoniam campestrum plerique regionem tenebant, quae ab Eleusine maxime ad Oropum porrigitur, Pediaei sunt appellati. Mediam inter utrosque partem amplectebantur Parhalii, maris accolae. Horum certamina cum diu sine eventu perturbassent rempublicam, et jam eo deventum esset, ut e plebejis permulti tabulas novas, leges agrarias et omnis reipublicae status conversionem aperte minarentur, ducemque sibi et vindicem libertatis, etiam per vim quaerendae, circumspicerent, tandem bonorum omnium consensu Soloni summa rerum permissa, legesque novae mandatae sunt describendae**).

Solon itaque, archon constitutus, cum praecipuum turbarum fontem intelligeret aeris alieni esse magnitudinem, nihil antiquius habuit, quam ut obaeratorum saluti consuleret, omnis, ut plurimis placet, debiti remissione, vel, ut alii tradunt, foenoris diminutione et aucto nummorum pretio. Dein, ut novarum in posterum seditio causarum praecideret, invisam patriciorum dominationem sustulit, plebi libertatem adseruit, et aequa, quoad fieri potuit, omnibus jura

*) Herodot. V. c. 71. Thucyd. I. c. 126. Plutarch. Solon. c. 12.

***) Plut. Solon c. 13. et c. 29. cf. Meurs. Sol. c. 10. Pisistrat. c. 3.

constituit. Primum enim, ne nimis confusa essent omnia, et par summorum infimorumque auctoritas, classes quatuor ex censu ita descripsit, ut primae classi accenserentur, quibus tantum esset fundorum, unde quingenti medimni, aut supra, redirent; secundae, quibus tercenti, tertiae, quibus ducenti*), quartae denique, quibus minor esset agrorum reditus. Nomina classibus fuerunt, Pentacosimedimnis, Equitibus, Zeugitis et Thetibus**). Ac ne tenuiores unquam a ditioribus fundorum possessione plane excludi possent, neve omnes agri paucorum fierent proprii, certum modum definivit, supra quem possidere nemini liceret***). Jam judicia, quae olim patriciorum propria fuerant, omnibus fecit promiscua, instituitque, ut ex universo civium numero qui iudicarent, sorte caperentur, neque quisquam propter census tenuitatem rejiceretur; id quod specie quidem haud ita magnum, reapse autem multo maximum esse postea compertum est****). Factum enim est ita,

*) Ita Pollux. VIII. s. 130. Plutarch Solon. c. 18. Aristoteles autem Polit. II. 12. Zeugitas secundo, equites tertio loco numerat, unde colligit Heraldus, Animadv. in Salmas. I, III. c. 15. p. 15. quod ex aliis quoque rationibus colligi potest, totam rem illius aevo jam desuetam et abolitam fuisse. Plura vid ap. Meurs, Solon. c. 14.

***) De Zeugitarum nomine vid. Corsin. Fast. Attic. P. III. P. 77.

****) Aristot. Pol. II. 7. *διότι μὲν οὖν ἔχει τινα δύναμιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἢ τῆς οὐσίας ὁμαλότης, καὶ τῶν πάλαι τινὲς φαίνονται διεγνωκότες, οἷον καὶ Σόλων ἐνομοθέτησε, καὶ παρ' ἄλλοις ἐστὶ νόμος, ὅς κωλύει πᾶσθαι γῆν ὁπόσῃν ἂν βούληται τις.* Integrum Aristotelis locum adscripsi, quoniam ab hoc uno, quod equidem sciam, Solonis illud institutum, a Meursio ceterisque praetermissum, memoratur.

*****) Plutarch, Solon. c. 18. Aristot. Pol. II. 12.

ut gravissimam reipublicae partem infimi pariter ac summi administrarent, quoniam de omnibus rebus, Senatus populique decretis, privatorum magistratuumque factis decernendi potestas iudiciis erat permissa *). Quamquam Solonis quidem aetate, et proximis post illum temporibus vix erat periculum, ne tot tantarumque rerum arbitrium ad levem et imperitam egentium civium multitudinem deveniret. Gratis enim et sine mercede tunc iudicabant; quae res ipsa eos, qui manu quaestum faciebant, abstertere debuit, quominus cum rei familiaris detrimento, publicorum negotiorum molestiam, nullis praemiis compensatam, susciperent. Quare ad sortitionem non fere profitebantur, sed totam hanc partem locupletioribus relinquere solebant.

Dein universi populi conventus, ἐκκλησία, Solon instituit, iisque publicorum negotiorum, quae ad magistratus non pertinerent, curationem, magistratum ipsorum creationem, denique summam omnis reipublicae administrationem permisit; de quibus quoniam in sequentibus libris singulatim et accurate scriptum est, nunc plura addere non necesse habemus. Sed his conventibus rectorem et moderatorem praefecit Senatam, vetuitque, ne quid ad populum ferretur, nisi Senatu ante consulto, neve quid populus juberet, nisi a Senatoribus in suffragium missus. Ipsum autem Senatam ex quadringentis civibus ita composuit, ut ex singulis tribubus, quae quatuor erant illo tempore, centeni quotannis viri, sed priorum trium classium, et triginta annis non minores, sorte caperentur, qui, ubi in examine instituto, se non indignos tali loco probassent, munere suo per

*) Vide quae infra, Lib. II. de γραφή. παρανόμων et de εισαγγελία dicentur, cap. 2. et 3.

unius anni spatium fungerentur^{*)}. Ceterum qualis ante Solonem Senatus fuerit, vel potius, quodnam collegium publici consilii locum obtinuerit, id, in testimoniorum defectu, conjecturis tantum assequi licet. Certe non ejusmodi fuisse collegium, qualem Solon Senatum instituit, quod ex omnibus civibus, non ordinum, sed census tantum discrimine observato, annuis vicibus sortito componeretur, res ipsa docere videtur. Democratiae enim, non Aristocratiae, qualis ante Solonem Athenis fuit, ejusmodi senatus proprius est^{**}). Forsitan autem partium, in quas populus distributus erat antiquitus, praesides et praefecti, etiam senatorio munere fungebantur. Apud Epidamnios certe Aristoteles prodit tribuum praefectos, *φυλάρχους*, fuisse, quorum loco postea senatus, *βουλή*, institutus sit^{***}); atque Athenis, Cylonis tempore, eos qui praecerant Naucrariis, summam in republica potestatem habuisse, Herodotus innuit^{****}); unde non temere conjiciat aliquis, eos de publicis negotiis consuluisse ac decrevisse. Sed in re tam obscura affirmari nil potest,

^{*)} Haec omnia e Sigon. de Rep. Ath. II. c. 3. Petit. L. L. A. A. III. 1. aliisque notissima sunt. In illo examine s. *δοκιμασία* quilibet candidatum indignum accusare poterat, cujus generis accusationem habemus, Lysiae orat. in Philon. p. 186. et defensionem, or. pro Mantitheo, p. 145. ed. Steph.

^{**}) Vid. Aristot. Polit. IV. 15. *Βουλή δημοτικόν*. cf. VI. 2. *δημοτικώτατον βουλή*. et ib. 8. cf. Heeren. Ideen. III. 1. p. 255.

^{***}) Arist. Polit. V. c. 1. *καὶ ἐν Ἐπιδάμνῳ δὲ μετέβαλεν ἡ πολιτεία κατὰ μόριον· ἀντὶ γὰρ τῶν φυλάρχων βουλήν ἐποίησαν*.

^{****}) Herodot. V. c. 71. *οἱ προτάεις τῶν Ναυκράρων, οἵπερ ἔνεμον τότε τὰς Ἀθήνας*. Fuerunt autem Naucrariae quadraginta octo, duodenae ex unaquaque tribu. Plura de iis dicentur infra, lib. III. cap. 1.

Magistratus capere omnes praeter postremae classis cives poterant, ita tamen, ut Archontum dignitas, cum aliis quibusdam, quae majorem fidem et prudentiam requirebant, Pentacosiomedimnis relinqueretur*). Archontum vero potestatem Solon imminuit; nam cum antea omnem fere rempublicam administrassent**), litesque suo arbitratu judicassent, ille, praeter sacrorum quorundam curationem, nil fere aliud iis reliquit, nisi ut causas, a se prius examinatas, ad iudices remitterent, judiciisque praessent***).

Ita sapientissime a Solone temperata reipublicae forma, et neque imminuta nimis optimatum auctoritate, et plebejis ad eam conditionem evectis, ut ab injuriis et servitio tuti neque ad corrumpendas turbandasque res satis validi essent, medius quidam

*) Ita e. g. ταμίαι τῆς θεοῦ ex Pentacosiomedimnis erant. Pollux. VIII. 97. De archontibus vid. Perizon. ad Aelian. V. H. VIII. 10.

**) Thucyd. I. c. 126. τότε τὰ πολλὰ τῶν πολιτικῶν οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἔπρασσον. Sunt haec verba ex eo loco, ubi de Cylonis rebus narrat, aliter paulo atque Herodotus I. 1. Nam quae hic Prytanes Naucratorum, ea Thucydides novem Archontes fecisse dicit; quae res Harpocratonem in *ναυκραρικὰ* et Suidam Tom. II. p. 599. Kust. induxit, ut Archontes illo tempore prytanes naucrarorum dictos esse putarent. Sed neque verisimile est, illud nomen, si vere Archontibus inditum fuisset, tanta oblivione obscurari potuisse, ut a nemine unquam diserte memoratum, sit, neque opus est hac conjectura ad conciliandum cum Herodoto Thucydidem. Potest Cylonis obsidio Naucraris, eorumque principibus s. Prytanibus mandata esse, sed ita, ut Archontum imperio tota res administraretur, horumque jussis illi parerent.

***) Vid. Perizon. ad Aelian. V. H. V. 13. Omnia Archontum munera recensentur a Polluce, VIII. 86 — 91. quae hic repetere non opus est.

inter Aristocratiam Democratiamque status effectus est, quem ipse ille laudat his versibus *).

*Δήμος μὲν γὰρ ἔδωκε τόσον κράτος, ὅσον ἐπαρκεῖ,
Τιμῆς οὐτ' ἀφελῶν, οὐτ' ἐπορεξάμενος.*

*Οἱ δ' εἶχον δύναμιν, καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγῆτοί,
Καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικῆς ἔχειν.*

*Ἔσθην δ' ἀμφιβαλῶν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι
Νικᾶν δ' οὐκ εἶας οὐδετέρους ἀδίκως.*

Sed ne hic quidem status vel optimatibus, quamlibet potentiae suae imminutionem aegre ferentibus, vel plebejis, novae libertatis insolentia exsultantibus et majorum commodorum cupidis, gratus probatusque fuit, atque haud multis post Solonem Archontem annis, redintegris seditioibus, cum inter illos, qui paucorum imperium volebant, illosque qui justam et temperatam juris aequabilitatem tuebantur, aliquamdiu certatum esset, tertiae factioni, e tenuioribus conflatae, ducem se addidit Pisistratus, superatisque adversariis, et populo callide decepto, rerum potitus est, imperiumque, per varios eventus et amissum et recuperatum, filiis quoque hereditarium reliquit. Ita XXXVI circiter annorum tempore Athenienses ipsi filiisque paruerunt, qui quamquam plerasque Solonis leges servabant, neque impotenter dominationem exercebant, majestatem tamen omnem et summae rei-publicae administrationem, populo creptam, sibi suisque assumebant. Itaque neque conciones ordinariae videntur convocatae, neque ad causas publicas secundum Solonis institutum judicandas omnes promiscue admissi; quamquam quid de his rebus Pisistratidae statuerint, diserte a nemine traditur, nisi quod apud quosdam auctores legimus, Pisistratum, quantum fieri posset, cives urbe cedere et ruri habitare coc-

*) Plutarch. Sol. c. 18. cf. Aristot. Polit. II. 12.

gisse, ne videlicet urbano otio lascivirent et libertatis recuperandae consilia agitarent*).

Sed expulsis denique tyrannis simul cum restituta libertate factiones quoque ambitiosorum civium, Isagorae et Clisthenis, Alcmaeonidarum principis, rempublicam turbare coeperunt. Clisthenes autem, cum factionis suae vires adversario impares esse videret, plebis patrocinium suscepit, hujusque auxilio, post multa variaque certamina, Isagoram Attica cedere coegit. Hunc restitutorem et perfectorem reipublicae a Solone institutae multi celebrant**) Maxime autem fregit patriciorum opes recipiendis in civitatem peregrinis servisque multis***), mutandaque vetere populi in quatuor tribus distributione. Decem enim tribus, denorum singulas populorum, (sive graecum vocabulum, cui latinum non satis accurate respondet, retinere quis malit, demorum), descripsit, ut permixti cum plebejis ignotis sibi antea, et cum adscripticiis civibus patricii, dissolutis pristinae consuetudinis et conjunctionis vinculis, minus auctoritate et necessitudinibus apud

*) Auctores omnis de Pisistrato filiisque historiae vid. ap. Meurs. Pisistr., cujus libri maxime huc pertinent capp. 3 — 7. — Ceterum illud civium urbe arcendorum consilium alii quoque tyranni secuti sunt, ut Periander Corinthius, v. Periz. ad. Aelian. IX. 25. et trigintaviri Athen. v. Xenoph. Hellen. II. 4. 1.

**) Isocrat. Areopag. p. 358. ed. Hier. Wolf. a. 1571. — Id. de Bigis. p. 838. Herodot. VI. 151. Plutarch. Aristid. c. 2.

***) Aristot. Polit. III. c. 2. *Κλεισθένης — πολλοὺς ἐφυλέτους ξένους καὶ δούλους καὶ μετοίκους*. Ita scribendum pro vulgato *δούλους μετ.* cum Wolfio, Proll. ad. Demosth. Lep- tin. p. LXIX. *δούλοι* enim *μετοίκοι* esse non possunt, nisi eos h. l. libertinos esse dicas, quam significationem illi vocabulo Chrysippus quidem tribuit apud Athenaeum, VI. c. 93. p. 267. b. at non vulgaris usus loquendi.

ceteros valerent*). Senatum autem multiplicavit, quinquagenis e singulis tribubus Senatoribus sortitis, ut universorum numerus efficeretur quingentorum. Quinquageni autem illi uniuscujusque tribus Senatores decimam anni partem Senatui comitiisque praesidebant, Prytanum per id tempus nomine insigniti; tempus autem illud, tricenorum quinorum aut senorum, pro lunaris anni modo, dierum, Prytania dicebatur**). Praesidebant autem singulae Senatorum tribus non certo quodam et definito ordine, sed eo, qui sorte evenisset. Sed Prytanes ipsi munera sua non simul omnes, sed per vices obibant, in quinas decurias sorte distributi, quarum singulae septenos dies reliquis omnibus praesidebant, et praesides v. πρόεδροι ab re appellabantur. His autem praesidibus ad singulos e septenis dies singuli praecerant Epistatae item sorte ducti, penes quos arcis et aerarii claves erant. — Jam vero praesides illi cum Epistata in Senatu et comitiis res consultandas proponebant, et ubi satis erat disceptatum, Senatus populumve in suffragium mittebant. Sed adjuncti iis erant ex reliquis novem tribubus, quarum non erat eo tempore Prytania, singuli viri, ab Epistata sorte ducti, qui et ipsi Proedri appellabantur, suumque habebant Epistatam***) et quorum officium erat, videre ut in

*) Aristot. Polit. VI. c. 4. Plura vid. infr. lib. III. — Ceterum tribuum nomina et ordo haec sunt: Ἐρεχθίδης, Αἰγυγίδης, Πανδιονίδης, Λεοντίδης, Ακαμαντίδης, Οἰκονομίδης, Κεκροπίδης, Ἰπποθοοντίδης, Αἰαντίδης, Ἄρτιονίδης. v. Corsin. F. A. Diss. III. n. 6. et IV. n. 2. sq. Biagi, de Decret. Ath. c. XII. §. 3.

***) Vid. argum. 2. Dem. or. adv. Androl. p. 590. Reisk. Suid. s. v. πρυτανία. Quamquam, quod a Suida traditur, priores quatuor prytanias 56, reliquas 35 dierum fuisse (cf. Corsin. F. A. Diss. III. n. 28.) non minus falsum est, quam quod de ἀνάρχοις ἡμέραις et ἀρχαιεστίας ab istius argumenti auctore adseritur. vid. lib. 2.

****) Harpocrat. s. v. ἐπιστάτης et Vales. p. 72. Pollux, VIII. 96.

ipsa consultatione rite omnia et legitimo ordine fierent. — Atque haec de Prytanum Proedrorumque muneribus hoc quidem loco sufficiant, mox libr. I. uberius exponenda et probanda.

Plurimum autem incrementi cepit populi potestas post bellum Persicum secundum; neque ejus rei causae difficiles sunt intellectu. Primum enim, cum ex ipsius belli genere maritimo consecuta esset maxima totius rei militaris commutatio, ac minus jam in pedestribus et gravis armaturae militibus, quod antiquitus omne robur civitatis fuerat, quam in classariis remigibusque, ex infima plebe maximam partem conscriptis, proeliorum eventus et reipublicae salus sita esse coepissent, factum est necessario, ut ab opulentioribus, ex quibus constare solebat gravis armatura, ad tenuiores quoque deveniret potestas*). Nam quantum quisque bello et armis valet, tantum sibi auctoritatis domi quoque et in pace deponit. Ad hoc devastatis a Persarum exercitu omnibus Atticae partibus, fractae et attritae erant plurimorum opes, qui antehac latifundiorum possessionibus floruerant**); alii, tenues antea, cum nullos aut exiguos fundos possiderent, bellica praeda erant locupletati; universa autem plebs, superbia recentis victoriae viriumque fiducia ferox, ampliores in republica partes flagitabat.

*) Hanc auctae popularis potestatis causam plurimi e veteribus tradunt. Legatur modo unus Isocrates, Panathen. p. 608. ἤδεσαν (οἱ πρόγονοι) τὴν κατὰ θάλατταν δύναμιν ἀυξανομένην — ἐκ τῶν τεχνῶν τῶν περὶ τὰς ναῦς καὶ τῶν ἐλαύνειν αὐτὰς δυναμίων, καὶ τῶν τὰ σφέτερά μὲν αἰτῶν ἀπολωλεκότων, ἐκ δὲ τῶν ἀλλοτρίων πορίζεσθαι τὸν βίον εἰσδιξιμένων· ὧν εἰσπεσόντων εἰς τὴν πόλιν οἶκ ἄδελος ἦν ὁ κόσμος ὁ τῆς πρότερον ὑπαρχούσης πολιτείας λυθησόμενος κ. τ. λ. cf. Plutarch. Themistocl. c. 19. Xenoph. de Rep. Ath. I. §. 2. Aristot. Polit. V. 4.

**) v. Plutarch. Aristid. c. 15.

Itaque, brevi post Salaminiam victoriam tempore, Aristides, haud mediocris antea optimatum propugnator, tempori cedendum ratus, legem tulit, ut cuilibet civi, nullo classium discrimine, etiam ad summos honores aditus pateret*). — Jam vero, parto Aristidis Cimonisque virtute maris imperio, ditatoque subjectarum civitatum tributis aerario, ambitiosi homines perniciosissimum publicarum largitionum morem in civitatem invchere coeperunt. Primus Pericles, plebis potestatem augens, ut ipse, ejus studio et favore adjunctus, clarior potentiorque fieret, mercedem causarum judicatarum iudicibus constituit, τὸ διστακτικόν**). Ejus exemplum secutus, Agyrrius Collyttensis comitia quoque mercenaria fecit, induxitque τὸ ἐκκλησιαστικόν***). Itaque, cum ante hoc tempus tenuissimus quisque, operi ad victum quaerendum intentus, procul a republica vitam habuisset, jam praemiis istis propositis, ingrato labori facilem iudiciorum comitiarumque quaestum omnes praeferebant, et, ut Aristophaneo lepore utar, Colacretarum lacte sine sudore et molestiis alebantur****). Ita et in iudiciis et in comitiis omnique republica

*) Plutarch. Aristid. c. 22. cf. Petit. L. L. A. A. II. 5. p. 205. — Ceterum ex hoc tempore paulatim oblitterata esse videtur vetus illa classium descriptio, ad fundorum modum accommodata. Quanquam aliquem certe censum requisitum esse in iis, qui ad archontum honorem admitti velent, patet ex eorum ἀνακρίσει, in qua hoc quoque quaeritur: εἰ τὸ τίμημά ἐστιν αὐτοῖς; Pollux. VIII. 86.

***) Aristot. Polit. II. c. 12. Plut. Pericl. c. 9. cf. Platon. Gorg. p. 515. c. ibiq. Heindorf.

****) v. Vales. ad Harpocr. p. 5. et ad Maussac. p. 209.

*****) Aristoph. Vesp. v. 724. Κωλυκρέτου γάλα πίνειν, ad similitudinem proverbii: ὄφιθον γάλα. Apud eundem Vesp. v. 210. fatetur aliquis, si mercede ista carendum sit, nescire se, unde coenamumat.

plebs dominabatur; seditiosi homines rudis imperitaeque multitudinis favore florebant; optimus quisque minimum valebat. Atque hoc modo respublica, sapientissime a Solone ordinata, in pessimam Democratiam evasit, non legum imperio sed vulgi temeritate administratam*). — Ipsius autem plebis urbanae numerus mirum in modum crevit, cum, aucta indies commerciorum maritimorum frequentia, maxima hominum multitudo, nautarum, mercatorum, cauponum, opificum aliorumque, qui in portubus et foris quaestum facere solent, Athenis existeret. Id autem genus hominum, mobile, seditiosum, circum forum assidue versans, facillime ad conciones concurrens, maximum plerumque est momentum popularis status in deterius mutandi**).

His igitur de causis supra modum aucta plebis potestas, corruptaque vetera saluberrimaque instituta, eo facilius, quia gravissimus Senatus Areopagiticus, quem quasi quandam habenam coercendis pravis in

*) Digna sunt multa Aristotelis loca, quae hic conferantur, ut Polit. IV. c. 6. *κοινωνοῦσι καὶ πολιτεύονται (πάντες) διὰ τὸ δύνασθαι σχολάζειν καὶ τοὺς ἀπόρους, λαμβάνοντας μισθόν. καὶ μάλιστα δὲ σχολάζει τὸ τοιοῦτον πλῆθος· οὐ γὰρ ἐμποδίζει αὐτοὺς οὐδὲν ἢ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια, τοὺς δὲ πλουσίους ἐμποδίζει. ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας οὔτε τοῦ δικάζειν. διὸ γίνεται τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχ οἰκονόμοι.* cf. ib. c. 15. extr. et. VI. c. 2.

**) Aristot. Polit. VI. c. 4. Rusticam plebem et pastorem optimam esse in civitate docet; τὰ δ' ἄλλα πλεῖστη πάντα σχεδόν, ἐξ ὧν αἱ λοιπαὶ δημοκρατίαι οὐνεσῶσι, πόλλω φανλότερα τούτων. ὁ γὰρ βίος φανλος, καὶ οὐδὲν ἔργον μετ' ἀρετῆς, ὧν μεταχειρίζεται τὸ πλῆθος, τὸ τε τῶν βαναύσων καὶ τῶν ἀγοραίων ἀνθρώπων καὶ τὸ θητικόν. ἔτι δὲ διὰ τὸ περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ἄστυ κλιθεῖν, πᾶν τὸ τοιοῦτον γένος, ὡς εἰπεῖν, ῥαδίως ἐκκλησιάζει.

republica conatibus, reprimendaeque temerariae rerum novandarum cupidini, custodemque legum et veteris disciplinae majores esse voluerant, a Pericle aut Periclis consilio ab Ephialte maxima auctoritatis suae parte privatus et in ordinem coactus erat*). Itaque nulla magis re, quam libertate immodica, simul cum antiqua disciplina, gloria, imperium, ipsa denique libertas amissa: neque valebant, quae ad sanandum malum subinde tentabantur: adeo medicinae impatiens erat respublica, neque erant, qui salubriter adhibere scirent. Nam cum, bello Peloponnesiaco, expeditio Syracusana, insatiabili dominandi cupidine suscepta, asperum foedumque eventum habuisset, fractae et attritae belli diuturnitate et defectionibus sociorum opes essent civitatis, ut vix sisti diutius posset, spem et consilium rerum novandarum quidam ceperunt. Optimates enim, continuis liturgiaram sumtibus exhausti, praeterea calumniatorum injuriis vexati**), cum plebs interim innoxia commodis suis nihilo secius frueretur, indignum rati, sibi solis omnia belli mala perferenda esse, conati sunt paucorum imperium restituere***). Simul fore sperabant, ut Persae Laconesque libentius cum paucis pacem facerent, quam cum mobili et infida multitudine, pactorum saepe immemori et ad rebellandum prompta****). Igitur Pisander, Antiphon cete-

*) Plutarch. Pericl. c. 7. cf. Meursii. Areopag. c. 9.

**) Lysias: *ἤμῶν καταλύσεως ἀπολογία*. p. 174. ed. Stephan.

***) Thucyd. VIII. c. 65.

****) Thucyd. VIII. 47. 55. 70. cf. Xenoph. de Rep. Athen. c. 2. §. 17. — Ceterum omnem harum rerum historiam accurate et singulatim persequi, non hujus est loci. Satis est, lectorem amandare ad Thucydidem, aut e recentioribus ad Taylor. Vit. Lys. p. 115. seq. Petr. van Spaan (sive Ruhnkenii) Diss. de Antiphonte, p. 815. Sluiteri. Lectt. Andocidd. init.

rique ejus factionis rem aggressi sunt. Plebs, cum alia nulla salutis spes ostenderetur, simul non diuturnam fore mutationem confisa, quamvis invita, tandem consensit, creatique sunt decemviri, qui novam reipublicae formam describerent. Hi igitur primum creandos curarunt quinque viros, a quibus rursus centum alii crearentur, quorum singuli ternos sibi cooptarent. Ita confecti quadringenti, quorum arbitrio universae reipublicae administratio permittitur. Mutatur omnium magistratuum ratio, dissolvitur quingentorum senatus, constituitur, ut ad comitia, si qua haberi opus sit, non omnes cives, sed quinquies mille, et censu haud exiguo, et cetera quoque huic rerum statui idonei, convocentur: mercedem neque magistratus, neque iudices, neque alius quisquam, praeter milites accipiat. — Haec prudenter sane et commode excogitata; sed brevissimum tempus durarunt. Vix enim quatuor menses abierant, cum populus, quoniam neque pacem fieri, et quadringentos dominationem acerbius exercere videbat, imminutae diutius libertatis impatiens et paucorum imperii per-taesus, illos abdicare coegit, quinque millibus autem, eorum qui suis se sumtibus armare possent, rempublicam commiserunt; nam priores illi quinquies mille non re, sed nomine tantum fuerant. Plura praeterea constituerunt ad firmandum civitatis statum; itaque egregio inter paucos plebemque temperamento salubriter aliquamdiu respublica administrata*) Sed post proelium ad Aegos flumen captasque a Lysandro Athenas, rursus mutata respublica, Lacedaemoniorum jussu, populari imperio semper infestorum**).

*) Thucyd. VIII. c. 97.

***) Etiam ante captam a Lacedaemoniis urbem quaedam novata sunt. Narrat enim Lysias, in Eratosthen. p. 412

Creati igitur sunt triginta viri legibus novis conscribendis, qui, Lacedaemoniorum praesidio et ter mille civium, quibus solis arma habere permissum, auxilio freti, impotenter et crudeliter grassari coeperunt. Senatum enim magistratusque omnes ad suum arbitrium constituerunt, omnesque, qui aut virtute et auctoritate, aut opibus divitiisque excellebant, quosque novandis rebus idoneos putabant, indicta maximam partem causa de medio sustulerunt; ne videlicet ulla recuperandae libertatis spes afflictæ civitati relinqueretur*). Sed exsulum manus, Thrasybulo duce, Phylen, Atticae castellum, occupavit, inde, auctis copiis, in Piraeum transiit, Munychiamque munivit, tyrannorum copias fudit, eosque, qui urbem tenebant, in eas angustias adduxit, ut triginta tyranni abdicare cogerentur, atque respublica Decemviris, singulis ex quaque tribu electis, committeretur. Qui cum nihilo moderatius se gerere coepissent, tandem, omnium animis ad reconciliationem concordiae propensis, pax convenit his legibus, ne qui praeter xxx, tyrannos et decemviros adficerentur exsilio, neve bona publicarentur: reipublicae procuratio populo redderetur**). — Ita pace repara-

R. post proelium ad Aegos Flumen creatos esse quinque Ephoros, qui cum *συναγωγῆς τῶν πολιτῶν* ab eo dicantur, patet, eorum munus hoc fuisse, ut comitia haberent. Ab aliis haec non memorantur.

*) Eo spectabat haec quoque lex, qua vetarunt, ne quis oratoriam doceret: *λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν*. Xen. Mem. I. 2. 51. Rhetores enim illis temporibus non verborum solum artificia, sed *πολιτικὴν ἐπιστήμην* tradebant, quam, ut libertatis instrumentum, metuere solent tyranni.

***) Omnem hanc historiam v. ap. Xenoph. Hellen. II. c. 3 — 4. Diodor. XIV. c. 35, cum Wesselingii notis. Corn. Nep. Thrasybul, c. 2.

ta ad leges, quarum omnis ratio eversa a tyrannis et corrupta erat, instaurandas reficiendasque civitas conversa. Décretum igitur fit, ut legum tabulae recenserentur, novaeque, si quibus opus esse videretur, adderentur. Interim viginti viris reipublicae cura committitur*). Ita brevi in pristinum statum civitas rediit, populiue libertas ex hisce mutationibus nihil imminuta, major in posterum et effrenatior evasit; cujus rei causas si quaerimus, hasce potissimum deprehendimus. Primum diminuto belli claudibus optimatum numero, exhaustisque liturgiarum magnitudine facultatibus, vix supererant in civitate, quorum opes libertati periculum creare, aut iis ad audendum aliquid contra plebem animos addere possent. Neque ullo tempore opulentiores isto liturgiarum onere carebant; obeunda erant in bello trierarchiae, in pace ludorum, gymnasiorum epularumque publicarum munera sumtuosissima, quae etiam non mediocres facultates attererent; eoque cupidius a plebe flagitabantur, quo facilius istorum opes diminuirerentur**). Ad hoc calumniatores, quorum vix ulla civitas feracior fuit Athenis, tanquam canes reipublicae***), minis et judiciis terrebant et deprime-

*) Andocid. de Myster. p. 11. ed. Stephan. Tulit eo tempore Phormisius quidam, ut iis tantum ad rempubl. accedere liceret, qui agros possiderent; sed non pertulit. vid. Dionys. Halic. in Lysia, p. 92, 41. Sylburg.

***) Xenoph. de Rep. Ath. I. 13. *Ἐν ταῖς χορηγίαις αὖ καὶ γυμνασιαρχίαις καὶ τριηραρχίαις γινώσκουσιν, ὅτι χορηγοῦσι μὲν οἱ πλοῖσιοι, χορηγεῖται δὲ ὁ δῆμος· καὶ γυμνασιαρχοῦσιν οἱ πλοῖσιοι, ὁ δὲ δῆμος γυμνασιαρχεῖται καὶ τριηραρχεῖται· Ἄξιόν οὖν ἀρχέριον λαμβάνειν ὁ δῆμος καὶ ἄδων καὶ τρέχων καὶ ὀρχοῦμενος καὶ πλέον ἐν ταῖς ναυσίν, ἵνα ἀνίός τε ἔχη καὶ οἱ πλοῖσιοι πένεστεροι γίγνωνται.*

****) Ita accusatores vocantur ab auctore orat. 1. in Aristogiton. p. 782, quem locum ante oculos habuisse videtur Cicero, pr. Rosc. Amerin. cap. 20.

hant omnes, qui vel levissimam suspicionis speciem praeberent; populus autem acer, suspicax, invidus nullos reos factos videbat libentius aut puniebat severius, quam eos, qui contra statum popularem aliquid conati esse arguerentur *).

Deinde, postremis belli Peloponnesiaci annis, auctus erat plebis numerus, receptis in civitatem inquilinis aliisque peregrinis et servis (etiam permultis**), quod hominum genus, optimatibus plerumque infestissimum, haud exiguum populari potestati afferre solet incrementum. Nihil autem his hominibus a caritate patria, quam ne agnoscere quidem possunt suam, alienius, nihil largitionum avidius, ad quidvis conandum promptius, ad seditiosorum hominum prava consilia accommodatius. Inde in comitiis temeritas, in judiciis injustitia dominari coeperunt. Perditissimi homines, infimo loco nati, vix liberaliter educati, rerum gerendarum ignari et imperiti, nullis meritis, nulla virtute ornati, una eloquentia, vel potius fallendi, adulandi, tumultuandi arte pollentes, florere in concionibus, plebem exagitare, blandiendo et assentando favorem captare, omni modo plebis jura augere, quo ipsi clariores potentioresque fierent***). Itaque neque magistratum po-

*) Ridicule, ut solet, hanc civium suorum pravitatem carpit Aristophan. Vesp. v. 482 — 496.

**) Aristoph. Ran, v. 693. cum Schol. cf. Diodor. XIII. c. 97.

***) Cf. Heynii libell: Libertatis et aequalitatis civilis in Athen. rep. ex Aristoph. delineatio, in Opuscul. Acad. Vol. IV. p. 592 — 415. Valckenar. Dissert. de abusu eloquentiae in Attica republ. (in Diatrib. de Eurip. fragmentt. c. 23.) Ipsum verbum *δημηγορεῖν* cum assentandi et ineptiendi notione nonnunquam dicitur, pro *μεγαρισμένα λόγια καὶ ἀπειθήσια*. Vid. Heindorf. ad Platon. Gorg. §. 85.

testas neque Senatus auctoritas in republica valebant; omnia concionum imperitia et temeritate administrabantur. Ibi de bello et pace decernebatur; ibi judicia exercebantur, ibi leges ferebantur innumerae, aliae aliis contrariae, inutiles, mox abrogandae et cum aliis permutandae; neque audiebantur prudentium virorum consilia; levissimus quisque et impudentissimus in suggestu liberrime clamabat et vulgo maxime probabatur; vociferationibus, conviciis, jurgiis, ira, risu, tumultu omnia agebantur.

Atque hoc modo Atheniensium respublica emensa est istum cursum, quem Polybius, gravissimus auctor, et prudentia civili et omnis antiquitatis memoria instructissimus, quasi factorum lege rebus humanis praescriptum et definitum, complexus est his verbis: digna enim sunt, quae ipsa adscribantur:

Πρώτη μὲν οὖν, ἰνκὺιτ, ἀκατασκευῶς καὶ φυσικῶς συνίσταται Μοναρχία· ταύτη δ' ἔπεται καὶ ἐκ ταύτης γεννᾶται μετὰ κατασκευῆς καὶ διορθώσεως Βασιλεία. μεταβαλλούσης δὲ ταύτης εἰς τὰ συμφρηῆ κακὰ, λέγω δὲ εἰς Τυραννίδα, αὐθις ἐκ τῆς τούτων καταλύσεως Ἀριστοκρατία φύεται. καὶ μὴν ταύτης εἰς Ὀλιγαρχίαν ἐκτραπέισης κατὰ φύσιν, τοῦ δὲ πλήθους ὀργῆ μετελθόντος τὰς τῶν προεστώτων ἀδικίας, γεννᾶται Δῆμος· ἐκ δὲ τούτου πάλιν ἕβρεως καὶ παρανομίας ἀποπληροῦται σὺν χρόνοις Ὀχλοκρατία*).

Sed nobis hic subsistendum: persecuti sumus, quae nobis persequenda sumseramus. Consilium enim erat, ostendere, quo modo quibusve causis populi libertas, cujus praecipuum instrumentum sunt comitia, orta sit in Attica republica et confirmata, ac postremo supra modum aucta et in effrenatam licentiam conversa. Itaque nunc jam ad ipsam de comitiis tractationem progrediemur, in qua quidem ita

*) Polybius, lib. VI. cap. 4.

versabimur, ut primo libro disseramus de comitiorum generibus, de eorum temporibus ac locis, quo modo convocata, a quibus magistratus habita sint, qui suffragium habuerint, quibus ritibus inita sint, quomodo res ad disceptandum propositae, verba facta, suffragia lata. scita conscripta, denique populus dimissus sit; secundo autem libro dicamus de rerum generibus, quae in comitiis tractari solebant, de judiciis, de legibus ferendis abrogandisque, de sacris, de re pecuniaria, de magistratibus creandis, et quae sunt alia; tertio denique libro breviter agamus de tribuum demorumque seu curiarum conventibus.

DE

COMITIIS ATHENIENSIIUM.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De Comitiorum generibus.

Duplex statui debet genus comitiorum¹⁾ vel eorum conventuum, in quibus de publicis negotiis a civibus consultatur ac decernitur; nam aut universa civitas convenit propter negotia, ad summam rempublicam pertinentia omnibusque communia, aut singulae civitatis partes, veluti tribus et populi s. *demi*, publicorum quidem negotiorum causa, sed quae tamen istis partibus magis sint propria. Illud genus peculiari *ecclesiae* nomine appellatur; hoc alterum *ἀγορὰν* dictum conjicio ex Aeschinis oratoris loco, ubi ait: ἔγραψε ψήφισμα Δημοσθένης, ἀγορὰν ποιῆσαι τῶν φυλῶν²⁾. Quamquam antiquitus latius patebat

1) Graecum *ἐκκλησίας* vocabulum non uno semper modo a me expressum est; cuius rei hic mihi reddenda est ratio. Comitiorum et concionis nomina graeco non omnino respondent; utrumque aliquam significationis illius partem, neutrum omnem exprimit. Itaque latini scriptores Graecorum concilia modo comitia dicunt, modo conciones. vid Cic. Verr. II. 52 et alibi; cf. pro Flacco, cap. 7. Liv. XXXIII. 28. Nonnunquam etiam graecum vocabulum *ecclesiam* retinent, ut Plinius Ep. X. 111. aliique multi. Ex his vocabulis, quod ubique maximo convenire videbatur, eo usus sum.

2) Aeschin. advers. Ctesiphont. p. 421. ed Reisk.

hujus vocabuli significatio, et apud Homerum omnes populi conventus ἀγοραί dicuntur, quod apud Cretenses etiam posteris temporibus factum esse videtur³). Inde ipse conventuum locus, forum quoque rerum venalium, ἀγορᾶς nomen accepit; sicuti ἐκκλησία quoque, ut de Christiano verbi usu taceam, apud Suidam aliosque sequioris aetatis Grammaticos comitiorum locum designat⁴). Sed illi universi populi conventus, quibus proprium est ecclesiae nomen, haud raro etiam ipso *populi* nomine appellantur, frequentissimaeque sunt locutiones hujusmodi: πλήρης ὁ δῆμος, προσιέναι τῷ δήμῳ, λέγειν ἐν τῷ δήμῳ, συγγράφειν ἐν τῷ δήμῳ, aliaeque multae⁵).

Jam ecclesiae aut ordinariae sunt, quaternae singulis Prytaniis, aut extraordinariae, cum propter subita quaequam negotia populus convocatur. Atque hae quidem ἐκκλησίαι σύγκλητοι dicuntur. Quodsi in gravioribus rebus, de quibus quam plurimos certiores fieri et in commune statuere oporteret, etiam rustica plebs, missis per agros nuntiis, in urbem evocabatur, id quod alioquin fieri non solebat; hi con-

3) Lexic. Rhetor. in Bekkeri Anecd. I. p. 210. Ἀγορὰν καλοῦσι Κρηῖτες τὴν ἐκκλησίαν. Inde ἀγοράζειν, ἀγοραῖσθαι pro δημηγορεῖν apud Homerum, non autem pro ἐκκλησιάζειν, ut explicat Hesychius; quandoquidem hoc verbum apud bonos auctores non est concionari, sed comitiis interesse. v. Xen. Rep. Ath. I. 9.

4) Suidas in Μέτων: Πρὸ Πυθοδώρου δὲ ἡλιοτρόπιον ἦν ἐν τῇ εἰν οὐσῇ ἐκκλησία πρὸς τῷ τείχεϊ τῷ ἐν Πενκί. Schol. Cod. Bavar. ad Demosth. or. de coron. p. 59. R. Πενξ, ἐκκλησία. Schol. ad Lucian. Iov. Tragoed. c. 12. p. 256. Bip. Πενξ λέγεται ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀθηναίων, παρὰ τὸ πεπικνωῖσθαι τοῖς συναρχομένοις ἐν αὐτῇ. Cf. Schol. ad Bis accus. c. 9. p. 59. Schol. ad Aristoph. Acharn. v. 20. Etym. M. s. v.

5) Aristoph. Ecclesiaz. v. 95. Xenoph. Mem. III. 7. 1. Plat. Gorg. p. 451, b,

ventus κατακλησία, ipsa autem convocatio κατάκλησις dicebatur⁶).

Ordinaria autem comitia ἐκκλησίας νομίμους vel κυρίας appellatas esse e veteribus Grammaticis nonnulli, recentiores autem antiquitatum Atticarum scriptores fere omnes perhibent⁷). Quamquam equidem de κυρίαις magnopere dubitandum arbitror. Auctorem hujus sententiae habent Aristophanis Scholiasten, quem Suidas pro more suo exscripsit⁸). Is enim, ad illos ex Acharnensibus versiculos:

— — οὔσης κυρίας ἐκκλησίας
ἔωθινῆς, ἔρημος ἢ Πνίξ αὐτῆς.

κυρίας, αἰτ ἐκκλησίας, ἐν ἧ ἔκυροῦν τὰ ψηφίσματα. εἰσὶ δὲ νόμιμοι ἐκκλησίαι αἱ λεγόμεναι τρεῖς τοῦ μηνὸς Ἀθήνησιν. --- αἱ μὲν οὖν νόμιμοι καὶ ὠρισμέναι ἐκκλησίαι κυρίαί λέγονται, ὡς ἔφαμεν. κ. τ. λ. At longe aliter Pollux, Hesy chius, Harpocratio. Τῶν ἐκκλησιῶν, inquit Pollux⁹), ἡ μὲν κυρία, ἐν ἧ τὰς ἀρχὰς ἐπιχειροτονοῦσιν, εἴπερ καλῶς ἀρχοῦσιν, ἢ ἀποχειροτονοῦσιν. ἐν ἧ καὶ τὰς εἰσαγγελίας ὁ βουλόμενος εἰσαγγέλλει, καὶ τὰς ἀπογραφὰς τῶν δημευομένων ἀναγινώσκουσιν οἱ πρὸς ταῖς δίκαις, καὶ τὰς λήξεις τῶν κλήρων. Ἡ δὲ δευτέρα ἐκκλησία ἀνεῖται τοῖς βουλομένοις ἵκετηρίαν θεμένοις λέγειν ἀδεῶς περὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων. Ἡ δὲ τρίτη κήρυξι καὶ πρεσβείαις ἀξιοῖ χρηματίζειν -- ἢ δὲ τετάρτη περὶ ἱερῶν καὶ ὀσίων. Apparet Pollucem primam modo ex quatuor ecclesiam κυρίαν dicere, eamque a reliquis tribus hoc

6) Pollux VIII. 116. cf. Valckenar. ad Ammon. Animadvers. I. c. 17. p. 71. Verbum autem κατακαλεῖν proprie est, ex agris in urbem evocare; veluti καταβαίνειν εἰς ἄστυ dicitur is, qui rure in urbem proficiscitur. Isocrat. Areopagit. p. 356.

7) Praeter Sigonium, de Rep. Ath. II. 4. qui Pollucem sequitur unum, et Pfeiferum, Antiq. Graec. II. 55. p. 293.

8) Schol. ad Acharn. vs. 19. Said. in ἐκκλησία κυρία.

9) Pollux. VIII. 95.

nomine distinguere; neque hoc Petitum fefellit, sed, qua est in numerorum notis inserendis, mutandis, delendis temeritate, hoc quoque loco rescribendum esse contendit: ἡ μὲν κυρία α', i. e. πρώτη: ne videlicet Pollux ab Aristophanis Scholiasta dissentire videatur¹⁰⁾. At Hesychius quoque unam tantummodo κυρίαν ἐκκλησίαν agnoscit: μία, inquit, κυρία ἐκκλησία ἦρτο Ἀθήνησιν, ἐν ἣ τὰς ἀρχὰς ἐπιχειροτονεῖν ἴδου¹¹⁾. Atqui hoc de magistratibus ferendum a populo suffragium Pollux primae ecclesiae assignat, quam et ipse κυρίαν dicit: itaque Hesychius cum Polluce consentit, non cum illo Scholiasta. Porro Harpocraton quoque, unus inter omnes Grammaticos antiquitatum Atticarum longe peritissimus, ut explicet, quid sit κυρία ἐκκλησία, haec asserit ex Aristotele: προγράφοισι δὲ (οἱ πρυτάνεις) καὶ κυρίαν ἐκκλησίαν, ἐν ἣ δει τὰς ἀρχὰς ἀποχειροτονεῖν, οἱ δοκοῦσι μὴ καλῶς ἄρχειν· καὶ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας· καὶ τὰς εἰσαγγελίας ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τοὺς βουλευμένους ποιεῖσθαι φησι, καὶ τὰ ἐξῆς¹²⁾. Unam igitur ecclesiam κυρίαν dicit fuisse, in qua de magistratibus tractatum sit, delationesque ad populum latae; quae, Polluce auctore, in primam ecclesiam cadunt. Denique Etymologus quoque: Κυρία, inquit, σημαίνει τὴν προθεσίαν (in iudicio) καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ἣ τὰς ἀρχὰς ἐχειροτονοῦν (scr. ἐπεχειροτονοῦν). — Videmus itaque quatuor hosce Grammaticos summo consensu unam κυρίαν agnoscere ecclesiam, non plures, ut Aristophanis interpres: quodsi auctoritates valere debent, dubium esse non potest, utra sit po-

10) Petit. L. L. A. A. III. 1. p. 277.

11) Hesych. s. v. κυρία ἐκκλησία. Immerito ibi Valesius ἀποχειροτονεῖν rescribi voluit.

12) Harpocr. s. v. κυρία ἐκκλησία. προγράφοισι pro vulgato προσφρ. rescribendum esse Valesius et Iungermann (ad Polluc. l. l.) viderunt.

tior sententia. Jam quid rei ipsi ac rationi consentaneum sit, videndum. Nemo autem non intelligit, quam parum veri simile sit, fuisse a legislatore singulis prytaniis singulas ecclesias supplicibus, singulas legatis caduceatoribusque audiendis constitutas; quid enim minus expectari poterat, quam toties futuros esse, qui supplices populum adire, aut legatos caduceatoresque, qui cum populo agere vellent? Id ne Cimonis quidem aut Periclis aetate, cum mirum in modum opes atque imperium Atheniensium crevisent, tam saepe evenire potuisse videtur; nedum ante illud tempus, rarioribus cum aliis civitatibus commerciis, necdum parto maris imperio. Quamobrem hoc probabilius videtur, fuisse initio singulas ecclesias, certis singularum prytaniarum diebus habendas, a Solone constitutas, easque propter id ipsum *κυρίας* dictas esse¹³⁾. Et sane, quae Pollux in *κυρία ἐκκλησία* tractata esse dicit, ea omnia sunt ejusmodi, quae singulis prytaniis deficere non possent. Sed si quae res praeterea accidissent, de quibus populum consuli oporteret, quaeque differri non possent, concionem extra ordinem convocatam esse. Aucta autem republica multiplicatisque negotiis, harum quoque concionum, quae praeter *κυρίαν* illam convocarentur, ordinem ac modum legibus definitum esse, quem Pollucis verbis supra adscripsi, ita tamen, ut *κυρίας* nomen illi uni proprium relinqueretur. Quamquam illud quidem non temere quisquam affirmare ausit, et quaternas haud minus ecclesias necessario semper habendas, et illum rerum tractandarum ordinem ita fixum et immutabilem fuisse, ut eum

13) Falsam enim esse illam nominis derivationem, quam Aristophanis interpres alique nonnulli proponunt, *παρὰ τὸ κροῦν τὰ ψηφίσματα*, vix opus est adnotari. cf. Biagi, de Decretis Atheniensium. c. III. §. 14.

nefas esset migrari. Aristophanes certe in Acharnensium fabula legatos a Persarum Thracumque regibus reversos, in *ἑκκλησία* ecclesia legationem populo renuntiantes facit¹⁴⁾; quod ne poëtae quidem fingere licuit, si legibus institutisque reipublicae plane contrarium erat. Itaque Pollux generatim tradit, quod plerumque observari solebat.

Sed ut ad Aristophanis Scholiasten revertar, potest is quoque haud prorsus falsa fictaque promississe videri, cum ternas *ἑκκλησίας* ecclesias singulis *mensibus* fuisse dicat. Etenim Pollux et Harpocratio Aristotelem auctorem sequuntur, eamque reipublicae formam, eas leges ea instituta describunt, quae Aristoteles viderat memoriaeque mandaverat. Sed haud multis post Aristotelem annis cum alia novata sint in Attica republica, tum fortassis haec quoque ecclesiarum ratio mutata est, et *ἑκκλησιῶν* nomen ad omnes ordinarias translatum. Atque ne nulla ratione commotus hoc sumsisse videar, exstat apud Diogenem Laertium¹⁵⁾ Psephisma, ab Atheniensibus in Zenonis honorem factum, quamvis suspectum, non tamen manifesto ementitum¹⁶⁾, in quo commemoratur *ἑκκλησία ἐκκλησία, τρίτη καὶ εἰκοστῆ τῆς προτυρανείας*, quae certe illius prytaniae prima ecclesia esse non potuit. Itaque, si quid huic psephismati auctoritatis tribuendum est, apparet, ceteras quoque ecclesias *ἑκκλησίας* dictas esse. Scholiasten autem illum ad haec tempora post Ol. CXVIII. 6, respexisse, et quae tunc obtinebant, ad superiora quoque tempora retulisse, id, spero, paullo infra probabitur.

14) cf. Kühn. ad Polluc. VIII. 96.

15) Diogen. Laert. Vit. Zenon. s. 10. p. 371. ed. Meibom.

16) cf. Bruckeri Histor. Philos. II. 10.

CAPUT II.

De statis comitiorum diebus.

Pervulgata est inter omnes opinio, a Petito maxime propagata, quaterna ista singularum prytaniarum comitia ordinaria certis statisque diebus assignata fuisse, undecimo, vigesimo, trigesimo ac trigesimo tertio prytaniae diei; descriptumque est a Petito Calendarium Atticum, notatis prytaniarum initiis et statis comitiorum diebus¹⁾. Hanc opinionem dum ego refellere aggredior, deprecatione mihi utendum esse puto, ne quis me, nova quaedam et incognita proferendi studio commotum, doctissimorum virorum placitis contradicere suspicetur; qua arrogantia nihil est ab ingenio meo alienius. Sed hac mihi via ingrediendum esse statui, ut omnia ipse examinarem diligenter, neque pro vero quicquam amplecterer, nisi quod certis veterum scriptorum testimoniis aut probabilibus rationibus confirmari posse viderem. Hac igitur disserendi lege proposita, primum Calendarii istius rationes excutiemus.

Prytanium in vulgari anno lunari, qui CCCLIV diebus constat, XXXV aut XXXVI dierum tempus complecti, notum est in vulgus, neque incertum²⁾. Distributis enim CCCLIV diebus in X prytanias, obveniunt singulis dies quini et triceni, residuis diebus quatuor: quorum singuli aut primis quatuor prytaniis aut postremis attribui solebant, ut quaternae essent xxxvi dierum prytaniae. Illam sententiam Sigonius,

1) Petit. L. E. A. A. III. 1. p. 278 — 283.

2) v. Argum. 2. orat. Demosth. adversus Androtion. p. 590. R. cf. Petav. Doctr. temp. II. 1. qui corrupta quaedam illius argumenti loca tacite emendat.

Dodwellus et Corsinius amplectuntur, Suidae auctoritatem secuti³⁾; haec tamen ex vetere quadam inscriptione probari posse videtur, quae, cum pecunias, populi jussu, Archonte Glaucippo (Ol. XCII. 5) ex aerario erogatas recenscat, simulque prytaniarum dies, quibus quaeque summa numerata sit, adnotet, octavae, nonae decimaeque prytaniae diem trigesimum sextum numerat⁴⁾. In intercalari autem anno, qui diebus CCCLXXXIV constabat, prytanias aut XXXVIII aut XXXIX dierum fuisse oportet; quamquam hic quoque incertum est, utrum primae an postremae longiores fuerint. Sed utut hoc sit, illud certe falsissimum est, quod Petitus amplectitur, quatuor istos dies residuos primis quatuor prytaniis ita attributos esse, ut quatuor tribus, quae ineunte anno suam quaeque prytaniam gessissent, iterum anno extremo, exactis scilicet CCCL aut CCCLXXX diebus, singulis diebus imperarent. Quod cum crederet Petitus, fieri sane non potuit, quin aut omnium aut certe

3) Suid. s. v. *πρυτανεία*. — — ἐπερίτερον ἐκ τοῦ σεληνιακοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέραι τέσσαρες, ἃς ἐπεμείριζον ταῖς πρώταις λαχοίσαις πρυτανείαις τέσσαρα φυλαῖς· καὶ τῶν μὲν τεσσάρων πρωτῶν ἐκάστη εἶχε τὴν πρυτανείαν ἀπαρτιζομένην εἰς ἑξήκοντα ἡμέρας, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς ἀνά ἑξήκοντα. cf. Sigon. de Rep. Ath. II. c. 3. Dodwell. de Cyclis. Dissert. I. sect. 9. et 10. Corsini F. A. Dissert. III. n. 28.

4) Annus ille, Ol. XCII. 5, quartus est periodi Metonicae secundae. Quodsi haec periodo Athenienses ad castigandos annos suos lunares publice usos esse statuimus, pro vulgari annus iste habendus est. Sed tamen non diffiteor, incertissimum mihi videri, utrum publice receptus sit illius periodi usus, nec ne, et, si receptus sit, quam ratione eam ad fastos suos constituendos adhibuerint. Vid. Petav. Doctrin. temp. I. 14 et II. 15. cf. Ideler: Ueber die astronomischen Beobachtungen der Alten, p. 208. sq. — Inscriptionem illam, cujus mentionem feci, publicavit nuper Boeckhius: Staatshaushalt d. Athen. Inscriptt. Tab. I. no. 1.

trium postremarum prytaniarum initia falso ab eo constituerentur.

Deinde erravit Petitus in solidis cavisque mensibus digerendis. Fuerunt enim Atheniensium menses alternis XXX et XXIX dierum; illos solidos v. plenos, πλήρεις, hos cavos, κοίλους, dixerunt. Scirrhophorionem autem, extremum anni Attici mensem, cavum, Hecatombaeonem, ex quo ordiebatur annus, solidum fuisse constat; quod cum alternis solidi cavi que succederent, Boedromionem, Maemacterionem, Gamelionem, Elaphebolionem et Thargelionem solidos, Metagitnionem autem, Pyanepsionem, Posideonem, Anthesterionem et Munychionem cavos fuisse oportet⁵⁾. At Petitus, qui solidi sunt, cavos, qui cavi, solidos fecit; id quod alii jam notarunt⁶⁾.

Denique in eo fallitur Petitus, quod eorum mensium, quos ipse cavos putat, nos vero solidos esse indicavimus, secundum diem, τὴν δευτέραν ἱσταμένον, exemtilem esse arbitratur, atque in Hecatombaeone, verbi causa, post νομηγίαν statim numerat τρίτην. Duplex is error est, cum et ex eo mense, qui exemptionem nullam patiatur, diem eximat, et eum diem eximat, qui exemptilis ne in cavis quidem mensibus sit. Quamquam enim constat, cum cavorum quoque mensium postremus dies Τριακάς dici solet, licet revera vigesimus nonus esset⁷⁾, unum aliquem diem in numerando omissum esse, quo ceterorum ratio constaret; illud tamen nullis idoneis argumentis probari potest, quod Petitus et, quem is auctorem sequitur, Scaliger, sibi persuaserunt, secundum horum mensium

5) vid. Idelerum p. 199. sq. et de vero mensium ordine Buttmannum in eod. libr. p. 383. sq. De Boedromione et Pyanepsione vid. tamen, quae infra, not. 24., dicentur.

6) Cors. F. A. Diss. II. n. 10. sq. et Biagi, de Decr. Ath. II. §. 15

7) Vid. Ideler. p. 184. sq.

diem suppressam et exemptilem fuisse⁸⁾. Ceterum duplex hac de re proponi solet sententia; altera Theodori Gazae, altera Procli. Gaza enim post εικάδε statim ἐνάτην φθίνοντος numeratam esse ex Pollucis quodam loco probari posse putat, ubi haec leguntur⁹⁾: τὸ δὲ ἀπὸ τούτου (sc. ἀπὸ τῆς εικάδος) ἂ ἐπὶ εικάδι. ἢ δ' αὐτὴ καὶ θ' φθίνοντος. θ' γὰρ λοιπὰ ἀπὸ τῆς κ'. Putat itaque, Pollucem hoc loco solius cavi mensis dies numerasse, cujus vicesimum primum etiam ἐνάτην φθίνοντος dictum esse tradat. Atque hanc sententiam Petavius¹⁰⁾ quoque amplectitur; sed corruptum esse Pollucis locum et hoc modo corrigendum arbitratur: ὅτι θ' γίνεται λοιπὰ ἀπὸ τῆς κ'; videlicet ne Pollux nimis indefinite ac generatim loqui videatur. At veram hujus loci lectionem ex codice manuscripto Dodwellus¹¹⁾ et Jungermannus protulerunt: — πρώτη ἐπὶ εικάδι. ἢ δὲ αὐτὴ καὶ δεκάτη φθίνοντος. καὶ δευτέρα ἐπὶ εικάδι. ἢ δὲ αὐτὴ καὶ ἐνάτη φθίνοντος; qua lectione recepta, Gazae sententia concidit¹²⁾. Restat igitur Proclus, qui δευτέραν φθίνοντος omissam esse docet. Haec sententia, Dodwello quoque probata, refelli quibusdam videtur Pollucis loco¹³⁾, ubi de Areopagititis dicitur: καθ' ἕκαστον δὲ μῆνα τριῶν ἡμερῶν ἐδίαιτον ἐφεξῆς, τετάρτη φθίνοντος, τρίτη, δευτέρα; quodsi in cavis mensibus omissa esset δευτέρα, Pollu-

8) v. Corsini F. A. Dissert. II. n. 12. 13.

9) Pollux, I. 63.

10) Petav. Doctrin. temp. I. c. 5. extr.

11) Dodwell. de Cyclis Dissert. I. sect. 38.

12) Praeterea δεκάτη φθίνοντος mensis Scirrhophorionis, qui cavi fuit, numeratur a Demosthene, de fals. legat. p. 359. R. εστέρα τοίνυν δεκάτη, ἐνάτη, ὀγδόη. εστέρα δεκάτη est δεκάτη φθίνοντος. v. Hesych. s. v. δεκάτη προτέρα.

13) Proclus ad Hesiod. Op. et. D. v. 766. — Dodwell. de Cyclis I. I. — Pollux, VIII. 117. — Corsini. I. I. Ideler p. 325.

cem distinctius locuturum fuisse putant. At mihi tanta diligentia illo in loco vix requiri posse videtur, neque idcirco prohiberi me patior, quo minus in Procli sententia acquiescam.

Propter haec igitur istius Calendarii vitia, cum et mensium spatia, et exemptilium dierum ratio, et prytniarum initia perperam descripta sint, fieri nullo modo potuit, ut comitialium dierum loci, (si quidem illi cuiusque prytniae dies comitiales fuerint, quos Petitus fuisse arbitratur, undecimus scilicet, vigesimus, tricesimus et tricesimus tertius, quod equidem incertissimum esse paullo post probabo) sed, ut verum hac in re Petitus invenerit, fieri tamen non potuit, ut horum dierum sedes recte ab eo constituerentur. Neque inscriptiones, psephismata aliaque veterum scriptorum loca, quae ad confirmandum illud Calendarium attulit, quidquam auxilii ferunt, sanum modo ac sobrium iudicium adhibeatur. Nam primum vetus Inscriptio, quam e Grutero¹⁴⁾ attulit:

Ἐπὶ Ἀρισταίχμου ἀρχοντος, Γαμηλιῶνος δεκάτῃ ἑσταμένου, ἐκκλησία κυρία ἐν τῷ ἐκκλησιαστηρίῳ. Μένανδρος Μενάνδρου Μελιτεὺς εἶπεν κ. τ. λ.

haec igitur Inscriptio neque Attica est, sed Deliaca¹⁵⁾, neque ex iis temporibus, ad quae Calendarium illud pertinet, sed post Olympiadem CXVIII scripta, quo tempore Athenienses, et in Attica, et, quod dubitari non potest, Deli quoque non decem sed duodecim prytnias numerabant. Etenim illius Olympiadis anno secundo, cum Demetrius Poliorcetes a Cassandri dominatione urbem liberasset, in victoris honorem et

14) Gruter. Thesaur. Inscr. p. 406. Exstat praeterea haec Inscriptio apud Fanelli: Atene Att. p. 322. Montfaucon. Diar. Ital. p. 45. 44. Biagi, de Decret. p. 459; quorum locorum notitiam Boeckhio debeo.

15) Corini. F. A. Diss. VII. cf. Biagi de Decret. II. §. 14.

alia excogitarunt Athenienses, et hoc constituerunt, ut duae tribus novae veteribus decem adderentur, atque a Demetrii patrisque Antigonī nominibus appellarentur. Hic tribuum numerus in posterum quoque permansit, quamquam mutatis Antigonidis et Demetriadis cum Ptolemaide et Attalide nominibus; donec Hadriani aetate decima tertia tribus Hadriania accessit. Aucto autem tribuum numero, etiam prytaniarum ac comitialium dierum rationem mutari necesse erat: ex quo intelligi potest, quo jure Petitus ista inscriptione abutatur. Idem de psephismate apud Iosephum dici potest, quod secundo loco in subsidium vocatur a Petito: *Μηνὸς Πανέμου πέμπτη ἀπίοντος, ἐπὶ Ἀγαθοκλέους ἄρχοντος, Εὐκλῆς Μενάνδρου Ἀλιμούσιος ἔγραμμάτευσ, Μουνυχιῶνος, ἐνδεκάτῃ τῆς προτανείας, ἐκκλησίας γενομένης ἐν τῷ θεάτρῳ*. Hoc quoque psephisma ex XII prytaniarum tempore est: neque Panemus Syromacedonum Munychioni Attico tam accurate respondet, quam Petitus putat. — Quod autem Aeschinem quoque testem excitat, id ridiculum dicerem, nisi aliud magis ridiculum memorandum restaret. Aeschines enim Demosthenem criminatur, qui legem tulerat, *ἐκκλησίαν ποιῆσαι τοὺς προτάνεις τῇ ὀγδόῃ ἰσταμένου τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνός, ὅτε ἦν τῷ Ἀσκληπιῷ ἢ Θυσία, καὶ ὅτ' ἦν προαγὼν, ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμέρᾳ, ἢ πρότερον οὐδεὶς μέμνηται γεόμενον¹⁶⁾*. Quis non videt, illud reprehendi, quod Demosthenes populum festo die convocari jussit, contra leges patrias ac morem majorum? Tamen Petitus se id non videre simulat. „Hoc die,“ inquit, „cogebatur pro more“ (unde tandem morem istum didicerit, nisi ex Calendario suo?) „concio quarta τῶν κυριῶν, in qua περὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων agebatur; sed Demosthenes voluit referri de legatis ad Phi-

16) Aeschin. advers. Ctesiphont. p. 455. sq. R.

lippum mittendis, atque id unum est, quod Aeschini improbat. Videlicet verba illa: ὅτε ἦν τῷ Ἀσκληπιῷ ἢ Θυσία, καὶ ὅτ' ἦν προαγὼν, ἐν τῇ ἑσπῇ ἡμέρᾳ prorsus otiosa sunt, aliena, sine vi, temere ac nullo consilio interjecta. Quid plura addam? Certum est, isto die comitia nulla unquam habita esse, neque de sacris profanisque rebus, neque de legationibus, aliave ulla de re; ideoque, quia dies erat non comitalis, Demosthenem tulisse, ut convocaretur populus extra ordinem, qua convocazione nil opus fuit, si stata illo die comitia habenda erant. — Sed hoc nihil est, praeut quae de statis comitiis, secundo Thesmophoriorum die habendis ineptit. Apud Aristophanem enim in Thesmophoriazasis (v. 78) mulieres concilium de Euripide habere finguntur eo die, quem ita ibi Mnesilochus definit:

— — νῦν γ' οὔτε τὰ δικαστήρια
 μέλλει δικάζειν, οὔτε βουλῆς ἐσθ' ἕδρα,
 ἐπεὶ τρίτη ἔστι Θεσμοφορίων ἡ μέση.

Tertius Thesmophoriorum dies est Pyanepsionis XVI; Petitus autem, cum e Calendario suo didicerit, Pyanepsionis die XV ordinaria comitia habenda fuisse, quo ne mulieres quidem istius Calendarii legibus solutae sint in conciliis suis, neve poëta in fingendo, primum Aristophanis locum ita corrumpit, ut ne graecus quidem evadat:

ἐπεὶ τρίτης ἢ Θεσμοφορίων ἡ μέση,

dein ita interpretatur, ut, quid dicat, vix intelligi possit. Ait enim, quatuor Thesmophoriorum dies (tot enim esse putat, cum quinque sint) in tres trientes ab Aristophane distribui, dierum singulorum cum horis octonis; eorumque trientium hoc loco designari secundum, cujus initium sit circa orientem solem, secundo Thesmophoriorum, quinto et decimo Pyanepsionis die, quo habebatur, inquit, ἢ περι

ἱερῶν κυρία ἐκκλησία, quae quarta est prytaniac. Sed haec ab aliis jam explosa sunt¹⁷⁾; illud vix quisquam, nisi qui viderit, fieri potuisse credat, ut prudens homo, et qui criticam profiteretur, in comici poëtae Iusu, fictoque ridicule muliercularum conventu eam legum institutorumque publicorum observantiam requireret, ut, qui dies populi comitiis legitime destinati essent, in eosdem etiam conficta mulierum concilia a poëta necessario conferenda fuisse putaret. — Reliquum est, ut de duobus psephismatis dicamus, quae ex Demosthenis oratione de corona Petitus protulit. Alterum hac est praescriptione: Ἐπι Μνησιφίλου ἄρχοντος, συγκλήτου ἐκκλησίας ὑπὸ στρατηγῶν γενομένης, καὶ πρωτάνεων καὶ βουλῆς γνώμη, Μαιμακτηριῶνος δεκάτη ἀπιόντος, Καλλισθένης Ἐτεονίκου Φαλη εὐς εἶπε¹⁸⁾. Apparet, Maemacterionis δεκάτη φθίνοντος, qui Petito dies est vigesimus, revera autem vigesimus primus, populum extra ordinem a strategis convocatum esse; neque hunc diem legitime ac ordinarie comitialem fuisse. Attamen Petitus, cum in Calendario suo κυρίαν ἐκκλησίαν huic diei adscriptam videat, novam quandam et veteribus incognitam συγκλήτου ἐκκλησίας significationem comminiscitur. Nam κυρίας quoque ecclesias συγκλήτους dictas esse contendit, siquando, propter imminens periculum, etiam legitimo et stato comitiorum die, strategi populum cogerent, ut frequentiores adessent undique Athenienses. Sed novum hoc inventum idoneis rationibus probare supersedit; et quae ita asseruntur, verbo negare licet. — Alterius psephismatis praescriptio haec est: Ἐπι ἄρχοντος Μνησιφίλου, Ἐκατομβαιῶνος ἔνη καὶ νέα, φυλῆς πρυ-

17) v. Wesseling. ad Petit. p. 284.

18) De Coron. p. 258. R.

τανευούσης Πανδιονίδος, Δημοσθένης Δημοσθένους Παιανιδῆς εἶπεν¹⁹⁾). Hic locus unus ex omnibus aptus foret ad probandam Petili sententiam, trigesimum prytaniae diem comitialem esse, si in Calendario suo Hecatombaeonem mensem solidum, ut par erat, non cavum fecisset. Trigesimus enim Hecatombaeonis dies cum trigesimo primae prytaniae necessarie congruit. At Petitus, Hecatombaeonem cavum esse arbitratus, trigesimum primae prytaniae diem in Metagitnionis primum contulerat; itaque, ne nullum tamen ex hoc psephismate fructum caperet, aliam quandam rationem excogitavit, qua se expediret. Psephisma illud Senatus consultum esse contendit, postridie ad populum ferendum; sed unde id collegerit, dicere supersedit, neque ego probabile esse arbitror, oratorem, neglecto plebiscito, Senatus consultum potius recitasse, quod absque populi auctoritate irritum erat. — Ceterum norunt, qui Demosthenem et Aeschinem legerunt, quam obscura sit et inexplicabilis in illo psephismate temporis ratio. Nam quae, ex horum oratorum narrationibus optime inter se congruentibus, inter Elaphebolionis decimum nonum et vigesimum quartum diem gesta esse apparet, ea in hoc psephismate ad Hecatombaeonis trigesimum referuntur²⁰⁾). Quamobrem Corsinius corruptum esse locum pronuntians, pro *Ἐκα-*

19) De Coron. p. 235. R.

20) Uberius haec omnia a Corsinio, F. A. Dissert. III. 17. et II. 15. et Taylora ad Demosth. de Cor. p. 235. exposita sunt, ad quos nunc quidem lector amandandus est; quamquam sufficit, ipsa Aeschin. ac Demosthenis loca indicare, quibus omnis haec disputatio continetur. Aesch. adv. Ctesiph. p. 455. 456. 458. de fals. leg. 259. 268. Demosth. de leg. 359.

τομβαϊδῶνος ἔτη καὶ νῆα rescribendum esse censuit: Ἐλα-
 φηβολιδῶνος ἐννάτη φθίνοντος. Atque iisdem tricis im-
 pedimur in alio ejusdem orationis psephismate; nam
 quae ex Demosthenis narratione, (or. de fals. leg. p.
 55q. sq.) d. XXVII Scirrhophorionis decreta esse colli-
 gas, ea in isto psephismate d. XXI Maemacterionis,
 octo ante mensibus, rogata esse dicuntur. Itaque
 hic quoque Corsinius pro Μαιμακτηριῶνος δεκάτη
 ἀπιόντος rescribi vult: Σκιρρόφοριῶνος τετράδι φθίνου-
 τος. Utraque correctio, cum rerum gestarum tempo-
 ribus aliunde notis, accommodata sit, longius ta-
 men a vulgata scriptura recedit, quam ut omnium
 consensu comprobetur. Taylorus quidem nihil mu-
 tandum esse putat, sed illam psephismatum narratio-
 numque in temporibus notandis discrepantiam ex
 mutata fastorum ratione explicare conatur. Muta-
 tam autem illam esse, neque semel fortassis, maxi-
 me post annum Julianum a Graecis quoque acce-
 ptum, satis inter omnes constat. „Ea ratione,“ in-
 quit, „contingere potuit, ut praeter vetustam ho-
 rum oratorum ἔκδοσιν, quae juxta eorum aetatem de-
 scribi poterat, prodierit alia ad vulgarem usum con-
 cinnata atque ad eam fastorum rationem accommo-
 data, quae tum increbrescebat et usu quotidiano
 pervulgabatur. Unde non alia et diversa anni parte
 hae res geri describuntur in utroque calculo — —
 neque aliter scribunt oratores, aliter loquuntur mo-
 numenta publica; sed uterque computus verus esse
 potuit, si aeram in uno casu antiquiorem in altero
 vulgarem inspicias.“ Mirum sane et ingeniosum
 quoque commentum, sed, ut verum sit, equidem
 magnopere vereor; neque deficerent me rationes, qui-
 bus refellerem, si hic ejusmodi disputationis locus
 esset. Illud certe constat, utcunque de istis psephi-

smatis statuendum arbitreris, nullum ex iis ad comitiales dies argumentum repeti posse.

Sed quod supra me dicere memini, incertissimum esse, quod Petitus aliique eum secuti, pro certissimo habuerunt, undecimum, vigesimum, trigesimum ac trigesimum tertium cujusque prytaniae diem comitiale fuisse, id nunc jam probare aggredior. Citantur primum a Petito Ulpianus et Aristophanis Scholiastes. Ille, ad Demosthenis orationem in Timocratem, (p. 445. ed. Benenat.) haec habet: Ἰστέον γὰρ, ὅτι κατὰ μῆνα τρεῖς ἐκκλησίας ἐποιοῦντο βουλευόμενοι περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει πραγμάτων, εἰ μὴ ἄρα ἀνάγκη τις κατέλαβε πολέμου, ὥστε καὶ περὶ ἐκείνου ἄλλην ἐκκλησίαν ποιῆσαι πλέον τῶν ὠρισμένων. καὶ ἐγίνετο ἡ πρώτη, ἐνδεκάτῃ τοῦ μηνός, ἡ δὲ δευτέρα περὶ τὴν εἰκοστήν, ἡ δὲ τρίτη περὶ τὴν τριακοστήν. — Scholiastes autem Aristophanis vulgo sic legitur: εἰσὶ δὲ νόμιμοι ἐκκλησίαι αἱ λεγόμεναι τρεῖς τοῦ μηνός Ἀθήνησιν, ἡ πρώτη καὶ ἡ δεκάτη καὶ ἡ τριακάς²¹⁾; quae cum Ulpiani dictis pugnantia ita emendanda esse censet Petitus, ut rescribatur ἡ ἐνδεκάτη καὶ ἡ εἰκάς καὶ ἡ τριακάς. Error, inquit, ortus erat procul dubio e literis numeralibus. Verum, ut recte emendatum esse locum concedam, parum idonei sunt isti auctores, qui non de prytaniarum, sed de mensium diebus loquuntur; non quaternas singulis prytaniis, sed ternas singulis mensibus ecclesias haberi solitas docent, neque id, ut puto, sine ratione, quamquam ad illa, quae interpretantur, scriptorum loca parum apte. Immerito enim Petitus erroris eos accusat; ipse potius erat, dum,

21) Schol. ad Acharn. v. 19. Hunc Suidas exscripsit, apud quem emendatius legitur: νόμιμοι ἐκκλησίαι αἱ λεγόμεναι τετράαι. Idem tamen s. v. κυρία ἐκκλησία. Harpocrationem sequitur, qui, omissa mensium commemoratione, quaternas singulis prytaniis ecclesias ordinarias tribuit, atque ex his primam tantummodo κυρίαν dictam esse docet.

quae ad XII tribuum tempora pertinent, ad priorem X tribuum aetatem mira interpretatione referre conatur, quasi illi, cum docere vellent, quibus prytaniarum diebus comitia haberi solerent, per incuriam mensium dies dixerint. Verum Grammatici illi sine dubio nihil aliud dicere voluerunt, quam quod dixerunt. Etenim dubitari non potest, quin ad ea tempora respexerint, cum, ut supra dixi, in duodecim tribus distributa civitate, prytaniae quoque erant duodecim, singulorum mensium spatia complexae²²⁾; ut perinde esset, mensem, an prytaniam quis diceret. Ita v. c. Timaeus in Lexico Platónico *πρυτανεία*, ait, *μηναία φυλῆς ἀρχή*, et Etymologus: *πρυτανεία, ἀριθμὸς ἡμερῶν τριάντων*. Quamquam is statim ex alio fonte hausta subjungit: *πρυτάνεις τὸ δέκατον μέρος τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων κ. τ. λ.* quae ad antiquiora tempora pertinent. Sed nullum in his Grammaticis frequentius vitium, quam rerum temporibus locisque disjunctarum confusio. Ita Ulpianus et Aristophanis Scholiastes vera quidem dicunt, sed ab illorum, quos interpretantur scriptorum tempore alienissima; nam post Olymp. CXVIII. ternas singulis prytaniis, vel, quod perinde est, mensibus ecclesias habitas esse, iis ferme diebus, qui ab Ulpiano designantur, non est quod dubitemus, dum ne quid de comitali-

22) Jul. Pollux VIII. 115. *Πρυτανεία δὲ ἔστι χρόνος, ὃν ἐκάστη φυλὴ πρυτανείει· καὶ ὅτι μὲν δέκα ἦσαν, πλείους ἐκάστη φυλῆ αἱ ἡμίραι· ἐπεὶ δὲ δώδεκα ἐγένοντο, ἐκάστη φυλὴ μισθὸς πρυτανείαν ἔχει.* cf. Dodwell. de Cyclis, Diss. I. sect. 9. Vales. ad Harpocration. p. 166. Laudatur ab utroque etiam Ammonius, apud quem, s. v. *πρυτανεία*, olim legebatur: *τοῖς μισθοῖς καὶ τὰ ἐνοίκια καὶ τὰς πρυτανείας κατὰ μῆνα ἐτέλουν*, quae manifesto corrupta, ne sensum quidem habent. Rescribendum esse *κατὰ πρυτανείας, οὐ κατὰ μῆνα ἐτέλουν* Salmasius jam monuerat; atque id a Valkenariorum rescriptum est. cf. etiam Biagijs, de Decr. Ath. c. XI. §. 11.

bus diebus nimis certe et immutabiliter statutum esse arbitremur, quod vel ipsius Ulpiani verba vetant, cum indefinite dicat: *περὶ τὴν εἰκοστὴν, περὶ τὴν τριακοστὴν*. Apud Diogenem Laertium²³⁾ certe memoratur ordinaria ecclesia *τρίτη καὶ εἰκοστῇ τῆς πρυτανείας*, et in illo psephismate Deliorum, qui patriae suae Atticae instituta accurate observarunt, *κυρία ἐκκλησία ἐστὶ Γαργλιῶνος δεκάτη ἰσταμένου*, qui dies sine dubio prytaniae quoque decimus erat. Undecimus autem dies est in illo apud Josephum psephismate, quod paullo ante adscripsimus, atque fortassis etiam in alio quodam, quod e Fourmontii schedis descriptum Boeckhius mecum communicavit, quo cum postea quoque utendum nobis sit, principium ejus, licet mutilum et depravatam, hic adscribemus.

..... ΣΟΝΙΚΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΕΡΟΝΤΙΑΟΣ... ΤΗΣ
(Η) ΡΥΤΑΝΕΙΑΣ ΗΙ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΒΙΟΝΕΛΟΥ ΠΕΡΙ
ΘΟΙΛΗΣ

(ΕΙ') ΡΑΜΜΑΤΕΥΕΝ.. Ν... ΙΩ..... ΕΑΤΕΙΟΝΙΟΣ.

ΔΓΛΕΚΑΤΕΙ ΤΗΣ (ΠΡ) ΥΤΑΝΕΙΑΣ ΕΚΚΛΕΣΙΑΣ ΚΥ-
ΡΙΑΣ.

(Τ) ΩΙ ΘΕΑΤΡΩΙ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΩΝ ΕΠΕΨΗΣΙ (Σ) ΕΝ ΕΡ
..ΘΕ.

ΗΣ ΕΥΘΥΚΛΕΟΥΣ ΠΡΟΒΛΑΙΣΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΡΟ (Ε)
Α(Ρ) Ο(Ι)

ΕΛΙΟΞΕΝ ΤΕΙ ΒΟΥΛΕΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ

(Α) ΡΧΙΑΣ ΑΝΑΡΟΚΛΕΟΥΣ ΦΗΓΑΙΕΥΣ ΕΙΠΕΝ ΕΠΕΙΛΗ
ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΣ Ο ΤΟ (Υ) ΒΑΣΙΛ ΕΩ(Σ) ΕΥΜΕΝΟΥΣ ΔΙΕΛΑ-
ΦΟΣ...

²³⁾ VII. Zenon. s. 10. ἐπὶ Ἀρρηνίδου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀκαμαντίδος, πέμπτης πρυτανείας, Μαιμακτηριῶνος δεκάτη ἰστέρα, τρίτη καὶ εἰκοστῇ τῆς πρυτανείας, ἐκκλησία κυρία, τῶν προέδρων ἐπεψήσισεν Ἴππων Κρατιστοτίλους ἑπταταίων. Mirum est in hoc psephismate mensis diem XXI cum prytaniae die XXIII congruere, cum mensem eo tempore et prytaniam iisdem finibus circumscriptam esse constet: nisi id explicandum est ex intercalationum exemptionumque ratione civili, quae quibus legibus adscripta fuerit, nescimus. cf. Ideler, l. l. p. 204.

Ibi forsitan l. 4. rescribendum est *ΕΝΔΕΚΑΤΕΙ*, l. 1. autem sine dubio *ΑΕΟΝΤΙΑΟΣ* cum numero ordinali v. c. *ΤΡΙΤΗΣ*. Cetera emendare et supplere nunc non possum, neque, si possem, opus esset.

Sed ad Petitum redeo. Is quam perverse in Ulpiano Aristophanisque interprete explicandis, et comitialibus veterum illarum X prytaniarum diebus ex iis eruendis egerit, satis, puto, demonstratum est. Multo autem perversius et inconsideratius in quartae ecclesiae die, cujus apud illos nulla est mentio, ex Aristophanea Acharnensium fabula eruendo versatur. In illa enim Thraces, ad populum producti, dimissa propter *διοσημίαν* concione, redire jubentur perendie, *εἰς ἔννην*. (vs. 172).

*τοὺς Θρηῆκας ἀπιέναι, παρῆναι δ' εἰς ἔννην·
οἱ γὰρ Πρυτάνεις λόουσι τὴν ἐκκλησίαν.*

Petitus igitur, quasi haec non a poeta joculariter ficta, sed ab historico aliquo aut oratore serio narrata sint, cum hanc concionem, propter legatos, qui introducuntur, tertiam ex ordinariis esse putet; ex istis verbis: *παρῆναι δ' εἰς ἔννην*, quibus cum irrisione quadam amandantur Thraces, proximae, i. e. quartae ecclesiae diem legitimum manifesto inveniri posse arbitratur. Itaque, cum comicam illam ecclesiam ab Lenaeorum festo, quo acta est fabula, ad Metagitnionis diem I, quem primae prytaniae diem XXX esse falso credit, retulerit, proximam ecclesiam quartam, ad quam redire jubeantur Thraces, tribus post diebus, prytaniae d. XXXIII. Metagitnionis IV habendam fuisse sibi persuadet. Haec omnia absurdiora sunt, quam quibus serio refellendis immoremur. Illud unum noto, ne intellecta quidem a Petito esse illa verba *εἰς ἔννην*, quae recte a Scholiasta explicantur: *εἰς τρίτην*. Id ille esse putavit „tribus post diebus“ ita ut duo interjecti essent,

cum sit „perendie“ τὸ μετὰ τὴν αὐριον, ut ait Hesychius. Itaque non XXXIII sed XXXII prytaniae diei assignanda fuisset quarta ecclesia.

Ex his omnibus satis apparet, incertissimam esse omnem comitialium dierum rationem, neque quidquam compertum nobis esse, nisi hoc unum, quaternaria singulis prytaniis comitia ordinaria habenda fuisse; quae si quis putet, ita fuisse ordinata, ut aequalibus fere dierum intervallis distarent, id equidem veri simillimum esse concedo, demonstrari posse nego. Etenim, cum diserta veterum scriptorum testimonia nos deficient, hac una via ingrediendum foret, ut conferrentur ex eorum quae exstant hodie psephismatum numero omnia, quae in ordinariis comitiis lata viderentur, cujus generis apud Demosthenem sunt nonnulla, de Coron. 255. Ἐπὶ Χαιρωνίδου Ἡγέμονος ἄρχοντος, Γαμηλιῶνος ἕκτη ἀπιόντος, φυλῆς προτανευούσης Λεοντίδος, Ἀριστόνικος Φρεαῤῥῆος εἶπεν. — ibid p. 265. Ἄρχων Δημόνικος Φλυεύς, Βοηδρομιῶνος ἕκτη μετ' εἰκάδα, γνώμη βουλῆς καὶ δήμου, Καλλίας Φρεαῤῥῆος εἶπεν. — p. 266. Ἐπὶ ἄρχοντος Εὐθυκλέους, Πυανεψιῶνος ἐννάτη ἀπιόντος, φυλῆς προτανευούσης Οἰνηΐδος, Κτησιφῶν Λεοσθένους Ἀναφλύστιος εἶπεν. Plura fortasse inveniri possunt, ab iis praesertim, quibus veterum Inscriptionum collectiones ad manum sunt, quarum usu mihi carendum est; sed haec iam sufficient ad id, quod volo, declarandum. — Dein describenda essent Calendaria duo, alterum vulgaribus alterum intercalaribus annis adaptatum, notandaque in utroque prytaniarum initia; quamquam multa in his ex conjectura constituenda forent, cum perobscura sit fastorum Atticorum ratio. Sed ut ponamus, in vulgari anno primas VI prytanias XXXV, postremas IV autem XXXVI dierum fuisse, in inter-

calari autem illas XXXVIII, has XXXIX, qua de re supra dictum est; dein, Boedromionis diem secundum exemptilem fuisse, et proximo mensi Pyanepsioni attributum, ut is pro cavo solidus fieret²⁴); invenimus hanc prytaniarum seriem;

A) In anno vulgari:

Pryt. I. Hecatombaeonis d. I. Pryt. II. Metagitn. VI.
 Pryt. III. Boedromion. XIII. Pryt. IV. Pyanepsion. XVIII.
 Pryt. V. Maemacterion. XXIII. Pryt. VI. Posideon. XXVIII.
 Pryt. VII. Anthesterion. IV. Pryt. VIII. Elaphebol XI.
 Pryt. IX. Munychion. XVII. Pryt. X. Thargelion. XXIV.

B) In anno intercalari.

Pryt. I. Hecatombaeon. I. Pryt. II. Metagitnion. IX.
 Pryt. III. Boedromion. XIX. Pryt. IV. Pyanepsion. XXVIII.
 Pryt. V. Posideon. 1. V. Pryt. VI. Posideon. 2. XIV.
 Pryt. VII. Gamelion. XXII. Pryt. VIII. Elaphebolion. II.
 Pryt. IX. Munychion. XI. Pryt. X. Thargelion. XXI.²⁵).

Iam si ad hasce tabulas istorum psephismatum tempora exigemus, efficietur, illud primum, cui praescriptus est Gamelionis dies XXIV, scriptum esse, sive vulgarem annum sumas, Prytaniae sextae die XXVII, sive intercalarem, septimae secundo; alterum, cui praescriptus est Boedromionis dies XXVI, aut tertiae prytaniae die decimo quarto, aut ejusdem septimo; tertium denique psephisma, cui praescriptus est Pyanepsionis dies XXII, aut quartae pryta-

24) Plutarch. de fratern. amor. Op. T. II. p. 489. B. τὴν γὰρ δευτέραν ἔξαιροῦσιν ἀπὸ τοῦ Βοηδρομιῶνος, ὡς ἐν ἔσεινῃ τοῦ Πλούτωνι πρὸς τὴν Ἀθηναίων γυναικῶν τῆς διαφορᾶς. cf. Petav. Doctr. Temp. I. c. 5. extr. et c. 12. extr.

25) Ejusmodi tabulam a Corsinio quoque descriptam habemus. Fast. Att. Diss. III. no. 29. sed paullo diversa ratione, cum non postremas sed primas prytanias longiores fecerit, et Boedromionis diem II. non exemerit, Pyanepsionem autem post Maemacterionem collocaverit, quod equidem cum Buttmanno, ap. Ideler, l. I. p. 385. sqq. falsum puto.

niae die quarto, aut ejusdem trigesimo tertio perlatum esse. — Jam judicet lector, quem ex hac ratione fructum sperari posse statuat; equidem nullum puto, nisi hunc, ut intelligatur, de comitiorum diebus, qui fuerint, et quanto intervallo disjuncti, nil affirmari et demonstrari posse.

Sed est alia praeterea causa, quae me adducit, ut apud Athenienses ipsos haec comitiorum tempora non certa ac definita neque singulis prytaniis eadem semper fuisse existimem, cum recorder festorum apud Athenienses multitudinem, quae tanta fuit, ut eos Xenophon duplo plura, quam alios ullos homines festa celebrasse affirmet, ab aliis autem auctoribus hoc ipso nomine dicantur πάντων ἀνθρώπων εὐσεβέστατοι²⁴). Atque plurimorum ex his tempora nobis ignota sunt. Accidere autem saepissime poterat, ut, si undecimo verbi causa aut vigesimo alicujus prytaniae die comitia fuerant, alterius prytaniae undecimus dies aut vigesimus festus esset, ideoque comitia iis diebus haberi non possent. Quod si conceditur, neque potest aliter, illud jam manifesto consequitur, non potuisse certum esse et immutabilem comitiorum ordinem. Etenim hoc quidem inter omnes satis constat, tempore festo, quam *ἱερομηνίαν* Graeci vocant²⁵), negotia nulla, neque in judiciis, neque in senatu comitiisve tractari licuisse, nisi si qua incidissent, quae ad ipsum festum pertinerent. Id Demosthenes docet: ἀπάντων ὑμῶν,

24) Xenoph. de rep. Ath. III. 2. δεῖ (τοὺς Ἀθ.) ἐορτάσαι ἐορτὰς, ὅσας οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἐν δὲ ταύταις ἤτιόν τινα δυνατὸν ἐστὶ διαπράττεσθαι τῶν τῆς πόλεως. ib. 3. Καὶ ἄγονοι μὲν ἐορτὰς διπλασίους ἢ οἱ ἄλλοι. Cf. Pausan. Attic. cap. 24. 3.

25) cf. Ducker. ad Thucyd. III. c. 56. αἱ γὰρ ἐορτώδεις ἡμέραι ἱερομηνίαι καλοῦνται. Schol. Demosth. p. 102. Reisk.

inquit, ἀγόντων ἱεροσηγείαν, καὶ νόμου κειμένου, μήτ' ἰδίᾳ μήτε κοινῇ μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, μηδὲ χρηματίζειν, ὅ, τι ἂν μὴ περὶ τῆς ἐορτῆς ἦ κ. τ. λ. ²⁶). Atque huc Aeschinis quoque locum referendum esse, ubi Demosthenem criminatur, quod is octavo Elaphebolionis die comitia haberi voluerit, ὅτε ἦν τῷ Ἀσκληπιῶ ἢ Θυσία, καὶ ὁ προαγὼν, ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμέρᾳ, ὅ πρότερον οὐδεὶς μέμνηται γεγενημένον, jam supra me dicere meminī. Denique Aristophanis quoque illi versus huc pertinent:

νῦν οὔτε τὰ δικαστήρια
μῆλλει δικάζειν, οὔτε βουλῆς ἔσθ' ἔδρα,
ἐπεὶ τρίτη' σὶ θεσμοφορίων ἡ μέση.

Quodsi senatus eo tempore non habebatur, neque comitia haberi potuisse apparet, quippe quae sine senatoribus nulla fuerint. Itaque hi omnes dies festi ἄδικοι erant et ἄλογοι ἡμέραι, quemadmodum ille ridiculus ait antiquae dictionis affectator apud Lucianum ²⁷). Sed fuerunt praeterea etiam ἀποφράδες ἡμέραι, dies nefasti vel atrii, quibus nil publice geri poterat; ὅταν μήτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωσι, μήτε εἰσαγωγίμοι αἱ δίκαι ᾧσι, μήθ' ὅλως τι τῶν αἰσίων τελεῖται, αὕτη ἀποφράς ἡμέρα ²⁸). Atque ejusmodi fuit Thargelionis dies XXV, quo die celebrabantur Plynteria, unde ἐν ταῖς μάλιστα τῶν ἀποφράδων τὴν ἡμέραν ταύτην ἀπρακτον Ἀθηναῖοι νομίζουσιν ²⁹). Ejusmodi etiam τὴν τετράδα,

²⁶) Demosth. adv. Timocrat. p. 709. Huc referendum puto etiam illum locum Demosth. de fals. leg. p. 399. ἐκκλησίαν ποιῆσαι (δεῖ) ὅταν ἐκ τῶν νόμων καθήκη.

²⁷) In Lexiphane. Tom. V. p. 188. Bip. Ita etiam Panathenaeorum festum ἄδικος ἡμέρα dicitur a quodam soloeco apud Athenaeum. III. 20. p. 382. Schweigh.

²⁸) Verba sunt Luciani in Pseudologista, c. 13. Tom. VIII. p. 69. Bip.

²⁹) Plutarch. Alcib. c. 34.

τρίτην, δευτέραν φθίνοντος cujusque mensis fuisse Etymologus docet³⁰); quas infaustas rebus gerendis putabant, neque proinde ordinaria comitia istis diebus haberi solita esse videntur: ac si qua memorantur³¹), ea extra ordinem, propter magnum aliquod subitumque negotium convocata esse putandum est. Denique aliae fuerunt septem ἀποφράδες, cum inferiae mortuis ferebantur; eas Hesychius memorat.

Itaque his omnibus, quae adhuc a me disputata sunt, diligenter reputatis, neminem amplius fore credo, qui de comitialibus diebus, certo quodam ordine redeuntibus, cogitandum putet³²).

30) Etym. M. 131. 13.

31) Ut ap. Aeschinem adv. Ctesiphont. p. 420. *Θαργηλιῶνος μηνὸς δευτέρα φθίνοντος*. et Demosth. de fals. leg. p. 259. *Σκαρφοριῶνος τετράδι φθίνοντος*; atque haec, quae Dem. memorat, extraordinaria fuisse, vel ex eo patet, quod in Piraeo habita sunt.

32) Apud Theophrastum, Char. VII. 3. in loquacitatis descriptione verba illa: *καὶ πυνθόμενος τὰς ἐκκλησίας ἀπαγγέλλειν*, a Fischero, quem Astius sequitur, ita accipiuntur, quasi significant: *si, quae in concione acta et perorata s. decreta sint, cognoverit, haec aliis refert*. Sed primum, mirum foret, Atticum civem, qualis hic a Theophrasto describitur, ab aliis resciscere, *πυνθάνεσθαι*, quid in comitiis actum sit, quibus ipsum interesse oportuit. Dein *πυνθάνεσθαι τὰς ἐκκλησίας* non est: resciscere, quid actum sit in com.; (id enim foret: *τὰ τῆς ἐκκλησίας*, ut bene Nastius observavit.) sed comitia resciscere, futura esse scil. ut nos quoque vernacule loqui solemus. Neque de extraordinariis tantum comitiis cogitandum est cum Schneidero (qui sibi persuaserat, puto, ordinariorum tempus per se omnibus notum fuisse et semel definitum, ideoque verbum *πυνθάν.* in ea non quadrare putabat) sed in universum intelligenda sunt comitia, sive ordinaria illa sint, sive extraordinaria. Alterutrum genus si solum intelligi voluisset Theophr., addendum profecto aliquid erat. In eo autem est loquacis hominis ineptia, quod aliis sedulo renunciat, quod ipsi aut resciverunt jam e programme vel praeconio, aut brevi rescituri sunt.

CAPUT III.

De comitiorum locis.

Antiquis temporibus comitia ab Atheniensibus in foro haberi solita esse, Harpocracion tradit; ait enim Venerem, cujus templum fuerit haud procul a foro veteri, Πάνδημον appellatam esse, διὰ τὸ ἐν ταῦθα πάντα τὸν δῆμον συνάγεσθαι τὸ παλαιὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἄς ἐκάλουν ἀγοράς¹⁾, Id unde hauserit nescio; nisi forte ex eo conjecit, quod apud Homerum omnes populorum conventus in foro esse solent; idque illis temporibus Athenis quoque fieri consuesse haud absimile est vero. Sed postea translata inde sunt comitia in Pnycem, deinde etiam in theatrum, aliaque loca complura. Quod autem Petitus putat²⁾, eandem esse Pnycem et illam, quam Harpocracion memorat, ἀρχαίαν ἀγοράν, quoniam scilicet utraque haud procul ab arce erat, in eo manifesto erravit. Nemo enim unquam eorum omnium, qui de Pnyce loquuntur, alterum illud nomen commemorat; neque credibile est, Harpocracionem, omisso vulgatissimo illo et apud omnes notissimo nomine, alio atque inusitato usurum fuisse. Praeterea ex Pausania quoque apparet, Veneris Pandemi fanum inter Theatrum arcemque, situm fuisse, ad meridianam vel australem arcis partem³⁾. Pnyx autem ad occidentem versa erat.

Ceterum quod tradunt Grammatici, posteris temporibus populum non nisi ad creandos magistratus in

1) Harpocr. s. v. Πάνδημος Ἄφ. cf. Suid.

2) Lib. III. 2. p. 303.

3) Pausan. Att. cf. Barthelem. It. Anachars. II. p. 342. et

Pnyce, alias in Theatro congregatum esse⁴⁾, id ad eam, de qua nos agimus, aetatem non pertinet. Bello enim Peloponnesiaco Pnycem ordinarium comitiorum locum fuisse, e Thucydide discimus. *Ἐκκλησίαν, inquit, συνέλεγον — — εἰς τὴν Πνύκα καλουμένην, οὐπερ καὶ ἄλλοτε εἰώθεσαν*⁵⁾. Ita Aristophanes quoque, ubi de comitiis loquitur, numquam non Pnycem commemorat⁶⁾, et in Equitibus *Δῆμον* illum suum ita facit loquentem:

*οὐκ ἄν καθίζοιμην ἐν ἄλλῳ χωρίῳ,
ἀλλ', ὡς τὸ πρόσθε, χρὴ παρῆναι ἔς τὴν Πνύκα.*

Eundem in eadem fabula facete *Δῆμον Πηνυκίτην* vocat⁷⁾, quasi quendam civem Atticum, suo proprio et populi, ad quem pertinebat, nomine appellatum. Demi enim nomen haud inusitatum Athenis fuisse, nemo nescit, qui vel ex Platone illum Pyrilampis filium novit⁸⁾. Pnycem autem populum vel pagum poeta joci tantum causa finxit, errantque qui illam in pagis Atticis recensent; quod ab aliis quoque jamdudum notatum est. Ceterum hunc Aristophanis jocum Lucianus imitatus est in *Necyomantia*, ubi *Κραυρίων Σκελετίωνος Νεκυσιεύς, φυλῆς Ἀλιβαντίδος* induci-

4) Pollux. VIII. 153. — Hesych. s. v. Πνύξ. τόπος Ἀθήνησιν, ἐν ᾧ αἱ ἐκκλησίαι ἤγοντο πάλαι μὲν πᾶσαι, νυνὶ δὲ ἅπαξ, ὅταν στρατηγὸν χειροτονῶσιν. Id de illis temporibus accipiendum videtur, cum summus magistratus, strategi nomine, omni reipublicae praeerat. v. Meurs. de Archontt. I. 9. quamquam is aliquando non a populo creabatur, sed ab Imperatoribus Rom. constituebatur. — Timaei autem glossa, Lex. Plat. p. 219. Πνύξ, χωρίον ἐν ᾧ τὰ ἀπόρρητα ἐκκλησιάζουσιν, quo pertineat, et quid sint ista ἀπόρρητα, fateor me nescire.

5) L. VIII. c. 97.

6) Acharn. 20. Vesp. 51. Eccles. 283. 684.

7) Equit. 750. 42.

8) cf. et Lys. or. de Aristoph. bon. p. 628. Brunck, ad Aristoph. Vesp. 98.

tur⁹⁾. — Denique tam legitimus comitiorum locus Aristophanis aetate Pnyx fuit, ut fanum illud τὸ Θεσμοφόριον, quoniam ibi mulierum conventus haberi fingitur, Pnyx a poeta vocetur¹⁰⁾. Apud Aeschinem quoque comitia in Pnyce memorantur, similiterque apud Demosthenem in oratione de corona¹¹⁾, ubi haec quoque verba: πᾶς ὁ δῆμος ἄνω καθῆτο de comitiis in Pnyce intelligenda sunt¹²⁾.

Erat enim Pnyx in clivo, qui Lycabettum montem contingebat, forma semicirculari, octingentorum septuaginta quinque fere pedum circuitu, ad meridionalem partem ingenti septa muro, permagnis saxis quadratis exstructo, ad septentrionalem autem, ut exaequaretur declive solum, saxis item ingentibus substructa et constrata: unde nomen ipsum Pnycis Grammatici derivant, παρὰ τὴν τῶν λίθων πυκνότητα¹³⁾.

9) Tom. III. p. 26. Bipf.

10) Thesmoph. v. 658.

11) Aeschin. adv. Ctesiph. p. 427. Demosth. de Coron. p. 244. et 285.

12) Frequentissima est locutio: ἀναβαίνειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, v. Demosth. or. 1. adv. Aristogiton. p. 772. ib. 775. Prooem. n. 5. p. 1422. n. 11. p. 1427.

13) Suid. s. v. ubi cf. interpr. Haec nominis derivatio verior mihi videtur, quam illa altera quam alii Grammatici tradunt: ἀπὸ τοῦ πυκνοῦσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. v. Schol. Aristoph. Acharn. v. 20. cf. Schol. ad Equitt. v. 47. Etymol. M. 677. 45. aliique, quamquam eam nuper viri quidam doctissimi amplexi sunt. Verbum πυκνοῦσθαι pro: consterni ac substrui, usitatum est apud Graecos, v. Plutarch. C. Gracch. c. 7. — Ceterum Pnycis descriptionem quam potui accuratissime concinna i ex iis, qui mihi suppetebant, libris, Bartholemii Anacharside, II. p. 345. Wheleri Itinerario (vers. gall.) p. 451. quamquam is locum illum pro Odeo habuit, quem Chandlerus aliique plerique pro Pnyce habendum esse asseruerunt, Chateaubriantio Itinerario (vers. germ.) 1. 116. et 125. Bartholdi

Sed ad meridionalem illam murum suggestus erat, τὸ βῆμα, decem fere aut undecim pedum altitudine, octo graduum adscensu, superficie quadrata, decem ferme pedum longitudine et latitudine, ex ipso saxo, quod in illam Pnycis partem imminerebat, excisus, quamobrem saepissime λίθος vocari solet, ut apud Aristophanem, Pace v. 680¹⁴).

ὅστις κρατεῖ νῦν τοῦ λίθου τοῦν τῆ Πνυκί.

Ex hoc autem, qualis hodieque conspicitur, suggestu, in mare prospectari non potest; unde conjiciat aliquis cum Chateaubrianto, hunc esse illum, quem triginta tyranni in ejus, qui prius fuerat, locum, unde maris prospectus fuisse dicitur, data opera ita extruxerunt, ut illum prospectum impedirent: οἴομεναι, inquit Plutarchus, qui hanc historiam narrat, τὴν μὲν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν γένεσιν εἶναι δημοκρατίας, ὀλιγαρχίᾳ δ' ἤπτον δυσχεραίνειν τοὺς γεωργοῦντας¹⁵).

Utrimque, ad extremam Pnycis partem, saxea erant subsellia¹⁶), in media fortasse lignea. De saxeis certa res est ex Aristophane:

ἐπὶ ταῖσι πέτραις οὐ φροντίζει σκληρῶς σε καθήμενον οὕτως¹⁷).

De ligneis conjicio ex hoc ejusdem poetae versu:

denique in: neuer teutscher Mercur. ann. 1806. no. 9. Emendare mea et augere facile poterunt, qui necessariis subsidiis, partim nuper admodum in medium prolatis, instructiores sunt. Et sane operae pretium foret, dubitationem illam, quam Böttigerus movit, (N. deutsch. Mercur. I. I. p. 11.) sine focus ille, quem omnes nunc putant, vere Pnyx, nec ne, ad accuratorem disquisitionem vocare.

14) cf. Eccles. v. 85.

15) Vit. Themistocl. c. 19.

16) Wheler. p. 452.

17) Equitt. v. 783.

— — εἶτα δ' ὄστιοῦνται, πῶς δοκεῖς;

ἐλθόντες ἀλλήλοισι περὶ πρώτου ξύλου¹⁸⁾).

Ei Pollux quoque, ubi de Pnyce loquitur, idem affirmat; ait enim: ἐκάλουν δὲ τὴν προεδρίαν καὶ πρώτον ξύλον.

Sed posteaquam magnum Bacchi theatrum aedificatum erat, et magnae multitudinis capacious, et ad videndum audiendumque commodius, in illo haud raro comitia habebantur, et quibusdam in rebus ibi populum convocandum esse, lege erat definitum; veluti post Bacchanalia, postridie Pandiorum de rebus ad festum pertinentibus in Theatro agendum erat cum populo. Legem ipsam affert Demosthenes¹⁹⁾: τοὺς πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑστεραία τῶν Πανδίων. ἐν δὲ ταύτῃ χορηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν, ἔπειτα τὰς προβολὰς παραδιδότωσαν τὰς γεγενημένας ἕνεκα τῆς πομπῆς κ. τ. λ. Atque Aeschines quoque haec in theatro comitia, post urbanorum Dionysiorum festum habita, memorat in oratione de falsa legatione²⁰⁾.

Praeterea aliis locis plurimis extra ordinem populus congregabatur. Οὐ μόνον, inquit Ulpianus, ἐν Πηνυκῇ ἐκκλησίαζον, ἀλλὰ πολλὰς ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις· καὶ λοιπὸν, ὅπου συνήγοντο, ἐκκλησία ἐκαλεῖτο²¹⁾. Atque in Piraeo nonnumquam convenisse populum, ille ipse Demosthenis locus testatur, ad quem hoc adnotatum est ab Ulpiano. Erant autem ibi et fora duo et theatrum²²⁾, quae tunc populum

18) Acharn. v. 24.

19) Contr. Mid. p. 517. (Spald. 6).

20) p. 241. τοὺς πρυτάνεις μετὰ τὰ Διονύσια τὰ ἐν ἄστει καὶ τὴν ἐν Διονύσου ἐκκλησίαν, προγράψαι ὄνο ἐκκλησίας. Pandia erant Elaphebolionis d. XIV. Itaque comitia illa ejusdem mensis die XVI habebantur.

21) Ad Dem. or. de fals. leg. p. 227. Benen. cf. ipsum Demosth. p. 359. et 379. R.

22) v. Meurs. Piraeus c. 5. et 6.

excipere poterant; quamquam, quoniam Piraei loco comitia haberi consueverint, a nemine memoratur, ac mera est conjectura, quod Biagius putat, factum id esse in foro Hippodamio ²³).

In Munychia quoque in theatro comitia nonnumquam facta esse certum est ex Thucydide et Lysia ²⁴); et in Colono, ex eodem Thucydide. Erat autem is locus Neptuno equestri consecratus decem ferme stadiorum ab urbe intervallo.

Ceterum de istis comitiis, quae locis non consuetis habentur, usitatum est verbum ἐξεκκλησιάζειν; ut docet scholiastes Thucydidis); quamquam etiam pro ἐκκλησιάζειν simpliciter dictum reperitur id verbum ²⁶).

23) De Decret. Athen. c. XV. §. 11.

24) Lys. contr. Agorat. p. 464. R. ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία Μουνυχιάσιν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐγίγνετο. et, iisdem fere verbis, p. 479. Thucyd. VIII. 95. ἐς τὸ πρὸς τῇ Μουνυχίᾳ Διονυσιακὸν θεάτρον ἔλθόντες, — ἐξεκκλησιάσαν κ. τ. λ. Quod additur a quibusdam Codd. Δ. τὸ ἐν Πειραιεῖ θεάτρ., tum demum defendi posset, si certum esset, idem esse hoc, quod Thucydides designat, atque illud in Piraeo theatrum, de quo paulo ante dictum est; arbitratus id est Spanhem. ad arg. Arist. Ran. p. 14. Beck. sed sine causa, ut mihi videtur. Biagius autem manifesto errat, cum putat, ubicumque de comitiis ἐν Διονύσου sermo sit, intelligendum esse, hoc in Munychia theatrum; quasi alterum illud in urbe plane non fuisset. De Decret. Ath. XV. §. 10. Eodemque modo etiam Dukerus, ad Thucyd. I. I. haud apposite laudat Pollucem, VIII. 153. ubi non illud in Munychia, sed urbanum theatrum intelligendum est; quod unum simpliciter, nullaque definitione addita, vocari solet τὸ Διονυσ. θεάτρον.

25) ad VIII. 95.

26) Lys. adv. Agorat. p. 156. Steph. οὗτω μὲντοι οὗτος πολὺ ἱμῶν καταρροεῖ, ὥστε οὐκ ὄν Ἀθηναῖος, καὶ ἐδίχαζε καὶ ἐξεκκλησιάζε κ. τ. λ. cf. Aristot. s. potius Anonym. Oecon. II. 13. Μαίσιωλος — δεηθεὶς χρημάτων, ἐξεκκλησιάσας τοῖς Μυλασσεῖσιν ἔλεγεν κ. τ. λ. Est ibi dictum pro: verba facere in concione, quam vim verbo simplici ἐκκλησι. Hesychius tribuit.

C A P U T IV.

A quibus et quo modo populus ad comitia convocatus sit.

Convocandi populi jus fuit penes prytanes, aut, si quid subiti accidisset, de quo extra ordinem cum populo agi oporteret, etiam penes strategos. Ac de prytanibus quidem auctores sunt Pollux et Harpocratio, eos quater singulis prytaniis populum convocasse¹⁾; idque ita factum esse videtur, ut et programma proponeretur, quo dies comitiorum definiretur, quidque ad populum ferendum esset, promulgaretur²⁾, et ut praecones ipso comitiorum die per urbem dimitterentur, qui populum convocarent. Inde apud Harpocratiem prytanes dicuntur προγράφειν τὴν ἐκκλησίαν, pro eo quod ipse paullo ante et Pollux dixerant συνάγειν τὸν δῆμον; et apud alios quoque scriptores haec locutio nonnunquam invenitur. Ita apud Aeschinem: προγράψαι τοὺς πρυτάνεις ἐκκλησίας δύο κατὰ τοὺς νόμους³⁾, ubi postrema verba ostendunt, hunc programmatis proponendi morem legitimum fuisse⁴⁾, et apud alios προτιθέναι ἐκκλησίαν, ut apud Libanium: κλαίω μὲν ὅταν οἱ πρυτάνεις προθῶσιν

1) Pollux VIII. 95. Harpocr. v. κηρία ἐκκλησία.

2) Et quidem quinto ante ipsa comitia die, si fides incerto Lexici Rhet. auctori, in Bekk. Anecd. 1. p. 296. Πρόπεμπα: τὸ πρὸ πέντε ἡμερῶν τῆς ἐκκλησίας προγράφειν ὅτι εἶναι ἐκκλησία. εἰ τύχοι, εἰ ἔδει ἐκκλησίαν γενέσθαι τῇ δεκάτῃ, προέγραφον οἱ πρυτάνεις ἀπὸ τῆς πέμπτης, ὅτι εἶσται.

3) Aeschin. de fals. leg. p. 240.

4) Huc Pollucis quoque verba pertinent, qui l. l. prytanum ait officium fuisse, προγράφειν πρὸ τῆς βουλῆς καὶ πρὸ τῆς ἐκκλησίας, περὶ ὧν δεῖ χρηματίζειν.

ἐκκλησίας⁵). Usitatissima tamen haec est formula : ποιεῖν ἐκκλησίαν⁶). Ceterum illud programma tabulam fuisse, cui inscripta essent negotia, de quibus in comitiis tractandum foret, Ulpianus, aliique plures docent : σαπίδας τινὰς inquit ille, ἐνέγραφον, τὸ πρᾶγμα ἐχούσας, περὶ οὗ ἢ σκέψις καὶ περὶ οὗ συνεληλύθασιν. καὶ προετίθεσαν τῆς ἐκκλησίας, ἵνα γινῶσιν πάντες, περὶ τίνος ἐστὶν ἡ ἐκκλησία⁷).

Per Praecones autem populum ad comitia convocatum esse, ex Aristophanis quodam versu Petitus, et qui eum secuti sunt, conjecerunt. Apud illum enim una ex mulieribus, quae comitiis clam interesse parantes, summo mane se congregant, ait

ὄρα βαδίσειν, ὡς ὁ κήρυξ ἀφτίως
ἡμῶν προσιόντων δεύτερον κεικόκκυκέν⁸).

Hic verum praeconem Petitus intelligit: „praeconis,“ inquit „voce calabatur populus, idque trina, nisi valde fallor, voce et calatione“⁹). Ita simili joco praeco ab Aristophane diceretur κοκκύζειν, quam quo utebatur Demades, qui, ut apud Athenaeum memoratur, τὸν σαλπικτήν vocabat κοινὸν Ἀθηναίων ἀλέκτορα¹⁰). At Brunckius, et hoc loco, et paullo infra, v. 759.

5) Liban. Declam. XVI. p. 466. B. cf. Hemsterhus. ad Lucian. Nocyom. Tom. III. p. 561. Bip.

6) Aeschin. adv. Ctesiph. p. 430. Demosth. contr. Mid. p. 517. adv. Timocrat. p. 706.

7) Ulpian. ad Phil. I. p. 53. C. cf. id. ad or. de fals. leg. p. 107. B. Schol. ad Aesch. or. de fals. leg. p. 241. R. cf. Taylor. ad Dem. d. f. l. p. 399 (426). Ac fortasse, si quod Senatusconsultum esset in comitiis ad populum ferendum, hoc quoque simul cum programmate aliquo ante tempore proponi solebat.

8) Aristoph. Av. v. 30.

9) Legg. Att. III. 1. p. 287.

10) Athenaeus. III. 21. p. 387. Schweigh.

— σὺ δὲ δεῦρ', ἢ κίθαρωδός, ἔξειθι,
πολλάκις ἀναστήσασά μ' εἰς ἐκκλησίαν
ἄνωγ' ὑπικτῶν διὰ τὸν ὄρθριον νόμον.

gallum gallinaceum intelligendum esse asserit; quod equidem verum esse puto¹¹. Tamen, etiam absque disertis veterum testimoniis per se veri simillimum est, praeconio quodam populum invitatum esse, si non ad omnia comitia (nam in ordinariis programma, aliquot ante diebus propositum, sufficere poterat) tamen ad ea, quae subito convocabantur, cum programma aut nullum aut brevi tantum ante proponi potuisset, quaeque propter id ipsum σύγκλητοι vocabantur. Haec Ulpiani quoque sententia est. Σύγκλητος δὲ, inquit, ἐκκλησία ἐκλήθη, ἐπειδὴ ἐν μὲν ταῖς νομίμοις καὶ συνήθεσιν ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ δῆμος συνέτρεχεν, ὅταν δὲ ἐξ ἀνάγκης τινὸς σύλλογος γένηται, συνεκάλουν τινὲς περιίοντες¹². (Quamquam, quod dicit ad ordinaria comitia populum sua sponte convenisse, id ita demum verum esse puto, si statuas, comitorum diem programmate ante indicatum esse; aliter enim cum populus scire non potuit, cum, ut supra demonstratum esse confido, certi ac definiti comitorum dies essent nulli. Ceterum ad has συγκλήτους ecclesias plerumque non solum urbani cives, οἱ κατὰ τὴν πόλιν, ut ait Ammonius, sed rustici quoque convocari solebant; atque hae erant κατακλησίαι¹³)

11) Possit aliquis verbo κοκκύζειν offendi, quod de gallis gallinaceis dici negat Hesychius s. v. ἄδειν. "Αδειν ἐπὶ τῶν ἀλεκτρούων λέγουσιν Ἀττικοί. κοκκύζειν δὲ οὐ φασιν ἐπ' αὐτῶν, πλὴν μωκώμενοί τινα ξένον; verum id non tanti esse videtur, eo praesertim loco,

12) Ad Dem. de fals. leg. p. 100. A.

13) Cf. supra, cap. 1. dicta. Recte Valckenarius συγκλ. ἐκκλ. a κατακλησίαι distinguendam esse docuit, quas non distinxit

Haec extraordinaria comitia, quae plurima erant belli tempore et trepidis rebus¹⁴), convocari et haberi plerumque solebant a strategis, qui in psephismatum praescriptionibus aut soli aut simul cum prytanibus memorari solent, unde merito conjicias, prytanum et senatus consensu opus fuisse. Ejusmodi praescriptiones hae sunt: Dem. de Cor. 258.

Ἐπὶ Μνησιφύλου ἄρχοντος, συγκλήτου ἐκκλησίας ὑπὸ στρατηγῶν γενομένης, πρυτάνεων καὶ βουλῆς γνώμη. ubi postrema verba prytanum et senatus consensum indicant¹⁵).

Dem. de Cor. p. 249.

Ἐπὶ ἄρχοντος Νεοκλέους, μηνὸς Βοηδρομιῶνος, ἐκκλησίας συγκλήτου ὑπὸ στρατηγῶν συναχθείσης, Εὐβουλος Μνησιθέου Κύπριος (Κυθήριος) εἶπεν.

Atque apud Thucydidem in formula induciarum, inter Athenienses Lacedaemoniosque factarum, constituitur, ut comitia habeantur a prytanibus et strategis, de pace componenda¹⁶). Itaque illud quoque intelligi potest, cur Thucydides, ubi populum a Pericle convocatum esse narrat, explicationis causa addat: ἔτι δ' ἐστρατήγει; ut perspicuum fiat, quo jure id facere potuerit¹⁷). Atque eosdem strategos etiam impedire potuisse comitia, ex eodem Thucy-

Pollux, quoniam, puto, *σύγκλητοι ἐκκλ.* plerumque erant etiam *κατακλησῖαι*.

14) Aeschin. de fals. leg. p. 251. *πλείους δὲ ἐκκλησίας συγκλήτους ἠναγκάζεσθε ἐκκλησιάζειν μετὰ φόβον καὶ θορύβον, ἢ τὰς τεταγμένας ἐκ τῶν νόμων.*

15) Saepius ejusmodi formula psephismatibus inest, sed aliter collocata, cujus rei explicandae infra erit locus. Ceterum ap. Demosthenem vulgo scribitur: *καὶ πρυτάνεων κ. β. γ.* sed prius illud *καὶ* cum in aliquot codicibus desit, delendum putavi.

16) Thucyd. IV. 118. cf. etiam Schol. ad III. 56.

17) II. 59.

dide colligi potest, qui Periclem, cum cives ad temeraria perniciosaque consilia propensos videret, nulla comitia convocasse narrat, ne quid perversi pravique consilii caperent¹⁸⁾. Sed haec omnia exempla ad belli tempora resque bellicas pertinent; neque videtur aliis de negotiis populum a strategis convocari potuisse, sed a prytanibus tantum.

Polemarchum quoque populi convocandi jus habuisse Petrus ex quodam apud Demosthenem psephismate probari posse putat, cujus hoc est initium:

Ἐπὶ ἀρχοντος Ἡροπόθου, μηρὸς Μουνυχιῶνος ἔνη καὶ νέα, πολεμάρχου γνώμη¹⁹⁾.

Sed verba illa *πολεμ. γνώμη* non id indicant, illius jussu comitia habita, sed, quae lata erant ad populum, polemarchi auctoritate lata esse. — Itaque nulli, praeter prytanes et strategos magistratui convocandi ad comitia populi jus fuisse videtur, post Solonis quidem aetatem; nam ante illum ad archontes id pertinuisse, dubitari nequit; quoniam tunc illi, ut ait Thucydides, plerasque reipublicae partes administrabant²⁰⁾.

Certum, quod in aliquibus civitatibus institutum fuisse docet Aristoteles²¹⁾, ut mulctarentur, qui comitiis interesse recusarent, idem Athenis quoque obtinuit, fueruntque magistratus quidam, Lexiarchi dicti, sex numero, quibus mandatum erat, ut cogendum ad comitia populum curarent, mulctarentque illos qui in hac parte deliquissent²²⁾. Om-

18) II, 22.

19) De Coron. p. 282. Petit. III. 1. p. 286.

20) I. 126. τότε δὲ τὰ πολλὰ τῶν πολιτικῶν οἱ ἐννεὰ Ἀρχοντες ἐπρασσον.

21) Aristot. Polit. IV. 13.

22) Pollux VIII. 104 οἱ Ληξιάρχοι — τοὺς μὴ ἐκκλησιάζοντας

nem autem hujus negotii ordinem ac rationem satis accurate ab Aristophanis scholiasta expositam habemus²³). Nam primum, quoniam in foro aliisque locis publicis assidue versari solerent Athenienses, aut negotiorum causa, aut confabulandi, eoque aut serius aut omnino non adessent in concione, cautum erat, ut merces eo die omnes e foro tollerentur, servi autem publici, aut Scythae a natione vocati, aut τόξοται, ab armorum genere, aut Speusini denique, a Speusino quodam cive, qui primus eorum comparandorum auctor fuerat²⁴), hi

ἐξημιούν — — καὶ σχοινίον μιλτώσαντες, διὰ τῶν τοξοτῶν συνήλαννον τοὺς ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. E Polluce corrigendus est, qui ex eo hausit, Schol. Aeschin. adv. Timarch. p. 44. 1. ἦσαν δὲ ἐξῆς (de lexiarchis loquitur) οἱ τοὺς ἐκκλησιάζοντας ἐξημιούν. Ibi Reiskius pro ἐξῆς reposuit ἔξ; rectissime; sed quod in sequentibus aut τοὺς παρεκκλησιάζοντας, quae vox omnia auctoritate caret, aut τοὺς οὐκ ἔξον ἐκκλησιάζοντας legendum putat; illis conjecturis pepercisset, puto, si Pollucis meminisset. Legendum omnino est: τοὺς μὴ ἐκκλησιάζοντας.

23) Ad Acharnens. v. 22. ὑπὲρ τοῦ ἐξ ἀνάγκης αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας συνιέναι, τοιοῦτο ἐμηχανῶντο καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἀνεπετάνωσαν γὰρ τὰ γέρεα, καὶ ἀπέκλειον τὰς ὁδοὺς τὰς μὴ φερούσας εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ τὰ ὄνια ἀνίρουν ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ὅπως μὴ περὶ ταῦτα διατρίβουσιν· ἔτι μὴν καὶ μεμιλωμένῳ σχοινίῳ περιβάλλοντες αὐτοὺς, συνήλαννον εἰς τὰς ἐκκλησίας. Aliud schol. εἰώθεσαν ἐπηρεῖται δύο μεμιλωμένον σχοινίον ἐπτείνοντες διὰ τῆς ἀγορᾶς διώκειν τὸν ὄχλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ὅσοι δὲ ἐχρίοντο, ἐξέτινον ζῆμιαν. cf. Suid. s. v. σχοινίον et μεμιλωμένον. Aliud egit Bergler, ad Alciphron. II. 3. Tom. 1. p. 316. Wagn., cum scriberet: Erat et aliud περισχοινίσμα, cum populus in concionem coactus, circumdabatur fune miniato, ne ante tempus dilaberetur. Quae res saepe risum excitabat; nam qui vellent se subducere, maculabantur.

24) De his omnia in vulgus nota. V. Andocid. de pace, p. 92. R. Aeschin. de fals. leg. p. 335. Pollux. VIII 132. et ibi Iungermannus,

igitur Scythae cum fune rubricato, *σχοινίῳ μεμιλωμένῳ*, circumirent congregatae multitudinis globos, et in comitium compellerent. Qui autem non procederent, et minio, quo illiti erant isti funes, tingerentur, iis mulcta quaedam imposita erat, quam exigebant Lexiarchi. Ac ne alio, quam quo debebant, dilaberentur, septae erant cratibus, *γέροῖσις*, et oclusae omnes viae, quae non ducebant in comitium. Funis illius mentio est non semel apud Aristophanem: ut in Acharnensibus, v. 22.

*οἱ δ' ἐν ἀγορᾷ λαλοῦσι, κἄνω καὶ κάτω
τὸ σχοινίον φεύγουσι τὸ μεμιλωμένον.*

et in Ecclesiazusis, v. 578.

*καὶ δῆτα πολὺν ἢ μίλτος, ὧ̄ Ζεῦ φίλτατε,
γέλων παρῆσθεν, ἣν προσέροῦμαι κύνελῳ.*

Cratibus autem etiam ipse ille locus, ubi comitia erant, septus esse videtur simul ac cum populo agi coeptum est, ut prohiberentur aditu, quibus suffragii jus non erat; atque ita explicandus est Demosthenis locus, in oratione adversus Neeram (1575): *τοὺς δὲ πρυτάνεις κελεύει τιθέναι τοὺς καδίσκους ὁ νόμος, καὶ τὴν ψῆφον διδόναι προσιόντι τῷ δήμῳ, πρὶν τοὺς ξένους εἰσιέναι, καὶ τὰ γέροῦσιν ἀναιρεῖν.* i. e. ante quam, finitis orationibus et disceptationibus ἀπορόρήτοις, cratibus summotis, etiam peregrinis aditus daretur, si qui essent, qui cum populo agere vellent ²⁵).

25) Sed ab his *γέροῖσις* diversa sunt illa, quae apud eundem Demosthenem in or. de Coron. p. 1284. *ἔσπερα μὲν γὰρ ἦν ἡκεδ' ἀγγέλλων τις ὡς τοῖς πρυτάνεισι, οἷς Ἐλάτεια κατεῖληπται· καὶ μετὰ ταῦτα οἱ μὲν εὐθὺς ἐξαναστάντες μεταξὺ δειπνοῦντες, τοὺς τ' ἐκ τῶν σκηνοῶν τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐξεῖργον καὶ τὰ γέροῦσιν ἐνεπίμπρασαν κ. τ. λ.* Ibi enim cum Harpocrate, s. v. quem Suidas exscripsit, intelligenda sunt, *τὰ τῶν σκηνοῶν σκεπάσματα καὶ παρακαλύμματα*, quae incendebantur per tumultum, ut vacuum fieret forum. Plura de illius vocabuli significatione vid. ap. Stephan. Append. Thes. col. 676. et Taylor, ad Dem. or. in Neacr. p. 1375.

C A P U T V.

De mercede comitiarum.

Inter publicas largitiones, quarum exemplum Pericles in civitatem primus invexerat, haec quoque erat, ut merces quaedam daretur pauperioribus civibus, qui in comitiis affuissent, quo magis scilicet hi quoque ad capessendam rempublicam allicerentur; quod quam magnum fuerit augendae democratiae momentum, supra demonstratum est. De auctore hujus instituti non convenit inter scriptores. Alii enim Agyrrhium dicunt, Collytensem, qui circiter Ol. XCII — XCVIII magna apud populum gratia et auctoritate floruit¹⁾, alii Callistratum quendam, cognomine Parnyten, ceteroque nobis ignotum²⁾. Atque de Agyrrhio quidem auctor est Ari-

1) Mentio ejus est non semel apud Aristophanem, ut Plut. v. 176, Eccles. v. 102, et, quamquam suppresso nomine, Ran. v. 367, ubi vid. Brunck. Demosthenes quoque ejus meminit, or. adv. Timocrat. p. 742. ἔπειτα Ἀγύρριον τὸν Κολλυτία (Κολλυτία) ἄνδρα χρηστὸν καὶ δημοτικὸν καὶ περὶ τὸ πλῆθος τὸ ἰμείτερον πολλὰ σπουδάζοντα. Xenophon autem, Hellen. IV. 8. 31 et Diodor. XIV. 99 eum Thrasybulo in imperio Lesbi successisse narrant; quae res pertinet ad Ol. XCVII. 3. Στρατιγός vocatur, sed Θελευδριώδης, ab Aristophanis Scholiast. ad Eccles. v. 102. Apud Andocidem quoque de myster. p. 17. Steph. Agyrrhius quidam nominatur; ita enim ibi pro Argyrus legendum esse, jam alii viderunt; sed idem hic sit, an alius, incertum. Ceterum cf. Vales. ad Harpocr. p. 2. et ad Maussac. p. 209., Meurs. Lectt. Att. VI. 4, Ducker. ad Arist. Plut. v. 176., Corsin. F. A. Diss. VII. Harpocraton, in Θεωρικά, Theoricorum quoque distribuendorum primum auctorem fuisse dicit Agyrrhium, qua de re quid sentiendum sit, vid. Boeckh. Staatshaushalt d. Athen. Tom. I. p. 256 et 240.

2) Cf. Boeckh. l. l. p. 246.

stophanis interpret ad Eccles. v. 102: τὸν μισθὸν τῶν ποιητῶν συνίτεμε καὶ πρῶτος ἐκκλησιαστικὸν δέδωκεν. Ἐκκλησιαστικὸν enim hanc comitiorum mercedem vocabant. De Callistrato autem in Vaticana proverbiorum appendice³⁾ haec leguntur: "Ὀβολὸν εὖρε Παρνύτης. Καλλίστρατος Ἀθήνησι πολιτευσάμενος, ἐπικαλούμενος Παρνύτης, μισθὸν ἔταξε τοῖς δικασταῖς καὶ τοῖς ἐκκλησιασταῖς. Illud quidem haud dubie falsum est, quod judicialem mercedem, τὸ δικαστικόν, a Callistrato institutam esse dicit. Aristoteles enim, gravior sane auctor, a Pericle hoc factum esse testatur⁴⁾. Sed de comitiorum mercede conciliari quodammodo potest is, quisquis est, cui hanc proverbiorum collectionem debemus, cum Aristophanis interprete, si statuas, institutam quidem istam mercedem primum esse a Callistrato, auctam autem postmodum ab Agyrrhio. Namque ex Aristophane discimus, eam initio unius tantum oboli fuisse, post autem trium obolorum factam esse. Ita enim in Ecclesiazusis⁵⁾ mulieres facit loquentes:

ὄρα δ' ὅπως ᾠθήσομεν τοῦδε τοῖς ἐξ ἄστεος ἦγοντας, ὅσοι προτοῦ μὲν, ἤνικ' ἐλθόντας ἔδει λαβεῖν ὀβολὸν μόνον, κἀθήνητο λαλοῦντες:
 νυνὶ δ' ἐνοχλοῦσ' ἄγαν.

Νυνί, inquit, ἐνοχλοῦσ' ἄγαν, h. e. postquam non jam unus obolus, sed triobolum datur. De triobolo enim certa res est et in vulgus nota, cum ex aliis locis, tum ex his ejusdem fabulae versibus⁶⁾:

Βλε. Ἀτὰρ πόθεν ἦκασι ἐπίον; Χρ. Ἐξ ἐκκλησίας.
 Βλε. Τριώβολον δῆτ' ἔλαβεις; Χρ. Εἰ γὰρ ὄφελον.

3) Ap. Petit. Legg. Att. III. 1. p. 387.

4) Aristot. Polit. II. cap. 10.

5) V. 300. sqq.

6) V. 376. sq.

Apparet autem ex istis, qui ante adscripti sunt, versibus, non diu ante actam hanc fabulam triobolum pro obolo dari coeptum esse. Acta autem est Ol. XCVII. 1 aut 2⁷⁾. Iam vero cum apud Paroemiographum Callistratus obolum invenisse dicatur, veri simillimum est, hunc primum instituisse, ut ἐκκλησιαστικόν unius oboli daretur. Sed mox, cum nimis exigua haec merces videretur, tulit Agyrrhius, circiter Ol. XCVII, ut triobolum daretur, quae res, ut e plurimis Aristophanis locis patet, gratissima plebi fuit, et mirum in modum ad comitia frequentanda pauperes allexit⁸⁾. Prioris autem illius et minoris mercedis nusquam mentio fit, nisi illo uno Aristophanis loco, quem supra adscripsimus. Ideoque factum esse puto, ut Scholiastes iste, cum legisset alicubi, triobolum ab Agyrrhio dari coeptum esse, nullumque aliud ecclesiasticum, praeter hoc triobolum, nosset, in eum errorem induceretur, ut totius hujus instituti primum ac solum auctorem Agyrrhium crederet⁹⁾.

Non omnes autem illud ἐκκλησιαστικόν accepisse, sed pauperiores tantum, vix opus est, admonere. Ditiores, qui sine mercede comitia frequentarunt, ab Antiphane poëta vocantur οἰκόσιτοι ἐκκλησιασταί. Hos enim illius versus habemus ab Athenaeo servatos¹⁰⁾:

ταχὺ γὰρ γίνεται

καὶ ἐκκλησιαστῆς οἰκόσιτος.

Οἰκόσιτος, dicitur h. l. ut Athenaeus explicat, ὁ μὴ μισθοῦ, ἀλλὰ προῖκα τῇ πόλει ὑπηρετῶν. Dicitur au-

7) Vid. Mohnike: Gesch. d. Litt. d. Griech. u. Röm. I. p. 475.

8) Vid. Aristoph. Plut. v. 529. cf. ib. 171. Eccles. 505. 580. 592. 547.

9) In tota hac disputatione Boeckhium secutus sum, qui conferendus est, Staashaushalt. d. Athen. I. p. 245. sqq.

10) Athen. VI. c. 52. p. 450. Schweigh.

tem etiam alius quilibet, qui gratis aliquid facit, veluti apud Athenaeum paullo infra:

*οικόσιτον νόμιον,
οὐδὲν δεόμενον προικός, ἐξενήκαμεν.*

Falsa autem est eorum sententia, qui solos rusticos, eosque rusticos, qui ex longinquiore pagis in urbem ad comitia convenissent, mercedem accepisse putant¹¹⁾, id quod vel ex istis Aristophanis versibus refutari potest, qui supra a nobis laudati sunt, Eccles. v. 500 sqq. ὄρα δ' ὅπως ἀθήσομεν τοὺςδε τοὺς ἐξ ἄστεος κ. τ. λ. — Videntur autem, ut iudicibus, ita ἐκκλησιασταῖς quoque tesserae quaedam datae esse, quibus post finita comitia prolatis mercedem acciperent. Qui autem sero venissent, neque tesseram, neque, post comitia, mercedem accipiebant¹²⁾. Distribuebatur autem haec pecunia a Thesmothetis.

Durasse autem hunc morem etiam Demosthenis aetate, dubitari non potest. Πῶς οὐ δεινόν, inquit ille¹³⁾, εἰ διὰ τὸν νόμον, ὃν σὺ τέθεικας, μισθὸν λαβὼν, ἄμισθος ὁ δῆμος καὶ ἡ βουλή καὶ τὰ δικαστήρια ἔσται; Ὁ δῆμος, quoties senatui et iudiciis opponitur, populum in comitiis congregatum de-

11) Albeit. Gerh. Becker: Demosthenes als Staatsmann und Redner. Tom. II. p. 556.

12) Aristoph. Eccles. v. 289. sqq.

χωρῶμεν εἰς ἐκκλησίαν, ἄνδρες· ἠπειλήσῃ γὰρ ὁ Θεσμοθέτης, ὅς ἂν μὴ πρῶ πάντων τοῦ ἀνέφους ἔκη κεινομῖνος — μὴ δώσωιν τὸ τριώβολον.

Ἄλλ', ὁ Χαριτιμίδη, καὶ Σαίκευθε, καὶ Δράκῃς, ἔπον κατεπέλων σαυτὸν, προσέχων, ὅπως

— τὸ σῖμβολον λαβόντες ἔπειτα πλησίον καθεδόμεθα
κ. τ. λ.

Σῖμβολον illud quid aliud esse possit, quam ejusmodi tessera, ego non video. Notissimum autem est, etiam in judiciali mercede distribuenda ejusmodi tesserae usos esse Athenienses

13) Or. adv. Timocrat. p. 731.

signat. Apparet igitur, hunc etiam his temporibus mercedem accepisse¹⁴⁾.

Frequens autem est Grammaticorum error, ut ἐκκλησιαστικόν et δικαστικόν aut ἡλιαστικόν inter se permutent. Ita v. c. Aristophanis Scholiastes ad huncce veram in Nubibus: (863.)

ὃν πρῶτον ὄβολον ἔλαβον ἡλιαστικόν,
ἡλιαστικόν, inquit, ἀντὶ τοῦ ἐκκλησιαστικόν.
— οὐ γὰρ ἴστατο τῶν δικαστῶν (ita leg. pro δικαστικῶν) ὁ μισθός.
Ejus verba Petitus ita accipit, quasi hoc velit: ἐκ-
κλησιαστικόν, non δικαστικόν, ideo intelligendum esse,
quia tum temporis de δικαστικῷ nihil certi consti-
tutum fuerit. Id falsissimum est. Hoc enim ex-
plicare vult Grammaticus, qui factum sit, ut obo-
lus apud Aristophanem dicatur, quod alibi triobo-
lum dici solet. Nempe, ait, non eadem semper
erat iudicum merces, sed alia alio tempore, id
quod Hesychius quoque et Schol. ad Ran. v. 140.
affirmant¹⁵⁾. Atque ita hunc locum Spanhemius
recte explicavit, quamquam is quoque in eodem
errore versatur, ut comitorum et iudicum merce-
dem confundat. — Sed quod Scholiastes noster
ἡλιαστικόν in Nubibus dictum esse contendit pro
ἐκκλησιαστικῷ, id primum offendit Duckerum, qui
proinde δικαστικόν pro ἐκκλησ. legendum esse putat.
Atque ego quoque in eadem sententia aliquando
fui, donec animadverti, nihil apud istos Gramma-
ticos frequentius esse, quam comitorum et iudicio-
rum permutationem. Ita v. c. Aristophanis Scholi-
astes ad Ach. v. 685. Pnycem vocat δικαστήριον, et
Suidas s. v. Πνύξ· ἐν Ἀθήναις δικαστήριον οὕτως ἐκα-
λεῖτο. Etymologus s. v. Ἡλιαία· ἡλιέσται λέγονται οἱ
ἐκκλησιάζοντες, pro δικάζοντες. Schol. Dorv. ad Arist.

14) De senatorum mercede, cuius eodem loco mentio fit, vid. Boeckh. l. l. p. 249.

15) Cf. Boeckh. p. 250.

Plut. v. 171. ἐκκλησία· ἢ συνέλευσις κριτῶν¹⁶). Talia afferri possint sexcenta. Nonnunquam minus perspicua est permutatio, veluti apud Diogenem Laertium in supposititia Solonis ad Epimenidem epistola, ubi notissima illa de Pisistrato historia narratur his verbis: *Εἶτα δὲ ἐαυτῷ τραύματα ποιήσας, παρελθὼν ἐφ' Ἡλιαίαν, ἐβόα, φάμενος πεπονθέναι ταῦτα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ φύλακας ἡξίου παρασχεῖν οἱ τετρακοσίους κ. τ. λ.* Haec ad ecclesiam, non ad Heliacam pertinere, certum est; et Diodorus, ubi eandem rem narrat, ecclesiam dicit, Herodotus ἀγορῆν¹⁷). — Ortus autem esse hic istorum scriptorum error videtur ex eo, quod illis temporibus, cum subjectae erant Athenae Romanorum imperio, ereptaque populo cum libertate omnium fere illarum rerum potestas, de quibus in liberae reipublicae comitiis tractari solebat, nihil his relictum erat, praeter judicia, quae tunc et saepius et pluribus de rebus, quam antea, a populo exerceri solebant. Exemplo res probabitur. Superest Hadriani edictum ad Athenienses, de olearum cultoribus oleique venditoribus atque emtoribus. Iubentur cultores alii tertiam alii octavam fructuum partem pro vectigali pendere; quan-

16) Ad eundem hunc Plutii versum:

ἐκκλησία δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον (τὸν Πλουτον) γίγνεται; alius interpres haec adnotat: *ἵνα πόρον εἶρη χρημάτων· ἐκκλησιάζουσι γὰρ ἢ τῶν ἰδίων τι σῶσαι βουδόμενοι, ἢ τῶν ἀλλοτρίων οφειτέραςθαι. διαβάλλει δὲ τὸ ἐπὶ φιλονεικία (scrib. φιλοδικία e Suida in ἐκκλησ.) τῶν Ἀθηναίων τριώβολον.* Haec quamquam obscurius dicta sunt, illud tamen patet, Scholiasten in ἐκκλησία de judiciis cogitasse. In haec enim quadant, quae dicit, *τῶν ἰδίων τι σῶσαι* et *τῶν ἀλλοτρίων οφειτέραςθαι*. Et illud *φιλοδικία* quoque demonstrat, talem fuisse illius opinionem. Ceterum quilibet intelligit, alludere Aristophanem ad mercedem comitiarum. Sed ex eadem ecclesiae cum iudicii permutatione fluxit etiam observatio ad Plut. v. 329.

17) Herodot. I. c. 59. Diodor. XIII. c. 95.

tum, collegeriht, quantum cui, quas in terras vehendum vendiderint, profiteri; item emtores, quantum a quoque emerint; quodsi quis deliquerit, graves mulctae adduntur. Dein haec sequuntur:

ΤΑΣ ΔΕ ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΩΝ ΔΙΚΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΜΕΝ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΑΜΦΟΡΕΩΝ Η ΒΟΥ
ΔΗ ΜΟΝΗ ΚΡΕΙΝΕΤΩ ΤΑΣΤΕ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΤΟΥ ΜΕΤΑ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΑΝ ΔΕ ΤΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΛΟΙΟΥ ΤΙΣ
ΜΗΝΙΣΗΙ ΕΠΑΝΑΓΚΕΣ Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΤΗ ΕΞΗΣ
ΗΜΕΡΑ ΒΟΥΔΗΝ ΑΘΡΟΙΣΑΤΩ ΕΙ Δ ΥΠΕΡ ΤΟΥΣ
ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΑΜΦΟΡΕΙΣ ΕΙΗ ΤΟ ΜΗΝΥ
ΜΕΝΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΚΑΙ ΔΙΔΟΥΘΩ ΤΩ ΕΛΕΓ
ΞΑΝΤΙ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΕΑΝ ΔΕ ΕΚΚΛΗΣΗΤΑΙ ΤΙΣ
Η ΕΜΕ Η ΤΟΝ ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΕΙΤΩ ΣΥΝ
ΔΙΚΟΥΣ Ο ΔΗΜΟΣ¹⁸⁾.

Videmus itaque, in senatu aut comitiis iudicatas illo tempore esse eas causas, de quibus olim, in libera republica, delationem, quae φάσις dicebatur, ad magistratus fieri, cognitionem autem a magistratibus ad unum et ducentos, aut in majoribus causis, quae mille drachmarum summam excederent, ad unum et quadringentos iudices rejici oportebat¹⁹⁾. Sed quod in hoc causarum genere novatum est, idem in aliis quoque novatum esse, veri est simillimum. Atque ita explicari potest illa comitorum et iudiciorum apud Grammaticos permutatio, quae cum multos doctissimosque viros fefellerit errorumque non paucorum causa fuerit²⁰⁾, non inutile visum est, paullo diligentius de ea disputare.

18) Descripsi hanc inscriptionem e Wheleri itinerario: Voyage de Dalmatie etc. par Mr, G. Wheler, traduit de l' Anglois. p. 470. Multae sunt in illo exemplo mendae, quarum nonnullae nescio an aut Whelero aut Gallico editori, non veteri lapidicae, tribui debeant; quamquam hi quoque saepissime labi in scribendo solebant. Corrigenda tamen putavi l. 2. ΜΕΧΡΙ, l. 3. ΚΡΕΙΝΕΤΟΤΑ, l. 7. ΑΜΦΩΡΕΙΣ, l. 8. ΕΛΕΚΞΑΝΤΙ, l. 9. ΕΚΚΛΕΣΗΤΑΙ.

19) Pollux, VIII. 47. 48.

20) Vid. quae infra, lib. II. cap. 3. de εισαγγελίαις contra Luzacium dicentur.

C A P U T VI.

Qui suffragium habuerint.

In populari republica, qualis erat, quae post Solonem et Clisthenem Athenis vigebat, eo maxime civitatis jura continentur, quod cuivis civi et honores seu magistratus capere et judicare et in comitiis suffragium ferre licet. Quare Aristoteles¹⁾: πολίτης, inquit, ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον, ἢ τῷ μετέχειν κοίσεως καὶ ἀρχῆς. Sed ἀρχῆς vocabulum paullo latius hoc loco patet, quam Romanorum magistratus; est enim quaevis publicarum rerum administratio; eoque sensu iis quoque ἀρχὴ ἀόριστος paullo infra ab Aristotele tribuitur, qui in comitiis suffragii jure utuntur²⁾.

Apud Athenienses igitur a suffragio in comitiis ferendo excludebatur nemo, qui et civitate esset integra, et aetate legitima. Cives autem censebantur ii, qui aut utroque parente cive nati, aut a populo civitate donati et in demi alicujus sive curiae album relati essent. Certe Euclide archonte ab Aristophonte oratore latum erat, ut post illum archontem nemo, nisi qui ἐκατέρωθεν πολίτης esset, civitatis jure frueretur, ii tamen, qui ante illud tempus nati essent, etiamsi patrem tantum civem haberent, tamen pro genuinis civibus habendi es-

1) Polit. III. c. 1.

2) Ita iudices quoque ibidem ab Aristotele inter ἀρχάς recensentur, et saepius ab aliis; quin caduceatores et legati, scribae et causarum patroni ἀρχῶν nomine insigniuntur, cujus rei exempla plurima congecit V. C. Hudtwalker, in egregio libello: De Diaeteticis, p. 52. De iudicibus conferendus etiam Plato, qui eos quadamtenus esse ἀρχάς, quadamtenus non esse disputat, de Legg. VI. p. 767. a. 768. c.

sent³⁾); *cujus generis homines permulti ante Euclidem in civitatem irrepserant⁴⁾*, licet jampridem Pericles legem Aristophontae illi similem tulisset et severe exercuisset⁵⁾).

Qui autem populi jussu civitate donati erant, qui *ποιητοί* vel *δημοποίητοι* dicebantur, in tribuum et curiarum, *φυλῶν καὶ δήμων*, tabulas referebantur, et aequo cum genuinis civibus jure utebantur, praeterquam quod Archontes et sacerdotes fieri non poterant⁶⁾.

Integra autem civitate esse dicimus eos, qui Atticis sunt *ἐπίτιμοι*, id est, qui nulla capitis diminutione, quam *ἀτιμίαν* illi vocant, aliquam juris sui partem amiserunt. Erant autem plura hujus *ἀτιμίας* genera: unum et gravissimum, cum, qui hac poena affecti erant, omni legum praesidio privati, a quovis impune occidi poterant⁷⁾. Rarior autem hujus generis mentio

3) cf. Petit. Legg. Att. Lib. II. Tit. 4. p. 213. 214. ibiq. Wesseling.

4) Haud dubie autem falsum est quod Petitus, l. l. dicit: „eratque satis, alterutrum parentum civem esse.“ Nam qui matrem quidem haberent civem, patrem autem peregrinum, eos cives fuisse, nullo exemplo probari potest.

5) Plutarch. Pericl. c. 37. Abrogatam tamen haud multis post annis ab ipso Pericle hanc legem putant plerique, ut Perizon. ad Aelian. V. H. VI. 10. quod mihi contra videtur. Ex Plutarchi enim verbis: *συνεχώρησαν (τῷ Περικλεῖ) ἀπογράψασθαι τὸν νόθον εἰς τοὺς φράτορας*, illud Pericli per privilegium a populo datum esse videtur; neque verba illa, quae paullo praecedunt: *ὄντος οὖν δεινοῦ, τὸν κατὰ τοσοῦτων ἰσχύσαντα νόμον ὑπ' αὐτοῦ πάλιν λυθῆναι τοῦ γράψαντος*, argueri debent. — Ceterum jam a Solone similis lex de nothis lata esse videtur, v. Petit. p. 215, sed neglecta post illum, quod vel Themistoclis historia arguit.

6) vid. Demosth. in Neaer. p. 1576.

7) cf. Taylor. in Argum. ad Demosth. Or. de fals. leg. in Reiskii Apparat. Crit. Tom. 1. p. 335.

est apud scriptores; memoratur tamen a Demosthene, Anthimium illum Zelitam, cujus Aeschines quoque et Dinarchus meminerunt⁸⁾, ἄτιμον factum esse, οὐχ ἦν ἄν οὐτωςί τις φήσαιεν ἄτιμίαν — — ἀλλ' ἐν τοῖς φορτικοῖς γέγραπται νόμοις, ὑπὲρ οὗ ἄν μὴ διδῶ φόνου δικάσασθαι, ἀλλ' εὐαγὲς ἢ τὸ ἀποκτείνειν· καὶ ἄτιμος, φησὶ, τεθνήτω. Atque ubi hoc sensu vocabulum ἄτιμος occurrit, Grammatici id pro ἀτιμώρητος dictum esse volunt⁹⁾.

Alterum autem ἀτιμίας genus erat omnis publici juris privatio, ut ἄτιμος neque forum, neque Pnyxem, neque ullum populi conventum adire, neque causam in iudicio dicere, neque publicis sacris interesse, aut, si id faceret, in vincula rapi posset¹⁰⁾. Atque nihil fere hac poena in foro Attico erat usitatus, quippe qua afficerentur, qui mulctam, a iudicio impositam, non solvissent, ideoque aerarii debitores facti essent¹¹⁾, qui Archontem coronatum, i. e. munere suo fungentem, verberassent aut conviciis insectati essent¹²⁾, qui parentibus debita ex legibus officia haud praestitissent¹³⁾, patrimonium

8) Demosth. Phil. 3. p. 122. — cf. de fals. leg. p. 428. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 647. Dinarch. adv. Aristogit. p. 108. Steph. cf. Taylor. ad or. de fals. leg. p. 474.

9) cf. Petit. Legg. Att. VIII. 4. p. 675. Lexicon Rhetor. in Bekkeri Anecd. 1. p. 193. Ruhken. ad Timaeam p. 54.

10) Ideo haec ἀτιμία a Demosthene, Phil. 3. 121. definitur: τὸ τῶν Ἀθηνησὶ κοινῶν μὴ μετέχειν: et in Mid. p. 47. Spald. ἀπάντων ἀπεισέσθαι τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ καθάπαξ ἄτιμος γέγονε. Lys. in Andocid. p. 221. R. 105. Steph. εἰργασθαι τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἱερῶν, ὥστε μὴ ἀδικούμενον ὑπὸ τῶν ἐκθροῶν δύνασθαι δίηνη λαβεῖν.

11) Isocr. de Big. p. 848. sq. Dinarch. adv. Aristogiton. p. 106. 25. Steph. Demosth. in Nicostr. p. 1246. et alibi saepius.

12) Demosth. in Mid. p. 18. Spald.

13) Demosth. adv. Timocr. p. 753. Diog. Laert. in Solon. p. 57.

inhoneste et luxuriose profudissent¹⁴⁾, pudicitiam suam prostituissent¹⁵⁾, ἀστρατείας, δειλίας, λειποταξίου¹⁶⁾, ψευδομαρτυριῶν¹⁷⁾ convicti essent, aliique plures. Quamquam non aequalem hi omnes ἀτιμίαν patiebantur, sed alii temporariam, veluti debitores aerarii, qui, ubi debitum luerant, in pristinum statum redibant, alii sempiternam, quibus haec ipsa erat flagitiorum poena; nam prioribus illis ἀτιμία non tam poena erat eorum criminum, quorum in iudicio damnati erant, quam debiti solvendi incitamentum.

Tertium autem et levius genus erat, cum non omnibus, sed certis quibusdam juris partibus privabantur. Hi erant ἀτιμοὶ κατὰ προστάξεις, ut ait Andocides, i. e. certis conditionibus. Tali ἀτιμίᾳ post expulsos triginta tyrannos nonnulli affecti sunt. Aliis, v. c. non licuit, in comitiis verba facere, alii senatores fieri non poterant, alii non accusare neque deferre, aliis vero in Hellespontum, aliis in Ioniam navigare, quibusdam forum ingredi erat interdictum; cetera tamen reliquis civibus pares erant¹⁸⁾.

14) Diog. Laert. l. l. Aeschin. adv. Timarch. p. 55.

15) Aeschin. adv. Timarch. passim.

16) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 566. Lys. in Alcibiad. p. 523. R. cf. Taylor. ib. 554.

17) Isaens, de haered. Dicaeogen. p. 52. 52. Steph.

18) Omnis haec ἀτιμίας ratio optime cognosci potest ex Andocide, de Myster. p. 56. R. 10. Steph. eoque loco bene usus est Petitus, Legg. Att. 469. ad explicandum Ulpian. ad Demosth. or. in Midiam, p. 343. ed. Benen. Τῶν ἀτιμουμένων οἱ μὲν τὸ τρίτον μέρος τοῦ σώματος ἠτιμοῦντο, οἱ δὲ τὰ δύο, οἱ δὲ ὀλόκληρον. καὶ οὗτοι οὐδενὸς μετέχον τῶν κοινῶν. Ex his primi sunt, οἱ κατὰ προστάξεις ἀτιμοὶ; alteri, quibus reditus in pristinum statum non aemptus est; postremi, quibus is nunquam patet. Σῶμα autem, qua voce etiam Andocides utitur (οἶν τὰ μὲν σώματα ἀτιμα ἦν, τὴν δ' οἰοίαν ἴσχοι;) Atticis

Dixi supra, ad jus suffragii etiam legitima aetate opus fuisse. Atque Aristoteles quidem generaliter tradit, *παῖδας τοὺς μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ὑφειμένους φασίεν εἶναι μὲν πῶς πολίτας, οὐχ' ἀπλοῶς δὲ λίαν, ἀλλὰ προστιθέντας, τοὺς μὲν ἀτελεῖς, τοὺς δὲ παρηκμηκότας*¹⁹). Ita apud Athenienses quoque plenum atque perfectum civitatis jus non solebant adipisci nisi octodecim annos nati, qua aetate in curialium album (τὸ *ληξιαρχικὸν γραμματεῖον*) inscribi solebant. Falsam autem puto eorum esse sententiam, qui id ante vigesimum aetatis annum fieri potuisse negant, velut Harpocracion et Pollux, et e recentioribus Petitas et qui Petitem sequi solent²⁰). Nam primum Demosthenes in orationibus contra Aphobum et Onetorem ostendit, se, cum octodecim annos natus esset, inter cives inscriptum

idem fere designat, quod Romanis *caput*, i. e. statum civilem, veluti cum capitis diminutionem dicimus, quae quodammodo cum Atheniensium *ἀτιμία* conferri potest. Ita apud Antiphont. *περὶ τοῦ χορ.* p. 141. 16. Steph. *μίνδυνος περὶ τοῦ σώματος de exilio*, quod e sequenti. patet, 142. 11. *ζημιῶσαι καὶ ἐξελᾶσαι ἐκ τῆς γῆς ταύτης.* Apud Lysiam, in Pancleon. p. 167. 35. *περὶ τοῦ σώματος ἀγωνίσασθαι*, de libertate. Id. *ὑπὲρ τοῦ σηκοῦ.* p. 110. 30. *τοῖς περὶ τοῦ σώματος κινδύνους*, sed paullo ante, p. 108. 31. *περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἀγωνίσασθαι.* et 111. 43. *εἰ φηγὰς καταστήσομαι.* Dinarch. in Demosth. p. 90. 34. *δικᾶσαι περὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς*, quod ipse paullo post explicat: *ἐμβαλεῖν ἢ θανάτῳ ζημιῶσαι.* Isaens, de Pyrrhi haered. p. 44. 16. *ἐκινδύνεν ἂν περὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς οὐσίας ἀπάσης.* Haec adscripsi, quoniam illum hujus vocabuli usum ab aliis non meminisse observatum esse.

19) Aristot. Polit. III. cap. 1.

20) Harpocrat. s. v. *ἐπιδικεῖται ἡβῆσαι.* *Οἱ ἐφήβοι παρ' Ἀθηναίοις ὀκτωκαιδεκαετῆς γίνονται, καὶ μένουσιν ἐν τοῖς ἐφήβοις ἔτη δύο, ἔπειτα τῷ ληξιαρχικῷ ἐγγράφονται γραμματεῖω.* Hunc Etymol. M. p. 359. 17. et Suidas s. v. exscripserunt. Pollux, VIII. 105. *οἷς μὲν τοῖς ἐφήβοις εἰσῆσαν ὀκτωκαιδεκα ἔτη γινόμενοι, — εἰκοστῷ δὲ ἐγγράφοντο τῷ ληξιαρχικῷ γραμματεῖω.*

hereditatem adisse et tutores in jus vocasse²¹⁾; atque ita haec narrat, ut appareat, non praeter morem id fuisse, sed vulgatae consuetudini consentaneum, ut id aetatis inscriberentur. Atqui si vera tradi a Polluce et Harpocrate putemus, haec omnia nemini, nisi post exactum annum vigesimum, licuisse statuamus necesse est. Dein Lycurgus quoque²²⁾ locutiones *ἔφηβον γίνεσθαι*, i. e. octodecim annos natum esse, et *εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγγράφεσθαι* ita conjungit, ut idem utramque valere appareat. Denique, ut hoc quoque addam, apud Demosthenem²³⁾ Mantitheus quidam narrat, se octodecim annos natum, uxorem duxisse. Quodsi id aetatis matrimonium contrahere potuit, dubium non est, quin inter viros quoque eadem aetate recipi po-

21) Demosth. in or. 1. in Aphob. p. 814, narrat, se a patre relictum esse septennem, sub tutela autem fuisse annos decem, p. 815. in. Rotundos numeros ponit, cum haud dubie et aliquot mensibus major fuerit septennio, cum patre orbatus est, et sub tutela fuerit itidem mensibus aliquot diutius, quam decennium. Namque in orat. 1. c. Onetor. p. 868. dicit, se inter viros receptum esse statim post Aphobi tutoris nuptias, quae factae sint Polyzelo archonte, mense Scirrhophorione, qui anni Attici postremus erat. A Dexitheo autem, quo archonte natus est Demosthenes, ad Polyzelum anni sunt XVIII. Apparet igitur, quod dixi, Demosthenem, cum XVIII annos natus esset, inter viros receptum esse. Cf. Corsin. F. A. Diss. XI. no. 6. In orat. 1. c. Onetor. p. 868. dicit, se inter viros receptum esse Archonte Cephisodoro, qui erat post Dexitheum, quo Arch., sed ad finem anni, natus est Demosth. (vid. Becker, Dem. als Staatsm. u. Redner, p. 7). decimus nonus. Consequitur ergo, nondum explese Demosth. XVIII. annorum aetatem, cum inter viros receptus est. Falli autem eos, qui id jam Polyzelo Arch., qui Cephisodorum praecessit, factum esse putant, accuratior Demosthenici loci lectio quemvis docebit. Cf. Corsin. Fast. Att. Diss. XI. no. 6.

22) In Leocrat. p. 189. R. 155. Hauptm. Ἔστιν ὄρκος, ὃν ὀμνύουσι πάντες οἱ πολῖται, ἐπειδὴν εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγγραφῶσιν καὶ ἔφηβοι γίνωνται.

23) Or. in Boeot. de dote, p. 1009.

tuerit. — Neque tamen eos non errare contenderim, qui illam in curialium album inscriptionem decimo octavo aetatis anno semper fieri solitam esse tradunt²⁴⁾. Imo sicut apud Romanos liberum erat parentibus atque tutoribus permissum arbitrium, quo anno a filiis aut pupillis togam virilem sumi placeret²⁵⁾, ita apud Athenienses quoque nullum certum tempus legibus definitum fuisse videtur, dum ne ante decimum octavum neve post vigesimum annum exactum adollescentes inscriberentur. Itaque lex illa apud Demosthenem et Hyperidem²⁶⁾, quae jubet: *ἐὰν ἐξ ἐπικλήρου τις γένηται, ἅμα καὶ ἠβήσῃ ἐπὶ δίετες, κρατεῖν τῶν χρημάτων*, hoc sensu accipienda erit, ut post pubertatem, i. e. post duodevigesimum aetatis annum, quo tempore ephebos factos esse constat²⁷⁾, ultra biennium liberi sub tutela esse vetentur, non autem ita, quasi ante vigesimum annum e tutela dimitti ac proinde inter viros recipi non potuerint; et erraverunt Harpocration et Pollux, qui legem ita acceperunt.

Sed si quem tutores ante vigesimum annum inter viros referri et hereditatem adire vellent, opus fuisse videtur corporis inspectione et examine quodam, quo exploraretur, essetne eo corporis habitu, ut pro pubere haberi et ad civilia munera obeunda adigi posset. Hujus *δοκιμασίας* Aristophanes ejusque Scholiastes mentionem faciunt²⁸⁾, et Demosthenes quoque, ubi se,

24) Zosimus Ascalonita in vit. Demosth. ap. Reisk. Tom. IV. p. 147. Schol. ad Aeschin. or. in Timarch. p. 44. 1.

25) Cf. Adam. Antiq. Rom. vers. germ. p. 757. et Schwarz. ad Nieuport. VI. 1. 1.

26) Demosth. in Stephan. p. 1135. Hyperid. ap. Harpocrat. in *ἐπιδικτ. γβ.* Cf. Isaens de Cironis hered. p. 72, 16. et de Aristarch. hered. p. 30, 44. Steph.

27) Vid. Harpocrat. et Pollux, l. l. Cf. Valesius ad Harpocrat. p. 68.

28) Aristoph. Vesp. v. 578.

Παίδων τοῖνον δοκιμαζομένων αἰδοῖα πάροσι θεᾶσθαι.

decimo octavo, ut demonstravimus, anno, inter viros inscriptum esse dicit, verbis δοκιμασθῆναι, ἄνδρα εἶναι δοκιμασθῆναι et ἄνδρα γενέσθαι tanquam synonymis utitur²⁹⁾. — Atque qui hoc modo viris accensus erat, sive XVIII sive XX annos natus, is adire comitia et suffragium ferre poterat.

Sed senes decrepitos, τοὺς γέροντας τοῖς ἀφαιμένους, ut eos Aristoteles appellat, suffragii jus amisisse, quamquam per se vero non est absimile, tamen nullo teste probari potest³⁰⁾.

Schol. Τῶν γὰρ παιδῶν ἡλικίαν δοκιμάζοντες, τὰ αἰδοῖα ἐκόντων, διὰ τὸ δεῖσθαι αὐτῶν εἰς τὸ χρησιμεύειν ἐν ταῖς λειτουργίαις. Dignum sane isto Graeculo inventum. — Romani quoque Icti nonnulli non ex aetate sed ex corporis habitu pubertatem definiendam putabant, quamquam fallitur Tribonianus, Institt. I. Tit. 22., qui apud Romanos quoque antiquitus impudicam illam corporum inspectionem in usu fuisse existimat. Vid. Heinecc. Antiq. Rom. sec. ord. Institt. I. 22. p. 225. 228.

29)-Orat. 1. c. Aphob. p. 825. or. 5. p. 857. or. 1. c. Onetor. p. 865. etc. Cf. Harpocrat. in δοκιμασθῆναι, et Vales. ad h. l. p. 49. Ceterum illud ἄνδρα εἶναι δοκιμασθῆναι aperte demonstrat, cogitandum esse de illa corporis inspectione, non de generis et natalium examine, ut vult Petit. Legg. Att. II. 4. p. 229. sq. qui duplicem δοκιμασίαν statuit, alteram anno XVIII, cum ephebi, alteram anno XX, cum viri fierent; quae distinctio vana est. Sed notandum est, veteres ipsos ita loqui solere, ut δοκιμασία ista in orbis tantum locum habuisse videatur, e. g. Xenoph. de Rep. Ath. cap. 5. §. 4.

30) Possit forsitan aliquis suspicari, huc referendum esse Suidae locum, s. v. τριώβολον: οὐδεὶς ἐδίναξεν, εἰ μὴ ἐπίβαινε τῶν ξ ἐνιαυτῶν· ὅσοι δὲ τελείας ἡλικίας ἦσαν, εἰσῆρχοντο μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ ἐδίναξον δὲ — ἀφ' ἡλιξ δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν οὐκ εἰσῆρχετο. Possit enim aliquis putare, voc. ἀφ' ἡλιξ hoc loco, ut alias saepissime, significare senem decrepitem, h. e. LX annis majorem. Sed si contuleris Aristoph. Scholiasten, ex quo Suidas haec hausit, omisso tantum principio: ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐδεὶς ἐδίναξεν κ. τ. λ., apparebit, non opponi comitia et iudicia, neque τὸν ἀφ' ἡλιξ iis, qui τελείας ἡλικίας sint; sed hoc dici:

Eorum autem civium, quibus licuit comitiis interesse, indices quidam et alba apud cujusque curiam fuisse videntur. Apud Demosthenem certe memorantur *πίνακες ἐκκλησιαστικοί*, qui quid aliud esse possint, equidem non video³¹⁾.

Servi autem, id quod sua quisque sponte intelligit, et peregrini, comitiis prohibebantur:

Δουλοῖς γὰρ οὐκ ἔξεσθ' ἀκούειν τῶν λόγων, ut est apud Aristophanem³²⁾. Fiebat tamen haud raro, ut et servi et peregrini intromitterentur cum populi venia, veluti qui supplices, impetrata impunitate, *ἀδεία*, aut peterent aliquid, aut de gravi civis alicujus injuria quererentur, aut qui indicium deferrent, cujus generis exempla nonnulla sunt apud oratores³³⁾, aut quibus agendum cum populo esset necessario, de rebus majoribus, de quibus nonnisi a populo statui poterat, aut denique aliarum civitatum legati.

in comitiis, quae hic quoque pro judicium concessu haberi patet, judicare potuisse neminem, nisi qui LX annos natus esset; viros autem hac aetate minores interesse quidem comitiis potuisse, non autem judicare; *ἀφῆλικας* autem, h. e. impuberes, ne interesse quidem. De hac vocab. *ἀφῆλιξ* significatione, ut impuberem designet, vid. Phrynich. in Bekkeri Anecd. I. p. 3, et *Συναγ. λεξ. χρῆσ.* ib. p. 470. Pierson. ad Moer. p. 85. Bergler. et Wagn. ad Alciph. I. ep. 6. p. 41. Ceterum totum illud scholium nullius pretii est.

31) Demosth. c. Leocharem, p. 1091. οἷόςτ' ἦν εἰς τὸν Ὀργάνων πίνακα τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐγγράφειν αὐτὸν, Ἐλευσίνιος ὢν. Nusquam praeterea, quod sciam, horum *πινάκων* mentio est.

32) Thesmophor. v. 294. Cf. Plutarch. Phoc. cap. 34.

33) Andocid. de myster. p. 2. 38. Steph. Lys. in Agorat. p. 152, 38. et p. 155, 4. Aeschin. in Timarch. p. 84. — E Demosthenis loco, in Neaer. p. 1375, τοὺς δὲ προτάσεις κελίει τιθῆναι τοὺς καθίστους ὁ νόμος, πρὶν τοὺς ξένους εἰσεῖναι καὶ τὰ γέγραφα ἀναιρεῖν, conjici potest, ex more peregrinis ad finem comitiorum, ceteris rebus peractis, aditum permissum esse. Alias extra circumstare solebant, unde ap. Aeschin. c. Ctesiph. p. 616: ἀνεβόησεν ὁ δῆμος καὶ ὅσοι ξένοι περιέστησαν τὴν ἐκκλησίαν.

Sed e peregrinorum numero excipiendi videntur ii, qui *ισοτελεῖς* dicuntur, i. e. inquilini, *μέτοικοι*, qui, populi beneficio, pari fere cum civibus jure fruebantur. Nam non *μετοικίῳ* solum, cive annuo inquilinorum tributo soluti, idem atque cives tributum pendebant, unde nomen quoque *ισοτελεῖς* traxerunt, sed eodem cum civibus adscriptitiis jure ac conditione erant. Suidas certe *ισοτελεῖς* eos esse dicit, qui honoris vel praemii causa, propter insignia in rempublicam merita, a populo ex inquilinis in adscriptitiis civium statum transducti sint³⁴). Ita Ammonius quoque: *ισοτέλης*, inquit, *πάντα τὰ αὐτὰ ἔχων τοῖς πολίταις, πλὴν τοῦ ἄρχειν*, et Timaeus³⁵): *ισοτέλης, ὁ χωρὶς ζημίας ἐπιδημῶν ἴσα τοῖς πολίταις*, i. e. qui aequo cum civibus jure in civitate vivit. Itaque haud immerito conjecit F. A. Wolfius³⁶), suffragium quoque iis impertitum esse et omnino ad rempublicam accedere licuisse. Certe, ut idem observat, *διαιτῆται*, arbitri, ab ipsis civibus eorum numero sumebantur nonnunquam³⁷). Et Lysiam oratorem, quem *ισοτελεῖ* fuisse notissimum est, Cicero scribit omni civium munere Athenis functum esse³⁸). Quod autem, ut Ammonius ait, magistratus capere non potuerunt, id commune habuerunt cum civibus adscriptitiis³⁹), a quibus hoc uno

34) Suid. s. v. *Οἱ ἀπὸ τοῦ μετοικεῖν κατὰ τινα τιμὴν παρὰ τοῦ δήμου γενομένην κατὰ ψήφισμα μεταβαίοντες εἰς τὸ τῶν δημοποιήτων δίκαιοι, ἰσοτελεῖς ὀνομάζοντο. ἐγένετο δὲ τοῦτο τοῖς μετοίκους ὑπὸ τῆς πόλεως, ὅτε ἐδόκουν εἶ πεποιημένοι τὸ κοινόν.*

35) Lex. Platon. p. 151.

36) Prolegg. ad Dem. Leptin. p. LXX.

37) Demosth. in Phorm. p. 912. extr.

38) Cic. Brut. cap. 16.

39) Hi enim neque Archontes neque sacerdotes fieri poterant. Demosth. in Neaer. p. 1376.

diversi fuisse videntur, quod non in curiarum album relati erant, neque jura sua posteris quoque hereditaria relinquebant.

Sed ne quis forte ex iis, quibus non liceret, suffragii jus in comitiis usurparet, mandatum erat Leiiarchis, ut inquirerent in eos, qui in hoc genere deliquissent, nominaque eorum deferenda curarent. *Οἱ Ἀηξιάρχοι*, inquit Pollux, *τοὺς ἐκκλησιαζόμενους ἐξήταζον* ⁴⁰). Poena autem eorum, qui civium jura temere usurparent, haec fuit, ut in vincula darentur, et, si convicti essent, servi fierent et venundarentur ⁴¹).

Ridiculum autem est et absurdum, quod a nonnullis narratur ⁴²), antiquitus, ante Cecropis tempora, mulieres quoque comitiis interfuisse et suffragia tulisse; neque ego id notarem, nisi a Petito, qui nullas ejusmodi nugas repudiare solet, pro certo tradi viderem. Illud forsitan haud indignum fuerit memoratu, quod ex multis Aristophanis locis patet ⁴³), Athenienses in comitiis quoque scipiones, quibus plurimum vulgo uti solebant, gestasse, quod apud Lacedaemonios contra erat ⁴⁴). Armatis autem interesse comitiis, in nulla Graeciae civitate licuit, post heroica tempora ⁴⁵).

40) VIII. 104.

41) Ulpian. ad Dem. or. in Timocrat. p. 467. Ben.

42) Varro ap. Augustin. de civ. D. XVIII. c. 9. Cf. Petit. p. 288. Meurs. de regn. Att. I. cap. 10.

43) Vesp. v. 33. Ecclesiaz. 74. 150. 276. Cf. Casaub. ad Theophrast. Charact. cap. 5. p. 75. sq. ed. Fischer. Böttiger. Vasengemälde. II. p. 61.

44) Plutarch. Lycurg. cap. 11. extr.

45) Diodor. XII. cap. 19. Cf. Lucian. Anachars. cap. 34. Eustath. ad Iliad. A. p. 83. Rom.

C A P U T VII.

*De Prytanum et Proedrorum in comitiis
munere ac functione.*

Est hic de Prytanum Proedrorumque in comitiis munere locus unus ex iis, qui maxime doctissimorum virorum ingenia exercuerunt, neque tamen omni ex parte satis illustratus et perpurgatus. Duo fuisse Proedrorum, eorumque, qui illis praeerant, Epistatarum genera, jam supra a nobis memoratum lectores meminerint. Horum alterum optime cognosci potest ex Ulpiani, aut quisquis secundum Demostheneae in Androktionem orationis argumentum perscripserit, expositione¹⁾. Ἐπειδὴ, inquit, πολλοὶ ἦσαν (οἱ βουλευταὶ) καὶ δυσχερῶς ἤνυδον τὰ πράγματα, διεΐλον ἑαυτοὺς εἰς δέκα μερίδας, κατὰ τὰς φυλάς, ἀνὰ πεντήκοντα — — ὥστε συνέβαινε, τοὺς πεντήκοντα ἄρχειν τῶν ἄλλων ἀνὰ τριάκοντα πέντε (sic scrib.) ἡμέρας. — — ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν οἱ πεντήκοντα πολλοὶ ἦσαν εἰς τὸ ἄρχειν ἅμα, οἱ δέκα κατὰ κλήρον μιᾶς ἡμέρας τῶν ἑπτα, ὁμοίως δὲ ἕκαστος τῶν ἄλλων ἀπὸ κλήρου ἦρχε τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἑπτα ἡμέραι· καὶ συνέβαινε τοῖς ἄρχουσι τρεῖς μὴ ἄρχειν. — — ἰστέον δὲ ὅτι οἱ μὲν πεντήκοντα ἐκαλοῦντο πρυτάνεις, οἱ δὲ δέκα πρόεδροι, ὁ δὲ εἰς ἐπιστάτης. — Hi igitur Proedri e Prytanibus erant deni ad septenos dies sorte creati, erantque per id tempus totius senatus principes ac praesides, unde etiam nomen traxerunt. Sed ab his diversi erant alterius generis Proedri, qui non e

1) p. 590. R. Hos designat etiam Ulpian. ad Dem. or. in Mid. p. 320. 16. Πρόεδροι ἐκαλοῦντο οἱ πεμπόμενοι ἐν τῇ βουλῇ παρὰ τῆς πρυτανευοῦσης φυλῆς· οὗτοι δὲ πάλιν ἐπέμποντο παρὰ τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, καὶ προκαθεζόμενοι ἐν τῷ θεάτρῳ. διὸ καὶ πρόεδροι ἐκλήθησαν· ἡρώτων τὸν δῆμον κ. τ. λ.

Prytanibus, sed e reliquarum novem tribuum, prytaniam eo tempore non gerentium, Senatoribus, item sorte capiebantur a Prytanum Epistata, quoties aut Senatus aut populus convocandus erat, id est, quotidie fere; nam Senatus quotidie convocari solebat, nisi si feriae agerentur. Οἱ πρυτάνεις, inquit Pollux²⁾, τὴν βουλήν συνάγουσιν ὁσημέραι, πλὴν ἂν ἄφετός τις ᾗ. Hos igitur deinceps cum Corsinio brevitatis gratia vocabimus *Proedros non - contribules*, quoniam ex novem diversis tribubus erant; priores autem illos *contribules*, quoniam ejusdem erant omnes tribus πρυτανευούσης. De istis *non-contribulibus* auctorem habemus imprimis Pollucem³⁾. "Ὅταν, inquit, οἱ πρυτάνεις τὴν δῆμον ἢ τὴν βουλήν συνάγουσιν οὗτος (ὁ Ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων) ἐξ ἐκάστης φυλῆς πρόεδρος ἓνα κληροῖ, μένην τὴν πρυτανεύουσαν ἀφίει. Eadem fere Suidas tradit⁴⁾. Hi igitur *Proedri non - contribules* novem erant, singuli e singulis tribubus, excepta ea, quae prytaniam gerebat, non, ut *contribules* illi, ad septenos dies, sed ad illas

2) Lib. VIII. s. 95.

3) Ib. s. 96. extr.

4) S. v. Ἐπιστάτης. Reliquos Grammaticos laudare nil attingit; omnes enim cum Polluce ac Suida consentiunt. Fundum autem et fontem, unde omnes fere horum Grammaticorum recentiorum, Suidae puta, Etymologi, quin ipsius Pollucis expositiones manarint, Telephum Pergamenum putat Luzacius, (Disqu. de Epistat. ac Proedr. §. 5. post Orat. de Socrate Cive.) cujus fragmentum exstat apud Eustathium, ad Od. P. v. 455. p. 641. ed. Basil. quamquam valde, ut videtur, abbreviatum. Pollucem tamen, qui Telephi fuit fere aequalis, non magis quam Harpocrationem ex eo hausisse putarim. Uterque Aristotelem sequi solet; neque tantus est h. l. inter Pollucem et Telephum consensus, ut ille, relicto Aristotele, hunc potius secutus esse videri debeat. Telephus potius ipse sine dubio ex Aristotele hausit.

tantummodo unius diei horas; quibus aut Senatus aut comitia haberentur, creati. Utrique autem, et contribules, et hi, qui diversarum erant tribuum, officiis quibusdam et muneribus in senatu et in comitiis fungebantur. Sed quaenam fuerint ista, et quomodo definita ac distincta, id a nemine Grammaticorum satis accurate traditur.

Sigonius, qui primus omnium recentiorum hunc de comitiis et de universa Atheniensium republica locum paullo diligentius tractavit, in ea est sententia, ut, ubicunque in comitiis Proedrorum mentio fiat, novem istos non-contribules intelligendos esse putet; quin contribules illos decem, quos e Prytanibus creatos esse vidimus, plane non agnoscit, et cum Libanii locum paullo ante a nobis adscriptum, huic sententiae obstare videat, Harpocracionem se libentius sequi profitetur⁵⁾. Scilicet in errorem inductus est Harpocracionis loco, ubi *non-contribules* soli memorantur: Πρόεδροι ἐκκληροῦντο τῶν πρυτανέων καὶ ἐκάστην πρυτανείαν εἰς ἕξ ἐκάστης φυλῆς, πλὴν τῆς πρυτανευούσης, οἷτινες τὰ περὶ τὴν ἐκκλησίαν διώκουσι. ἐκαλοῦντο δὲ Πρόεδροι, ἐπειδὴ περ προήδρευον τῶν ἄλλων ἀπάντων. πολλάκις δ' ἔστι τοῦνομα παρὰ τοῖς ῥήτορσιν, ὡς καὶ παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ κατ' Ἀνδρωτίωνος καὶ Ἀισχίνῃ ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος. ὅτι δὲ ὁ καλούμενος Ἐπιστάτης κληροῖ αὐτοῦς, εἴρηκεν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ. Hunc locum corruptum esse, apparet; nam, ut de omissa praepositione ante πρυτανέων nil dicam, id quidem reliquorum omnium testimoniis repugnat, Proedros non-contribules creatos esse κατὰ πρυτανείαν; immo creaban-

5) De Rep. Athen. L. II. c. 3. p. 560. ed. Paris. (Gron. Thes. A. G. Tom. V. col. 1533). Cf. id. c. 4. p. 564. (Gron. Th. col. 1543).

tur, ut ait Pollux et cum eo Suidas, quoties senatus habebatur aut comitia. Itaque Corsinius⁶⁾ excidisse quaedam putat, et ita locum esse supplementum: *Πρόεδροι ἐκκληροῦντο οἱ μὲν τῶν Πρυτανέων* (malim equidem *ἐκ τῶν Πρυτ.*) *καθ' ἐκάστην πρυτανείαν, οἱ δὲ, εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς κ. τ. λ.* Quae correctio probabilem et nulli reliquorum Grammaticorum auctoritati contrariam sententiam efficit; nam, quamquam illud a Libanio non diserte traditur, creatos esse decem Proedros contribules, *κατὰ πρυτανείαν*, veri tamen simillimum videri possit, cujusque prytaniae initio sortitos esse Prytanes, et qui nam illo septenorum dierum praesidio simul fungerentur, et quo ordine istae Prytanum decuriae, quas sors conjunxisset, sibi succederent. Sed aliam emendandi rationem secutus est Luzacius⁷⁾, rescribendumque censuit: *Πρόεδροι ἐκκληροῦντο ὑπὸ τῶν Πρυτανέων καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν κ. τ. λ.* Quam rationem cur haud improbandam putem, paullo infra exponam. Sed, utut sit, illud quidem certum esse arbitror, nimium huic Harpocratonis loco tributum esse a Sigonio, atque, etiamsi ille, ut vulgo legitur, unum tantummodo Proedrorum genus commemoret, non tamen idcirco alterum illud, quod a Libanio memoratur, plane negandum fuisse. Quamquam excusari hic error debet in eo praesertim viro, qui primus in hoc litterarum genere enituit, erroresque suos plurimis et egregiis meritis compensavit, eoque magis excusari debet, quod illi Demosthenis atque Aeschinis loci, quos Harpocratio designat, et qui a Sigonio laudantur, haud sane sunt ejusmodi, ut ex iis solis cognosci possit Proedro-

6) Fast. Att. Diss. VI. n. 7.

7) Disqu. de Epist. ac Proedr. §. 4.

rum ratio, neque, utrum eorum genus intelligendum sit, deprehendi, nisi aliquam eorum notitiam aliunde haustam afferas⁸⁾. Atque illud quoque fatendum est, Grammaticos plerosque, cum Proedros commemorarent, novem illos non-contribules designare, eosque Prytanibus opponere, et ea de illorum officiis tradere, quae errori quam veritati propiora videantur. At enim non isti nobis tali in re sequendi sunt, caeci plerumque duces, sed ipsi illi veteres consulendi, qui florentis Atticae reipublicae temporibus vixerunt, et, quae ipsi videbant, quibus intererant, ea perscripserunt memoriaeque tradiderunt. Neque unus aut alter eorum locus nobis sufficere videri debet ad cognoscendam veritatem, sed, quaecunque ab iis dicuntur, quae aliquo modo ad eam, quam quaeras, rem pertinere posse videantur, ea omnia diligenter perpendenda sunt et inter se conferenda, atque ita, subductis quasi calculis, quid efficiatur, statuendum. Hac enim una via ad aliquam, si non plenam, at certam et veram antiquitatis cognitionem perveniri potest. Eam viam, hac quidem in parte, nemo ex iis ingressus est, qui

8) Sunt hi loci: Demosth. adv. Androt. p. 596. R. οἱ προεδρεύοντες τῆς βουλῆς, καὶ ὁ ταῦτ' ἐπιψηφίζων Ἐπιστάτης ἡρώτων καὶ διαχειροτονίαν ἐδίδοσαν. Aeschin. adv. Ctesiph. p. 450. R. τοῖς δὲ Πρυτάνεσι ποιεῖν ἐκκλησίαν, — — τὸν δ' Ἐπιστάτην τῶν Προέδρων διαχειροτονίαν δίδοναι τῷ δήμῳ. Aesch. de fals. leg. p. 259. ἐκκλησία γίγνεται, ἐν ἣ Ἀριστοθένης λαγχάνει προεδρεύειν. Demosth. adv. Timocr. p. 706. τοῖς Προέδροις οἱ ἂν τυγχάνωσι προεδρεύοντες ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ. Cf. in Mid. p. 517. Aesch. adv. Timarch. p. 48. Ulpian. ad or. in Mid. p. 445. 31. Benen. — Ceterum diversus est error Postelli qui in libello de Republ. Athen. c. 7. (Gron. Thes. Tom. V. col. 1325) auctorem argumenti secundi orationis adv. Androt. unum sequitur, et illos Proedros non-contribules pro-sus omittit.

post Sigonium de Attica republica scripserunt. Emmius⁹⁾ quidem plane in Sigonii sententiam discedit; Petitus¹⁰⁾ hoc uno a Sigonio dissentit, quod etiam contribules Proedros agnoscit, et recte inter utrumque genus distinguit; quod tamen jam ante Petitum factum erat a Petavio¹¹⁾, qui proinde haud immerito profitetur, se primum hac in re verum vidisse; ceterum in eo uterque cum Sigonio consentiunt, quod omnem in comitiis curationem administrationemque in solos Proedros non-contribules conferunt, contribules autem spectatores otiosos faciunt. Quam sententiam recentiores Atticarum antiquitatum scriptores, Potterus, Bosius¹²⁾ aliique, sine ulla dubitatione secuti sunt, nisi quod illi duo contribulium Proedrorum nullam prorsus mentionem faciunt; iudicio an negligentia, haud sane affirmem; ceteroquin tanti apud illos esse solet Petiti auctoritas, ut in ejus placitis semper fere acquiescant.

Primus Corsinius¹³⁾ rem accuratius quaerendam ratus, ad ipsos veteres rediit eorumque testimonia consuluit, neque tamen ad veritatem pervenit. Nam cum alios veterum locos, qui huc pertinent, plane neglexerit, alios non satis recte et subtiliter perpenderit et explicarit, factum est, ut in eundem cum Petito errorem a Grammaticis induceretur, atque solos Proedros non contribules comitiorum consultationes moderatos esse populumque in suffragia misisse statueret.

9) De Rep. Ath. p. 40 et p. 49. ed. Elzevir.

10) Petit. Lib. III. tit. 1. p. 271.

11) Petav. De Doctrin. Temp. Lib. II. c. 1. p. 47.

12) Potter. Archaeolog. Graec. Lib. I. c. 17. p. 192. et c. 18. p. 202. vers. Germ. — Lamb. Bos. Ant. Graec. P. 2. c. 6.

13) Fast. Att. Diss. VI.

Corsinii vestigia secutus est ejus popularis Biagi¹⁴⁾, novi nihil in medium attulit, praeterquam quod Proedris contribulibus in Senatu quoque idem otium facit, quod iis in comitiis factum erat a Corsinio. Nostra demum aetate exortus est Luzacius, qui hunc de Proedris et Epistatis locum denuo in disquisitionem vocavit, invictisque argumentis in decem Proedros contribules eorumque Epistaten conferenda esse demonstravit ea omnia, quae Patavius, Petitus, Potterus, Corsinius, Biagi¹⁴⁾ ceterique omnes novem *non-contribulibus* attribuenda esse putaverant. Verum, sicut hac in parte libentissime viro egregio assentior, ita prorsus falsa et inania esse censeo, quae de Proedrorum *non-contribulium* munere ab eo disputantur, aut nullis aut non certe idoneis argumentis confirmata. Sed jam singula ordine exponenda sunt; ac primum quidem repetenda, quae a Luzacio contra Corsinium disputantur (cui labori libenter parcerem, nisi praeclaram illam de Socrate Cive orationem haud ita multis in Germania notam esse viderem) haec igitur repetenda; dein, quae ab illo praetermissa sunt, addenda; denique ipsius conjectura de Proedrorum *non-contribulium* officiis refellenda.

Ac primum quidem, res de quibus tractandum erat in comitiis, populo proponere, Senatus consultum recitare, seu potius recitandum curare oratoribusque dicendi potestatem facere, quae omnia uno verbo *χορηγᾶν* dicuntur, haec igitur Proedrorum *contribulium* fuisse, qui e Prytanibus erant, demonstrant legis ipsius verba, quae a Demosthene in oratione contra Midiam afferuntur: *Τοὺς Πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑστεραίᾳ τῶν Πανδίων*

14) De Decret. Athen. cap. XIII.

ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν *κ. τ. λ.* Prytanes igitur ad populum referre jubentur; esse autem hos non universos quinquaginta, sed decem illos, qui Proedri vocabantur, Demosthenes ipse declarat, cum legis verba hunc in modum explicat: ὁ μὲν νόμος οὗτός ἐστιν — λέγων, ὥσπερ ἠκούσατε, ποιεῖν τὴν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου μετὰ τὰ Πάνδια. ἐν δὲ ταύτῃ ἐπειδὴν χρηματίσωσιν οἱ Προέδροι περὶ ὧν διώκηκεν ὁ Ἄρχων, χρηματίζειν κελεύει *κ. τ. λ.* Idem demonstratur alio Demosthenis loco, in oratione de Corona, ubi, allato nuntio de occupata a Philippo Elatea, comitia habita esse narrat, in quibus Prytanes populo renuntiassent, quae ipsi cognovissent. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ, inquit, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, οἱ μὲν Πρυτάνεις τὴν βουλήν ἐκάλουν εἰς τὸ βουλευτήριον· ἡμεῖς δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπορεύεσθε· καὶ πρὶν ἐκείνην χρηματίσαι καὶ προσβουλεύσαι, πᾶς ὁ δῆμος ἄνω καθῆτο· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς εἰσηλθεῖν ἢ βουλή, καὶ ἀπήγγειλαν οἱ Πρυτάνεις τὰ προσηγγελμένα ἑαυτοῖς καὶ τὸν ἥκοντα παρήγαγον, κἀκεῖνος εἶπεν, ἡρώτα ὁ κήρυξ· τίς ἀγορεύειν βούλεται; Itaque dubitari non potest, quin, ubicunque Proedri χρηματίζειν dicantur, intelligendi sint contribules, veluti apud Aeschinem: πῶς δὲ κελεύει (ὁ νόμος) τοὺς προέδρους χρηματίζειν; et apud Demosthenem: τοὺς προέδρους, οἳ ἄν τυγχάνωσι προεδρεύοντες ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, χρηματίζειν ἐπάναγκες πρῶτον μετὰ τὰ ἱερά περὶ τῶν νομοθετῶν.

Deinde, finitis consultationibus, in suffragium missum esse populum a Prytanibus, sive potius Prytanum Epistata, non paucis veterum scriptorum locis comprobatur. Ac primum quidem Thucydides Niciam, temerariam illam et perniciosam expeditionem Siculam civibus suis graviter et sapienter dissuadentem, cum postularet, iterum hac de re deliberationem institui, populoque suffragium permitti, ita facit loquentem: Καὶ σὺ, ὦ Πρύτανι, ταῦτα (εἰ-

περ ἡγή σοὶ προσήκειν, κήδεσθαι τι τῆς πόλεως, καὶ βούλει γενέσθαι πολίτης ἀγαθός) ἐπισηφίζε καὶ γνώμας προτίθει αὐτοῖς Ἀθηναίοις. Prytanin alloquitur; ergo, qui suffragium populo dabat e Prytanibus erat, Prytanum princeps, non Proedrorum non-contribulium, quibus hae partes a Corsinio demandantur. Ceterum illud quoque hic locus probat, non solum in suffragia populum a Prytanum Epistata missum esse, quod est ἐπισηφίζειν, sed etiam oratoribus dicendi potestatem permissam, quod dicitur γνώμας vel λόγους προτιθέναι. Alterum argumentum suppedabit narratio de Socrate, quae et a Platone et a Xenophonte et ab Aeschine, sive quis alius est Axiochi auctor, traditur¹⁵): cum Athenienses, calumniatorum artibus exasperati, de decem imperatoribus, qui neglectae militum in navali ad Arginusas proelio occisorum sepulturae accusabantur, uno suffragio sententiam sibi ferendam permitti postularent, Socratem, qui in illis comitiis Epistatae munere fungebatur, restitisse populi furori, et suffragium ei constanter ac fortiter negasse. Atque haec Plato ipsum Socratem his verbis narrantem facit: "Ἐτυχεν ἡμῶν ἡ φυλὴ Ἀντιοχίς πρυτανεύουσα, ὅτε ὑμεῖς τοὺς δέκα στρατηγοὺς τοὺς οὐκ ἀνελομένους τοὺς ἐκ τῆς ναυμαχίας, ἐβουλεύσασθε ἀθρόους κρίνειν, παρανόμως, ὡς ἐν τῷ ὕστερον χρόνῳ πᾶσιν ὑμῖν ἔδοξε· τότε ἐγὼ μόνος τῶν πρυτανέων ἠναντιώθην ὑμῖν κ. τ. λ. Atque illud ἠναντιώθην quid sit, e Xenophonte discimus, qui hanc eandem rem hoc modo narrat: Ἐπιστάτης ἐν τῷ δήμῳ γενόμενος, ἐνθυμήσαντος τοῦ δήμου παρὰ τοὺς νόμους ἐννέα στρατηγοὺς μιᾷ ψήφῳ ἀποκτείνει πάντας, οὐκ ἠθέ-

15) Platon. Apolog. p. 32. a. Xenoph. Memorab. I. 1. 18. IV 4. 2. Aeschin. Axioch. c. 12. Plura v. ap. Luzac. Probatt. et Annott. ad Or. de Socr. Civ. p. 89. sq.

λησεν ἐπιψηφίσαι κ. τ. λ.¹⁶⁾. Ex his inter se collatis, manifesto apparet, verum esse, quod etiam Thucydidis loco probari dixi, Prytanum Epistatam fuisse, qui populum in suffragia mitteret. Sed ut posterioris quoque aetatis testimonium asseratur¹⁷⁾, narrat Aeschines, Demosthenem Proedrum fuisse in comitiis, quae de pace cum Philippo facienda habebantur Elaphebolionis mensis die quarto et vigesimo; narrat porro¹⁸⁾ in istis comitiis, cum lex quaedam ab Aleximacho proponeretur, negasse Demosthenem, se illa de lege populo suffragium permissurum esse. Erat autem is annus Archonte Themistocle, quo anno Senator erat Demosthenes¹⁹⁾; erat illo tempore Prytania tribus Pandionidis, quod e Psephismate apud Demosthenem, eodem illo tempore, paucis ante diebus perscripto, apparet, quamquam in illo mensis nomen corruptum est et diei notatio, atque pro Ἐκατομβαιῶνος rescribendum Ἐλαφηβολιῶνος, pro ἔνη καὶ νέα forsitan ἐννάτη φθίνοντος; nam inter decimum nonum et vigesimum quartum mensis diem illud Psephisma scriptum esse oportet²⁰⁾.

16) Xenoph. Memorab. I. 1. 18. cf. Plat. Gorg. 474. a. Πέρου βολεῦν λαχόν, Socratis sunt verba, ἐπειδὴ ἡ φυλὴ ἐπρυτάνει καὶ ἔδει με ἐπιψηφίζειν, γέλωτα παρῆχον καὶ οὐκ ἠπιστάμην ἐπιψηφίζειν.

17) Legem ap. Demosth. adv. Timocrat. p. 725. Ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος — — — τῶν Προέδρων ἐπεψήφισεν Ἀριστοκλῆς Μηθύριούσιος, adhibere nolui, quoniam objici potest, illam in nomothetarum consessu, non in populi comitiis latam esse. vid infr. lib. II. c. 2.

18) De fals. leg. p. 268. Δημοσθένης ἐν τῷ δήμῳ προέδρευε τοῦτον τοῦ μηνος (Elaphebolionis, quod ex antecedentibus patet) ἰβδόμη φθίνοντος. Ibid. p. 260. ἀναστὰς ἐκ τῶν προέδρων Δημοσθένης, οὐκ ἔφη τὸ ψήφισμα ἐπιψηφισεῖν.

19) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 450. 451. R.

20) vid supr. c. 2.

Sed illa mensis correctio jam a Corsinio probata est, neque dubia esse potest cuiquam, qui rerum gestarum seriem, quemadmodum ex Aeschine colligitur, intellexerit. Itaque cum Prytanium gereret tribus Pandionis, cui accensebatur Demosthenes, apparet, hunc illo tempore *unum e decem Proedris contribulibus* fuisse; nam quae tribus vigesimo secundo Elaphebolionis die, aut certe circiter hunc diem, Senatui praesidebat (ἐπρυτάνευε) eandem etiam vigesimo quarto praesedis oportet; est enim octavae prytaniae, quae in Elaphebolionem incidit, initium aut undecimo, aut, si forte intercalaris annus sit, secundo Elaphebolionis, exitus autem aut decimo septimo aut undecimo Munychionis die. Praeterea ex alio Aeschinis loco²¹⁾ apparet, etiam proximo i. e. vigesimo quinto Elaphebolionis die Demosthenem Proedrum fuisse; quod in contribules Proedros cadere potest, quorum προεδρία septenorum dierum erat, in illos, quos non-contribules diximus, cadere non potest, quoniam horum honor paucis unius diei horis definiebatur²²⁾.

21) Adv. Ctesiphont. p. 465.

22) Antiphontis quoque locum adscribam, qui hanc de Prytanibus, populum in suffragium mittentibus, sententiam confirmat. περὶ τοῦ χορο. p. 790. R. 146. 57. Steph. πρυτανείας τὴν πρώτην πρυτανίαν ἅπασαν, πλὴν δυοῖν ἡμέραιν, καὶ ἰεροποιῶν καὶ θύων ἐπὶ τῆς πόλεως καὶ ἐπιψηφίζων καὶ λέγων γνώμας περὶ τῶν μεγίστων καὶ πλείστον ἀξίων τῇ πόλει φανερός ἦν. — Ceterum haud apposite a Luzacio ad hanc de Proedris sententiam probandam laudatur Aeschines, adv. Ctesiph. 584. 585. qui locus probat quidem, Proedros, qui populum in suffragium mitterent, fuisse Senatores; at ex eo non consequitur, quod vult Luzacius, eos etiam Prytanes fuisse. Nani quis unquam negavit, etiam novem Proedros non-contribules fuisse Senatores? Profecto neque Corsinius, neque Biagijs, neque Grammatici.

Atque haec quidem sufficere possunt ad eam quam proposui, de Proedris contribulibus sententiam comprobendam; sed quo magis appareat falsam esse Corsinii opinionem, operae pretium me facturum esse spero, si argumentorum, quibus haec opinio nititur, capita summamim proposuerim et refutaverim. Sunt autem ista, praeter Grammaticorum testimonia, quae et obscuriora sunt, et contra ipsos illos veteres nihil valere possunt, haec fere. Primum apud Demosthenem in Psephismate²³⁾ haec leguntur: *Πρυτανεία φυλῆς Ἱπποθοωντίδος, Ἀριστοφῶν Κολυτταὺς Πρόεδρος εἶπεν*. Manifestum est, Aristophontem non fuisse e Prytanibus, sed Proedrum non-contribulem; Colyttenses enim non ad Hippothoontidem, sed ad Aegeidem tribum pertinent. Sed primum in hoc Psephismate non quid in comitiis, sed quid in Senatu actum sit, refertur: Senatui enim, id quod e proximo Mnesithei Psephismate patet, mandati erant a populo legati ad Philippum creandi, eoque mandato functum esse Senatum, hoc Psephisma testatur; deinde, quid significant ista verba, quae in fine leguntur, non, ut alias semper, in principio: *Ἀριστοφῶν Κολυτταὺς Πρόεδρος εἶπεν*, paullo est obscurius, quam ut pro argumento illis uti liceat. Quid enim? retuleritne ad Senatum Aristophon, ut crearent ex populi mandato legatos, et rogarit, quos creari placeret? Verum relationem a Prytanibus et strategis factam esse, ipsa Psephismatis verba docent: *Πρυτάνεις καὶ Στρατηγοὶ ἐξηρημάτισαν, τὰ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀνενεγκόντες*. Fortassis autem moris fuit, ut ejusmodi, quale hoc est, Psephismata, quae non leges erant vel Senatus consulta, sed actorum commentarii, quae Protocolla hodie vulgo vo-

23) De Coron. p. 250.

cant, subscriberentur Proedrorum non - contribulium, vel eorum Epistatae nomine, fuitque hoc hujus Epistatae officium, ut tales commentarios conficiendos curaret et scribae dictaret. Hanc conjecturam non absurdam, spero, judicabunt, qui intellexerint, de relatione, ab Aristophonte facta, cogitari non posse. Illud certum est, hoc Psephismate nihil contra Thucydidem, Platonem, Xenophontem aliosque plures, probari posse²⁴⁾.

Deinde in Psephismate apud Gruterum, p. 405: *Δέδοχθαι τῇ βουλῇ τοὺς λαχόντας Προέδρους εἰς τὴν ἐπιούσαν ἐκκλησίαν χρηματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ συμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον* κ. τ. λ. perspicua verborum serie evinci putat Corsinius, Proedros illos, quibus mandatur res ad populum ferenda, creandos fuisse ad proximae ecclesiae tempus. Quod ego contra existimo. Nam eodem modo loquitur etiam Ae-

24) Alia ratio Luzacio placuit, l. l. §. 5. Putat enim, ex Demi nomine, proprio alicujus civis nomini addito, non necessario consequi, civem illum ex illa tribu fuisse, ad quam Demus iste pertineat: potuisse enim fieri, ut, qui a patre in Phratoricas tabulas inscriptus esset, hujus vel illius Demi nomine adjecto, cui scil. pater ipse accenseretur, postea autem, mutato forsitan domicilio, in alium Demum alius Tribus transisset, nihilo tamen minus vulgo ex illo Demo appellaretur, cui antea adscriptus fuisset, verbi causa, ut Colytensis, tribus Aegeidis, vulgo appellaretur, qui re vera non jam ad illum Demum illamque tribum, sed ad aliquem Hippothonididis Demum pertineret. Quam rationem equidem probare non possum. Primum enim verum puto, quod Taylorus vult, Lysiac. p. 252. non ejus quemque tribus et Demi censerit, in qua habitat, sed ejus, cujus ab origine gens et familia accensita sit; dein, ut verum sit, quod Luzacius putat, mutato domicilio Demum quoque mutari, in publicis tamen certe tabulis, quales sunt Psephismata, non ex vulgi consuetudine, sed legitime et vere appellandi sunt homines.

schines: ἐπισησία γίνεται ἐν ἡ Δημοσθένει λαγχάνει προεδρεία. Atque Demosthenem illo tempore unum e Prytanibus fuisse probavimus, quorum προεδρία septenorum erant dierum. Et quidni ita de illis dici posset, quos et ipsos sortitos constat, sorte illis evenisse, ut illis comitiis praesiderent, quae in eorum προεδρίας tempus inciderent?

Sed apud Demosthenem²⁵⁾ distinguī et disjungi videntur a Prytanibus Proedri: Φέρε γὰρ πρὸς Διὸς, ἔστιν ὅστις ἂν ἡ Πρόεδρος ποτ' ἐπισησίσειν, ἡ Πρύτανις, τοῦτων τι τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων; Sed si Proedrum hoc loco pro Epistata dictum accipias, quemadmodum saepissime dici solet, Prytanes autem illius collegas, intelligas, jam nulla erit loci difficultas. Nam proprium est Epistatae officium, ut populum in suffragium ire jubeat, neque tamen absque collegarum consensu et voluntate, quorum intercessione res etiam impediri potest. Additur autem Prytanum mentio, cum Proedrum nominari satis fuisset, haud infrequenti oratorum consuetudine, qui ejusmodi redundantia gravitatem orationi conciliant. Corsinii sententia si vera esset, omnino memorari non potuissent Prytanes, cum τὸ ἐπισησίσειν ad solos Proedros non-contribules pertineret²⁶⁾.

25) Adv. Timocrat. p. 749.

26) Aeschinis locum, advs. Ctesiphont. p. 450. R. quem attulit Corsinius, consulto praetermitto, quoniam is in utramque partem accipi potest. De loco Demosth. adv. Timocr. p. 707. R. quae dicenda erant, praecepit jam Luzacius, §. 6. p. 101. Illa etiam ap. Demosthenem, adv. Androt. p. 594. ταῦτ' ἐπισησίσειτο ὁ Ἐπιστάτης, διεχωροτόησεν ὁ δῆμος, et p. 596. οἱ προεδρεύοντες τῆς βουλῆς καὶ ὁ ταῦτ' ἐπισησίσειν Ἐπιστάτης non minus quam Aeschinis locus utrique sententiae convenire possunt. Quod autem Harpocration s. v. Πρόεδροι haec de Proedris non-contribulibus intellexisse videtur, movere neminem

At afferuntur Psephismata quaedam, quae hanc Corsinii sententiam manifesto comprobant, nostrae repugnant. Primum enim in Psephismate apud Josephum Proedrus, qui populum in suffragium misit, nominatur Δωρόθεος Ἐρχιεύς, (ita enim recte vulgatam scripturam Ἀρχιερεύς emendavit Corsinius) tribus Aegeidis; Proedriam autem fuisse Leontidis tribus ex eo coniecit Corsinius, quod Scriba, cujus nomen, ex more, Psephismati praescriptum est, appellatur Εὐκλήης Μενάνδρου Ἀλιμούσιος, tribus Leontidis. Itaque Dorotheus ille Prytanis esse non potuit. Quodsi quis aut auctoritatem istis apud Iosephum Psephismatis tribuendam esse, aut e Scribae Demo satis certam de tribu προτανευούση conjecturam capi posse neget, en alterum ejusdemmodi exemplum affertur e Diogene Laertio in Vita Zenonis. In Psephismate enim, quod in Zenonis honorem ab Atheniensibus latum esse refert, haec est praescriptio: Ἐπὶ τῆς Ἀκαμαντίδος, πέμπτης Προτανείας — — τῶν Προέδρων ἐπεψήφισεν Ἴππων Κρατιστοτέλης (scr. Κρατιστοτέλους) Ἐνπεταίων καὶ οἱ συμπρόεδροι. Sunt autem Xypetaei tribus Cecropidis, non Acamantidis, quae eo tempore Prytania fungebatur. Sed cum hoc quoque Psephisma in dubium vocatum sit a Bruckero, quamquam rationibus haud satis firmis, tertium ipse afferam, e Fourmontii schedis a Boeckhio mecum humanissime communicatum, cujus principium jam supra, cap. 2. adscripti. Ἐπὶ τῆς Λεοντίδος - - - τῶν Προέδρων ἐπεψήφισεν Ἐρ--θε-ης (fors. Ἐρατοσθένης) Εὐθύκλειος Προβαλίσιος. Probalinthus autem Demus est tribus Pan-

poterit, nisi qui Harpocratonis auctoritatem majoris faciat, quam Thucydidis, Antiphontis, Platonis et Xenophontis ipsiusque Demosthenis, quorum omnium loci a nobis ad nostram sententiam confirmandam adscripti sunt.

dionidis. Quartum quoque afferre possum e Corsinii Inscriptionibus Atticis, p. XXXVII. ab eodem viro doctissimo mihi communicatum, SenatusConsultum quidem, sed tamen non alienum fortasse ab hoc loco, quoniam, qui in Senatu ἐπισηφίζει, hanc in Comitibus quoque eodem munere fungi, consentaneum est.

ΕΠΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΤΟΥΜΕΤΑ
ΠΑΡΑΜΟΝΟΝ ΕΠΙΤΗΣ ΔΙΑΝΤΙΑΟΣ Ε
ΒΛΟΜΗΣ ΠΡΥΤΑΝΕΙΑΣ ΠΑΛΑΜΙΟΣ ΤΙΜΟΥ
ΧΟΥ ΡΑΜΝΟΥΣΙΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΕΥΕΕΝ ΓΑ
ΜΗΛΙΩΝΟΣΟΓΙΩΝΗΣ ΤΑΜΕΝΟΥ ΟΥΛΩΗ ΤΗΣ
ΠΡΥΤΑΝΕΙΑΣ ΒΟΥΛΗΝ ΒΟΥΛΕΤ
ΖΗΡΙΩ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΕΠΕΨΗΦΙΣΕΝ
ΣΤΡΑΤΟΦΩΝ ΣΤΡΑΤΟΚΛΕΟΥΣ ΣΟΥΝΙ
ΕΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΠΡΟΕΔΡΟΙ.

Hic quoque Proedrus, Suniensis, tribus Leontidis, diversus est a Prytanibus, qui sunt e tribu Aeantide. Atque plura sine dubio exempla afferri poterunt ab iis, quibus plures Inscriptiones consulere licet. Equidem ne Gruterum quidem habeo. Sed quid faciendum erit his Proedris? Cum ab Antiphontis, Thucydidis omniumque illorum veterum, quos citavi, auctoritate recedere non possimus, neque tamen Psephismatum illorum consensum contemnere liceat, nihil aliud profecto restare videtur, nisi ut statuamus, novatum esse posteris temporibus in Proedrorum officiis, ac novem non-contribulibus attributa quaedam ex iis, quae olim ad decem contribules, sive Prytanes pertinuisse constat. Et sane omnia illa Psephismata post Olympiadem CXVIII, duodecim tribuum aetate scripta sunt, neque de his temporibus, quorum instituta aequalium scriptorum testimoniis illustranda sunt, quidquam ex illis conjici potest.

Sed jam Proedris istis non-contribulibus ab illo τοῦ ψηφιαρίζειν καὶ ἐπισηφίζειν munere exclusis, reliquum est, ut quaeramus, quem in usum isti

creati, quoque officio in comitiis functi esse videantur. Quae quidem quaestio perobscura est, propter veterum omnium silentium, neque aliter a me tractari poterit, nisi ita, ut refutata Luzacii sententia, meam qualemcunque conjecturam proponam. Ultra conjecturas enim hac in parte progredi non licet; certis atque disertis testimoniis plane destituimur. — Luzacius itaque, postquam commemoravit, accidisse saepissime, ut discederetur a vetere illa et prudentissima lege, quae vetaret ullum ψήφισμα ἀπροβούλευτον, Senatu non consulto, i. e. sine Senatus auctoritate ad populum ferri, eoque factum esse, ut in ejusmodi rebus nulla esse possent Senatorum in comitiis partes, nulla auctoritas; necesse fuisse putat, ut ejusmodi Comitiis praeessent alii quam Prytanes aut Proedri e Prytanibus ducti. „Quin in universum,“ inquit, „quia accidere poterat, ut Senatus judicium vel auctoritas cum voluntate aut ardore populi conflictaretur ac velut collideretur, hinc factum videtur, ut, invalescente magis magisque Democratia, si minus populi licentia, hic sibi suaeque dignitati consultum voluerit, lectis Epistata et Proedris, qui sua jura suave placita tuerentur, si quando a Prytanibus et Senatu Concio dissideret.“ — In promptu sunt, quae reponam. Primum, cum verissimum sit, persaepe leges ab oratoribus ad populum latas esse, etiam si nullum de eadem re antea factum esset Senatusconsultum, tamen hoc unquam per leges licuisse nego, negabitque mecum, quisquis vel unam Demosthenis adversus Androtionem orationem accurate perlegerit. Maxima enim hujus orationis pars in eo versatur, ut ostendat, deliquisse Androtionem, qui ψήφισμα ἀπροβούλευτον ad populum tulisset, quamquam de re levissima et in qua vix requiri potuisse Senatus auctori-

tas videretur. Tamen id exempli causa puniendum ait orator: ἄν σὺ νῦν δίξην δῶς, ἄλλος οὐ γράψει. — Atqui, si id per leges nunquam licuit, qui tandem poterant in istum casum, quem leges, ne unquam incideret, cavere voluerant, constituti esse Proedri isti non-contribules, qui, si quando Psephisma aliquod ad populum latum esset absque Senatorum auctoritate, in quo hi neque possent munere suo fungi, neque vellent, in Prytanum locum succederent, eorumque vicibus fungerentur? Nisi vero hi ipsi Proedri per seditionem semper a Prytanibus invitis et coactis creabantur: quod nemini sano in mentem venire potest. Dein, quod caput est, omnis Luzacii sententia ea opinione nititur, novem Proedros non-contribules e populo fuisse, non e Senatu. Quae opinio falsissima est, et cum Grammaticorum traditis pugnat. Hi enim illos non solum in Comitibus sed etiam in Senatu muneribus functos esse dicunt: Ἐπειδὴν δὲ, Suidas inquit, οἱ Πρυτάνεις συναγάγῳσι τὴν βουλήν ἢ τὸν δῆμον, ὁ Ἐπιστάτης κληροῖ Προέδρους ἑννέα ἀπὸ φυλῆς ἐκάστης ἓνα, πλὴν τῆς πρυτανευούσης. Ergone Senatui praesidebant, pro sua saltem parte, homines qui ipsi Senatores non essent? Mirum sane et sine exemplo institutum, cujus causam probabilem vix quisquam ullam excogitare possit. At quis, qui Suidae locum legerit, de aliis tribubus quam illis cogitabit, quae in Senatu sunt? Nam cum tribui πρυτανευούση, quae sane Senatorum est, illas non πρυτανευούσας opponeret, addere sane debuit aliquid, si non has quoque Senatorum tribus intelligi voluisset. Itaque neque Corsinius neque Biagius neque quisquam praeter Luzacium, Proedros non-contribules, Senatores fuisse negarunt. — Sed Luzacius, cum videret, puto, absurdum esse, in Senatu Proedros

eos facere, quos Senatores esse negarat, illud quoque sibi negandum putavit, ullas in Senatu partes fuisse novem his Proedris non-contribulibus; atque hanc ob causam, cum a Polluce et Suida tradatur, creatos illos esse, quoties Senatus aut Comitia essent, id quod Luzacii sententiam evertit, pro disjunctiva particula copulativam utrique substituit, ut legatur, non: Ἐπειδὴν οἱ Πρωτάνεις συναγάγωσι τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον, sed: τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον: ut tunc demum, inquit, ista Novem-virorum sortitio locum habuerit, quando Senatus eodemque tempore Populus, relationis faciendae gratia, convocabatur. Eadem de causa apud Harpocracionem maluit rescribere: Πρόεδροι ἐκληροῦντο ὑπὸ τῶν Πρωτανέων καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν (pro vulg. καθ' ἐκάστην Πρωτανείαν) quam Corsinium sequi, cujus emendatio supra a nobis commemorata est. De Suida et Polluce probare Luzacii correctionem non possum, quoniam in Senatu quoque Proedros non-contribules locum habuisse, et ex illo apud Demosthenem Psephismate, de Coron. p. 250, et ex illo altero e Corsinii Inscriptt. Att., paullo ante adscripto, satis patet; de Harpocracione non repugno, tum, quia in sequentibus quoque comitia tantum memorat, Proedrosque esse ait, οἵτινες τὰ περὶ τὴν ἐκκλησίαν διόκουσι, tum, propter simillimum locum Lexici Rhetorici, Luzacii tempore inediti, nunc a Bekkero publicati²⁷⁾, quo loco ille quoque usus est: οἱ περὶ τὰς ἐκκλησίας Ἀθήνησι διοικοῦντες, Πρόεδροι ἐκαλοῦντο ἑκκληροῦμενοι ὑπὸ τῶν Πρωτανέων καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἐξ ἐκάστης φυλῆς κ. τ. λ. Uterque de Proedrorum in Senatu officiis tacet, errore an negligenti-

27) Anecd. Tom. I. p. 290.

tia. Nam veriora a Polluce et Suida tradi, duo illa Psephismata satis probare existimo.

Addita quaedam sunt a Luzacio de judiciis populi, in quibus praecipue Proedris istis non-contribulibus locum fuisse putat; sed de hac hujus Disquisitionis parte, quae et ipsa habet, quae reprehendi oporteat, commodius infra disputabimus. Nunc illud unum monere sufficiat: si memineris, haud raro a Grammaticis ecclesiam cum judicio permutari, atque populum in comitio congregatum pro judicium consessu haberi, cujus rei rationem causamque supra, cap. 4, exponere conatus sum, statim apparebit, in isto Suidae loco, qui a Luzacio affertur, nihil inesse, quod ad *εἰσαγγελίαν* proprie dictam, referendum esse videatur. Immo *δίκη* ibi dicitur pro quovis negotio quod ad populum fertur; quia, ut dixi, postremis Atticae reipublicae temporibus, pleraque ex iis quorum arbitrium penes populum erat, negotia erant judiciaria; atque *δικασταί* proinde apud Suidam non alii sunt quam *ἑλλησιασταί*.

Jam mea ipsius de his Proedris non-contribulibus sententia breviter est exponenda, non disertis illa quidem veterum scriptorum auctoritatibus confirmata, tamen, ut spero, satis per se probabilis, reique ipsi ac rationi consentanea; id quod in rebus tam obscuris sufficere debet. — Prytanes igitur, horumque Proedri et Epistata, unius omnes et ejusdem erant tribus. Hi, dum in Prytaneatu erant, universi Senatus personam gerebant; quidquid a Senatu vel populo agendum erat, primum ad hos, deinde ab his ad Senatum, per hos denique a Senatu ad populum ferebatur. Hi Senatus consessus populique comitia convocabant et moderabantur. Sed quo ampliores gravioresque in Republica partes iis com-

missae erant, eo magis metuendum cavendumque erat, ne quando hac tanta potestate male uterentur. Ipsi, tribules, nonnulli etiam *δημόται*, noti inter se, multisque necessitudinibus conjuncti, per XXXV dierum spatium reliquarum tribuum Senatoribus prae-positi totiusque Reipublicae principes, si quando suas suaeque tribus rationes atque commoda a reliquarum tribuum commodis dissidere viderent, conspirare facillime poterant, atque obliti, se non unius tribus sed universae civitatis membra esse, magis quod sibi suisque, quam quod omnibus conduceret, sequi. Ad hoc falli poterant ab improbis, corrumpi ab opulentis, terreri a factiosis, eo facilius, quod pauciores erant et omnibus noti. Quamobrem, ut ne quando Reipublicae commoda, illorum fidei commissa, negligerentur aut proderentur, optimum factum videri debuit, reliquas quoque tribus a summa rerum administratione non prorsus prohiberi atque excludi, eamque ob causam, quoties in Senatu aut comitiis publica negotia tractanda erant, ex iis quoque tribubus, quarum non erat Prytania, creabantur singuli viri, qui adessent Prytanibus, et si quid ab iis fieri viderent, quod bono publico legibusve contrarium esset, intercederent atque vetarent, si quid ipsis probaretur, consentirent, eumque consensum tribuum suarum nomine testarentur. Sorte autem capiebantur et ad brevissimum tempus, quo minor esset fallendi eos aut corrumpendi facultas, quippe cum ante illum ipsum diem, quo munus suum susciperent, quinam futuri essent, nesciretur. — Sed hi quoniam omnibus Prytanum actionibus in Senatu comitiisque aderant atque intererant, paullatim factum esse videtur, ut promiscue cum Prytanibus officiis quibusdam fungerentur, quae antiquitus illorum propria fuerant; quo id quoque perti-

net, quod supra vidimus, posteris temporibus suffragia Senatui et populo data esse ab his Proedris non-contribulibus.

Sed ab utrisque Proedris distinguendam puto illam tribum, quae ab Aeschine atque Demosthene dicitur ἡ προεδρεύουσα φυλή, quamquam Luzacius eandem hanc putat atque τὴν πρωτανεύουσαν²⁸⁾. Non meminerat, opinor, quod ab Aeschine traditur, propter Timarchi illius, cujus infamiam luculenta Aeschinis oratio ad omnis posteritatis memoriam propagavit, petulantiam atque immodestiam, cum non dubitasset, in ipsis comitiis, adspiciente populo, cum adversario pugnis contendere, legem latam esse, ut in singulis comitiis, una tribus sorte caperetur, quae praesideret in suggestu atque ejusmodi perditorum hominum petulantiam et furorem coerceret. Προσέθεσθε, inquit, καινὸν νόμον μετὰ τὸ καιλὸν παγκράτιον, ὃ οὗτος ἐπαγκρατίασεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ὑπερ-αισχυρθέντες γὰρ ἐπὶ τῷ πράγματι, καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν, νόμον ἐθήκατε καινὸν, ἀποικληροῦν φυλὴν ἐπὶ τὸ βῆμα, ἣτις προεδρεύσει²⁹⁾. Recens igitur illo tempore erat hoc institutum; neque memoratur a quoquam

28) L. I. §. 6. p. 101.

29) Aeschin. adv. Timarch. p. 57. R. Taylorus haec adnotat: „Lege itaque, ut videtur, cantum erat, ut ad immodestiam oratorum compescendam, suggestum ascenderent, eo ordine servato, quem tribus in προεδρία servarent.“ Haec me non intelligere fateor. Nam quis est iste ordo, quem tribus in προεδρία servabant; et ubi illum servabant? In Comitibus? hoc docendum erat; sed doceri nunquam poterit. Erat sane certus quidam tribuum ordo, sed is ad militiam tantum pertinebat, neque ordo in προεδρία dici potest. Praeterea in Aeschinis verbis certus ordo, quem servarent, qui in suggestu praesiderent, plane nullus memoratur; sed Taylorus ita interpretatur, quasi diceret orator: ἣτις ἂν προεδρεύσῃ ut ea tribus in suggestu consideret, cujus eo tempore προεδρία esset. Sed hoc nihili est.

alio, praeterquam iterum ab Aeschine adv. Ctesiphont⁵⁰): τῆς τῶν δητόρων ἀκοσμίας οὐκ ἔτι κρατεῖν δύνανται οὔθ' οἱ νόμοι οὔθ' οἱ Πρυτάνεις, οὔθ' οἱ Πρόεδροι, οὔθ' ἡ προεδρεύουσα φυλή, τὸ δέκατον μέρος τῆς πόλεως. et a Demosthene, in prima adversus Aristogitonem, si tamen verus hujus orationis auctor Demosthenes habendus est: οὐ Πρύτανις, οὐ Κήρυξ, οὐκ Ἐπιστάτης, οὐκ ἡ προεδρεύουσα φυλή τούτου κρατεῖν δύναται. Ceterum, fuerinte illi praesides e Senatu, nec ne, ex his locis non patet. Tamen, cum apud Aeschinem, qui hujus instituti originem refert, prorsus nulla sit Senatus mentio, illud verius puto, fuisse aliquos, non Senatores, ex ea tribu, cujus sors evenisset, certo numero delectos ac delegatos, qui in gradibus suggestus, qui pro subselliis erant, praesiderent. In iisdem gradibus locus erat etiam Prytanibus, et, ni fallor, Proedris quoque novem non - contribulibus; ideoque, qui proxime suggestum considabant, Prytanibus e regione erant, quod patet ex Aristophanis versu⁵²):

δεῖ σε καταλαβεῖν ἔδρας
ὑπὸ τῷ λίθῳ, τῶν Πρυτανέων καταντικρῶ.

50) p. 587.

51) or. I. in Aristogit. p. 797. Ceterum vix operae pretium est, Aeschinis scholiasten laudare, qui negat, quod ab illo adfirmatur, propter Timarchum illam legem latam esse: ad or. adv. Timarch. l. I. p. 727. R. ψεύδεται, inquit, οὐ γὰρ διὰ Τίμαρχον· παλαιότερος γὰρ ἦν. sc. ὁ νόμος. Quis talem Graeculum audiat Aeschini obloquentem. Videtur autem in eodem, quo Luzacius, errore versatus esse, ut hanc *γελῖν* προσεδρεύουσαν confunderet cum *πρυτανευούση*. — Ceterum *παράνομων* accusatum esse legis auctorem a Timarcho ait Aeschines, p. 59. tamen in judicio lex probata esse videtur, propter *γελῖς* προσεδρ. mentionem in orr. adv. Ctesiph. et adv. Aristogitonem. quarum utraque aliquot post Timarcheam annis habita est.

52) Aristoph. Eccles. v. 86.

Prytanibus igitur ac Proedris assidebant hi praesides, eosque adjuvabant et parte officiorum levabant; nam illis quoque ea cura demandata erat, ut viderent, ne quis in comitiis immodeste, turbulenter et petulanter se gereret, neque bonum ordinem, τὴν εὐνομίαν, laederet et perturbaret. Itaque a Demosthene³⁵⁾ conjunguntur οἱ πρόεδροι, τὸ πρόγραμμα, ἢ εὐνομία, (nam illud quoque ad εὐνομίαν pertinebat, ne quis de alia re, quam quae in programmate proposita esset, verba ad populum faceret), et apud Aristophanem in Acharnensibus molestum quendam clamatorem amoveri jubent Prytanes; apud eundem in eadem fabula Dicaeopolis, ab Odomantis, ad populum productis, vexatus et spoliatus, Prytanum auxilium implorat:

ταυτὲ περισίδεθ' οἱ Πρυτάνεις πάσχοντά μιν
ἐν τῇ πατρίδι, καὶ ταῦθ' ἰπ' ἀνδρῶν βαρβάρων³⁴⁾;

Sed ministris illi hac in re utebantur praecone et Scythis sagittariis, de quibus supra dictum est. Atque praeconem quidem una cum Prytanibus atque Epistata nominat Demosthenes³⁵⁾; et apud Aristophanem Dicaeopoli silentium imperatur per praeconem³⁶⁾; per eundem Scythae Amphitheum abducere jubentur³⁷⁾; Scytharum autem mentio est etiam in Ecclesiastis:

καὶ τὸν παροισῶντ' ἐκτέρονσ' οἱ τοξόται.

et non multo post³⁸⁾:

ἐπέμνε μόνον ἄσκηπτον, ἦν σε τοξόται
ἔλκωσιν, ὅ, τι δράσεις ποτέ;

35) or. 1. in Aristogit. p. 772.

34) Acharn. v. 56. ib. v. 167.

35) L. 1. p. 797.

36) Acharn. v. 59, 64. 124.

37) ib. v. 54.

38) Eccless. v. 143. et 258. cf. etiam Platon. Protag. p.

C A P U T VIII.

De ritibus Comitiorum initio peratis.

Congregato populo, postquam advenerant Prytanes et Proedri, lustrabatur comitium. Mos enim erat, ut ait Harpocraton, comitia et theatra et omnino omnes populi conventus lustrare¹⁾; sicut apud Romanos quoque maximum comitiatum alio, quam auspicato loco haberi nefas erat, quamquam diversissima erat Atticarum lustrationum et Romanorum auspicio- rum ratio. Neque enim de coelo servabatur apud Athenienses, neque omnino augurum ullum erat in comitiis officium. Lustrationis autem sacrum peragebatur a sacerdote quodam, qui dicebatur Peristiar- chus, *παρὰ τὰ περίστια*, quo nomine ipsa sacrificia vel hostiae potius lustrales appellabantur, et *παρὰ τὸ ἄρχειν*, quoniam circumlatis hostiis praeibat²⁾. Sed hostiae, quae et his et aliis lustrationibus adhiberi solebant³⁾, porcelli erant parvuli, *χοιρίδια μικρά*, quibus miram quandam lustrandi et expiandi vim inesse putabant. Hi per comitium circumfe-

1) s. v. *καθάρισον*. "Ἔθος ἦν Ἀθηναῖοι καθαίρειν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ θέατρα, καὶ ὅλους τὰς τοῦ δήμου συνόδους. κ. τ. λ. Hunc Suidas exscripsit s. v.

2) "Ἰστος δὲ ἐν τοῖς Ἀττικοῖς, *περίστια*, φησι, *προσαγορεύεται τὰ καθάρσια*. Suid. s. v. *περιστάρχος*. Neque obscura est hujus nominis derivatio, a *περὶ* et *ἑστία*: itaque proprie designat, quae circum focum, lustrandi causa, feruntur; dein omnes lustrales hostias. Ita Suidas, l. l. paullo ante: *περιστάρχος, ὁ περικαθαίρων τὴν ἑστίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πόλιν· ἀπὸ τῆς ἑστίας*, sed quod addit, *ἢ τοῦ περιστείχειν*, nihil est.

3) ὁ τῶν καθαρσίων προηγουμένος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Schol. ad Aristoph. Eccl. v. 128. et Suid.

4) v. Kühn. et Iungermann. ad Polluc. VIII. 104.

rebantur, praecunte Peristiarcho, eorumque sanguine adspangebantur subsellia; deinde in mare abjiciebantur⁵⁾). Ceterum vix necesse est, monere, risus tantum excitandi causa ab Aristophane in facetissima illa muliercularum ecclesia pro porcello mustelam dici:

Ὁ περιστῆραχος, περιφέρειν χεῖρ τὴν γαλῆν⁶⁾.

Post Peristiarchum praeco procedebat cum acerra, suffimenta adolens, quod et ipsum ad lustrationem pertinet⁷⁾; deinde solennem precationis formulam pronuntiabat⁸⁾, Deos Deasque omnes implorans, ut bonum felix faustumque Atticae reipublicae civibusque omnibus evenire juberent, quod a populo decretum foret, eosque omnes omnemque eorum domum male perderent, qui hostili in rempublicam animo essent, qui tyrannidem affectarent, qui cum Medis conspirassent in Atheniensium perniciem, qui pecunia corrupti scientes dolo malo populum fallerent et in fraudem inducerent. Harum precum multis locis mentionem faciunt oratores, Aeschines, Demosthenes atque Dinarchus⁹⁾. Aristophanes au-

5) Schol. ad Aristoph. Acham. v. 44. et Schol. ad Aeschin. adv. Timarch. p. 48.

6) Eccles. v. 128.

7) Schol. ad Aeschin. adv. Timarch. l. 1.

8) Verba praecunte scriba Senatus. Demosth. de fals. leg. p. 563.

9) Aeschin. adv. Timarch. p. 48. Demosth. de Coron. p. 319. de fals. leg. p. 563. adv. Aristocrat. p. 655. Dinarch. adv. Aristogit. p. 84. R. (106. 57. Steph.) ib. 85. R. (107. 8. Steph.) adv. Demosthen. p. 55. R. (96. 12. Steph.). Sed execrationem eorum, qui Medorum partes amplexi essent, ab Aristide, post pugnam Salaminiam, institutam esse docet Plutarchus in ejus vita, cap. 10. "Ἐτι δ' ἀρὰς θείσθαι τοῖς ἱερῆς ἔγραψεν, εἰ τις ἰπικηροκρούσαιτο Μήδοις, ἢ τὴν συμμαχίαν ἀπολίποι τῶν Ἑλλήνων.

tem in Thesmophoriazasis muliebrem praeconem ea facit precantem, quibus si demseris, quae de muliebribus rebus et de Euripide dicuntur, summam habebis eorum, quae in veris comitiis a praecone pronuntiari solebant:

Εὐφημί' ἔστω 295

ἠΰφημί' ἔστω. 10)

εὐχεσθε ταῖν Θεοδοφόροιν
τῇ Δήμητρι καὶ τῇ Κόρη,
καὶ τῷ Πλούτῳ καὶ τῇ Καλλιγενείᾳ,
καὶ τῇ Κουροτρόφῳ, τῇ Γῆ, 300

καὶ τῷ Ἑρμῇ, καὶ Χάρισιν,
ἐκκλησίαν τήνδε καὶ σύνοδον τὴν νῦν
κάλλιστα κάριστα ποιῆσαι·
πολυωφελῶς μὲν πόλει τῇ Ἀθηναίων,
τυχερῶς δ' ἡμῖν αὐταῖς, 305

καὶ τὴν ὄρωσαν, τὴν τ' ἀγορεύουσαν
τὰ βέλτεστα περὶ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων,
καὶ τὸν τῶν γυναικῶν,
ταύτην νικᾶν. — — —

εὐχεσθε τοῖς θεοῖσι τοῖς Ὀλυμπίοις, 331
καὶ ταῖς Ὀλυμπίασι, καὶ τοῖς Πυθίοις,
καὶ ταῖσι Πυθίασι, καὶ τοῖς Ἀηλίοις
καὶ ταῖσι Ἀηλίασι, τοῖς τ' ἄλλοις θεοῖς·

εἴ τις ἐπιβουλεύει τι τῷ δήμῳ κακόν,
τῷ τῶν γυναικῶν, ἢ ἐπισηρκεύεται 335
Εὐριπίδῃ, Μήδοις τ' ἐπὶ βλάβῃ τινὶ
τῇ τῶν γυναικῶν, ἢ τυραννεῖν ἐπινοεῖ,
ἢ τὸν τύραννον συγκατάγειν, ἢ παιδίον

ὑποβαλλομένης κατεῖπέ τις, ἢ δούλη τινὸς
προαγωγὸς οὐδ' ἐνεθρόλλισεν τῷ δεσπότῃ, 340
ἢ πεμπομένη τις ἀγγελίας ψευδεῖς φέρει,
ἢ μοιχὸς εἴ τις ἐξαπατᾷ, ψευδῆ λέγων,
καὶ μὴ δίδωσιν, ἢ ἄν ὑπόσχηται ποτε,

ἢ δῶρά τις δίδωσι μοιχῷ γραῦς γυνή,
ἢ καὶ δέχεται προδιδούσ' ἑταῖρα τὸν φίλον· 545

10) Dinarch. adv. Aristogit. p. 106. 37. ἃ μὲν νόμος ἐξέ-
μενον κελεύει τὸν κήρυκα μετ' εὐφημίας πολλῆς, οὕτως ἡμῶν
τὸ βουλευέσθαι περὶ τῶν πραγμάτων παραδιδόναι.

καὶ τις κῆρυξ ἢ κρηλῆς, τοῦ χοῦς
 ἢ τῶν κοτυλιῶν τὸ νόμισμα διαλυμαίνεται,
 κακῶς ἀπολίσθαι τοῦτον αὐτὸν κοίκιαν,
 ἀρᾶσθε· ταῖς δ' ἄλλαισι ὑμῖν τοὺς θεοὺς
 εὐχασθε πάσαις πολλὰ δοῦναι κῆρυξά.

350

In his si, ut dixi, immutaveris quaedam aut demseris, veluti in principio, v. 297 — 501, illam Cereris et Proserpinae ceterorumque, qui ibi nominantur, Deorum invocationem, quae ad Thesmophoriorum festum, cujus tertio die hoc mulierum concilium haberi fingitur, magis quam ad populi Attici comitiatus pertinet, dein omnem Euripidis, muliebriumque rerum mentionem, porro v. 540. substitueris e v. 565: εἴ τις τὰ πρόβόητα τοῖς ἐχθροῖς λέγοι, v. 542. εἴ τις ἐκ πρεσβείας ψευδῆ ἀπαγγέλλει¹¹⁾, v. 545. sq. εἴ τις ἢ τὴν βουλήν ἢ τὸν δῆμον ἢ τὴν Ἑλικίαν ἔξαπατᾷ¹²⁾, v. 545, 6. εἴ τις δῶρα δίδωσιν ἢ λαμβάνει κατὰ τῆς πόλεως¹³⁾, v. 547. sqq. e v. 561. εἴ τις ψηφίσματα ἢ νόμους ζητεῖ ἀντιμεθιστῆναι: his igitur in hunc fere modum immutatis, non dubito, quin verae praeconis in comitiis precationi simillima evadat haec comica.

Peractis autem his lustrationis precationisque sacris, tum demum ferebantur ad populum, de quibus deliberandum esset; atque, quae primum omnium proponuntur, ea πρῶτον μετὰ τὰ ἱερά proponi dicuntur, veluti apud Demosthenem¹⁴⁾: τοὺς προέδρους χρηματίζειν ἐπάναγκες πρῶτον μετὰ τὰ ἱερά περὶ τῶν νομοθετῶν. Eadem formula etiam in aliarum civitatum monumentis reperitur, ut in Decreto

11) cf. Demosth. de f. l. p. 563.

12) Demosth. adv. Aristocrat. p. 653. cf. in Timoth. p. 1204.

13) Dinarch. in Demosth. p. 96. 12.

14) Adv. Timocr. p. 706.

Byzantinorum, apud Demosthenem de Corona¹⁾):
 δεδόχθαι τῷ δάμῳ τῷ Βυζαντίων καὶ Περινθίων, Ἀθη-
 ναίοις δόμεν — — πόθοδον ποτὶ τὰν βωλὰν καὶ τὸν δάμον
 πρῶτοις μετὰ τὰ ἱερά.

CAPUT IX.

De Senatus Consultis.

Referri ad populum nulla de re per leges lice-
 bat, nisi de qua Senatus consultum antea factum
 et populo propositum esset; eratque hoc praecipuum
 Senatus officium, ut res omnes quasi praepararet
 comitiorum deliberationi²⁾, neque ultra hoc aucto-
 ritatis suae populo proponendae jus ullam in ple-
 risque rebus majoribus potestatem habebat. Nam
 quae negotia Xenophon ad illum pertinuisse memo-
 rat³⁾, de bello et pace, de reditibus, de legum
 lationibus, de sociis, aliisque de rebus publicis con-
 sulere, navalium et sacrorum curam gerere; de his
 omnibus statui tamen et definiri nihil potuit nisi
 a populo, praeterquam si quid Senatus arbitrio a
 populo permissum esset³⁾; de aliis rebus minori-

15) p. 255. 256.

1) v. Plutarch. Solon. c. 19.

2) De Rep. Ath. III. §. 2. τὴν βουλὴν βουλευέσθαι (δεῖ)
 πολλὰ μὲν περὶ τοῦ πολέμου, πολλὰ δὲ περὶ πόρου χρημάτων,
 πολλὰ δὲ περὶ νόμων θέσεως, πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν
 ἀσὶ γιγνομένων, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις, καὶ φόρον δέξα-
 σθαι, καὶ νεωρίων ἐπιμεληθῆναι καὶ ἱερῶν.

3) Ita e. c. Demosthenes, de fals. leg. p. 389. Senatui
 arbitrium factum narrat, statuendi de protectione legatorum.
 Apud eundem, de Coron. p. 249. exstat Psephisma, quo per-
 mittitur Senatui eligendorum legatorum potestas. Apud An-

bus, quarum administratio propria Senatui erat, ut de iis ad populum referri non necesse esset, ultra illum annum, quo perlata erant, Senatus consulta non valebant⁴⁾.

Sed quae populo proponenda erant, proprie dicebantur *προβουλευματα*; *προβουλεύειν* autem dicebatur Senatus, cum de rebus ad populum ferendis ante consultabat. Nam quod Luzacius putat⁵⁾, ipsum Senatus consultum populo recitare, hoc fuisse *προβουλεύειν*, refutari potest vel uno Demosthenis loco, ex oratione de falsa legatione⁶⁾, ubi ait: ὑμῖν δὲ πρῶτον μὲν περὶ πάντων τὴν βουλήν ἀκοῦσαι καὶ προβουλεύσαι δεῖ. — εἴτ' ἐκκλησίαν ποιῆσαι *z. t. l.* ex quo apparet, illo τοῦ *προβουλεύειν* negotio Senatum ante perfunctum esse, quam comitia convocaret. — Sed omnis haec *προβουλευμάτων* ratio minus recte ac distincte a Grammaticis exponitur. Ita enim loquuntur, quasi necesse fuerit, ut quicumque aliquid ad populum ferre vellet quacunque de re, adiret antea Senatum, et legem suam probandam huic proponeret, eaque ipsa lex, a Senatu probata, *προβούλευμα* vocata sit, non licuerit autem, legem ad populum ferre, quae non eo modo ante in Senatu comprobata et *προβούλευμα* facta esset. Ita auctor Lexici Rhetorici⁷⁾: *Προβούλευμα*, inquit, (f. l. *προβουλεύειν*) τὸ τὴν βουλήν τῶν πεντακοσίων πρότερον

docidem quoque, de Myster. p. 3. 13. Steph. in inquisitione de Hernis mutilatis et dejectis *ἀντοκράτωρ* Senatus factus esse dicitur.

4) Demosth. adv. Aristocrat. p. 651. et Ulpian. ad. h. l. p. 417. Ben. cf. Petit. Legg. Att. p. 196. De Senatus muneribus cf. Boeckh. de Ath. Oecon. I. p. 165.

5) Disqu. de Epist. ac Proedr. §. 7. p. 103.

6) p. 399. cf. Aesch. de fals. leg. p. 238.

7) In Bekkeri Anecdott. I. p. 289.

κρίνειν τὸ ψήφισμα, εἰ καλῶς ἔχει, καὶ οὕτως εἰσφέρει-
σθαι εἰς τὸν δῆμον. καὶ τοῦτο καλεῖται προβούλευμα.
Eodem modo in argumento primo orationis adver-
sus Androtionem, legem fuisse dicitur: μὴ πρότερον
εἰς τὸν δῆμον ψήφισμα ἐκφέρειν, πρὶν ἐν τῇ βουλῇ δο-
κιμασθεῖν: et in altero ejusdem orationis argumento:
ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν ὁ δῆμος, καὶ πολλάκις παρεκρούε-
το, μὴ νοῶν, εἰ ἔχει ἐμφωλεύουσαν κακουργίαν, (τὰ ψη-
φίσματα sc.) πρῶτον παρεπέμπετο εἰς τὴν βουλὴν τῶν
πεντακοσίων, καὶ αὕτη ἠρεῦνα, εἰ ἔχει βλάβην τινὰ ἢ
κακουργίαν. καὶ οὕτως εἰσῆγετο εἰς τὸν δῆμον⁸⁾. Id
ego in quibusdam rebus verum esse puto, non in
omnibus. Duplex enim genus rerum ad populum
ferendarum statui debet: alterum earum, de quibus
Senatum ipsum, sua sponte, ad populum referre
oportet, veluti de bello, pace et foederibus: alte-
rum autem earum, de quibus privatus quispiam,
impetrata Senatus venia, ad populum refert, veluti
de cive aliquo, coronae, statuae, προεδρίας honore
ornando. In his aliisque ejusdem generis rebus ve-
rum est, quod Grammatici dicunt, legem populo
proponi non potuisse, nisi a Senatu ante compro-
batam et quasi in Senatus consulti formam redactam.
Velut Ctesiphontis illa lex, de corona Demostheni
publice donanda, Senatus consultum vocatur⁹⁾; item
Aristocrateum de Charidemo privilegium¹⁰⁾. Ejus-
modi igitur leges, cum a Senatu comprobatae es-
sent, proponebantur comitiis; populus suffragium
inibat, et aut antiquabat eas aut sciscebat. Sed in
prioris generis rebus diversa est ratio. Non a pri-
vato aliquo lex Senatui comprobanda traditur, sed

8) p. 587. et 591.

9) Demosth. de coron. p. 266.

10) Demosth. adv. Aristocrat. p. 651.

Senatus ipse consultum suum et auctoritatem perscribit, populo proponit, rogat, an idem, quod Senatui, etiam populo placeat: si consentit populus, nulla amplius deliberatione opus est; sin Senatus auctoritati populus non acquiescit, sed ulterius deliberandum censet, tunc cuilibet et verba facere et legem proponere licet, quae quidem lex a Senatus consulto et auctoritate plerumque est diversissima. Ita, ut exemplis res illustretur, narrat Xenophon¹¹⁾, deliberatum esse Athenis in comitiis de foederis inter Athenienses Lacedaemoniosque legibus et de dividendo inter utrosque communium bellorum imperio. Censuerat Senatus, ut mari Athenienses, terra Lacedaemonii imperium haberent; id multis e populo placet; at surgit Cephisodotus, orationem habet, ut vicissim utrique et mari et terra imperent; persuadet populo; in ejus sententiam Psephisma perscribitur; Senatus consulti nulla ratio habetur. Aliud exemplum exstat apud Demosthenem¹²⁾: Bello Euboico, quod contra Thebanos gesserunt Athenienses, censuerat Senatus, ut omnis equitatus, qui adhuc in urbe remanserat, obsessis ad Tamynas copiis auxilio mitteretur. Senatus consultum populo proponitur, oratores verba faciunt, non opus esse equitum auxilio; horum sententia populo probatur; omittitur expeditio, contra Senatus consultum. Itaque legem illam, quam Grammatici memorant, ἀπροβούλευτον, vel potius ἄνευ προβουλεύματος¹³⁾ μηδὲν ψήφισμα εἰσιέναι ἐν τῷ δήμῳ, non id

11) Hellen. VII. 1. §. 2 — 14. Pertinet haec narratio ad Ol. 105. 1. — Aliud exemplum est ap. eundem I. 7. §. 9 et §. 37. ubi ab Euryptolemo proponitur sententia Senatusconsulto plane contraria.

12) Contra Midiam. p. 567. Res pertinet ad Olym. 105.5.

13) Id enim cuius perspicuum est, non ipsa legis verba

cavisse apparet, ne quod Psephisma in comitiis proponeretur, nisi in Senatu ante comprobatum esset, sed, ne ulla de re ad populum ferretur, de qua non Senatus consultum ante factum et in comitiis recitatum esset.

Recitabatur autem Senatus consultum statim post sacra peracta a praecone¹⁴⁾; dein rogabatur a Proedris populus, videreturne Senatus consulto acquiescendum, an sibi ipsi quoque de rebus propositis ulterius deliberandum esse. Voluntatem suam populus porrigendis manibus declarabat, idque προχειροτονεῖν dicebatur et προχειροτονία. Ita Harpocration hoc vocabulum explicat¹⁵⁾: "Εοικεν, inquit, Ἀθήνησιν τοιοῦτό τι γίνεσθαι ὁπόταν τῆς βουλῆς προβουλευσάσης εἰσφέρηται εἰς τὸν δῆμον ἢ γνώμη, πρότερον γίνεται χειροτονία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. πρότερον δοκεῖ περὶ τῶν προβουλευσάντων (scr. προβουλευθέντων) σκέψασθαι τὸν δῆμον, ἢ ἀρκεῖ τὸ προβούλευμα. Utitur illo verbo Demosthenes in oratione adversus Timocratem, ubi ait: Προβούλευμ' ἐγράφη· μετὰ ταῦτα, γενομένης ἐκκλησίας, προχειροτόνησεν ὁ δῆμος¹⁶⁾. Sed apud Aeschinem Proedri ipsi, qui populum rogant, προχειροτονεῖν dicuntur, in oratione adversus Timarchum: Ἐπειδὴν τὸ καθάρσιον περινεχθῆ, καὶ ὁ κήρυξ τὰς πατρίους εὐχὰς εὕξηται, προχειροτονεῖν κελεύει (ὁ νόμος) τοὺς Προέδρους

afferri a Grammaticis, sed ea quae ex auctoris sui verbis sibi deprehendere videbantur. — Ceterum in multis rebus saepissime neglectam esse hanc legem satis constat. vid. Demosth. adv. Androt. p. 595. cum argum. p. 592.

14) Id ex Aristophanis Thesmoph. v. 372. conjici potest, ubi in mulierum concilio recitator est praeco. — Ceterum conf. Demosth. de fals. leg. p. 351. extr.

15) s. v. Προχειροτονία.

16) p. 703.

περὶ ἱερῶν τῶν πατρίων καὶ κηρύκων καὶ πρεσβίων καὶ ὁσίων¹⁷⁾).

Ubi Senatus consultum a populo comprobatum erat, Psephismati praeter illius nomen, qui Senatus auctoritatem in comitiis dicendo exposuerat et dicendo probaverat, id quod aut unius e Proedris contribulibus aut ejus, in cujus sententiam Senatus auctoritas perscripta esset, officium fuisse videtur, fortasse tamen aliis quoque Senatoribus, qui dicendo valerent, mandari potuit, sed praeter illius nomen adscribebatur Psephismati haec formula: γνώμη βουλῆς καὶ δήμου, aut βουλῆς γνώμη, quo designaretur, non tam illum, cujus nomen praescriptum erat, sed potius Senatum ipsum populumque Psephismatis auctorem habendum esse¹⁸⁾. Exempla sunt apud Demosthenem, de corona p. 265.

17) p. 48. Aliter hic locus explicari non potest. Nam quod Wolfius vertit: *in primis decernere*, id nihili est. Rectius Iurinus: *referre ad populum, decernendi potestatem facere*, modo intelligas de Senatus consulto. Ceterum, ne quis miretur, utramque significationem et mittendi et eundi in suffragia huic verbo inesse, eadem fere est ratio verbi ἐπιχειροποιεῖν, quod et de Prytanibus dicitur, populum in suffragium mittentibus, (Dem. adv. Timocr. p. 712. cf. ib. Iurini notam, Vales. ad Harpocrat. p. 75.) et de populo aliquid sciente. (Dem. de coron. p. 255. 261).

18) Conjectura haec est, fateor, sed probabilis tamen, ut spero. Γνώμην βουλῆς esse Senatus consultum vel auctoritatem, comitiis proponendam dubium non est. In Inscriptio-
ne ap. Gruterum p. 405. haec leguntur: δεδόχθαι τῇ βουλῇ, τοῖς λαχόντας Προέδρους εἰς τὴν ἐπιούσαν ἐκκλησίαν χρηματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ συμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, ὅτι δοκῇ τῇ βουλῇ, σπερμανῶσαι Ἐβουλον. Deliorum quidem hoc est Senatus consultum, attamen aptum ad id, quod volo, declarandum; nempe γνώμην βουλῆς Proedros in comitiis proponuisse. Et si rata esset Senatus auctoritas, quid magis consentaneum erat, quam ejusmodi psephismatis prae-

"*Ἀρχων Δημόνικος Φλυεύς, Βοηδρομιῶνος ἔκτη μετ' εἰκάδα, γνώμη βουλῆς καὶ δήμου, Καλλίας Φρεάργιος εἶπεν, ὅτι δοκεῖ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, στεφανῶσαι Ναυσικλέα κ. τ. λ.*

Ibid. pag. ead.

Εἶπε Καλλίας Φρεάργιος, Πρυτάνεων λεγόντων, βουλῆς γνώμη· ἐπειδὴ Χαρίδημος — — καὶ Διότιμος — — ἐκ τῶν ἰδίων ἀναλωμάτων καθώπλισαν τοὺς νεανίσκους ἀσπίσιν ἀτακτοσίαις, δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, στεφανῶσαι Χαρίδημον καὶ Διότιμον κ. τ. λ.

Calliae, puto, demandatum erat a Prytanibus, ut, Senatus auctoritate, referret ad populum de Charidemi et Diotimi honoribus.

Ibid. p. 282.

Ἐπὶ Ἀρχοντος Ἡροπύθου, μηνὸς Ἐλαφηβολιῶνος ἔκτη φθίνοντος, φυλῆς πρυτανευούσης Ἐρεχθίδος, βουλῆς καὶ στρατηγῶν γνώμη· — — — — δεδόχθαι τῇ

scriptio, quales e Demosthene a me allatae sunt. — Quod autem dixi, etiam aliis Senatoribus id munus a Prytanibus mandari potuisse, commoverunt me secundi Psephismatis verba: *Εἶπε Καλλίας, πρυτάνεων λεγόντων, βουλῆς γνώμη.* — Ceterum videtur saepissime haec formula omissa esse, veluti apud Demosth. de Coron. p. 255. Demosthenes, lator rogationis, non solum Senator erat illo tempore, sed etiam Prytanis. Vix igitur credibile est, eum aliter, quam ex auctoritate Senatus, rogationem ad populum tulisse. Quodsi vera est mea de ista formula opinio, omissa haec est aut ab ipso scriba, qui illud Psephisma conscripsit, aut a Demosthene in describendo. Aliud Senatus auctoritatis per oratorem aliquem, Senatorem quidem, non tamen Prytanin, ad populum latae exemplum est ap. Xenophont. Hellen. 1. 7. §. 9. *ἡ βουλὴ ἐσήνεγκε τὴν ἐαυτῆς γνώμην, Καλλιξένου εἰπόντος, τήνδε, κ. τ. λ.* Callixenus hanc sententiam Senatui persuaserat, ib. §. 9. neque tamen eum Prytanin fuisse, e sequentibus patet, §. 14. Videtur itaque moris fuisse, ut, in cujus sententiam Senatusconsultum perscriptum esset, ab eodem quoque id in comitiis ad populum ferretur.

βουλῆ καὶ τῷ δήμῳ, πέμπειν πρὸς αὐτὸν (Φίλιππον)
κήρυκα καὶ πρέσβεις κ. τ. λ.

Omissum in hoc Psephismate est suasoris nomen, aut quoniam Demosthenes id addere supersedit, aut quoniam, nullo suadente, populus, simul ac a Proedris rogatus erat, Senatus consultum ratum esse jusserat. Quod autem additum est etiam στρατηγῶν γνώμη, id eo factum arbitror, qui Strategi una cum Senatu et convocandi populi et legatorum creandorum auctores fuerant. Ita in proximo Psephismate ib. p. 282,

Ἐπὶ Ἀρχοντος Ἡροπόθου, μηνὸς Μουνυχιῶνος ἔτη
καὶ νέα, Πολεμάρχου γνώμη — — — — δεδόχθαι
τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, πέμψαι πρὸς αὐτὸν (Φίλιππον)
κήρυκα καὶ πρέσβεις κ. τ. λ.

verba illa Πολεμάρχου γνώμη, designant, Polemarchi auctoritate latum esse ad populum de legatis mittendis.

Recitandum Senatus consultum in comitiis curare, remque, de qua consultandum est, populo proponere, Proedrorum contribulium munus fuisse, supra jam monuimus. Οἱ μὲν Πρυτάνεις, inquit Ulpianus, συνήγον τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ Πρόεδροι ἐπέβαλλον, περὶ τίνος συνῆλθον. Ita, allato nuntio de Elatea a Philippo occupata, Prytanes retulisse populo Demosthenes narrat, quae ipsi cognoverant, eumque, qui istum nuntium attulerat, produxisse. Apud Andocidem Andromachus servus a Prytanibus producitur ad indicium faciendum, de profanatis mysteriis. In iis tamen comitiis, quae Strategorum auctoritate, extra ordinem habebantur, ipsi quoque Stratego hoc referendi ad populum et proponendi munere fungebantur, quod patet e Psephismate apud Demosthenem de Corona:

'Επὶ Ἀρχόντος Νεοκλήους, μηνὸς Βοηδρομιῶνος, ἐκκλησίας συγκλήτου ὑπὸ στρατηγῶν συναρχείσης, Εὐβουλος Μνησιθέου Κυθήριος εἶπεν· ἐπειδὴ προσήγγειλαν οἱ στρατηγοὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κ. τ. λ.

Quibusdam de rebus etiam Thesmothetas ad populum retulisse, infra videbimus.

C A P U T X.

De Oratoribus.

Recitato Senatus consulto et proposita consultandi materia, si visum erat populo ulterius esse deliberandum, provocabantur a praecone, qui ad populum verba facere vellent. Non enim ut apud Romanos, ita apud Athenienses quoque magistratibus tantum, iisve, qui hanc veniam ab illis impetraverant, dicere in concione licebat; sed cuivis, qui se aliquid salutare et reipublicae commodis conveniens afferre, et quae sentiret, cum quodam ornatu et gravitate eloqui et illustrare posse confideret, suggestus patebat. Saepe hanc ἰσηγορίαν Demosthenes celebrat¹⁾; et Xenophon, cum eam reprehendi multis nominibus posse sentiret, non laudabilem quidem per se, sed necessariam tamen in ejusmodi reipublicae genere hanc licentiam esse ostendit²⁾.

1) Cf. Wolf. ad Demosth. Leptin. p. 234.

2) Xenoph. de Rep. Ath. I. §. 6. Εἶποι δ' ἂν τις, ὡς ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ εἶν λέγειν πάντα ἐξῆς, μηδὲ βουλεύειν, ἀλλὰ τοὺς δεξιωτάτους καὶ ἀνδρας ἀρίστους· οἱ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄριστα βουλευόνται, εἰῶντες καὶ τοὺς πονηροὺς λέγειν κ. τ. λ. In his pro ἐξῆς corrigendum puto: ἐξ ἴσου.

Proedri, cum sententias dicendi potestatem faciunt, dicuntur λόγον vel γνώμας προτιθέναι), solenne autem praeconium hoc est: Τίς ἀγορεύειν βούλεται; Sed ex vetere Solonis instituto primo loco

5) Aeschin. de fals. leg. p. 243. τῇ δ' ἰστοραίᾳ τοῖς Προέδροις ἐπιψηφίζειν τὰς γνώμας, λόγον δὲ μὴ προτιθέναι. cf. ib. p. 244. λόγων γὰρ μὴ προτεθέντων. Xenoph. Memor. IV. 2. 3. τῆς πόλεως λόγον περὶ τίνος προτιθείσης. Thucyd. VI. 14. Καὶ σὺ, ὦ Ἡρόταρι - γνώμας προτίθει αἰθις Ἀθηναίους. Plenius Demosthenes, vel potius incertus auctor orationis, quae περὶ συντάξεως inscribitur, p. 169. προθεῖναι περὶ τοῦτων τῷ βουλευμένῳ γνώμην ἀπορήμασθαι. De Coron. p. 517. ἐν κοινῷ δὲ τὸ σήμερον ἡ πόλις προτίθει σκοπεῖν. Cf. Thucyd. III, 38. et 42. Isocrat. Social. p. 382, Eodem sensu Aristophanes γνώμας καθίεναι dicit, Eccles. v. 397.

Ἔδοξε τοῖς Ἡρωτάεσι περὶ σωτηρίας

Γνώμας καθίεναι τῆς πόλεως.

nisi fortasse hic quoque legendum: προθεῖναι. Libanius Decl. XVI. p. 466. B. etiam ἐκκλησίαν προτιθέναι, nullo, si recte memini, veterum exemplo: hi προγράφειν ἐκκλησίαν dicere solent. Apud Demosthenem, Phil. 1. in. Εἰ μὲν περὶ καινοῦ τίνος πράγματος προτίθετο λέγειν· illud προτίθετο ab aliis, ut Ulpianus docet, acceptum est pro προεγράφετο, ab aliis pro προσβάλλετο, i. e. retulerunt, et ad dicendum provocarunt. Utraque explicatio vera esse potest: nam, quamquam προτιθέναι plerumque simpliciter: potestatem dicendi facere significet, recte tamen Hemsterhusius ad Lucian. Nocyomant. Tom. III. p. 361. Bip. has locutiones profectas arbitratur a proposita prytanum tabella (Programmate v. supr. c.) qua non tantum indicium vocabant Athenienses, sed et qua de re dicendae essent sententiae et suffragia ferenda, definebant. Tamen fatendum est, multis locis plane oblitteratam esse hanc tabellae proponendae significationem, ut apud Thucyd. VI. 14. cf. Demosth. de fals. legat. p. 361. τὴν ἐναντίαν ποτὲ Θηβαίοις ψῆφρον ἔθεντο οὔτοι περὶ ἑμῶν ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ προτεθεῖσαν. Sophocl. Antig. v. 165. σὺ γὰρ ἀλλήτων τῆνδε γερόντων Προτίθετο λίσχην Κοινῷ κηρύγματι πέμψας, quem locum Hemsterh. quoque laudavit. cf. Xenoph. Hell. I. 7, 5. 14. 15.

provocandi erant οἱ ὑπὲρ πενήκοντα ἔτη γεγονότες, post eos demum e reliquis omnes, quibus dicere liceret. Dudum autem illud institutum neglectum et obliteratum erat⁴⁾, et homines saepe adolescentuli, vix epheborum numero egressi, prudentia exigua, temeritate autem et loquacitate multo maxima, de maximis rebus primi disserebant, et soli nonnunquam occupabant suggestum⁵⁾.

Nemo enim propter aetatem, dum inter viros receptus esset, verba facere vetabatur, id quod Petitus quoque sensit, et sententiam suam eo probare conatus est, quod Platonem, tres et viginti annos natum, in iudicio orationem habuisse ostendit⁶⁾. At ex eo colligi nequit, id aetatis etiam in cōmitiis dicere licuisse. Melius ex Alcibiadis historia argumenta petiisset, 'qui aliquot ante trigesimum annis demagogus fuit⁷⁾ et jam Olymp. LXXXVIII.

4) Demosth. de coron. p. 285. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 386. adv. Timarch. p. 48. 49. Plutarch. an seni sit ger. resp. p. 784. c. Opp. Tom. II. cf. Aristoph. Acharn. v. 45. Thesmoph. v. 385. Eccles. v. 130. Facete ad hunc morem alludit Lucianus, Deor. Conc. 1. p. 178. Tom. IX. Bip. et Iov. Tragoed. 18. p. 245. Tom VI. ubi οἱ τέλειοι θεοί sunt ii dii, quos non adolescentes, sed maturae aetatis fingebant. Aliam θεῶν τελείων significationem illustrat Ruhnken. ad Timaeum, p. 225.

5) Id Andocides queritur contr. Alcibiad. p. 123. R. 32. 4. Steph. cf. Thrasymachi fragm. ap. Dionys. Halic. π. τῆς Δημοσθ. δεινοτ. p. 165. Syll. Ex Lysiae quoque loco, pro Mantith. p. 585. R. 147. 35. Steph., patet, eos in prudentium vituperationem incurrisse, qui, cum juniores essent, tamen in comitiis dicere conarentur: ἤδη δὲ τινῶν ἠσθόμενῃ, ᾧ βενλῆ, καὶ διὰ ταῦτα ἀχθομένων μοι, ὅτι νεώτερος ὢν, ἐπεχείρησα λέγειν ἐν τῷ δήμῳ.

6) Legg. Att. p. 291.

7) Duker. ad Thucyd. V. c. 43.

5. ad rempublicam accessisse videtur⁸⁾, quo tempore Alcibiades, si Dodwellum sequaris, vix vigesimum quartum, sin alios, vix vigesimum expleverat⁹⁾. Sed multo minore negotio res probari potest Xenophontis loco, ubi Glauconem, Aristonis filium, nondum viginti annos natum, ad rempublicam accessisse, et saepius in comitiis ad dicendum surrexisse narrat, atque ita haec narrat, ut appareat, nullam fuisse legem, quae id vetaret¹⁰⁾.

Frequentissimae autem de iis, qui ad dicendum surgunt, hae sunt formulae: ἀνίστασθαι, παριέναι ἐπὶ τὸ βῆμα, προσιέναι τῷ δήμῳ, πρόσθον, πάροδον, πρόσθον ποιῆσθαι, ἀναβαίνειν εἰς τὸ πλῆθος, aliaeque; atque oratores nonnunquam simpliciter dicun-

8) Eo enim anno acta est Aristophanis fabula, Acharnenses, ubi vs. 716. Alcibiades tangitur.

9) Dodwell. Annal. Thucyd. ad ann. XIII. bell. Pelop. p. 682. ed. Bauer. natum putat Alcibiadem Ol. LXXXII. 4 cum eo consentit Wolf. ad Demosth. Lept. p. 536. Sed si recte Nepos eum occisum esse dicit circiter quadragesimo aetatis anno, Vit. Alc. c. 10. mortis autem annus secund. Diodorum I. XIV. est Ol. XCIV. 2., natus sit oportet circiter Olymp. LXXXIII. 3., et Ol. LXXXVIII. 3. vigesimum annum nondum excesserit.

10) Memorab. III. 6. 1. — Aristophanis quidem Scholias-tes, ad Nubb. v. 550. legem fuisse narrat, μὴ εἰσελθεῖν τινα εἰπεῖν μήπω τεσσαράκοντα ἔτη γεγονότα, οἷς δὲ τινες, τριάκοντα. Utcunque haec accipiantur, sive de scena, ut Petitus fecit, p. 146. sive de comitiis, ut Palmerius et Wesselingius ad Pet., falsa sunt. Petitus quidem ipse p. 544. priorem suam explicationem aut revocat, aut oblitus est, et de oratoribus publice creatis locum interpretatur; sed de his mox videbimus. Ceterum non novum est neque sine exemplo, leges ab hisce Graeculis fingi, quae nunquam fuerunt, cuiusmodi v. c. illa quoque est, quam affert Schol. ad Ran. v. 420. et Petitus, nil suspicans, repetit p. 205.

tur *οἱ παριόντες*¹¹⁾. Quamvis autem omnibus promiscue dicere licebat, surgebant tamen plerumque ii tantum, qui arte quadam dicendi et facultate instructi et in rhetorum scholis eruditi erant, iis certe temporibus, cum eloquentiae ratio mirum in modum exulta et perfecta, et cives artificiosis et diligenter elaboratis orationibus assueti erant. Factum ita est saepissime, ut non qui ad res gerendas aptissimi, sed qui in dicendo exercitatissimi essent, populi voluntatem ad arbitrium suum flecterent regerentque. Atque, quod antiquis temporibus fere accidere solebat, ut qui foris imperatoria laude excelleret, iidem domi quoque auctoritate apud populum plurimum valerent, et in comitiis etiam sine arte dicendi primas partes sustinerent¹²⁾, id totum immutatum erat posterioribus temporibus, cum non jam Miltiades, Themistocles, Myronides eorumque similes, sed Eubuli, Aeschines Demades, quorum si quis linguam tolleret, reliqua nihili erant, potentia et auctoritate florerent. Eoque factum etiam est, ut oratores persaepe a scriptoribus distinguantur a reliquis civibus, iisque opponantur, qui, cum eloquentia non valerent, haud fere surgere solebant in comitiis. Falsa autem est Petiti aliorumque, qui cum secuti sunt, sententia, fuisse proprium quemdam oratorum ordinem, et denos quotannis a populo creatos esse, *δήτορας* eosdem et *συνηγόρους* dictos, quibus, puto, id munus esset, ut quovis tem-

11) Xenoph. Mem. III. 7. 1. Demosth. de coron. p. 285. Aeschin. adv. Timarch. p. 85. Plato Apolog. p. 31. c. Andoc. de reditu. p. 19. 36. Steph. cf. Hemsterhus. ad Lucian. Tom. I. p. 219. Bip.

12) cf. Aristot. Polit. V. c. 5. cf. egregia Heerenii expositio, Idcen, Tom. III, p. 386. sqq.

pore de quavis re, quae incidisset, in comitiis dicere parati essent¹³⁾). Atque ad hos decem oratores sive *συνηγόρους* pertinere Petitus putat omnes locos, ubi leges de oratoribus et eorum *δοκιμασία* memorantur. In quo cum manifesto erret, operae pretium est, paullo diligentius ea examinare, quibus errorem suum comprobare conatur. Fundum sententiae suae habet Aristophanis Scholiasten, qui ad illum e Vespis versum: (689).

Ἀεὶ τὸς δὲ φέρει τὸ συνηγορικὸν δραχμῆν, κὰν ὕστερος ἔλθῃ. haec adnotat; *ὑπὲρ τοῦ συνηγορῆσαι· ἐλάμβανον γὰρ οἱ φήτορες δραχμῆν, ὅτε συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἢ ὑπὲρ ἄλλου τινός. ἐκ τούτου δὲ φαίνεται, ὅτι μισθοφόρος ἦν ἡ ἀρχή. κληρωτοὺς δὲ γενομένους δέκα συνηγόρους Ἀριστοτέλης φησίν.* Apparet, absurdum esse, sorte eligi, qui populi consultationes prudenti consilio et eloquentia regant, aut publicam causam in iudicio agant. Sed aliena miscet Scholiastēs. Nam qui ab Aristotele memorantur *δέκα συνήγοροι κληρωτοί*, sine dubio iidem sunt, de quibus etiam incertus Lexici Rhetorici a Bekkero editi auctor loquitur: "*Ἀρχοντες ἦσαν κληρωτοί, οἱ τοῖς Λογισταῖς ἐβοήθουν πρὸς τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχαίων τινὰ ἀρχήν¹⁴⁾.*" Sed ab his diversi sunt alii *συνήγοροι*, causarum patroni, qui aut a populo mandatas sibi causas orabant apud iudices, aut a pri-

13) Petit. Legg. Att. III. 3. p. 344. Ita ut dixi, acceperunt Petiti sententiam Heeren. l. l. p. 397. extr. 398. in. Bekker. Demo. th. als Staatsm. u. Redner. II. p. 500. sq. et multo ante hos duos Perizon. ad Aelian. V. H. V. 13. n. 5. p. 325. b. ed. Lips.

14) Bekkeri Anecd. I. p. 301. cf. Aristot. Polit. VI. 8. *Ἀναγκαῖον, ἕτερον εἶναι (ἀρχήν) τὴν ληγομένην λογισμὸν καὶ προσειθητοῖσαν, αὐτὴν μὲν διαχειρίζουσαν ἕτερον. καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστὰς, οἱ δὲ συνηγόρους.* De toto hoc magistratuum genere vid. Boeckh. Staatshaushalt d. Ath. I. p. 205 — 207.

vatis adhibebantur; *συνηγόρων ὅτις τῆς πόλεως ἢ ὑπὲρ ἄλλου τινός*, ut ait Aristophanis Scholiastes. Ex his qui populi causas agebant, non sorte, sed manuum porrectione creabantur, ut Harpocratio docet¹⁵; cosque drachmae mercedem Scholiastes ille accepisse dicit, id quod non aliunde lausit, quam ex ipso Aristophanis loco, quamquam haud liquet, utrum *συνηγόρων* genus ab hoc designetur. Sed hi utriusque multum differunt ab oratoribus iis, qui in comitiis dicunt, qui aut *ξήτορες* simpliciter, aut *δημήγοροι* vocantur, aut *δημαγωγοί* quoque, si eximia apud populum auctoritate florent, nunquam autem *συνήγοροι*¹⁶). Hi neque creabantur a populo, neque mercedem accipiebant, sed sua sponte, eloquentia et rerum peritia confisi, rempublicam capessebant¹⁷).

At distinguuntur expressis verbis, inquit Petitus, oratores a privatis, *ιδιώταις*, apud Aeschinem: *Τρίτον δὲ ἐφεξῆς (διέξειμι πρὸς ὑμᾶς τοὺς νόμους) τοὺς περὶ τῶν ἄλλων ἡλικιωῶν, οὐ μόνον περὶ τῶν ιδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ξητόρων.* Verum non ita *ιδιώταις*

15) s. v. *συνήγοροι*. *Ἐοίκασι παρὰ Ἀθηναίοις τινὲς χειροτονεῖσθαι συνήγοροι ἐπὶ τῷ συναγορεύειν.* cf. Suid. s. v. Ejusmodi *συνήγοροι* sunt publicorum delictorum accusatores, a populo constituti, quorum frequens est mentio, (cf. Herald. Anidmadv. in Salmas. p. 234). et ii quibus veteres leges, ab aliquo abrogatas, in nomothetarum consilio defendendae mandantur, quos memorat Demosthenes adv. Timocrat. p. 711. Plura de utroque genere dicentur infra, lib. II.

16) Apud Aristoph. Nubb. v. 1085. 1089. *δημαγωγοί* et *συνήγοροι* distinguuntur; apud Xenophontem conjunguntur *ξήτορες* et *δημήγοροι*, Memorr. II. 6. 15. Hi sunt *σύμβουλοι τῆς πόλεως* ap. Aeschin. adv. Timarch. p. 155. de fals. leg. p. 322.

17) Merito turpissimum putabatur, non nisi mercede conductum rempublicam suam consiliis adjuvare velle. *Λιχθὸν γενόμεσται, μὴ φάναι συμβουλεύειν, εἰὰν μὴ τις αὐτῷ ἀργίῳ διδῶι.* Plat. Gorg. p. 520. c.

oratoribus opponuntur, ut privati iis, qui magistratus et muneribus publicis funguntur, sed ut rerum publicarum minus curiosi aut imperiti, qui a foro procul vitam habent, iis, qui ad rempublicam accedunt; qui usus frequentissimus est apud optimos quosque scriptores¹⁸⁾).

Sed quod apud Aeschinem memoratur *δοκιμασία τῶν ῥητόρων*, ne id quidem probare potest, oratores publice constitutos esse. Nam *δοκιμασία* non solum est inquisitio in eos, qui ad honores capiendos aut ad publicum aliquod negotium administrandum a populo creati aut sorte electi sunt, qui, ante quam munere suo fungi incipiunt, examini cuidam subiecti sunt, et a quovis ut indigni accusari possunt; sed si quispiam, qui quoquo modo ad rempublicam accedit, in iudicium vocatur et arguitur propter vitam flagitiosam et inhonestam, aut alia quacunque de causa a republica arcendus esse ex legibus, hoc quoque iudicium *δοκιμασία* vocari solet¹⁹⁾).

Erant enim leges plurimae, quae illam in comitiis dicendi cuivis civi datam licentiam re-

18) Ita v. c. ap. Aeschin. adv. Timarch. p. 164. οὐκ ὦν ἰδιώτης, ἀλλὰ πρὸς τὰ κοινὰ προσιών. Ibid. p. 184. opponuntur οἱ ἰδιωτεύοντες et οἱ πολιτευόμενοι. Orat. adv. Ctesiph. p. 516. Senatores ipsi vocantur ἰδιῶται. cf. ib. p. 609. Ap. Demosth. adv. Androt. p. 601. οἱ ἰδιῶται opponuntur τοῖς θρασίοις καὶ δυνατοῖς λέγειν. Xenoph. Memor. III. 7. 7. ἰδιῶται et ἀσκητοί. Ejusmodi afferri possint sexcenta.

19) Harpocrat. s. v. δοκιμασθεῖς. ἐλέγετο δὲ (δοκιμασθῆναι) καὶ ἐπὶ τῶν πολιτευομένων, κὰν μὴδ' ἦντιναοῦν ἀρχὴν ἦρχον· ἐξητάζετο γὰρ αὐτῶν ὁ βίος ἐνίοτε, ὡς Διοχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου φησί. κ. τ. λ. Aeschinis locus est adv. Timarch. p. 28. ἐπήγγεila αὐτῷ τὴν δοκιμασίαν ταυτηνί. Ulpian. ad Demosth. or. adv. Androt. p. 388. 43. Benen. ἐπαγγελία δὲ ἐστὶ δίκη πρὸς δοκιμασίαν τοῦ βίου. cf. Suid. s. v. δοκιμασία et ibi Kuster.

stringerent, et adimerent iis, qui aut flagitiorum graviorum essent convicti, aut carerent quibusdam rebus, quibus eum, qui populum auctoritate et consiliis docere ac gubernare vellent, carere nefas existimarant sapientissimi legum latores. Ac primum ἄτιμοι, de quibus supra jam locuti sumus, cum suffragio, tum multo etiam magis hac ἰσηγορίᾳ privati erant. Itaque Aeschines²⁰⁾, leges illas laudans: ἂν τις, inquit, λέγῃ ἐν τῷ δήμῳ τὸν πατέρα τέπτων ἢ τὴν μητέρα, ἢ μὴ τρέφων, ἢ μὴ παρέχων οἴκησιν, — ἢ τὰς στρατείας μὴ ἐστρατητευμένος, ὅσαι ἂν αὐτῷ προσταθῶσιν, ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκῶς -- -- ἢ πεπορνευμένος ἢ ἡταιρηκῶς, -- ἢ τὰ πατρῶα κατεδηδοκῶς, ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται -- δοκιμασίαν ἐπαγγειλάτω Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἕξεσιν. Hi omnes, qui in lege memorantur, si convicti erant, non dicendi tantum in comitiis licentia, sed suffragio quoque et omni publico jure carebant, ἄτιμοι erant, ne interesse quidem poterant ulli publico conventui, publicis sacris festisque. Quodsi quis ex iis tamen ingrederetur, quo ingredi ipsi non licuit, in vincula conjiciebatur ab Undecimviris, et ad Heliastarum judicium ducebatur, ubi a quovis accusari poterat.²¹⁾

Quod autem Andocides ait²²⁾, post triginta tyrannorum dominationem nonnullos, qui eorum partes amplexi essent, ea poena affectos esse, ut in reliquis omnibus rebus aequo cum ceteris civibus jure fruerentur, praeterquam quos aliis non liceret verba in comitiis facere, aliis, in Senatum legi, aliis publicas causas, γραφάς, in judicio agere, aliaque ejusmodi, suffragium tamen iis relictum esset, id

20) Adv. Timarch. p. 54.

21) Demosth. adv. Timocr. p. 753. cf. supr. c. 8.

22) De Myster. p. 35. R. p. 10. 24. Steph.

nescio an singulari exemplo, illo tantum tempore, de quo scribit Andocides, factum videri debeat. Certe ejusmodi ἀτιμίαν, ut ait ille, κατὰ προστάξεις, ab aliis scriptoribus memorari non memini.

Ii etiam qui propter mulctam ad quam condemnati erant, non solutam, aut alio quoquam modo aerarii debitores facti erant, ἄτιμοι erant, dum debitum luissent, et comitiis atque suggestu prohibebantur. Denique ii quoque, qui propter graviora delicta in vinculis habiti erant, quorum patres extremo supplicio affecti erant, qui, cum ad magistratus capiendos designati essent, in judicio (δοκιμασίᾳ) reprobandi erant²³⁾. Atque horum omnium si quis tamen ad rempublicam accedere conaretur, nomina a quovis cive deferri poterant ad Thesmothetas, quae delatio ἐνδειξις vocabatur²⁴⁾.

Sed non id solum leges requisiverunt in oratoribus, ut graviorum criminum culpa carerent; voluerunt eos, qui populi fide et publica auctoritate

23) V. Orat. I. adv. Aristogit. p. 779.

24) Harpocrat. s. v. Lex. Rhetor. in Bekkeri Anecd. 1. p. 250. aliique. cf. Demosth. adv. Timocr. p. 707. ubi memoratur ἐνδειξις ad Thesmothetas deferenda. Adv. Androt. p. 605. Ejusmodi ἐνδειξις illustrissima exempla sunt Demosth. adv. Aristogitonem, quem Harpocration quoque laudat, et adv. Theocrinem. Sed quod Pollux, VIII. 49. ἐνδειξιν ad Archontem, i. e. Eponymum, deferendam fuisse dicit, videtur pro causarum diversitate diversus delationis modus fuisse; Lexici Rhetorici auctor etiam ad Undecimviros ἐνδειξιν factam esse memorat; sed videtur ἀπαγωγήν cum ἐνδειξει permutasse (v. Harpoer. s. v. ἄταγε et Pollux. VIII. 49) quod tamen demonstrare, longum est, neque hujus loci. Ceterum differunt ἐνδειξις et ἐπαγγελία eo, quod illa locum habet in manifestis et convictis, qui tamen faciunt, quod propter delicta iis interdictum est, haec autem in iis qui nondum convicti sunt antea, sed nunc primum arguuntur.

digni videri vellent, matrimonium nullum contraxisse, quod non esset legitimum, et fundos intra Atticae fines possidere. Laudatur ejusmodi lex a Dinarcho²⁵⁾, sed ita, ut haud facile intelligas, utrum omnes omnino, qui in comitiis verba faciunt, ea teneri dicat, an potius verba illa: τῷ δήτῳ τὴν παρὰ τοῦ δήμου πίστιν ἀξιοῦντι λαβεῖν, ita accipienda sint, ut designentur ii, qui munere aliquo publico, legatione puta, vel publicae causae patrocinio aliisque similibus a populo ornari cupiant. Atque hoc quidem veri videtur similis, quoniam verum non est, pauperiores omnes, qui fundos non possiderent, dicendi jure privatos fuisse. Aeschines enim ne eos quidem, qui arte aliqua et opificio paupertatem suam sustentarent, hoc jure caruisse scribit²⁶⁾.

Qui ad dicendum surrexerunt²⁷⁾, coronas capiti imposuerunt, myrteas fortasse, quales etiam magistratus quidam, v. c. novem Archontes, pro muneris insigni gestare solebant, quo cum ornati erant, eos verbis aut factis laedere nefas erat et gravissimae ἀτιμίας poenae obnoxium. Ita oratores quoque, quum verba ad populum faciebant, et publicam quodammodo personam, tantisper certe, dum in suggestu erant, ceperant, eodem insigni ornati et quasi inviolabiles erant²⁸⁾. In dicendo autem haec

25) Dinarch. in Demosth. p. 51. R. 99. 15. τοὺς μὲν νόμους προλέγειν τῷ δήτῳ καὶ τῷ στρατηγῷ τὴν παρὰ τοῦ δήμου πίστιν ἀξιοῦντι λαμβάνειν, παιδοποιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ γῆν ἐντὸς ὄρων κειτῆσθαι.

26) Adv. Timarch. p. 54.

27) Ex Aristoph. Acharn. v. 46. conjici possit, eum, qui suggestum ascenderet, nisi vir esset omnibus notus, praeconi nomen profiteri debuisset.

28) V. Demosth. in Midiam. p. 524. 525. cujus verba: οὗ

ante omnia oratorem videre oportuit, ne de alia quaquam re diceret, quam quae aut progymmate definita aut a proedris proposita esset; ne de pluribus simul, sed singulatim de singulis, ne de una

μόνον περι τοιτων οὔτω ταῖτ' ἔχει, ἀλλὰ καὶ περι πάντων, οἷς ἂν ἡ πόλις τιὰ ἄδειαν, ἢ στεφανηφορίαν, ἢ τιὰ τιμὴν δῶ. sine dubio etiam ad oratores referenda sunt. Horum autem *στεφανηφορία* notissima est ex Aristoph. Eccles. 130. 147. 163. 171. Thesmophor. v. 381. (387) ad quem locum nugatur Scholiastes. cf. Paschal. de Coron. V. 5. — Sed ad hunc morem alludit Aristophanes etiam Av. v. 463.

γίγς παῖ στέφανον ἡαταχεῖσθαι

κατὰ χειρὸς ὕδωρ φερέτω ταχὺ τις.

Pisthetaerus ibi in avium conventu consilium suum de nova urbe condenda propositurus, quasi in populi Attici comitiis res agatur, coronam poscit. Sed quod addit de aqua manibus superfundenda nesciverunt quidam, quo referrent. Certe ad comitiorum morem id non pertinet, sed ad conviviorum. vid. Schol. ad h. I. Scilicet totius loci festivitas haec est: Pisthetaerus aves suas, sicuti Attici demagogi *τὴν Κεχηναίων πόλιν*, magnis promissis et spe praeclara quasi inescat, et mira quaedam commoda iis oratione sua quasi propinat. Atque huc illa quoque v. 462. *καὶ προπεφέραται λόγος εἰς μοι, ὃν διαμάττειν οὐ κωλύει*, et v. 465.

λέγειν ζητῶ τί πάλαι μέγα καὶ λαρινὸν ἔπος τι.

referenda sunt. *Λαρινός* proprie dicitur de pingui carne bubula. Aristophanes autem Pisthetaerum haec omnia dicere facit quasi quemdam *λόγων ἐστιάτορα*. Nil autem frequentius apud Graecos hac locutione: *ἐστιᾶν τινα λόγους*. Lucian. Philopseud. c. 39. p. 292. Tom. VII. Bip. *ἐιστίων αὐτοὺς καὶ ἐνεσφοροῦντο τῶν ψευμάτων*. cf. Lapith. c. 2. p. 46. Tom. IX. Plat. Rep. IX. p. 239. aliique saepe. Etiam proverbium illud huc pertinet: *λεπὴν μάζαν φερῶ σοι, ἐπὶ τῶν μεγάλα ἐπισχοιμένων*, ut explicat Hesychius; Ejusmodi igitur convivium, ubi verbis et spe pascuntur auditores, ad veri convivii similitudinem in scena exprimit poeta, ideoque coronae, quarum in conviviis aequae atque in comitiis usus, etiam manuum lavationem addit. — Ceterum communis convivii et comitiis coronandi mos joci materiam praebet etiam Eccles. v. 152.

re saepius quam semel loqueretur. In universum autem cautum erat legibus, ne quis seditiosis vociferationibus uteretur, ne conviciis quemquam insectaretur, ne oratores aut proedros cum populo agentes interpellaret, ne vim faceret Epistatae. Quodsi quis contra has leges deliquisset, mulctabatur a Proedris quinquaginta drachmis, aut si graviore poena dignus videretur, Senatui aut proximae ecclesiae puniendus permittebatur²⁹⁾.

29) Servatae sunt hae leges ab Aeschine adv. Timarch. p. 59 — 63. quem locum, falsa interpunctione aliisque mendis corruptum, ita corrigendum puto: *Τῶν ῥητόρων εἰάν τις λέγῃ ἐν βουλῇ ἢ ἐν δήμῳ μὴ περὶ τοῦ εἰσφερομένου ἢ μὴ χωρὶς περὶ ἐκάστου, ἢ δις περὶ τοῦ αὐτοῦ* (gloss. ὁ αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς δηλονότι) *ἢ λοιδορῆται ἢ κακῶς ἀγορεύῃ τινὰ, ἢ ὑποκρούῃ, ἢ χρηματιζόντων μεταξὺ ἀνεστηκῶς λέγῃ περὶ τῶν μὴ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἢ παρσελεύηται, ἢ ἔλκῃ τὸν Ἐπιστάτην, ἀφειμένης τῆς ἐκκλησίας ἢ τῆς βουλῆς κριενέτωσαν οἱ Πρόεδροι, ἐπιβαλόντες μέχρι πενήκοντα δραχμῶν ἐγγράφειν τοῖς Πράκτορσιν. εἰάν δὲ πλέονος ἄξιός ᾖ ζημίας, εἰσφερέτωσαν εἰς τὴν βουλὴν ἢ εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν. — Ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ὅταν διεξιῶσι κλήσεις, κρινάτωσαν· καὶ εἰάν καταγνωσθῇ αὐτοῦ, κριβδὴν ψηφισομένων τῶν βουλευτῶν, ἐγγραφάτωσαν οἱ Πρόεδροι τοῖς Πράκτορσιν. Rescripsi a) μὴ περὶ τοῦ εἰσφ. quod sensus et constructionis ratio requirere videbatur. b) ἢ μὴ χωρὶς π. ε. sicut Matthiae, De Iudic. Athen. in Miscell. Philolog. P. 5. p. 233. c) ἀνεστηκῶς pro vulgato ἀνηκίστως, cum Brunckio ad Aristoph. Eccles. v. 293. quoniam locutionis ἀνηκίστως λέγειν exempla desidero et rationem (nam locutionum ἀνήκεστα ποιεῖν, πάσχειν, quas Hier. Wolfius contulit, alia est ratio, et quae Reiskius attulit, nihili sunt) dein, quoniam, etiamsi probari posset ἀνηκ. λεγ. tamen analogiae similium locutionum consentaneum est, non ἀνηκ. λέγειν περὶ τινος sed ἀνηκ. λέγειν τινὰ, denique, quoniam jam praecessit κακῶς ἀγορεύειν et λοιδορεῖσθαι. d) In reliquis secutus sum Matthiae correctiones, nisi quod pro ἐπιγράφειν τοῖς Πρακτ. scripsi ἐγγράφειν, quod verbum usitatissimum est hoc sensu, et paullo post reliqui lectionem vulgatam: διεξιῶσι κλήσεις, pro qua Matthiae rescripsit διεξιῶσιν αἱ κλήσεις. Illud λέγῃ περὶ τῶν μὴ ἐπὶ τοῦ βήματος quid signi-*

Sed hae leges Aristophanis nostrorumque oratorum temporibus negligebantur fere et in oblivione jacebant. Nihil tunc frequentius erat in comitiis, quam mutua oratorum convicia, interpellationes, turbae, clamores et contumeliae⁵⁰⁾. Antiquioribus autem temporibus summa fuerat oratorum, cum ad populum verba facerent, modestia et verecundia, quam non voce solum et oratione, sed toto corporis habitu et gestu prae se ferebant. Itaque, ait Aeschines, veteres illi oratores, Pericles, Themistocles, Aristides, adeo modesti fuerunt, ut, quod nunc omnes facere solemus, ut exserto brachio dicamus, id illi impudentiae signum putarent, et facere verecundarentur⁵¹⁾.

50) et, nescire me fateor: alii explicant τὰ μὴ ἐπὶ τ. β. eas res, quibus non agitur in suggestu, alii τοὺς μ. δ. τ. β. illos homines, qui non in suggestu sunt, vel homines earum tribunalium, qui non consistunt in suggestu. Neutra explicatio satis mihi placet. Fortasse exciderunt nonnulla. Παρακλιθεῖσθαι interpretatur, seditiosis vociferationibus uti, v. c. postulare a Proedri ut de hac vel illa re ad populum referant. — Ceterum non licuisse, alia de re verba facere, quam de qua Proedri retulissent, et per se veri simillimum est, et conici potest e Demosth. adv. Timocr. p. 715. οὐδ' προτεθέντος οὐδενός περὶ τούτων. — non licuisse autem de pluribus rebus simul dicere, iterum Aeschines docet adv. Ctesiphont. p. 583.

50) V. Aeschin. adv. Timarch. p. 57. Demosth. de fals. leg. p. 548. adv. Timocrat. p. 704. Aristoph. Eccles. v. 142. 248. 256.

51) Adv. Timarch. p. 52. Scholiastes ad h. l. observat: λέγεται δὲ Κλέων ὁ δημαγωγὸς πρῶτος παραβὰς τὸ ἐξ ἔθους σχῆμα, περιζωσάμενος (cum subligaculo) δημηγορεῖν: quae haurisse videtur e Plutarch. Nicia c. 8. et Tiberio Graccho c. 2. Apud Romanos quoque modesti et verecundi homines brachium veste continere solebant. cf. Quintilian. Inst. or. XI. 5. 138.

C A P U T XI.

De ferendis suffragiis.

Ubi satis disputatum erat ab oratoribus, cuivis eorum Psephisma proponere licuit. Sunt quidem, qui putent¹⁾, nemini id licuisse, nisi uni e Proedris, cui id munus mandatum sit a Senatu et cuius nomen Psephismatis praescribi solitum sit; ut v. c. cum legamus in Psephismate: *Κτησιφῶν Λεωσθένους* Ἀναφλύστιος εἶπεν, Ctesiphon Proedrus non-tribulis fuisse putandus sit, qui sententiam, Senatus jussu, populo proposuerit. Sed equidem falsam esse hanc opinionem asserere non dubito. Primum enim illius auctores in eo errore versantur, ut putent, praeter Senatusconsulta nulla ad populum Psephismata ferri licuisse; quod non ita esse, et supra jam dictum est a me²⁾, et ex iis, quae paullo infra dicentur, magis etiam apparebit. Sed ne in Senatusconsultis quidem verum esse arbitror, quod illi volunt. Erant enim ea, ut ante demonstratum est, aut in privati alicujus sententiam perscripta, quam is, venia ante impetrata³⁾, Senatui comprobendam proposuerat, aut ab ipso Senatu sua sponte concepta. Atque illa quidem sine dubio ii ipsi etiam in comitiis populo suadere solebant, in quorum sententiam perscripta erant, eorundemque nomina, tamquam latorum, Psephismatis praescribebantur;

1) Biagius de Decret. Ath. c. 13. §. 11.

2) V. cap. 9. p. 96. sq.

3) Qui adeundi Senatus et proponendae sententiae veniam petit, id quod scripto fieri solebat, *πρόσδοον ἀπογράψασθαι* vel *γράψασθαι* dicitur. Hemst. ad Luc. T. I. p. 219. Bip. Ἀπογράψασθαι, scripto aliquid petere, est ap. Plut. Vitt. X. Oratt. p. 851. F. *Λυκόφρων Λυκούργου Βουτάδης ἀπεγράψατο αὐτῷ εἶναι σίτην ἐν Πρωτανείῳ.*

de his vero Proedrorum arbitror contribulium officium fuisse, ut ea proponerent populo et oratione suaderent; potuisse tamen hoc etiam aliis Senatoribus mandari; praescriptum autem Psephismati suasoris nomen, sive is Proedrus, sive alius Senator fuerit. Sed cum, post peractam προχειροτονίαν, cuius liberum esset sententiam dicere, quam vellet, cumque saepissime Psephismata perscriberentur in in eas sententias, quae Senatus auctoritati plane contrariae essent; quis credet, talibus Psephismatis aliorum nomina praescripta esse, quam eorum, qui eas sententias dixissent et populo persuasissent?

Ejusmodi autem Psephimas aut jam ante conscriptum attulit lator⁴⁾, aut in ipsis comitiis, adhibito scriba publico, conscripsit, unde apud Platonem memorantur οἱ ἐν τῷ δήμῳ συγγραφόμενοι⁵⁾. Conscriptum Psephisma tradebatur Proedris⁶⁾, qui,

4) Exemplum vid. ap. Aeschin. d. f. l. p. 243. 245.

5) Platon. Gorg. p. 451. b. Phaedr. p. 253. a. cf. Andocid. de Myst. p. 13. 3. Steph. Aristoph. Thesmophor. v. 459. Hinc explicandum est, quod Demosthenes aut Hegesippus potius, Or. de Halonesso p. 88. dicit: *ὑπόλοιπόν μοι ἔστιν ἔτι, πρὸς ταύτην τὴν ἐπιστολὴν τὴν εἰς ἔχουσαν, καὶ τοῖς λόγοις τῶν πρέσβων, γράψαι τὴν ἀπόκρισιν.* — Ceterum frequentissimae sunt hae locutiones: *ψήφισμα* v. *γνώμην γράφειν*, Aesch. adv. Ctesiph. p. 384. ibique Taylor. *γνώμην εἰπεῖν*, *εἰσηγείσθαι*, Plutarch. Pericl. c. 13. *γνώμην* v. *ψήφισμα διδόναι*, Aesch. adv. Ctesiphont. p. 490. Demosth. adv. Timocrat. p. 704. etc.

6) Aeschin. de fals. leg. p. 260. *Ἀλεξίμαχος ὁ Πήληξ δίδωσιν ἀναγνῶναι ψήφισμα τοῖς Προέδροις.* Quod autem idem p. 245. narrat, Demosthenem Psephisma a se conscriptum ostendisse Amyntori, eumque consuluisse, daretne scribae, ut a Proedris comprobaretur; demonstrat, moris fuisse, ut Psephismata his per scribam traderentur. Aeschiniis verba: *εἰ δὲ τῷ γραμματεῖ, ἐπισηγείσθαι τοῖς Προέδροις,*

assumptis in consilium Nomophylacibus⁷⁾, examina-
rent, essetne quid in eo, quod aut legibus aut bono
publico contrarium videretur. Quodsi plures con-
sentirent, nihil ejusmodi inesse, pronuntiabatur
Psephisma a praecone⁸⁾. Sed etiam post pronuntia-
tionem intercedere poterat Proedrorum princeps,
sive Epistata, et negare, se in suffragium populum
missurum; quod cum faciebat, in suffragium iri
non poterat, nisi si forte populi vociferationibus
ac minis perterritus, a sententia desisteret⁹⁾; pote-
rat etiam quivis alius civis intercedere, cum se in
iudicium vocaturum esse rogationis latorem et
παρὰ νόμων γράφην intensurum iuraret, id quod *ὑπό-*

obscura sunt propter brevitatem; ad supplendam constructio-
nem addi possit ad *τῷ γραμμ.*, *δώσονται* aut *προσοίσονται* aut
aliud ejusmodi participium. *Ἐπιψηγίζεσθαι* autem est: aucto-
ritate sua comprobare, non, quod Reiskius putat, suffragia
colligere. Huc pertinet etiam Schol. ad p. 260. *ὁπότε ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ ψήγισμα ἐγράφη, ἐπεψηγίζον αὐτὸ οἱ Πρόεδροι πρότερον,
εἶτα τῷ δήμῳ ἀνεγνώσαντο.* Sed confundit hic Scholiastes activum
ἐπιψηγίζειν cum medio *ἐπιψηγίζεσθαι*, de quorum discrimine
vid. Kuster. de verb. med. p. 132. Quamquam non semper
observatum videmus illud discrimen, a recentioribus maxime
scriptoribus, ut Dionys. Halic. Antiq. Rom. IX. c. 49. I. 70.
et alibi; *συνεπιψηγίζειν* pro *ἐπιψηγίζειν* habet etiam Aristote-
les Polit. II. c. 10.

7) Suid. s. v. *οἱ νομοφύλακες*. cf. Iul. Pollux. VIII. 94. Si-
gon. de Rep. Ath. IV. 3. p. 621.

8) Schol. ad Platon. Gorg. l. 1. — Etiam Proedrorum no-
vem non-contribulium consensu opus fuisse videri, supra
dixi.

9) Aeschin. de fals. leg. p. 260. *ἀναγνωσθέντος δὲ τοῦ ψηγί-
ματος, ἀναστὰς ἐκ τῶν Προέδρων Δημοσθένης, οἶα ἔφη τὸ
ψήγισμα ἐπιψηγίζειν. — βοῶντων δὲ ὑμῶν, καὶ τοὺς Πρόεδρους
ἐπὶ τὸ βῆμα κατ' ὄνομα καλοῦντων, οὕτως, ἄκοιτος αὐτοῦ, τὸ
ψήγισμα ἐπεψηγίσθη.* Notissima est Socratis Epistatae histo-
ria. v. Luzac. l. 1. p. 117.

μυσθαι dicitur¹⁰⁾); poterat denique lator ipse rogationem suam omittere et revocare, id quod Aristidem aliquando fecisse Plutarchus narrat.¹¹⁾ Epistatam autem, si suffragium populo dare recusasset sine justa causa, in iudicium vocari potuisse per ἔνδειξιν, Socratis verba ostendunt apud Platonem: ἐτοίμων ὄντων ἐνδεικνύμαι με καὶ ὑπάγειν τῶν ζητόρων, καὶ ὑμῶν κελεύοντων καὶ βοῶντων, μετὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ δικαίου ὄμην μᾶλλον με δεῖν διακινδυνεύειν. ἢ μεθ' ὑμῶν γενέσθαι μὴ δίκαια βουλευομένων, φοβηθέντα δεσμὸν ἢ θάνατον¹²⁾. Sin suffragium dedisset, ubi per leges non licuisset, in quibusdam certe causis capitis diminutione s. ἐπιτίμῃ, puniebatur¹³⁾.

Pronuntiata rogatione, si nulla intercessio interposita erat, in suffragium populus mittebatur ab Epistata, consentientibus reliquis Proedris, unde modo Epistata, modo Proedri suffragium dare dicuntur¹⁴⁾, quoniam neque Epistatae voluntas contra collegarum interdictum, neque horum permissio sine illius consensu quidquam valebat. Proprium autem hac de re vocabulum est ἐπιψηφίζειν¹⁵⁾

10) Vel, ut alii volunt, ἐπόμυσθαι. cf. Luzac. p. 119. et nos infra I. II.

11) Plutarch. Aristid. c. 3. Πάλιν δὲ γράψας τινὰ γνώμην εἰς τὸν δῆμον, ἀντιλογίας οὔσης πρὸς αὐτὴν καὶ φιλονεικίας, ἐκράτει. μέλλοντος δὲ τοῦ Προέδρου τὸν δῆμον ἐπερωτᾶν, αἰσθόμενος ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τὸ ἀσύμφορον, ἀπίστη τοῦ ψηφίσματος.

12) Plat. Apolog. p. 32. a.

13) Demosth. adv. Timocrat. p. 716.

14) v. Demosth. adv. Androtion. p. 596. Xenoph. Memorr. I. 1. 18. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 465. ubi πρόεδρος dicitur pro Ἐπιστάτῃ, quod alibi quoque frequentissimum est. Id. ib. p. 450. de fals. leg. p. 245. etc.

15) v. Hemsterhus. ad Lucian. Timon. Tom. I. p. 414. Bipont.

cujus loco nonnunquam etiam ἐπιχειροτονεῖν ponitur¹⁶). Aliae ejusdem significationis locutiones hae sunt: διαχειροτοναίαν vel ἐπιχειροτοναίαν διδόναι, quamquam prioris propria vis est, ut tum demum locum habeat, ubi duae rogationes diversae proponuntur, ex quibus alterutra a populo sciscenda est¹⁷); ἐπιτρέπειν ψηφίζεσθαι, ἐπάγειν ψηφον, ἐπερέσθαι vel ἐρωτῶν γνώμην¹⁸), quod propria quidem et primitiva significatione differt ab ἐπιψηφίζειν, communi autem usu loquendi idem valet. Nam qui populum sententias rogat, hoc ipso potestatem facit populo in suffragium eundi, quo sententiam suam et voluntatem declaret¹⁹), et vana est nullisque auctoritatibus confirmata Luzacii opinio, qui putat, auditis suadentium dissuadentiumque orationibus, Epistatam populum rogasse, quid censeret, hocque fuisse: ἐπερέσθαι vel ἐρωτῶν: atque, cum nemo civium veltaret, ne, deliberatione ad finem perducta, concio in suffragia mitteretur, tum denique hujus quoque rei copiam populo factam esse²⁰). Etiam διδόναι

16) Demosth. adv. Timocr. p. 712. ibique Jurin. cf. Vales. ad Harpocrat. p. 75. Alibi ἐπιχειροτονεῖν idem est quod ἐπιψηφίζεσθαι, i. e. ἐπικυροῦν, suffragiis sancire et confirmare, ut ap. Demosth. Philipp. I. 48. de Coron. 235. 261.

17) v. Vales. ad Harpocr. p. 45. cf. Demosthen. adv. Androt. p. 596. adv. Timocr. p. 707. 710. in Neaer. p. 1546. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 450. — Ἐπιχειροτοναίαν διδόναι v. ποιεῖν est ap. Demosth. adv. Timocrat. p. 706. 716.

18) Xenoph. Memorr. IV. 4. 2. Thucyd. I. 125. Demosth. adv. Androt. p. 594. Plura vid. ap. Abresch. Dilucid. Thuc. Auctar. p. 236.

19) Eodem modo Romani rogare populum dicunt, veluti tribunos, praetores aliosve magistratus, legem rogare, i. e. de creandis magistratibus sciscendave lege populo in suffragia eundi potestatem facere.

20) Disquis. de Ep. et Pr. §. 7. p. 105.

τὴν ψῆφον τῷ δήμῳ Epistata dicitur, cum populum in suffragia mittit²¹); sed alias haec locutio: τὴν ψῆφόν τι τι δίδουαι vel ἀποδίδουαι, significat: sententiam ferre pro aliquo²²).

Ferendorum autem suffragiorum duo erant modi; nam aut calculis in amphoras conjectis aut porrectis manibus voluntatem suam populus declarabat; illud proprie ψηφίζεσθαι, hoc autem χειροτονεῖν dicitur. Quamquam non semper accurate definita atque distincta horum verborum significatio est apud scriptores, et ψηφίζεσθαι saepissime dicunt, ubi proprie dicendum erat χειροτονεῖν. Ita v. c. Lysias²³), de triginta tyrannis loquens, οὔτοι δὲ, inquit, φυλάρχους τε ἐπὶ τὰς φυλακὰς κατέστησαν, καὶ ὅ, τι δέοι χειροτονεῖσθαι καὶ οὐς τινὰς χρῆ ἄρχεω παρήγγελον, καὶ εἴτε ἄλλο πράττειν βούλοιντο, κύριοι ἦσαν. οὕτως οὐχ' ὑπὸ τῶν πολεμίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τούτων πολιτῶν ὄντων ἐπεβουλεύεσθε, ὅπως μὴτ' ἀγαθὸν μηδὲν ψηφίσεσθε, πολλῶν δὲ ἐνδεεῖς ἔσεσθε, poterat sane utrumvis verbum utroque loco poni; proprium autem erat χειροτονεῖν. Eadem est ratio loci non multo post se-

21) Demosth. in Neacr. p. 1375. cf. in Eubulid. p. 1302. Ita ἀναδίδουαι τὴν ψῆφον est ap. Alciphron. II. Ep. 3. n. 57. ubi cf. J. Bergler.

22) Demosth. in Mid. p. 575. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 404. adv. Timarch. p. 114. — Apud eundem ib. p. 101. qui legendum putarunt: εἰ — περὶ τοῦ ἐπιτηδεύματος τούτου ἐδέξασθαι δοῦναι ψῆφον, Τίμαρχος εἴτε ἐνοχός ἐστιν, εἴτε μὴ, pro vulgata omnium fere codicum lectione — δοῦναι ψῆφον Τίμαρχον, εἴτε κ. τ. λ. hanc locutionem δοῦναι ψῆφον acceperunt pro: ἐνεργεῖν vel θύεσθαι ψῆφον, cujus significationis auctoritatem desidero, quae dum proferatur, acquiesco Reiskii vulgatam tuentis interpretationi, eum dici δίδουαι ψῆφον, qui in causa fuerit, ut de se in suffragia iretur.

23) Lys. in Eratosthen. p. 124. 16. Steph.

quentis²⁴⁾: — οἱ δὲ ὄχοντο ἀπιόντες, τοῦτο γοῦν σφίσι
αὐτοῖς συνειδότες, ὅτι οὐδὲν κακὸν τῇ πόλει ἐψηφίσαν-
το. ὀλίγοι δὲ τινὲς καὶ πονηροὶ καὶ κακῶς βουλευόμενοι
τὰ προσταχθέντα ἐχειροτόνησαν. Frequentissima
est locutio: γνώμας χειροτονεῖν vel ἐπιχειροτονεῖν²⁵⁾,
quoniam de rogationibus suffragium populus fere-
bat porrigendis manibus; tamen ψηφίζεσθαι popu-
lum dicunt de ejusmodi rebus, de quibus per χει-
ροτονίαν sciverat, veluti ψηφίζεσθαι βοηθείαν, ναῦς
aliaque ejusmodi apud Demosthenem²⁶⁾, neque omni-
no, ubi ipsius rei, quam populus fieri jussit, velut
pacis, quam sanciri, navium, quas instrui, exer-
citus, quem mitti voluit, nomen substantivum po-
nitur, alio verbo quam ψηφίζεσθαι uti solent; atque
v. c. χειροτονεῖν βοηθείαν, ναῦς, στρατόν, prorsus,
ni fallor, inusitatum est. Sed tamen cum infinitivo
constructum invenitur verbum χειροτονεῖν, ut apud
Aeschinem²⁷⁾: ὁ δῆμος ἅπας ὁμογνωμονῶν ἐχειροτόνη-
σεν, ἐξεῖναι δεῦρο Φιλίππῳ κήρυκας καὶ πρέσβεις πέμ-
πειν ὑπὲρ εἰρήνης. Ceterum de magistratuum crea-
tione in comitiis legitimum est verbum χειροτονεῖν,
nunquam ψηφίζεσθαι; de judiciis contra semper ψη-
φίζεσθαι, nunquam χειροτονεῖν²⁸⁾. Sed compositorum

24) Ib. p. 127. 8. cf. Isocrat. Social. p. 402. ed. Wolf. Ba-
sil. 1571.

25) Demosth. de Coron. p. 309. Hegesipp. de Halones. p.
81. Demosth. Phil. I. p. 48. de Coron. p. 261.

26) Demosth. Olynth. I. p. 9. Aeschin. de fals. leg.
p. 221.

27) De fals. leg. p. 198.

28) Nonnunquam ψηφίζεσθαι, oblitterata significatione pro-
pria, simpliciter est: discernere, ut ap. Demosth. in Lacrit.
p. 956. — πλὴν ἐκβολῆς, ἣν ἂν οἱ σύμπλοι κοινῇ ψηφισάμενοι
ἐκβάλλωνται. et χειροτονεῖν a Polluce VIII. 87. dicitur de ma-
gistratibus, qui χειροτονίαν regunt, ut apud Romanos creare

alia est ratio. Nam καταψηφίζεσθαι et καταχειροτονεῖν promiscue usurpantur de judiciis, ut apud Lysiam: πάντας ὑμῶς ἠγοῦμαι εἶδέναι, ὅτι Ἐργοκλέους διὰ τοῦτο ὑμῶς θάνατον καταχειροτονήσατε, sed paullo post: εἰ δὲ τούτων μηδέτερον ποιήσει, δίδοται καταψηφίζεσθαι²⁹⁾. Similiter apud Plutarchum: οἱ πλείστοι καταχειροτόνησαν αὐτῶν θάνατον. — Δημητρίου δὲ τοῦ Φαληγέως καὶ Καλλιμέδοντος καὶ τινῶν ἄλλων ἀπόντων καταψηφίσθη θάνατος³⁰⁾. Ita ἀποχειροτονεῖν quoque et ἀποψηφίζεσθαι, absolvere³¹⁾.

Multo autem usitatior in comitiis erat χειροτονία quam calculorum suffragium, quippe commodior et brevior. Provocabatur populus ab Epistata, praeconis voce, ut, qui sentirent, uti rogatum esset, manus porrigerent; post eos, qui alia omnia sentirent³²⁾. Porrectae manus, quantum quidem fieri

Consulem v. Praetorem dicitur is, qui in comitiis praesidet. Apud Plutarch. Pericl. c. 20. ἐψηφίσατο (ὁ Περικλῆς) πλείων εἰς Σινόπην Ἀθηναίων ἐθελοντὰς ἰξασοσίους καὶ συγκατοικεῖν Σινοπεῦσι, illud ἐψηφισα. verbum gravidum est; effecit ut discerneretur.

29) Lys. in Philocrat. p. 181. 27. et 41.

30) Plutarch. Phocion. c. 35.

31) Demosth. in Mid. p. 583. Vales. ad Harpocrat. p. 20.

32) Ita χειροτονίας morem in judiciis populi describit Suidas s. v. καταχειροτόνησεν. — ἔλεγεν ὁ κήρυξ· ὅτι Μειδίας δοκεῖ ἀδικεῖν, ἀράτω τὴν χεῖρα. εἶτα οἱ θέλοντες ἐξέτεινον τὰς χεῖρας· — ὅτι μὴ δοκεῖ ἀδικεῖν Μειδίας, ἀράτω τὴν χεῖρα. καὶ ἐξέτεινόν τινες. — Dubium esse non potest, quin aliis quoque in rebus eodem modo actum sit, veluti in magistratuum creationibus: Cui videtur, Phocionem praetorem fieri, manum porrigat. — Cui contra videtur, manum porrigat. Similiter etiam in legibus sciscendis. Quo modo in annuo legum examine suffragia lata sint, docent legis verba apud Demosthenem adv. Timocr. p. 706. ἢ δ' ἐπιχειροτονία ἔστω ἢ

poterat, dinumerabantur a praecone³³⁾; quod plures jussissent, ratum erat et pronuntiabatur ab Epistata³⁴⁾. Atque hoc modo et magistratus ii omnes creabantur, quos in comitiis creari oportebat, et leges de plerisque rebus sciscebantur, et judiciorum quaedam genera, quae ad populum pertinebant, reddebantur, veluti de *προβολαῖς* et *εἰσαγγελίαις*, de quibus infra pluribus dicendi locus erit.

Alterum suffragii genus, quod calculis ferebatur, et operosius erat quam *χειροτονία* et multo rarius, neque fere alias usitatum, nisi certis quibusdam in rebus, lege definitis, in quibus aut necessarium videbatur, sciscentium aut vetantium numerum accurate tenere, propter rerum magnitudinem, aut libertati sententiarum cautum volebant secretiore suffragii ferendi modo, tacitae, ut Ciceronis verbo utar, libertatis vindice. Erant autem ejusmodi res imprimis privilegia, velut de civitate peregrinis danda, de inimmunitate aliisque honoribus, de venia cum populo agendi ab aerariis et infamibus (*ἀτίμοις*) impetranda, qui aut debiti remissionem aut restitutionem in pristinum statum a populo petituri essent, de poenis graviorum quorundam criminum, extra ordinem a populo constituendis, et quae sunt alia privilegiorum genera³⁵⁾. Atque de his rebus omni-

προτέρα, ὅτι δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ νόμοι οἱ βουλευτικοί· ἢ δ' ὑστέρτα, ὅτι μὴ δοκοῦσιν. κ. τ. λ. Ceterum cf. Sigonius de Rep. Ath. II. 4. p. 569. ed. Par. Vales. ad Harpocr. p. 45.

33) Suid. I. I. *ἡρίθμουν τὰς χεῖρας, καὶ ἑώρα ὁ κήρυξ, ποῖαι πλείους εἰσὶ.* cf. Lucian. Hermotim. Tom. IV. p. 21. Bip. *ἡρίθμους γὰρ αὐτοῖς διλαθῆ, καθάπερ ἐν ταῖς χειροτονίαις.*

34) Hoc est: *ἀναγορεύειν τὰς χειροτονίας*, ap. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 385.

35) v. Andocid. de Myster. p. 12. 1. Steph. cf. Demosth. adv. Timocr. p. 719. — Id. ib. p. 715. adv. Neacr. p. 1575.

bus cautum erat legibus, ut ne ratum esset decretum, nisi sex millia civium scivissent⁵⁶⁾. Erat autem is numerus eorum civium, qui comitiis interesse solebant, multo major pars: belli quidem tempore, cum peregre militandum esset, ne quinque quidem millia unquam vel maximis de rebus conveniebant⁵⁷⁾; sed etiam in pace, cum et qui longius ab urbe habitarent, et locupletiores, qui neque ecclesiastica mercede allicerentur, et auctoritatem suam contra multitudinem parum valere intelligerent, rarius comitia adire solerent, vix unquam vel frequentissimae ecclesiae numerus octo aut ad summum decem millia excessisse videtur, cum universa civitas viginti circiter civium millibus censeretur⁵⁸⁾.

Ipsam calculorum ferendorum rationem apud neminem e veteribus scriptoribus expositam invenimus. Apud Xenophontem quidem in iudicio decem praetorum, qui propter omissam militum in proelio ad Arginusas insulas occisorum sepulturam rei

56) Absurda est Petiti sententia Legg. Att. II. 1. p. 188., qui ita has leges interpretatur, quasi sex millia supra decem millia requirantur. Scilicet, cum universam civitatem vicies mille civibus constare sciret, in ferendis autem suffragiis, quod major pars jussisset, ratum esse, cumque omnes illos vicies mille cives in comitiis semper adfuisse putaret, expedire rem aliter non potuit. Sed haec indigna sunt, quae serio refellantur. cf. Böckh. Staatshaushalt. d. Ath. I. p. 249. qui illud quoque jure notavit in Petito, quod is illum suffragiorum numerum in omnibus Psephismatis sciscendis necessarium fuisse putat, III. 1. p. 288.

57) Thucyd. VIII. 72. οὐ πώποτε Ἀθηναίους, διὰ τὰς στρατείας καὶ τὴν ἱερόριον ἀσχολίαν, ἐς οὐδὲν πρᾶγμα οὕτω μέγα ἔλθειν βουλευσούσας, ἢ πεντακισχιλίους ξυελθεῖν.

58) cf. Böckh. I. I. p. 248. et 35 — 38. et Biagi. de Decret. Athen. c. XIX. §. 12.

apud populum facti erant, tributim populus suffragium inibi, binis in tribus singulas hydriis collocatis, quarum in alteram absolutorium, in alteram damnatorium calculum conjicerent, a praecone vocati³⁹⁾. Sed dubitari potest, sitne haec ratio ordinaria et consueta, an extraordinaria et, sicut tota illius iudicii forma, praeter vulgarem morem; id quod equidem credo. Nam, quod hic factum videmus, ut *φανερὰ ψηφός* ferretur, neque enim aliter potuit, cum binae hydriae collocatae essent, id quidem non in omnibus rebus fieri solebat; leges enim apud Andocidem et Demosthenem omnes occultum suffragium ferri praecipiunt. Atque id ita factum videtur, ut uniuscujusque tribus cives in unam hydriam absolutorios aut damnatorios calculos, prout cuique videretur, conjicerent, eosque quibus usi non essent, aut retinerent aut in aliud quoddam vas conjicerent; deinde, ubi omnes suffragia tulissent, dinumerarentur cujusque hydriae calculi, et albi ab atris secernerentur, quemadmodum in ordinariis iudiciis Heliasticis fieri solebat⁴⁰⁾.

39) Xenoph. Hellen. I. 7. 9. *διαψηφίσασθαι Ἀθηναίους πάντας κατὰ φυλὰς, θεῖναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην δύο ὑδρίας· ἐφ' ἐκάστη δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτω δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ — εἰς τὴν προτέραν ψηφίσασθαι· ὅτω δὲ μὴ, εἰς τὴν ὑστέραν.*

40) Schol. ad Aristoph. Vesp. v. 981. *Ἀμφορεῖς ἦσαν, ὧν ὁ μὲν κύριος λεγόμενος, εἰς ὃν τὴν κυρίαν ψηφὸν καθίσταν οἱ δικασταί, ἢ καταδικάζοντες ἢ ἀπολόντες. ὁ δὲ ἕτερος ξύλιος, εἰς ὃν τὰς ἀκίρους καθίσταν. ὁπότε δὲ πάντες διεψηφίσαντο, εἰς χαλκοῦν κάδον διετριθμοῦντο αἱ ψηφοί. — Albos et atrous calculos, atque absolutorios damnatoriosque dixi, exempli causa, cum de iudiciis cogitarem. Ubi de alius generis rebus suffragia ferri cogites, calculi dicendi erunt quibus aut sciscunt, quod rogatum est, aut antiquant. Utrorunquae quae fieri forma, nescio; nam quae Biagius, cap. XVIII. §. 5. 6. de*

Sed tributim semper calculos a populo latos esse, id et per se veri est simillimum, quoniam haec aliquanto facilius erat ratio et decuplo brevior, et propter Ostracismi morem credibile, quem scribit Aristophanis Scholiastes fuisse talem, ut septa fierent, decem aditus habentia, per quos tributim cives testulas laturi ingrederentur⁴¹⁾. Rogatorum, divibitorum custodumque munere Prytanes cum Proedris non-contribulibus functos esse, vix in dubium vocari posse videtur⁴²⁾.

Ceterum non licuisse Epistatae, de eadem re iterum dicendi potestatem oratoribus facere atque populum iterum suffragium inire jubere, quo abrogaretur, quod modo decretum esset, recte videtur Petitus⁴³⁾ coniecisse e Niciae verbis apud Thucydidem: *Καὶ σὺ, ὦ Πρύτανι, γνώμας προτίθει αὐθις Ἀθηναίοις, νομίσας, εἰ ὀφθώδεῖς τὸ ἀναψηφίσαι, τὸ μὲν λύειν τοὺς νόμους μὴ μετὰ τοσῶνδ' ἔν μαρτύρων αἰτίαν*
 perforatis integrisque, atris albisque calculis, conchis ac fabis affert e Polluce VIII. 17. sq. et Ulpian. ad Or. adv. Timocr. p. 469. ea ad iudicia pertinent, non ad comitia; quamquam veri est simillimum, eodem calculorum genere et in iudiciis et in comitiis usos esse Athenienses. De testularum suffragiis libro II. dicemus.

41) Schol. ad Aristoph. Equitt. v. 851. — Quod autem Baumgartenius docet, ad Histor. universal. Tom. V. p. 197. bins cancellos, per quos transeuntem populum ad priores accepisse calculos, ad posteriores deposuisse eos, quibus non esset usus, simulque mercedem suam accepisse, id quo auctore doceat, nescio. — Ceterum non tributim numerabantur et valebant suffragia, sed universim, ut non quod plures tribus, sed quod major civium numerus jussisset, ratum esset.

42) Fortasse etiam novem Archontes; nam hos in Ostracismo quidem simul cum Senatoribus vidisse, ut recte atque ordine omnia fierent in ferendis suffragiis, Aristophanis Scholiastes scribit l. l.

43) Legg. Att. III. 1. p. 259.

σχεῖν, τῆς δὲ πόλεως κακῶς βουλευσαμένης ἰατρὸς ἄν γενέσθαι⁴⁴). Neque contra afferri debet, quod atrocem illam populi de Mitylenaeorum internecione sententiam postridie, re iterum in comitiis ad deliberandum proposita, abrogatam esse idem historicus narrat⁴⁵). Multa enim saepe fiunt temporis causa, quae fieri leges universe vetuerunt, atque bono publico melius nonnunquam consulitur negligendis quam nimis religiose observandis legibus.

C A P U T XII.

De Psephismatis.

Psephismata in comitiis perlata et populi suffragiis confirmata¹) in tabulis perscripta, cum temporis, quo perlata erant, notatione, atque Epistatae, qui de iis suffragium populo permiserat, nomine, referebantur in aedem matris Deorum, in qua omnes tabulae publicae servabantur²) a scriba publi-

44) Thucyd. VI. 14. ἀναψηγίζειν est: iterum ἐπιψηγίζειν. — Verbum ἀναψηγίζεσθαι Suidas affert e Pherecratis Dulodiscalo, et interpretatur: μεταψηγίζεσθαι.

45) Thucyd. III. 36.

1) Qui pertulit rogationem, νικήσαι dicitur τὸ ψήγισμα vel τὴν γνώμην, ut ap. Aeschinem adv. Ctesiphont. p. 452. νικᾷ γὰρ ἕτερον ψήγισμα φιλοκράτης. Aristoph. Nubb. v. 451.

² Ἐν τῷ δήμῳ γνώμας οὐδεὶς νικήσει πλείονας ἢ σί.

2) Demosth. de fals. leg. p. 581. adv. Aristogiton. I. p. 799. cf. Vales. ad Harpocraton. p. 128. Wesseling. ad Petit. Legg. Attic. p. 178. Schweighaeuser. ad Athenaeum. V. c. 53. Meurs. Lectt. Attic. I. c. 11. — Perperam hanc aedem cum Βουλευτηρίῳ confundit Petitus l. l., erat tamen huic vicina. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 576. Pausan. Attic. c. 5. §. 4. In

co, et cujus clavis erat penes Epistatam¹⁾). Saepissime autem etiam in publico proponi solebant Psephismata, aeneis tabulis aut lapideis columnis incisa, publico sumtu, cujus generis hodieque nonnulla supersunt²⁾).

Sed ipsam Psephismatis nomen proprie quidem legem significat in comitiis latam et a populo acceptam, aut Senatus consultum, (nam haec βουλῆς ψηφίσματα vocari notissimum est), a verbo ψηφίζεσθαι, quod cum proprie significet, calculorum suffragium ferre, in generalem sciscendi significationem abiit; tamen ea quoque publica scripta hoc nomine appellari solent, quae non ipsam legem ac rogationem continent, sed quid actum sit de lege ac rogatione, aut quid populi jussu factum administratumque sit, commemorant, ut, in publicas tabulas relata, harum rerum, si forte opus sit, documento esse possint. Id genus Psephisma est apud Demosthenem³⁾, in quo commemoratur, hunc legem tulisse de trierarchiarum ratione emendanda: male rogatae legis (παρὰ νόμον) postulatam esse a Patrocle: iudicio absolutum esse, neque quintam suffragiorum partem accusatorem habuisse. — Item aliud ejusmodi apud eundem⁴⁾: Populi jussu Prytanes

aliis civitatibus locus, ubi publ. tabulae servabantur, Ἀρχεῖον vocabatur, unde nomen Archivorum. cf. Hesych. s. v. et Interpp.

3) Iul. Pollux. VIII. 96. cf. Telephus ap. Eustath. ad Hom. Odys. P. v. 455. p. 641. 45. Basil.

4) De hoc more plura dicere neque magnopere ad hanc de Comitiis quaestionem pertinet, et supervacaneum foret, quoniam, quae dici possent, omnia praecepta sunt ab aliis, imprimis Taylora ad Lycurg. p. 121. R. Biagio, de Decr. Atth. c. XXVIII. Boeckhio, l. l. p. 185.

5) De Corona p. 261.

6) De Corona p. 250.

et Strategos retulisse ad Senatum de creandis legatis: creatos esse Cephisophontem, Democritum, Polycritum. — In aliis Psephismatis ipsi rogationi addita est quaedam commemoratio eorum quae, secundum hanc rogationem, acta sunt; veluti, ubi latum est de creandis legatis, praeter ipsam rogationem perscripta sunt etiam nomina eorum, qui, accepta rogatione, creati sunt a populo. Ejusmodi Psephismata quatuor sunt apud Demosthenem in oratione de corona⁷⁾; ac videtur omnino ejusmodi appendix addita esse, si quid rogatum erat, quod statim exsequendum fuerat.

Forma Psephismatum non eadem est semper, sed alia alio tempore. Nam, ut de levioribus varietatibus nunc nihil dicam, in antiquioribus Psephismatis, quae ante Euclidem Archontem scripta sunt, praescriptiones sunt ejusmodi fere, ut initium faciat formula: "Εδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ: dein indicetur tribus, cujus eo tempore Prytania fuerit, post hanc scribae nomen atque Epistatae, postremo rogationis lator. Sed exemplo res clarior fiet. Apud Andocidem⁸⁾ Psephisma est hac praescriptione: "Εδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, Αἰαντὶς ἐπρυτάνευε, Κλεωγένης ἐγραμμάτευε, Βοηθὸς ἐπεστάτει· τάδε Δημόφαντος συνέγραψεν κ. τ. λ. — Ejusmodi omnia sunt illius aetatis⁹⁾: nam quod nonnunquam omittitur in

7) p. 235. 282. bis. 289 — 291.

8) De Myster. p. 13. Steph.

9) Exstant ex hac aetate, integris praescriptionibus, haec: Psephisma apud Thucydidem, IV. 118. de induciis cum Lacedaemoniis faciendis: "Εδοξε τῷ δήμῳ· Ἀνάμαντις ἐπρυτάνευε, Φαίνοππος ἐγραμμάτευε, Νικιάδης ἐπεστάτει· Λάχης εἶπε· Τύχῃ ἀγαθῇ τῇ Ἀθηναίων, ποιῆσθαι τὴν ἐκεχειρίαν. — Inscriptio apud Boeckhium, Staatshaushalt. d. Athen. II. Tab. II. no. 3. de restituendis pecuniis sacris: ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ

principio Senatus mentio, et solus populus nominatum εδοξε τῷ δήμῳ, aut quod pro συνέγραψε in aliis Psephismatis scriptum est εἶπε, ipsique rogationi praemissa est formula: τήν ἀγαθὴν τῆ Ἀθηναίων, haec leviora sunt. Ubi autem Prytaniae, Scribae atque Epistatae nulla est in praescriptionibus mentio, ut apud Andocidem¹⁰): Ἐδοξε τῷ δήμῳ, Τισαμενὸς εἶπε κ. τ. λ. aut ubi ne hoc quidem εδοξε τῷ δήμῳ scriptum est, sed solum rogatoris nomen, ut apud eundem¹¹): Πατροκλείδης εἶπεν: non in ipsis Psephismatum ἀντογράφοις illa defuisse, sed a scriptore, qui ea laudat, omissa esse putanda sunt.

Sed ab his diversissimae sunt praescriptiones eorum Psephismatum, quae post Euclidem archontem, ad Olymp. circiter XIV. scripta sunt. Neque enim initialis illa formula: ἔδοξε τῆ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ in iis legitur, neque Scribae atque Epistatae nomen; sed ponitur in principio Archontis nomen, quod in illis prioris generis Psephismatis nullum est; dein mensis dies, quo perlata est rogatio, et tribus, cuius Prytania fuit; postremo rogatoris nomen. Post hanc praescriptionem primum commemorari solent rogationis causae atque rationes, dein ipsum plebiscitum sequitur, hac formula: δεδόχθαι τῆ βου-

τῷ δήμῳ· Κεκροπίς ἐπρυτάνειε, Μηροίθεος ἐγραμμάτειε, Εὐπειθῆς ἐπιστάτει· Καλλίας εἶπε· ἀποδοῖναι τοῖς θεοῖς τὰ χρέματα τὰ ὀφειλόμενα κ. τ. λ. — His non absimilis est Senatus consulti forma apud Plutarch. Vitt. X. Oratt. in Antiphont. Tom. II. p. 835. Ἐδοξε τῆ βουλῇ, μιᾷ καὶ εἰκοστῇ ἡς Πρυτανείας, Δημόνικος Ἀλωπεκῆθεν ἐγραμμάτειε, Φιλόστρατος Πελληνεὶς ἐπιστάτει, Ἄνδρων εἶπεν κ. τ. λ. Omissum ibi est tribus πρυτανειοῦσης nomen, quam Antiochidem fuisse, ex Epistatae et Scribae demo patet; sed additus Prytaniae dies, qui in aliis omitti solet.

10) De Myster. p. 11. 24.

11) Ibid. p. 10. 33.

λή καὶ τῷ δήμῳ¹²⁾). Exemplo erit Demosthenis Psephisma de mittendis ad Philippum legatis¹³⁾):

Ἐπὶ Ἀρχοντος Μνησιφίλου, Ἐκατομβαιῶνος ἔνη καὶ νέα, φυλῆς πρυτανευούσης Πανδιονίδος, Δημοσθένους Δημοσθένους Παιανιεύς εἶπεν· Ἐπειδὴ Φίλιππος ἀποστείλας πρέσβεις περὶ εἰρήνης, ὁμολογουμένας πεποιήται συνθήκας πρὸς τὸν Ἀθηναίων δῆμον, δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων, ὅπως ἂν ἡ εἰρήνη ἐπιτελεσθῇ ἢ ἐπιχειροτονηθεῖσα ἐν τῇ πρώτῃ ἐκκλησίᾳ, πρέσβεις ἐλέσθαι ἐκ πάντων Ἀθηναίων ἥδη πέντε κ. τ. λ.

Quod autem etiam in hujus aetatis Psephismatis, quae omnia in una Demosthenis oratione de Corona exstant, variata sunt nonnulla, v. c. quod Prytania non designatur in quibusdam¹⁴⁾, aut quod latoris nomen reticetur¹⁵⁾, aut formula δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ omittitur¹⁶⁾, hujus varietatis sine dubio nulla alia causa fuit, quam quod orator omnia integra et ad verbum describere supersedit¹⁷⁾.

12) De Coron. p. 235. Alia hujus generis Psephismata vid. ibid. p. 253. p. 266. 282. 288.

13) Infinitivus ille precativus est, et rogationum proprius. vid. Taylor. ad Demosth. de Cor. p. 235. R. Haec autem, de quibus loquimur, Psephismata, nil aliud sunt, quam ipsae rogationes, quales conscriptae erant a latoribus et populo propositae, quae, ubi perlatae erant, in tabulas publicas referebantur, addita solum temporis, quo perlatae erant, notatione atque Epistatae nomine, fortassis etiam civitatis sigillo, v. Biag. c. XXVIII. §. 4., quo significaretur, ratas eas esse et vim legum habere.

14) Demosth. de Coron. p. 238. 249. 265.

15) Ib. p. 282.

16) Ib. u. s.

17) Aliam rationem esse puto hujus apud Demosthenem Psephismatis, de Coron. p. 265: Ἀρχων Δημόνικος Φλευνὲς, Βοηδρομιῶνος ἔκτη μετ' εἰκάδα, γνώμη βουλῆς καὶ δήμου, Καλλίας Φρεσάργιος εἶπεν, ὅτι δοκεῖ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ σι-

Ac fortasse nullum est ex his omnibus Psephismatis, in quo nihil ab oratore omissum sit.

Si e Senatus, Strategorum aliusve magistratus auctoritate rogatio ad populum lata erat, hoc quoque nonnunquam in his Psephismatis, quae Demosthenes servavit, indicatur hac formula: γνώμη βουλήσ, στρατηγῶν, Πολεμάρχου, de qua jam supra locutus sum. Etiam si in extraordinariis comitiis lex perlata erat, ejus rei commemoratio addi solet in praescriptione¹⁸⁾.

Sed post Olympiadem circiter XIV. alia rursus Psephismatum forma invaluisse videtur, quae ad extrema tempora perduravit. Primum in his Psephismatis est Archontis nomen; sequitur deinde Prytaniae designatio, et quota ea sit in Prytaniarum ordine¹⁹⁾; post hanc additur nonnunquam Scribae nomen²⁰⁾, quamquam id saepissime omittitur, etiam

φανῶσαι Ναυσικλέα. Ibi pro infinitivo precativo indicativus: ὅτι δοκεῖ, propterea, credo, quia hoc Psephisma non est ipsa rogatio, sed actorum relatio, quam, cum rogatio de Nausiclis honoribus, ex auctoritate Senatus ad populum lata, statim a populo accepta esset, Gallias, qui Senatus auctoritatem populo proposuerat, conscribendam a scriba curaverat, ut in tabulas publicas referretur. Itaque offendere nequit illud: ὅτι δοκεῖ.

18) Demosth. de Coron. p. 258. 249.

19) Omissa est haec designatio in Psephismate apud Iosephum. A. I. XIV. 16. Sed in Psephismate apud Plutarch. Vitt. X. Oratt. Tom. II. p. 852. Ἐπὶ Ἀναξικράτους Ἀρχοντος ἐπὶ τῆς Ἀντιοχίδος ἐν τῇ πρυτανείᾳ — scribendum est sine dubio aut ἐκτῆς aut ἐνάτης Πρυτανείας. Anaxicrates Archon erat Olymp. 118. 2.

20) Vid. Psephisma de Philetaero, Eumenis regis fratre, supra c. 2. a nobis adscriptum. Tribus πρυτανείονσα in hoc Psephismate est Leontis, scriba autem Perithoedes, tribus Oeneidis. Quod nisi statuas, post Olymp. 118. 2. cum, additis duabus novis tribubus, Antigonide et Demetriade, permutata sit Demorum distributio, Perithoedes in alterutra ex his novis accensos esse, contrarium est hoc Psephisma eorum opi-

in Inscriptionibus; tunc mensis dies et Prytaniae, denique Epistatae²¹⁾ et latoris nomina. Ipsa autem rogatio eandem solet habere formulam: δεδόχθαι, nonnunquam etiam ἔδοξεν τῷ δήμῳ, aut τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, interdum etiam illud ἀγαθῇ τύχῃ. — Exemplum suppeditabit Inscriptio apud Chandlerum, quam Boeckhii humanitati debeo:

ΕΠΙ ΝΙΚΟΛΩΡΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ
 ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΕΚΡΟΠΙΔΟΣ ΕΚΤΗΣ
 Σ ΠΡΥΤΑΝΕΙΑΣ ΓΑΜΗΛΙΩΝΟΣ
 ΕΝΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ ΚΑΙ ΕΙΚΟ
 ΣΤΗ ΤΗΣ ΠΡΥΤΑΝΕΙΑΣ ΕΚΚΛΗ
 ΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΕΠΕΤΗΦΙΣ,
 ΘΕΝ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΟΣ ΑΡΙΣΤΟ
 ΔΗΜΟΥ ΟΙΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΡΟΕΔΡΟ
 Ι ΘΡΑΣΥΚΛΗΣ ΝΑΥΣΙΚΡΑΤΟ
 Σ ΘΡΙΑΣΤ ΕΙΠΕΝ ΔΕΔΟΧΘΑΙ ΤΩ
 Ι ΔΗΜΩΙ²²⁾.

nioni, qui τὸν κατὰ πρυτανείαν γραμματεία (hic enim est, cujus nomen Psephismatis adscribi solet) semper e tribu πρυτανειοῦση fuisse credunt. v. Corsin. F. A. Diss. IV. n. 18.

21) Constans est in his Psephismatis haec formula: τῶν Προέδρων ἐπεψήφισεν ὁ δεῖνα, nunquam: ὁ δεῖνα ἐπιστάται. Quod autem etiam οἱ συμπρόεδροι memorantur, id eo factum est, quoniam sine horum consensu populus in suffragium ab Epistata mitti non poterat. — Illud quoque notandum est, quod in his Psephismatis post temporis designationem addi solet ἐκκλησία, aut ἐκκλησία νυκία, ut ap. Diog. Laert. Vit. Zenon. p. 441. et nonnunquam etiam ecclesiae locus, ut ap. Ioseph. l. l. ἐκκλησίας γενομένης ἐν τῷ θεάτρῳ. — Ceterum de levioribus in omni Psephismatum genere varietatibus nil nunc attinet dicere. Sane non semper scriptum est: ἐπὶ τοῦ δεῖνος Ἀρχοντος aut ἐπὶ Ἀρχοντος τ. δ., sed etiam ἐπὶ τ. δ. omisso verbo: Ἀρχοντος, aut τ. δ. Ἀρχ. omissa praepositione, aut κατὰ τ. δ. Ἀρχοντα, etc. neque semper φιλῆς πρυτανειοῦσης τ. δ. sed etiam πρυτανεία φιλῆς τ. δ. Haec aliaque ejus generis diligentissime conguessit Biagijs de Decret. Ath. c. VII. c. XII. c. XXVII. c. XXXI.

22) Lin. 7. ΕΠΕΤΗΦΙΣΘΕΝ corruptum pro ἐπεψήφισεν;

Hoc antiquissimum est hujus formae Psephisma, quod quidem mihi videre contigerit, scriptum Ol. CXVI. 5. Archonte Nicodoro, octo post devictas ab Antipatro Athenas annis, quo tempore, scilicet Olymp. CXIV. 5, mutata est reipublicae Atticae forma. Ac fortasse haec quoque in Psephismatum forma mutatio sub idem tempus fieri coepta est, quamquam ea levior erat sine dubio, quam nunc primo adspectu aliquis putet, quoniam, ex illis apud Demosthenem Psephismatis nullum ex omni parte integrum esse videtur,

Etenim quod supra dixi, nomen Epistatae, qui populum in suffragium misisset, in Psephismatis adscribi solitum esse, id in primo quidem ac tertio genere verum esse apparet; at in secundi generis Psephismatis, quae apud Demosthenem exstant, nullum est Epistatae nomen²³⁾. Tamen non desiisse illo tempore hunc morem, Epistatarum nomina consignandi, et per se ipsum veri simillimum est, et disertio Aeschinis testimonio confirmatur: *Καὶ γὰρ τοὺς χρόνους, inquit, καὶ τὰ ψηφίσματα καὶ τοὺς ἐπιψηφίσαντας ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι τὸν ἅπαντα χρόνον φυλάττετε²⁴⁾*. Item alio loco scribam alloquitur: *Ἀνάγνωθί μοι, τίς ἦν ὁ ταῦτα γράψας, καὶ τίς ὁ ταῦτα ἐπιψηφίζων Πρόεδρος²⁵⁾*; Mirum autem, ubi consignata sint ista nomina Epistatarum, nisi in ipsis Psephismatis, de quibus populum in suffragium ire jusserant. Id-

ibid. *Ἀριστοκράτος* pro *Ἀριστοκράτης*, lin 8. *ΟΙΝ.* abbreviatum pro *Οἰνοεις* uti l. 10. *ΘΡΙΑΣΤ* pro *Θριάσιος*; *Ναυσικράτος* pro *Ναυσικράτους*.

23) Praeterquam in una lege ap. Demosthenem adv. Timocr. p. 723.

24) Aeschin. de fals. legat. p. 266. Assentior Reiskio, qui malit: *τὰ ψηφίσματα καὶ τοὺς χρόνους*.

25) Adv. Ctesiphont. p. 465.

circo putavit Dodwellus²⁶⁾, eos, qui in horum Psephismatum praescriptionibus nominantur Archontes, pro Prytanum Epistatis habendos esse, eamque opinionem hoc imprimis argumento confirmari arbitratur, quod nemo ex iis omnibus in Fastis suo anno reperitur, quamquam sunt hi in hac quidem aetate integerrimi et satis certi. Nam qui apud Demosthenem nominatur Archon Demonius, et nusquam apparet in Fastis, et adscriptus est Psephismati, quod scriptum videtur Olymp. CV. 5. cuius anni Eponymus est Cephisodotus²⁷⁾. Duo Psephismata, quibus inscriptus est Mnesiphilus, ad Olymp. CVIII. 2. pertinent, Archonte Eponymo Themistocle²⁸⁾. Tria, quibus Nicocles aut Neocles et Chaerondas, ad Olymp. CIX. 4. Eponymo Nicomacho²⁹⁾. Tria, quibus Heropythus et Nausicles, ad Olymp. CX. 2. Eponymo Lysimachide³⁰⁾. Unum, cui Eu-

26) De Cyclis. Dissert. III. sect. 41.

27) De Coron. p. 265. In Psephismatum temporibus definiendis secutus sum Corsinium, Fast. Att. Diss. VII. a quo ubi discessero semper in notis indicabo.

28) De Coron. p. 255 et 258. Scribitur quidem posteriore loco *Μησίφίλος* non *Μνησίφίλος*; sed dubium esse non potest, quin haec recta sit scriptura.

29) Nicocles aut Neocles, de Coron. p. 249 et 250. Utroque loco libri inter *Νεοκλέους* et *Νικοκλέους* variant. Recte Reiskius utrobique *Νεοκλέους* reposuit. Chaerondas, de Coron. p. 253. Sed hoc Psephisma Corsinius ad Ol. CX. 1. refert. Sed bellum Euboicum Demosthenis consilio susceptum et feliciter gestum Ol. CIX. 4. expulsi tyranni, liberatae, quam ob rem et ab Atheniensibus et ab Euboeensibus honores Demostheni decreti. Nequaquam autem credi potest, cum Ol. XIX. 4. bellum gestum esset, et quidem aestivo tempore, insequentis demum anni hieme, mense Gamelione, Psephisma latum esse de coronando Demosthene. cf. Diodor. XVI. c. 74.

30) De Coron. p. 282 et 288.

thycles, ad Olymp. CX. 5. Eponymo Chaeronda³¹⁾. Unum, cui Polycles, ad Olymp. CIX. 5. Eponymo Sosigene³²⁾. His adnumerandi videntur Mnesithides, Chaerondas atque Xenias. Mnesithidis nomen apud Demosthenem exstat, e Psephismatis, ut puto, praescriptione repetitum. Loquitur orator de Amphictyonom bello contra Locros Amphissaeos, quod Aeschinis artificii conflatum esse contendit. Dein, λέγε δὴ, inquit, καὶ τοὺς χρόνους, ἐν οἷς ταῦτ' ἐγένετο· εἰσὶ γὰρ καθ' οἷς ἐπυλαγόρησεν οὗτος. λέγε. Χρόνοι. "Ἀρχων Μνησιθείδης, μηνὸς Ἀνδεστηριῶνος ἕκτη ἐπὶ δεκάτη³³⁾". Haec ex eo Psephismate recitata esse puto, quod de Aeschine Pylagora creato conscriptum erat. Referendus itaque erit Mnesithides ille ad Ol. CX. 1. cuius anni Eponymus est Theophrastus³⁴⁾. — Chaerondas nominatur ab Aeschine: "Ἐπὶ γὰρ Χαερώνδου Ἀρχοντος, Θαρρηλιῶνος μηνὸς δευτέρου φθίνοντος, ἐκκλησίας οὔσης, ἔγραψε ψήφισμα Δημοσθένης, ἀγορὰν ποιῆσαι τῶν φυλῶν Σκιόφοροῦνος δευτέρου ἰσταμένου καὶ τρίτη, καὶ ἐπέταξεν ἐν τῷ ψηφίσματι ἐκάστη τῶν φυλῶν ἐλέσθαι τοὺς ἐπιμελησομένους τῶν ἔργων [ἐπὶ τὰ τείχη] καὶ ταμίας κ. τ. λ.³⁵⁾". Hanc temporis designationem repetitam esse ex ipso Demosthenis Psephismate, dubitari nequit. Acta autem haec sunt aut Olymp. CX. 1. aut fortassis CX. 2.³⁶⁾, certe ante

31) Ibid. p. 266. Secundum Corsinium ad Ol. CX. 2. a qua sententia, cur mihi discedendum putem, infra dicam.

32) Ib. p. 261.

33) Ib. p. 279. Obscurissima est omnis harum rerum historia propter Aeschinis et Demosthenis in ea tradenda repugnantiam, de qua dijudicanda, quoniam satis hoc loco dici nequit, praestat tacere, quam parum dicere.

34) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 505. 506.

35) Adv. Ctesiphont. p. 420. sq.

36) Olymp. CX. 1. Archonte Theophrasto. cum bellum

CX. 5. quo anno Eponymus erat Chaerondas; illis autem annis, primo et secundo hujus Olympiadis, Eponymi erant, secundum Fastos, Theophrastus et Lysimachides. — Xenias denique nominatur a Plutarcho, vel quisquis is est, qui decem oratorum vitas conscripsit, in Hyperide³⁷⁾: Γραφόμενος δὲ (ὁ Περίδης) τὴν Φωκίωτος δωρεάν, ἣν εἶπε Μειδίας Μειδίου Ἀναγυράσιος ἐπὶ Ξενίου Ἀρχοντος, Γαμηλιῶνος ἑβδόμη φθίνοντος, ἠττήθη. Haec e praescriptione Psephismatis Midiani esse, mihi quidem veri simillimum videtur. In Fastis autem ante Olymp. CXIV. 5. quo anno obiit Hyperides simul cum Demosthene, nullus est Xenias, sed septemdecim demum post annis, Olymp. CXVIII. 4.

Igitur hi omnes, qui Archontum nomine Psephismatis praescripti sunt, cum in Fastis aut plane non reperiantur, aut certe non iis annis, ad quos illa Psephismata referenda sunt, ex Dodwelli sententia pro Epistatis habendi sunt. Mirum sane com-

Philippi imminere videretur, Demosthenem legem tulisse scribit Philochorus (ap. Dionys. Hal. Epist. ad Ammaeum. p. 124. Sylburg.) ναῦς πληροῦν καὶ τὰ ἄλλα ἐνεργεῖν τὰ τοῦ πολέμου. Veri itaque simillimum est, eodem tempore etiam illud latum esse de muris reficiendis. Insequente autem anno, Olymp. CX. 2. Archonte Lysimachide, cum omnes republicae pecuniae bello jam non dubio necessariae viderentur, τὰ μὲν ἔργα τὰ περὶ τοὺς νεωσοίκους καὶ τὴν σκευοθήκην ἀνεβάλλοντο διὰ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Φίλιππον. Itaque illud quoque murorum reficiendorum opus dilatatum esse videtur, et qui ejus curatores creati erant, dilato et imperfecto opere, neque abierunt munere, neque rationes reddiderunt, ideoque evenit, ut Demosthenes, qui unus erat ex curatoribus, cum inisset munus Ol. CX. 2. initio (nam Ol. CX. 1. ad finem anni creatus erat) adhuc Olymp. CX. 5. mense Pyanepsione, quo tempore lata est Ctesiphontis lex de eo coronando, Ἰεχοποιός esset, Aesch. I. I. p. 400.

37) Tom. II. p. 850.

mentum, in quo illud primum est, quod maxime quemvis offendat, adeo incertas et promiscuas fuisse apud Athenienses magistratum appellationes, adeoque varium et inconstantem etiam publicum loquendi usum, ut, qui alias semper, etiam in Psephismatis, Ἐπιστάται vel Πρόεδροι appellantur, et ἐπιστατεῖν ac προεδρεύειν dicuntur, iidem in ipsis tabulis publicis atque Psephismatis, eodem loco atque eodem nomine appellati sint, quo alias semper princeps novemvirorum appellari soleat. Nam quod apud Grammaticos nomina Πρύτανης et Ἐπιστάτης exponuntur vocabulo Ἀρχων, id nihil huc pertinere, quivis intelligit. Dein, cum certum sit, Epistatarum munus unius diei spatium definitum fuisse, neque quemquam plus semel Epistatam esse potuisse, qui factum est, ut Mnesiphilus verbi causa, aut Hieropythus pluribus ejusdem anni Psephismatis praescripti sint, quae non in iisdem, sed in diversis comitiis lata esse apparet? Denique, qui poterunt Aeschines, Demosthenes et Plutarchus Epistatarum diurnorum nominibus pro anni designatione uti? Haec aliaque ejusmodi jam ab aliis satis exagitata sunt, neque quisquam est hoc tempore, qui non istam Dodwelli opinionem falsissimam esse censeat. Notissima autem est inter omnes, et a plerisque probata doctissimi et acutissimi Itali, Corsinii, sententia, moris fuisse, ut, si quando Archon Eponymus aut mortuus esset, aut abrogatus, aut aliqua causa impeditus, quo minus Senatui aut comitiis interesset, tunc aliquis e collegio, Rex aut Polemarchus aut unus e Thesmothetis illius vicem expleret, ac Senatui comitiisque praesideret, hujusque nomen, tantisper, dum Eponymi vice fungeretur, Senatus consultis ac Plebiscitis aliisque tabulis publicis, pro Eponymi Archontis nomine praescribe-

retur. At enim equidem magnopere dubito, an, post Solonis quidem aetatem, Archontes Senatus populi que conventibus praeesse eosque moderari consueverint, id quod Corsinius vult³⁸⁾. Nemo est e veteribus, qui hoc doceat. Proedris eorumque Epistatae primas in Senatu et comitiis partes tribuunt omnes, Archontibus vix ullas. Nam quod Pollux tradit³⁹⁾, accusationes illas, quae εἰσαγγελίαι dicebantur, ad populum relatas esse per Thesmothetas, id et semel fiebat in prima cujusque Prytaniae ecclesia, et ad Eponymum nihil attinebat, et diversum est a Praesidum officio. In Strategorum creatione Archontum quaedam erant partes, et praecipuae quidem, unde ipsi a Polluce dicuntur Στρατηγούς χειροτονεῖν; sed hoc semel fiebat quotannis; item magistratuum ἐπιχειροτονίαν, quae semel in prima cujusque Prytaniae ecclesia institui solebat, administrabant Archontes; non tamen idcirco praesedissee comitiis dici possunt⁴⁰⁾. Fortassis etiam, ubi calculorum sullragia lata erant, id quod rarius fieri solebat, diribitorum officio fungebantur. Denique ecclesiastica merces a Thesmothetis dividebatur. Sed reliqua omnia in comitiis munera Proedrorum erant, non Archontum; in Senatu hi ne poterant quidem praesidere. Senatus enim quotidie agebatur, exceptis feriis; ipsis autem quotidie exercenda erant iudicia, neque utroque munere simul fungi poterant. — Itaque haec quidem Corsiniana sententia, illorum Archontum nomina, qui Eponymorum loco Senatui comitiisque praefuissent, Decretis ac tabulis publicis adscripta esse pro Eponymorum nominibus, mihi

38) Fast. Att. Diss. I. no. 24.

39) Lib. VIII. sect. 87. et 95.

40) Ib. s. 87 et 95.

quidem probari non posse videtur. Illud certum est, non aliam propter causam Archontis nomen tabulis publicis inscribi solitum esse, nisi ad designandum annum, quo quaeque res acta esset; neque illius Archontis nomen adscriptum esse, qui ei rei agendae interfuisset, aut praefuisset, sed Eponymi, qui eo tempore novemvirorum princeps erat, qui propter id ipsum ita appellabatur, quod ejus nomine annus designabatur, non in publicis solum scriptis, sed vulgo in omnibus, in quibus temporis quaedam designatio opus erat. Sed cum permultae tabulae publicae, uno eodemque anno conscriptae, non unius alicujus, sed diversorum Archontum nomina praescripta habeant, de his aliter non posse statui videtur, nisi ita: interrupto nonnunquam, quacunq̄ue de causa, Archontis Eponymi officio, atque ea potestate, quam per annum tempus unus habere debebat, inter plures distributa, sive e novemvirorum collegio illi fuerint, sive Eponymo substituti ἐπιλαχόντες aut etiam subrogati, etiam anni partes non illius, qui initio anni Eponymus fuerat, cujus nomen Fasti indicare solent solum, sed eorum, qui postea in illius locum successerant, nominibus designatas esse, prout quisque quoque tempore eam potestatem habuerat. Hanc eandem fere sententiam Corsinius quoque primum amplexus erat, post autem repudiavit, et illam alteram, quam supra exposui, et mihi non probari significavi, probabiliorem putavit. Sed confirmari aliquatenus certe haec posse videtur iis argumentis, quibus Corsinius⁴¹⁾ ad hanc ipsam probandam usus erat. Nam nihil facilius, depravatis praesertim Atheniensium moribus, fuisse videtur, quam ut Archontum ali-

41) Fast. Att. Dissert. VII. no. 13.

quis, veluti muneris indigne gesti reus, ab aliquo vel sycophanta vel etiam honesto cive publicique boni studioso delatus, in illa Archontum ἐπιχειροτονία, quae singulis Prytaniis institui solebat, munere abdicare cogeretur, ut illi proinde Archon alius sufficeretur. Poterat illud quoque evenire, ut Archon vel morbo vel alia causa non in totum annum, sed in aliquod tempus, a munere fungendo impediretur, ideoque in illud tempus tantisper alius substitueretur, qui illius vicem expleret, et cujus nomen tamdiu publicis tabulis adscriberetur, donec ille prior rursus munere suo fungi posset. — Quamquam fatendum est, etiamnum restare difficultates, quibus merito quis offendatur. Nam sane permirum illud videri debet, tam saepe evenisse, ut Eponymus Archon ante tempus magistratu decederet, ut non solum in omnibus illis Psephismatis, quae sunt undecim, aut si illa quoque de Mnesithide et Chaeronda apud Demosthenem atque Aeschinem numeres, tredecim, quae omnia viginti annorum spatio scripta sunt, ab Olymp. CV. 5. ad CX. 5., suffectorum Archontum nomina adscripta sint, sed etiam ut illud bis aut ter⁴²⁾ uno

42) Non quinquies, ut Corsinius vult, cujus haec est de hujus anni, Ol. CX. 2. Archontibus sententia.

1) Lysimachides, in Fastis.

2) Euthycles, Pyanepsion. d. 22. in Psephism. ap. Dem. de Cor. p. 266.

3) Chaerondas, Elaphebol. d. 6. in Aeschinis libello. ibid. p. 245.

4) Heropythus, Elaphebol. d. 25. et Munych. d. 29. ibid. p. 182.

5) Nausicles. Scirrhophor. d. 16. ibid. p. 188.

6) Lysimachides, ad finem Scirrhophorionis. Nam cum Dionysius doceat, Atheniensium legatos, quos Demosthenes mittendos censuerat d. 16. Scirrhophor. Lysima-

anno accidisse putandum sit, ut v. c. Olymp. CX. 2. cum anni principio Eponymus esset Lysimachides, cujus nomen in Fastis consignatum est, hic aliquot post mensibus magistratu abiret, hujus autem successori, Heropytho, idem faciendum esset

chide Archonte, Thebas venisse, ex eo colligit Corsinius, Lysimachidem etiam post Nausiclem, i. e. post d. 16. Scirrhoph. Eponymum fuisse oportere; quod ego contra existimo. Dionysius enim, et quem is sequitur, Philochorus, annum illum ab uno Eponymo, Lysimachide, qui primus eo anno hunc magistratum gesserat, denominant, ut semper solent historici unius tantum Eponymi nomen habere; non autem inde consequitur, Lysimachidem vere in magistratu fuisse illo anni tempore, et Nausiclem, ante anni finem, munere fungi desiisse. Non igitur bis, sed semel tantum in illa tabula ponendus erat Lysimachides. — Euthyclem autem non magis quam Chaerondam ad hunc annum pertinere puto. Recte enim Taylorus (Praefat. ad Aesch. adv. Ctesiph.) ex ipso Aeschine, cujus in hac re sine dubio multo major esse debet auctoritas, quam Ciceronis et Plutarchi, ex ipso igitur Aeschine probavit contra Corsinium, Ctesiphontis illud Psephisma de coronando Demosthene, cui inscriptus est Archon Euthycles, itemque Aeschinis libellum, cui inscriptus est Chaerondas, non ante sed post pugnam Chaerontensem scripta esse, Ol. CX. 3. cujus anni Eponymus in Fastis est Chaerondas. Sed cum eo anno, mense Pyanepsione, Archon nominetur Euthycles, post autem, mense Elaphebolione in Aeschinis libello, Chaerondas; statui debet, interrupto aliqua de causa, morbo fortassis, Chaerondae munere, Euthyclem in ejus locum tantisper successisse, donec ille iterum munus suum suscipere posset. — Itaque Eponymorum Ol. CX. 2. haec evadit series:

- 1) Lysimachides, in Fastis.
- 2) Heropythus, Elaphebol. d. 25 et Munychi. d. 29.
- 3) Nausicles, Scirrhophor. d. 16.

Tres igitur hoc anno fuerunt Eponymi; totidem etiam Ol. CIX. 4.

brevi post tempore, ut, cum duobus Psephismatis, Elaphebolione et Munychione scriptis, Heropythi nomen inscriptum sit, post, mense Scirrhophorione, non hujus, sed Nausiclis nomen in Psephismate legatur. Quodsi cui tanta haec difficultas esse videtur, ut propter eam omnem hanc sententiam repudiandam putet; dum ne istam priorem Corsinianam potiore credat, ego quidem non magnopere repugnabo; neque enim id mihi sumo, ut eam pro certa et indubitata venditem, sed tamen certius aliquid et veri similis inveniri posse despero, et desperabunt, puto, mecum omnes, qui hanc quaestionem diligentius tractaverint.

Sed tempus est, eo, unde digressi sumus, reverti. Epistatarum igitur nomina in omnibus apud Demosthenem Psephismatis non adscripta sunt; neque tamen omissum esse illo tempore hunc morem, credi potest. Itaque, cum Dodwelli opinio probari nequeat, aliud nihil suspicari possumus,

1) Nicomachus, in Fastis.

2) Neocles, Boedrom. d. 30. ap. Dem. de Cor. p. 249. 250.

3) Chaerondas, Gamelion. d. 25. ib. p. 253.

Plures autem quam tres uno anno Eponymi nunquam reperiuntur, quod si perspexisset Corsinius, non, puto, priorem suam de his Archontibus sententiam cum illa posteriore de Pseudeponymis, permutandam putasset. — Fertassis autem hoc alicui mirum videbitur, quod in nullo ex hac aetate Psephismatis idem qui in Fastis est, Eponymus reperitur, quod tamen casu evenisse potest; cum in posterioris aetatis Psephismatis consignati sint Eponymi, veluti Nicodorus, Agathocles, qui iidem etiam in Fastis exstant. Quamquam si plura ex his essent unius annis, forsitan in iis quoque suffecti Archontes exstarent, neque affirmari potest, utrum Arrhenides v. c. aut Dionysius suffecti sint, nec ne, quoniam ab Ol. CXXI. Fasti incerti sunt ac mutili.

nisi hoc, omissa ea esse a scriptore, in ipsis vero *αὐτογράφοις* non defuisse; quae quidem conjectura confirmari posse videtur eo, quod una saltem lex superest apud Demosthenem in qua nominatur Epistata:

Ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος πρώτης, τῆς Πρυτανείας δωδεκάτη, τῶν Προέδρων ἐπιψήφισεν Ἀριστοκλῆς Μυρσινούσιος, Τιμοκράτης εἶπε. κ. τ. λ.⁴³⁾

quamquam haec eadem lex paullo ante adscripta est sine Epistatae nomine⁴⁴⁾:

Ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος πρώτης, δωδεκάτη τῆς Πρυτανείας, Τιμοκράτης εἶπε.

Itaque, quod in hac lege factum videmus, quidni in Psephismatis quoque factum esse statuamus. Nam illud quidem nemo mihi objiciat, legem hanc esse, non in comitiis latam, sed in Nomothetarum conventu, neque proinde ex ea de Psephismatum in comitiis latorum forma conjecturam recte capi posse. Cum enim omnia in istis Nomothetarum conventibus ad verae ecclesiae instar peragi soleant, dubitari non potest, quin legum quoque in iis latorum eadem fuerit forma ac Psephismatum, quae in comitiis perferebantur. Praeterea exstat lex apud Andocidem⁴⁵⁾, cujus eadem plane est praescriptio, quae solet esse illius aetatis Psephismatum.

Sed in eadem illa Timocratis lege etiam Prytaniae numerus ac dies designatur. Quodsi in Psephismatum quoque *αὐτογράφοις* ejusmodi designationem fuisse statuimus, sed omissam in describendo

43) Adv. Timocrat. p. 723.

44) Ibid. p. 712.

45) De Myster. p. 13.

a Demosthene, jam nulla fere restat hujus atque tertii generis Psephismatum diversitas, id quod jam supra innui, cum dicerem, leviolem esse istam mutationem, quae Olympiade circiter CXIV. facta esse videretur, quam quis primo ad aspectu arbitraretur.

CAPUT XIII.

De Comitibus dimittendis.

Peractis omnibus rebus, quarum causa populus convenerat, dimittebantur comitia ab iisdem, a quibus convocata fuerant, Prytanibus, per praeconem. Ita Aristophanes in Acharnensibus praeconem facit dicentem:

*Τοὺς Θραῖνας ἀπιέναι, παρῆναι δ' εἰς ἔννην·
οἱ γὰρ Πρωτάνεις λύουσι τὴν ἐκκλησίαν¹⁾.*

Sin ad omnia peragenda unus dies non sufficeret, duobus nonnunquam diebus continuis comitia habebantur²⁾. Atque, sicut apud Romanos, ita apud Athenienses quoque haud dubie nefas erat, post solis occasum cum populo agere; coibat certe populus nunquam non matutino tempore, non diu post solis ortum³⁾, illudque tempus comitiorum legitimum apud omnes Graecos fuisse videtur. Nam Homerus quoque, cum Agamemnonem et Menelaum

1) Acharn. v. 171. *λίειν* et *διαλύειν τὴν ἐκκλησίαν* propria hac in re sunt verba. v. Aristoph. Eccles. 377. Aeschin. de fals. leg. p. 262.

2) Aeschin. de fals. leg. p. 243. adv. Ctesiphont. p. 458.

3) Aristoph. Thesmophor. v. 375. Ecclesiaz. v. 85. et 290. Acharn. v. 20.

narrat Achaeos vespertino tempore convocasse, eos temere ait ac contra ordinem fecisse⁴⁾:

— καλεσσαμένω ἀγορῆν ἐς πάντας Ἀχαιοὺς,
μάψ, ἀτὰρ οὐ κατὰ κόσμον, ἐς ἡέλιον καταδύντα.

Dirimebantur autem comitia etiam propter obnuntiationem, si quis nunciaret se de coelo servasse, tonitru audivisse, fulmen vidisse; propter imbrem, terrae motum, aliasque res, quae *διοσημίαι* vocabantur⁵⁾. Neque a magistratibus solum, ut apud Romanos, sed a privatis quoque obnuntiarī poterat; id quod Dicaeopolis facit apud Aristophanem⁶⁾:

Ἄλλ' ἀπαγορεύω μὴ ποιεῖν ἐκκλησίαν
τοῖς Θραξὶ περὶ μισθοῦ. λέγω δ' ὑμῖν, ὅτι
διοσημί' ἐστι, καὶ ὅστις βέβληκέ με.

Plures ejusmodi *διοσημίαι* enumerantur apud eundem poetam a Nubium choro⁷⁾:

ἦν γὰρ ἢ τις ἕξοδος
μηδενὶ ξὺν νῶ, τότε ἢ βροντῶμεν ἢ ψεκάζομεν.
Ἔϊτα τὸν θεοῖσιν ἐχθρὸν βυρσοδέψην Παφλαγῶνα
ἦνίχ' ἠρεῖσθε στρατηγὸν, τὰς ὄφρ' οὖς συνήγομεν
κάποιοῦμεν δεινά· βροντῆ δ' ἐρῶ ἀγῆ δι' ἀστραπῆς
ἢ σελήνῃ δ' ἐξέλιπέ γε τὰς ὁδοὺς· ὁ δ' ἡλίος
τῆν θροναλλίδ' εἰς ἑαυτὸν εὐθέως συνελκύσας
οὐ φανεῖν ἔφασκεν ὑμῖν.

Atque huc referri possunt etiam hi ejusdem poetae versus⁸⁾:

σεισμός εἰ γένοιτο πολλάκις
ἢ πῦρ ἀπότροπον, ἢ διάξειεν γαλή,
παύσαιντ' ἂν εἰσφέροντες, ὦ μβρόντητε σὺ.

Propter terrae motum dirempta esse comitia, Thu-

4) Odyss. Γ. v. 137.

5) cf. Suid. s. v.

6) Acharn. v. 168.

7) Nub. v. 579. sqq.

8) Ecclesiaz. v. 786.

cydides quoque testatur: σεισμοῦ δὲ γενομένου, πρὶν τι ἐπικυρωθῆναι, ἢ ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἀνεβλήθη⁹⁾).

Sed si propter ejusmodi causam maturius, necdum peractis negotiis neque facto plebiscito, comitia dimittenda fuerant, alio et quidem proximo nonnunquam die iterum convocabatur populus, ut de iisdem rebus consultaret¹⁰⁾).

Jam, antequam huic libro finem imponam, reliquum est, ut de loco Andocideo, qui a Reiskio et fortassis ab aliis quoque de comitiorum dimittendorum more falso acceptus est, quaedam a me disputentur. Est is in oratione de Mysteriis, ubi exponit orator, cum indicia quaedam de Mysteriis profanatis Hermisque truncatis facta essent, multi-que, qui ab indicibus delati essent, comprehensi et in vincula dati aut supplicio affecti, necdum finis inquirendi fieret, quanta tunc omnium civium animis formido injecta sit. Καὶ ἡ πόλις, inquit, οὕτω δέικετο, ὥστ' ἐπειδὴ τὴν βουλήν εἰς τὸ βουλευτήριον ὁ κήρυξ ἀνείπη ἵέναι καὶ τὸ σημεῖον καθέλλει, τῷ αὐτῷ σημεῖῳ ἢ μὲν βουλή εἰς τὸ βουλευτήριον ἦει, οἱ δ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἔφυγον, δεδιότες εἰς ἕκαστος, μὴ συλληφθεῖν¹¹⁾). Difficilis est quaestio, quid sit illud σημεῖον quod ab oratore memoratur. Reiskius quidem, *signum interpretatur, quod quamdiu esset sublatum, concio manebat, detracto autem, concio dissoluta erat. Tale quid, inquit, etiam apud Romanos in comitiis obtinuit.* Cogitavit nimirum de illo Romanorum more, centuriatis comitiis praesidii sub vexillo in arce collocandi, cum populus esset in

9) Thucyd. V. 45. cf. Plutarch. Nic. c. 10.

10) Thucyd. I. I. c. 46. cf. Schol. ad Aristoph. Acharn. v. 171.

11) De Myster. p. 6. 3. Steph.

suffragiis ferendis occupatus¹²⁾). Sed longe diversa horum comitiorum ratio erat ab Atheniensium ecclesia. Nam vexillum, ut ait Servius¹³⁾, in arce poni solebat, quod esset specimen imperati exercitus. Exercitum autem imperare nihil aliud est, quam convocare populum dispositum per centurias, et sub signis partem in Campum Martium ducere ad suffragia ferenda, alios praesidii causa locare in arce, h. e. in Janiculo¹⁴⁾). Neque sine tali praesidio fas erat centuriata comitia haberi, quocirca, si quando, detracto vexillo, praesidium discessisset, comitia dissolvi necesse erat, quemadmodum in Rabirii iudicio factum esse legimus, ut Metellus, avulso vexillo, comitia dirimeret, populumque ante lata suffragia discedere cogeret¹⁵⁾). Neque tamen is legitimus atque ordinarius erat comitiorum dimittendorum modus. Legitimum hoc erat, ut magistratus cum solenni formula: Si vobis videtur, discedite Quirites¹⁶⁾, populum abire juberet; quo facto simul illi discedebant et praesidium cum vexillo ab arce descendebat. Sed apud Athenienses nullum cum vexillo praesidium propter comitia in arce collocari solebat; itaque, etiamsi fortassis signum aliquod comitiorum, sive illud vexilli simile fuerit, sive alia quapiam forma, proponi consueverit, de quo paullo post videbimus, non debuit is mos cum diverso Romanorum more comparari.

Haec eadem fere contra Reiskium nuper disputavit vir et ingenii subtilitate et doctrinae copia

12) Laetus Felix, ap. Gell. N. A. XV, 27.

13) Ad Virgil. Aeneid. VIII. 1.

14) Verba sunt Gronovii, quem conf. Observatt. I. 1.

15) Dio. Cass. XXXVII. 27. 28.

16) Cf. Brisson. de Formull. lib. II, p. 191.

summus, Augustus Boeckhius, atque aliam de isto σημείῳ conjecturam proposuit¹⁷⁾, doctissimam quidem et ingeniosissimam, neque tamen, meo iudicio, ex omni parte probabilem. An probabiliora sint, quae a me nunc proferentur, aliorum sit estimatio, neque aequiorem mihi iudicem quemquam fore, quam ipsum Boeckhium, certe scio.

Jam primum illud a Boeckhio satis probatum est, neque dubium esse potest cuiquam, qui Andocidis locum paullo accuratius totum perlegerit, nullam esse eo loco comitiorum mentionem. Atque vel haec ipsa verba: οἱ δ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἔφυγον, rem in foro actam esse demonstrant, non in comitiis; neque enim solent unquam hujus aetatis Attici ἀγορὰν vocare comitiorum locum. Mihi quidem certum videtur, illa Andocidis verba: καὶ ἡ πόλις οὕτω διέκειτο κ. τ. λ. non id, quod semel uno quodam die, sed quod per illud omne tempus, dum istae quaestiones exercebantur, saepius fieri solitum sit, indicare; sicut alibi quoque, de iisdem rebus loquens, dicit: Ἀναμνήσθητε, ἐν οἷῳ κινδύνῳ καὶ ἀμηχανίᾳ καθέστατε, καὶ ὅτι οὕτω σφόδρα σφᾶς αὐτοὺς ἐφόβησεν, ὥστ' οὐδ' εἰς τὴν ἀγορὰν ἔτι ἐξήειτε, ἕκαστος ὑμῶν οἰόμενός συλληφθῆναι¹⁸⁾.

Itaque, cum ad comitia illud σημεῖον nihil pertineat, putat Boeckhius, id esse publicum civitatis sigillum, quo obsignari curiae fores solerent. „Igitur,“ inquit, „quoties Senatus in curiam introiret,

17) In Indice lectionum univers. Berolin. p. semestre aestivum, 1817.

18) Andocid. de reditu suo, p. 20, 37. Steph. — Itaque nostro loco, pro conjunctivis, ἀνείπη — κατέβη, manifesto falsis, scribendi videntur optativi: ἀνείποι, κατέβηλοι.

sigillum revellendum jussu Prytanum per praeconem erat eundem, qui paullo ante Senatores in foro convocaverat: quod nostro iudicio est τὸ σημεῖον καθελεῖν.¹⁹ Atque quod obsignatas curiae fores esse putat, id quidem mihi quoque vero non absimile videtur. Illud quoque lubens concedo, durum non esse, quod in sequentibus idem vocabulum σημεῖον diversa significatione dictum sit. Cur enim Andocides lusum istum in ὁμωνυμία sua sponte oblatum fastidiose vitaverit, quem Cicero studiose arripuit, cum ad Atticum scribens: „Illa signa,“ inquit, „non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia“²⁰). — Sed hoc, fateor, mirum mihi videtur, Andocidem ea locutione usum esse, qua de aperendis foribus, etiam obsignatis, nemo, quod sciam, uti solet, repudiasset eam, qua vulgo omnes utuntur. Nam Demosthenes quoque, duobus illis locis, quos Boeckhius ipse designavit, ἀνοίγειν τὴν θύραν dicit, quamquam fores obsignatae erant²¹). Dein dicitur quidem ἀφελεῖν τὸ σημεῖον, sigillum avellere; sed an καθελεῖν τὸ σημεῖον dici possit, equidem magnopere dubito; quippe nec de superiore loco detrahebantur ejusmodi sigilla, neque vero subvertebantur.

Mea autem de hoc apud Andocidem σημεῖον conjectura haec est: fuisse illud signum quoddam, quacunque demum forma, sed vexillo, ut puto, simi-

19) Cic. ad Attic. XIV. ep. 5.

20) Demosth. in Phaenipp. p. 1039. Ἀντὶ δὲ τοῦ τὰ σημεῖα εἶναι τῶν οἰκημάτων, ἀπαρσημηγνάμην, ἐλθὼν εἰς ἀγρὸν ἀνέωξε, καὶ τὰς κριθὰς ἐξῆσθόρησε. Ibid. p. 1041. παρσημηγνάμην τὰ οἰκήματα, τοῦ νόμου μοι δεδοκότος· οὗτος ἀνέωξε. καὶ τὸ μὲν ἂν εἶναι τὸ σημεῖον, ὁμολογεῖ· τὸ δὲ ἀνοῖξαι τὴν θύραν, οὐχ ὁμολογεῖ, ὥσπερ ἂν ἄλλον τινὸς ἕνεκα τὰ σημεῖα ἀφαιροῦντας, ἢ τοῦ τὰς θύρας ἀνοῖξαι.

le, quo sublato indicaretur, tempus jam esse, ut Senatores convenirent, detracto autem, cum omnes jam convenissent, et a praecone vocati, curiam introiissent, ii, qui sero venirent, aditu prohiberentur. In judiciis certe tamen morem obtinuisse, Aristophanes innuit, his versibus, in Vespis²¹⁾:

*ὅστις ἂν ἱμῶν
ὑστερος ἔλθῃ τοῦ σημείου, τὸ τριώβολον οὐ
κομίζεται.*

Ὡς ἔθους ὄντος, inquit Scholiastes, πρὸς σημείον τι ἐκκείμενον ἀθροίζεσθαι τοὺς δικαστάς. Et qui sero venirent, exclusos esse, ex his ejusdem fabulae versibus colligi potest, ubi Bdelycleon, praeconis personam gerens, haec ait²²⁾:

*Εἴ τις θύραισιν ἡλιαστῆς, εἰσίστω·
ὡς ἦνίκ' ἂν λέγῃσιν, οὐκ εἰσφρήσομεν.*

Itaque in Senatus quoque consessibus simile quid obtinuisse arbitror.

Sed, ut ad comitia revertar, in his quoque σημείου mentio fit ab Aristophane, apud quem in Thesmophoriazosis Euripides muliebrem concionem jam convenire intelligit e signo in Thesmophorio sublato²³⁾:

*Ἐκοπευθε ταχέως· ὡς τὸ τῆς ἐκκλησίας
σημεῖον ἐν τῷ Θεσμοφορίῳ φαίνεται.*

Hoc quoque signum sublatum esse puto, ut tempus conveniendi significaretur; id quod Suidas quoque confirmat²⁴⁾. "Ὅτε δὲ, inquit, ἐμελλε γίνεσθαι ἐκκλη-

21) Vers. 687. (689. Br.)

22) Vesp. v. 891. Br.

23) Thesmophor. v. 277. Br.

24) Suid. in σημείον.

σία, σημεῖον ἐτίθετο. οὕτως οὖν καὶ τῶν γυναικῶν
μελλουσῶν ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις ἐκκλησιάζειν, σημεῖον
ἐτίθη. Videtur itaque Aristophanes hoc loco, ut
alias saepissime, verae ecclesiae morem in ludicro
mulierum conventu expressisse.

DE
COMITIIS ATHENIENSIIUM
LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De rerum in comitiis tractatarum generibus.

Cum superiore libro agendorum comitiorum rationem et quasi formam externam descriperimus, nunc jam de rerum generibus, quae in iis tractata sint, et qualem potestatem populus in iis exercuerit, quam poterimus accuratissime exponendum est. Quamquam fieri vix potest, ut omnia certo definiantur, cum ne legum quidem praescriptiones certae et immutabiles hoc in genere fuisse videantur, sed variatum esse in Senatus populiue potestate negotiisque ab utrovis administrandis, pro rerum ac temporum varia conditione. In universum tamen illud statui debet, nullam fuisse rem, quae quidem aliquo modo ad summam rempublicam pertinere totiusque civitatis interesse videretur, cujus non summum arbitrium universo populo permissum fuerit, ita certe, ut, si non de omnibus ipse consulere et decerneret, id quod in tanta maximorum negotiorum multitudine ac varietate ne potuit quidem fieri, tamen aut ipse suam potestatem aliis permetteret ac mandaret¹⁾, aut, si quando opus esse videretur, sibi ipsi eam exercendam sumeret.

1) Huc pertinet, quod nonnunquam legimus Senatum a po-

Sed illarum rerum, quae ad summam rempublicam pertinent, tria genera ab Aristotele definiuntur: bellum, pax, foedera, societates; leges ferendae aut abrogandae; judicia exercenda de capite civium, i. e. de morte aut exilio, et de bonorum publicatione, denique de rationibus a magistratibus repetendis²). Sed sunt praeterea aliae quoque res, quae Athenis quidem non minus quam illae a populo in comitiis administrari solebant, velut tributorum et vectigalium imponendorum expendendarumque publicarum pecuniarum ratio, praemia civibus aut etiam peregrinis bene de republica meritis decernenda, quo pertinet etiam civitatis jus peregrinis impertiendum, festorum quoque nonnunquam et sacrorum publice celebrandorum arbitrium, denique multae res, quae subinde incidere solent, neque facile certis generibus nominibusque comprehendi possunt. In universum autem omnes res, quarum summum est penes universum populum arbitrium, ad quatuor genera redigi posse videntur: nam aut judicia exercentur a populo, aut leges feruntur, aut de bello paceque et commercii cum exteris civitatibus decernitur, aut interna reipublicae administratio procuratur.

Atque harum omnium rerum potestas aut tota erat penes universum populum, aut ex parte tantum, atque aut semper et ordine, aut nonnunquam tantum et extra ordinem a populo exercebatur. Nam

pulo *κέρσιον* alicujus rei factum esse. Demosth. de fals. leg. p. 389. aut Areopagum. Dem. de coron. p. 271. et quod Philocleon ait apud Aristophanem, Vesp. v. 588:

Ἐτι δ' ἡ βουλὴ καὶ δῆμος ὄγαν κερῖναι μέγα πρᾶγμα
ἀπορήσει

Ἐψηφισται τοῖς ἀδικουῦντας τοῖσι δικασταῖς παραδοῦναι.

2) Aristot. Polit. IV. 14.

judicia quidem ordinaria, non minus publica et capitalia, quam privata, nunquam non ab Heliasticis aliisque iudicibus ordinariis, sorte lectis, nunquam etiam ab Areopagitis Epheticisque haberi solebant; extraordinaria tantum a Senatu populoque. Legum ferendarum abrogandarumque ea erat ratio antiquitus descripta, quae minorem hujus rei potestatem universo populo, majorem Nomothetis a populo creatis permetteret; quamquam extremis temporibus saepissime discessum est ab hac ratione. De ceteris rebus non facile est definire, quomodo in singulis Senatus potestas a populi potestate discreta fuerit; illud tamen in universum affirmari posse videtur, majorum rerum omnium summum arbitrium penes populum solum fuisse, in minoribus tantummodo Senatus auctoritatem satis valuisse, neque populi suffragio opus fuisse, ut rata fierent Senatusconsulta³⁾.

Ceterum a Julio Polluce haec enumerantur rerum in comitiis tractari solitarum genera. In prima

3) Distinguit Ulpianus, ad Demosth. or. adv. Aristocrat. p. 417. inter ea Senatusconsulta, quae populi confirmatione egent, et ea, quibus illa non opus est: atque haec, inquit, erant *ἐπέτεια*; illa non item. *ὅσα μὲν οὖν ἴδια τῆς βουλῆς ψηφίσματα ἦν, ταῦτ' ἦν ἐπέτεια, καὶ συναγγεῖτο τῇ βουλῇ μετ' ἐνιαυτὸν πανομένῃ. ὅσα δὲ ἀπὸ τῆς βουλῆς ἔδει πρὸς τὸν δῆμον πεμφθῆναι, καὶ τὸ κῆρος παρ' αὐτοῦ λαβεῖν, ταῦτα οὐκ ἦν ἐπέτεια.* Sed ex ipso orationis contextu apparet, vanam esse hanc distinctionem, atque omnia omnino Senatusconsulta, etiam ea, quae proprie erant Probuleumata, minimum annua fuisse, nisi si populus in comitiis aliquid contrarii scivisset. Tunc enim statim irrita fuisse Senatusconsulta, sua quisque sponte intelligit. Exstant tamen hodieque Senatusconsulta, quae supra annum tempus valere debuisse, et ex ipso eorum argumento evinci videtur, et ex eo, quod lapidibus inscripta sunt. vid. Biagi de Decret. Athen. cap. XX.

cujusque Prytaniae ecclesia, quae *κνρία* dicebatur⁴⁾, *ἐπιχειροτορία* instituebatur magistratum, quibus, si male fungi munere suo viderentur, honor abrogabatur; extraordinariorum criminum delationes, *εἰσαγγελίαι*, ad populum deferebantur; bonorum publicatorum tabulae recitabantur; hereditates a civibus captae populo renuntiabantur. In secunda ecclesia concio dabatur iis, qui, supplici ramo proposito, de privatis aut publicis rebus dicendi veniam poscebant. In tertia exterarum civitatum caduceatores et legati ad populum producebantur. In quarta denique de aliis rebus sacris publicisque tractabatur⁵⁾.

Sed quod in quibusdam civitatibus, quae aristocratico magis quam populari imperio utebantur, velut apud Lacedaemonios, cautum fuisse accepimus⁶⁾, ut omnis populi in comitiis potestas in confirmandis suffragio suo aut rejiciendis Senatusconsultis versaretur, neque liceret cuiquam e populo sententiam proponere Senatus auctoritati contrariam: id multo aliter Athenis fuisse jam supra vidimus. Ne tamen nimis libera esset et effrenata potestas demagogorum seditiosorumque hominum eloquentia in concionibus dominantium, duo erant remedia a Solone sapientissime excogitata: alterum, ne quod Psephisma a quoquam ad populum ferretur, nisi comprobatum antea a Proedris Nomophylacibusque, suggestui assidentibus⁷⁾; alterum autem, ut, qui legem inutilem aut perniciosam tulisset, male rogatae legis, *παρανόμων*, accusari posset a quo-

4) Vid. supr. Lib. I. cap. 1.

5) Iul. Pollux VIII. 95. cf. Harpocrat. v. *κνρία ἐκκλησία*.

6) Plutarch. Lycurg. c. 6.

7) V. supr. Lib. I. cap. XI.

libet cive, condemnatoque latore, lex quoque, quam tulisset, irrita esset. Atque de hac quidem actione, s. γραφῆ παρανόμων, pauca praemonenda videntur, antequam ad reliqua singulatim exponenda accedamus.

CAPUT II.

De actione legum male rogatarum.

Γραφῆ παρανόμων.

Primum igitur, si quis in Psephismate ad populum lato sibi videbatur aliquid animadvertisse, quod veteribus legibus contrarium aut bono publico alienum esset, aut aliquo nomine juste reprehendi posset, licebat ei surgere, et male rogatae legis postulaturum se esse latorem coram populo profiteri et jure jurando interposito adfirmare. Vocatur autem illud jusjurandum ὑπωμοσία, quod vocabulum proprie designat jusjurandum quodlibet, quo rei alicujus dilatio et comperendinatio petitur. Ita in judiciis, si quis dilatoria exceptione utitur, jusjurandum, quo adigitur, ὑπωμοσία, dicitur. Τὸ ὑπερετίθεσθαι, inquit Harpocratio, δίκην, προφάσει χρώμενον ἀποδημία, ἢ νόσῳ, ἢ τινι τῶν παραπλησίων μετ' ὄρκου, οὕτως ἐλέγετο· καὶ τὸ ποιεῖν τοῦτο ὑπόμνησθαι, ὡς ἐκ τε ἄλλων δῆλον, καὶ ἐκ τοῦ Δημοσθένους κατ' Ὀλυμπιοδώρου λόγου¹⁾. Itaque cum in comitiis quoque, qui sese juraret latorem legis reum esse factu-

1) Harpocr. s. v. ὑπωμοσία. cf. ib. Vales. p. 192. Demosthenis locus, quem designat Harp., est: in Olympiod. p. 1174. Ceterum optime de variis ὑπωμοσίας generibus egit Hudtwalcker de Diaeteticis. p. 91 — 97.

rum, dilationem interponeret, quo minus perferri lex eo tempore posset, mirum non est, etiam hujusmodi jusjurandum *ὑπομοσίαν*, ipsum autem, qui intercederet, *ὑπωμόσασθαι* dictum esse²⁾. Hanc *ὑπομοσίαν* Julius Pollux explicat hoc modo: *Ἐπιμοσία δὲ ἐστίν, ὅταν τις ἢ ψήφισμα ἢ νόμον γράφοντα γράψῃται ὡς ἀνεπιτήδειον: et alio loco: Παρανόμων δὲ (ἢν γραφῇ), εἰ τις ψήφισμα γράφῃ ἢ νόμον παράνομον. ὑπομοσάμενος γάρ τις τὸ γραφέν, οὗ ἢ κατηγορία ὑπομοσία ἐλαλεῖτο, διήλεγθεν ὅτι ἐστὶ παράνομον, ἢ ἄδικον, ἢ ἀσύμφορον³⁾. Non equidem negaverim, verum esse, quod Pollux dicit, ipsam illam actionem *ὑπομοσίαν* appellatam esse; sed proprie tamen *ὑπομοσία* nil aliud est, nisi jusjurandum, quo quis actionem legis male rogatae instituturum sese denuntiat. Atque hoc jusjurandum in ipsa ecclesia coram populo datum esse, Xenophonteus locus probare videtur,*

2) Ita rectissime hanc vocabuli significationem explicavit Matthiae, de Indic. Athen. P. 2. p. 265.; cf. Luzac. l. l. p. 119. neque audiendus est Lexici Rhetorici auctor in Bekkeri Anecd. I. p. 313. *Ἐπιμοσία: ὁπόταν τις νόμον ἢ ἄλλον εἰσηγηθέντα γράψῃται παράνομον, ἢ αὐτὸς ὁ εἰσηγησάμενος κατηγορῆσθαι οὐκ ἐξομῶσθαι παραλελογισθαι. ὑπομοσία δὲ ἐκλήθη, ὅτι ὁμνύντες οἱ εἰσηγησάμενοι, μήτε ἐπ' ἀργυρίῳ τὸν νόμον θέσθαι μήτε κατὰ χάριν, ἀπελύοντο. Desistere quidem latorem potuisse a rogatione, supra docuimus e Plutarch. Aristid. c. 3. sed hanc *ὑπομοσίαν* vocatam esse, neque docet nos quisquam praeter hunc nostrum Grammaticum, neque credibile esse videtur. Illud autem plane ridiculum, quod dicit, reum, qui juraret, se neque pretio neque gratia impulsam legem rogasse, absolutum esse. Tunc sane nemo unquam damnatus esset.*

3) Pollux. VIII. s. 56 et 44. Hesychius Tom. I. p. 332. *ἀνθυπόμνησθαι* cum *ὑπόμνησθαι* confundit: *Ἀνθυπόμνησθαι, τὸ ἀναβάλλεσθαι δίκην ἢ χειροτονίαν μεθ' ὄρκου. Quod χειροτονίαν memorat, referendum est sine dubio ad nostram ὑπομοσίας genus.*

e narratione de notissimo illo decem praetorum iudicio. Sententiam dixerat Euryptolemus, ut de singulis reis seorsim suffragia ferrentur, secundum Cannoni Psephisma, non de omnibus una, quemadmodum Senatus censuerat. Τούτων δὲ διαχειροτουμένων, τὸ μὲν πρῶτον ἔκριναν τὴν Εὐρυπτολέμου ὑπομοσαμένον δὲ Μενεκλέους, καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης, ἔκριναν τὴν τῆς βουλῆς⁴⁾). Haec ita narrantur a Xenophonte, ut eodem die et in iisdem comitiis omnia acta esse videantur. Intercesserat quidem Socrates, qui eo die Epistatae munere fungebatur, quo minus de omnibus una suffragium ferretur, negaveratque, se populum in suffragium missurum esse; sed huic διαχειροτονία de Euryptolemi sententia et de Senatusconsulto, cui obrogabat Euryptolemus, aut non putavit intercedendum esse, aut non audita est ejus intercessio, quod in tam seditiosa concione non magnopere mirum videri potest. Ipsum autem iudicium, quo condemnati sunt decem praetores, postridie ejus diei peractum esse videtur, cum Socrates munere defunctus esset⁵⁾. — Ceterum aliud exemplum γραφῆς παρανό-

4) Xenoph. Hellen. I. c. 7. §. 38.

5) Xenophon quidem tempus non definit. Καὶ μετὰ ταῦτα, inquit, κατεψηφίσαντο τῶν στρατηγῶν. Sed auctor Achiochi cap. 12. diserte narrat: τῇ ὑστεραίᾳ Προέδρους ἐγκαθέτους ἔφέντες, κατεχειροτόνησαν τῶν ἀνδρῶν ἄκριτον θάνατον. Qui sint isti Proedri ἐγκαθέτοι, docet Luzac. Disq. de Epist. ac Proedr. §. 15. — Omnem autem hujus rei ordinem hunc fuisse puto: Meneclis ὑπομοσία eo tantum spectavit, ut iudicium ex Euryptolemi lege haberi eo die nequiret. Res in iudicium vocanda erat, Euryptolemus παρανόμων accusandus. Ibi si condemnatus esset, tum demum irrita fuisset ejus lex, aliamque rogari aut Senatusconsultum illud iterum ad populum ferri licuisset. Sed legitimus hic ordo non observatus est in hac causa; nulla fit iudicii παρανόμων mentio, sed iterum

ρων in comitiis denuntiatae apud Xenophontem exstat in eadem illa narratione. Nam cum Callixenus e Senatus auctoritate populum rogasset, vellet juberetque, ut de praetoribus una suffragium ferretur, et ut hi, si condemnati forent, undecimviris ad supplicium traderentur, surrexerunt Euryptolemus aliique, et male rogatae legis actionem Callixeno denuntiarunt. Τὸν δὲ Καλλιξενὸν προσεκαίεσαντο (leg. προσεκαίεσαντο) παράνομα φάσκοντες ξυγγεγραφέναι, Εὐρυπτόλεμὸς τε ὁ Πεισιάννακτος κ. τ. λ.⁶⁾. Sed seditiosis populi clamoribus coacti sunt ab incepto desistere, neque ad ipsam ὑπωμοσίαν admissi: ἐπεθορύβησε πάλιν ὁ ὄχλος, καὶ ἠναγκάσθησαν ἀφιέναι τὰς κλήσεις. — Denique apud Aristophanem⁷⁾ haec sunt Aesculapii verba, Neoclini oculos oblinentis:

Ἐνταῦθα νῦν κάθῃσο καταπεπλασμένος,

Ἴν' ἐπομνύμενον παύσω σε τῆς ἐκκλησίας.

Quid sit illud ἐπόμνυσθαι, obscurum est. Nonnulli pro simplici ὀμνυσθαι dictum accipiunt, ut haec sit sententia: faciam, ne comitiis interesse et in iis dejerare possis. Sed quid tandem dejerare? Fraudibus et perjuriis rempublicam turbare, inquit Duckerus. At simplici verbo ἐπόμνυσθαι non inest haec vis. Spanhemius in hunc modum explicat: Efficiam, ne in concionem postea venire, neque, si dejeres, te morbo impediri, quo minus intersis concionibus,

populus de Euryptolemi lege et de Senatusconsulto in suffragium mittitur, quod quin legibus omnibus contrarium fuerit, dubitari non potest. Itaque hanc quoque iteratam διαχειροτονίαν aut invito Socrate, aut, quod verius videtur, postero die, cum ille munere abiisset, factam esse patet.

6) Hellen. 1. 7. §. 12. 13. — De κλήσει et προσκαίεσθαι vid. Valckenar. ad Ammon. p. 127. Matthiae de Iudic. Ath. P. 2. p. 257.

7) Plut. v. 725.

pro perjuro haberi possis. Sed haec sententia quoniam modo ex Aristophanis verbis elici possit, equidem me non assequi fateor. Duo Scholiastae ea proferunt, ex quibus intelligas, eos ἐπόμνυσθαι et ὑπόμνυσθαι, ἐπωμοσίαν et ὑπωμοσίαν permutasse³). Equidem illud ἐπομνύμενον probabiliter explicari posse despero, et proinde cum Girardo, Brunckio aliisque versum ita legendum esse puto:

"Ἴν' ὑπομνύμενον παύσω σε τῆς ἐκκλησίας.

Sensus autem hic erit: cum Neoclydes nobilis esset eo tempore sycophanta, qui persaepe illa intercedendi per ὑπωμοσίαν licentia malitiose et calumniose abuteretur, oculos ei acidis unguentis oblevit

3) Schol. 1. Ἀντὶ τοῦ ἐκκαλούμενον. ἐπωμοσία δὲ ἐστίν, ἣν ἐπιδίδωσιν ὁ βουλούμενος ἀντειπεῖν ψηφίσματι εἰσφερομένῳ. ἐκκαλοῦνται δὲ εἰς τὸ δικαστήριον πολλάκις. (Illud ἐκκαλεῖσθαι dictum puto ab hoc Grammatico pro eo, quod debet: προσκαλεῖσθαι). Σαλούστιον δὲ φησιν, ὡς μέλλοντες εἰς τινὰ δημοτικὴν ἀποστέλλεσθαι χρεῖαν παρὰ τοῦ δήμου, πολλάκις ἐπωμνύοντο μὴ δύνασθαι αὐτὸ ποιεῖν, ἵνα συκοφαντῶσιν οἴκου μένοντες. — Mirum, si hoc dixit Salustius, cum ἐξωμοσία haec sit, non ἐπωμοσία. Ideoque etiam recentiorum quorundam interpretatio non potest probari: ut mea opera desinas interesse concioni, possisque eam ejurare. Ejusmodi quoque ejuratio, cujus tamen exempla desidero, dicenda foret ἐξωμοσία. — Schol. 2. Ἐπωμοσία ἐστὶν ἀπόδοσις αἰτίας, δι' ἣν οὐχ ἕπαντᾶ τις πρὸς τὴν δίκην. Ἵπερίδης· καὶ ἐμοὶ μὲν συμβάσῃς ἀρῶστίαις, καὶ ὑπομοσθεύσεως ταύτης τῆς γραφῆς, ἀνεβλήθη ὁ ἀγών. Reliqua non opus est adscribere. Apparet autem, maxime ex Hyperidis loco, quem affert, hunc quoque Scholiasten ὑπόμν. et ἐπόμνυσθαι confundisse, quamquam illud ὑπωμοσίας genus, quod indicatur ab eo, ad nostrum locum nihil pertinet. — Tertius Scholiastes meras nugae habet, et ecclesiam cum judicio permutat, de qua permutatione, pervulgatissima apud hosce recentiores Graeculos, supra me dicere memini. Ex eadem permutatione etiam secundi Scholiastae explicationem fluxisse, vix opus est monere.

Aesculapius, φιλόπολις δαίμων καὶ σοφός, ut propter lippitudinem nequiret in posterum interesse comitiis et illa ὑπωμοσία uti. — Ceterum, cum γραφὴν παρενόμων praecedere soleret haec ὑπωμοσία, inde factum est, ut perinde sit nonnunquam, ὑπομύσασθαι scribas, an γραφὴν παρενόμων γράψασθαι. Ita Pseudo-Plutarchus⁹⁾ de Demosthene scribit: Πρώτος δὲ ἔγραψε αὐτὸν στεφανωθῆναι χρυσῶ στεφάνῳ Ἀριστόνικος Νικοφάνους Ἀναγνώσιος, ὑπομύσαστο δὲ Διώνδας. Sed idem alio loco¹⁰⁾ de simili re ita loquitur: "Ἐγραψε (ὁ Ὑπερίδης) καὶ Δημοσθένους τιμὰς· καὶ τοῦ ψηφίσματος ὑπὸ Διώνδα παρενόμων γραφέντος, ἀπέφυγε. Ideoque recte Julius Pollux docere videtur, ipsam legis male rogatae actionem ὑπωμοσίαν dictam esse¹¹⁾.

Atque haec illius actionis instituendae ratio, ut in ipsis comitiis; aut ante ferendum aut post latum suffragium ὑπωμοσία interponeretur¹²⁾, usitatissima fuisse videtur, neque tamen una. Nam dubitari non potest, quin etiam ante comitorum diem Senatus consulta ad populum ferenda, quae cum programma aliquot ante diebus promulgata videntur, accusari potuerint¹³⁾; neque minus etiam post co-

9) Vitt. X. Oratt. in Demosth. Tom. II. p. 848. c.

10) In Hyperid. ib. p. 848. E. De historia cf. Demosth. de coron. p. 302.

11) VIII. 44. Hōc sensu vocem accipiendam putaverim ap. Demosth. de Coron. p. 260. *καταβαλόντα ἴψιν τὸν νόμον ἐν ὑπωμοσίᾳ*. quamquam is locus aliter explicari potest et solet.

12) Ante suffragium ferendum. Xenoph. Hellen. I. 7. §. 12.: post suffragium latum. Ib. §. 58. Atque prior illa ὑπωμοσία eo valebat, ut *διαχωροτοσίαν* peragi prohiberet; haec autem posterior, ut comprobatum a populo Psephisma ratum (*κέρσιον*) fieri non posset, donec res in iudicio peracta esset. Pollux VIII. 56. *Καὶ οὐκ ἦν μετὰ τὴν ὑπωμοσίαν τὸ γραφέν, πρὶν κριθῆναι κέρσιον*.

13) Certe in Aeschinis oratione adversus Ctesiphontem et

mitia, ubi jam confirmata erant populi suffragiis. Atque haec ratio tum maxime locum habuisse videtur, si quod Psephisma sine Senatus auctoritate ad populum latum erat¹⁴⁾; quoniam ejusmodi Psephismata ἀπροβούλευτα non promulgari potuerant a Prytanibus ante comitia.

Jam si quis aut in comitiis per ὑπωμοσίαν se παρανόμον γραφήν instituturum professus erat, aut ante comitia promulgatum Probuleuma, aut post comitia comprobatum a populo Psephisma in judicio impugnare constituerat, in jus vocandus erat lator, ad eundem Archon, aut Eponymus aut Thesmotheta¹⁵⁾, nomenque latoris deferendum et actio postulanda. Dein eodem modo, qui in aliis judiciis publicis solennis erat, res peragi solebat per ἀντωμοσίαν¹⁶⁾, ἀνάκρισιν, κατηγορίαν, ἀπολογίαν, et quae praeterea erant in judiciis fieri solita, quae, cum ex

in Demosthenis orat. adversus Aristocratem nihil inest, ex quo quis conjiciat, Ctesiphontis Aristocratisque leges latae jam fuisse ad populum.

14) Eiusmodi est Androtionis lex, quam accusat Demosthenes. Hanc jam perlatam fuisse in comitiis, indicant haec ipsius orationis verba, p. 594. Ταῦτ' ἐπήρειτο, φησὶν, ὁ Ἐπιστάτης. διεχειροτόνησεν ὁ δῆμος. ἔδοξεν. — κατὰ τὸν νόμον ἦν τὰ γινόμενα. — cf. Plutarch. Vitt. X. Oratt. in Lysia Tom. II. p. 835. F.

15) Vid. Petit. p. 185. Wolf. Prolegg. ad Demosth. Lept. p. CXXXIX. not. 143. Vocationem in jus, τὴν κλήσιν vel πρόσκλησιν, priorem fuisse, quam nominis delationem et actionis postulationem, et in hac παρανόμων causa patet e Xenoph. l. l. §. 12. et in aliis causis ex Aristophan. Vesp. 1397. 1408. Nub. 1225. 1280. Av. 1046. Neque opus erat ad πρόσκλησιν magistratus auctoritate, quod vult Matthiae, de Iudic. Ath. P. 2. p. 257.

16) Hanc, quae in ceteris judiciis ἀντωμοσία dicebatur, in παρανόμον judicio ὑπωμοσίαν dictam esse putat Hudtwalcker, de Diaetētis, p. 96. sine causa.

aliis libris nullo negotio cognosci possint¹⁷⁾), hic referre supersedemus. Iudices erant Heliastae; eratque haec causa ex iis, in quibus permessa erat accusatori poenae aestimatio, reus contra aliam sibi ipse poenam aestimare poterat, iudices autem, utram vellent, eligebant; cujusmodi iudicia ab Atheniensibus dicebantur ἀγῶνες τιμητοί. Igitur facillime intelligitur, varias fuisse condemnatorum 'poenas, prout aut gravius aut levius deliquissent, mitiorem aut acerbiorum adversarium nacti essent¹⁸⁾. Plerumque multa irrogabatur; nonnunquam etiam extremum supplicium. Atque ne impune liceret per calumniam et fraudem eiusmodi actionem sine gravi causa intendere, accusator, qui causa ceciderat, neque quintam saltem suffragiorum partem tulerat, mille drachmis mulctabatur, afficiebaturque eo ἀτιμίας genere, ut ei in posterum non liceret accusare; id quod in aliis quoque iudiciis publicis moris erat. Neque ei, qui institutam παρανόμων actionem non exsecutus erat, id impune fuisse videtur¹⁹⁾.

Solent autem hae Psephismatum accusationes in duobus potissimum locis versari, altero ab ipsorum argumento, altero a ferendi ratione repetito²⁰⁾. Atque

17) Imprimis e Matthiae egregio opusculo de Iud. Ath. P. 2. p. 256. sqq. cf. Wolf. l. l. p. CXXXVII.

18) Exemplorum copiam v. ap. Boeckh. de Oecon. Ath. I. p. 411.

19) cf. Hudtwalcker, de Diaetet. p. 159. sqq.

20) Possit forsitan aliquis suspicari, etiam tertium mihi numerandum fuisse locum, de latoris persona, cum videat, in oratione adv. Androt. etiam eo nomine impugnari adversarium, quod pudicitiam parum honeste habuerit, neque liceat ei hanc ob causam rogationes ad populum ferre. Sed mihi verum illud esse videtur, quod ab Androtione objici ait orator, hoc crimen ad γραφήν παρανόμων proprie non

ad priorem locum hoc primum pertinet, si quid erat in Psephismate rogatum, quod per leges fieri non liceret. Hoc enim cautum erat a Solone: *Ψήφισμα δὲ μηδὲν, μήτε βουλῆς μήτε δήμου, νόμου κυριώτερον εἶναι*²¹). Legem hanc laudat Demosthenes in oratione adversus Aristocratem, cujus orationis magna pars in hoc loco versatur; neque minus in Androtionia Demosthenes et in Ctesiphontea Aeschines id potissimum agunt, ut demonstrent, legibus contrarium esse, quod Androtion atque Ctesiphon rogarint. — Dein illud quoque huc referendum est, si quis in Psephismate mendacia scripserat, falsisque rationibus usus erat, ut rogationem suam populo commendaret; quo nomine Ctesiphontem incusat Aeschines, mentitum eum esse dicens, cum scriberet, dignum esse Demosthenem coronae honore propter insignia in rempublicam merita. Pessime enim hunc semper de civitate meritum esse contendit, condemnarique oportere Ctesiphontem, qui legem illam migrarit: *Μηδένα ψευδῆ γράφειν ἐν τοῖς δημοσίοις ψηφίσμασι*²²). Simili criminatione Demosthenes utitur adversus Aristocratem, cum Charidemum indignum eo honore esse arguit, quem ei haberi jusserat ille, ementitaque omnia quae de ejus in civitatem studio ac voluntate jactaverat.

pertinere, sed persequendum fuisse in alio judicio per *ἐπαγγελίαν*. V. p. 600. sq. idque ex iis ipsis verisimile fit, quae orator reponit.

21) Demosth. adv. Aristocrat. p. 649. — Ita ut scripsi, legitur in Reiskiana editione; in prioribus: *μήτε νόμον*. de qua lectione disputari nunc non opus est. — Ceterum etiam si qua rogatio aliis Psephismatibus ratis adhuc et *κυρίοις* contraria erant, *παράνομων* accusari poterat lator, quod colligi potest ex orat. de Halones. p. 82. 83.

22) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 439.

Denique ex hoc genere illud quoque est, si qua rogatio reipublicae commodis atque utilitatibus contraria erat, quo nomine Androtion et Aristocrates accusantur a Demosthene, et Timocrates quoque et Leptines, quamquam horum duorum accusationes non plane sunt ejus generis, de quo nunc agimus²³⁾.

Ad alterum autem locum, qui est de rogandi ferendique ratione, hoc unum pertinet, si quis, ejusmodi Psephisma, quod a Senatu ante examinari et comprobari oporteret, sine Senatus auctoritate ad populum tulerat; non enim in omnibus id opus fuisse, jam supra a nobis demonstratum est²⁴⁾. Atque hoc in loco magna pars orationis adversus Androtionem versatur, eoque nomine Phanostratus accusavit Aristogitonem, qui sine Senatus auctoritate extremum supplicium Hierocli irrogaverat²⁵⁾, et Archinus Thrasybulum, qui, cum civitatem Lysiae oratori peteret, Senatum consulere neglexerat²⁶⁾.

Ex his jam satis intelligi potest, quam late patuerit illud accusationum genus, quantumque in eo fuerit momenti ad universam reipublicae administrationem. Nam cum nihil ad populum ferri scisciue in comitiis posset, quod non impediri hac ratione aut differri liceret, paratum erat et bonis civibus contra demagogorum furores et plebis temeritatem remedium, et malis perditisque homini-

23) Vix enim opus est, lectorem moneri, nos hoc loco de iis tantum actionibus loqui voluisse, quae contra Psephismata, non contra *νόμους* instituebantur.

24) Lib. I. cap. 9.

25) V. Liban. in argum. orat. I. adv. Aristogit. p. 767. 768.

26) Plut. Vitt. X. Oratt. in Lysia. Tom. II. p. 835. F.

bus calumniandi et turbandi subsidium. Sed proximis post Solonem temporibus, vigente adhuc antiqua illa et salutari civitatis disciplina, cum neque in comitiis neque in judiciis egenae et levis imperitaeque multitudinis temeritas praevaleret, et rarius opus erat ejusmodi delictorum accusatione, et severius iustusque in judicio de iis cognoscebatur, et minor erat per fraudem malitiamque nocendi facultas. Post autem, corruptis paullatim illius sapientissimi viri institutis, cum pretio proposito et ad comitia frequentanda et ad judicandi officium suscipiendum egentissimus quisque maxime alliceretur, e publico civitatis consilio prudentia, e judiciis severitas atque religio magisque abire coepissent, apud rudes imperitosque homines, quales erant plerique Heliastae et Ecclesiastae, regnarent oratores seditiosi et venales, sui que quam publici boni studiosiores; tunc immensum in modum crevit istarum accusationum numerus, adeo, ut essent, qui plus septagies *παρὰ νόμον* iudicium subiissent, et memorabile atque unicum praedicaretur Cephali exemplum, qui, cum plurimum in republica versatus esset, multaque Psephismata rogasset, nunquam erat eo nomine in iudicium a quoquam vocatus²⁷⁾. Accidit autem id quod in tali civitate accidere necesse erat, ut illud ipsum, quod institutum erat a legislatore et adhibebatur a bonis viris ad reprimendos eludendosque perditorum hominum conatus, haud rarius ab improbis in bonorum malum atque perniciem converteretur²⁸⁾. Ita quod aequabiliter temperatae libertati praesidium Solon esse voluerat, post mutatum in deterius reipublicae

27) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 583.

28) cf. or. in Theocrin. p. 1332. 1335.

statum, augendae democraticae licentiae inserviebat. Non igitur mirum, Senatum illum quadringentorum, qui ad belli Peloponnesiaci finem laboranti immodica libertate reipublicae necessariam medicinam adhibere conabatur, nihil antiquius habuisse, quam ut has *παράνομων γραφάς* tolleret²⁹⁾; quod exemplum imitati sunt, qui post paullo successerunt, triginta tyranni, ceteroquin illorum dissimillimi³⁰⁾.

C A P U T III.

De criminum extraordinariorum delatione, εἰσαγγελία, ad Senatum aut populum.

Ex quatuor rerum generibus, quae a populo in comitiis tractari solita esse supra diximus, primum nunc agendum videtur de judiciis. Erat autem, id quod notissimum est et a nobis jam ante commemoratum, judiciorum ratio ita a Solone descripta, ut ordinaria causarum tam publicarum quam privatarum cognitio aut Heliasticis iudicibus aut Areopagitis Epheticque permitteretur; populus autem in comitiis non nisi extra ordinem de gravissimis criminibus publicis iudicaret aut quomodo iudicia exercenda essent, juberet. Erant enim publica quaedam crimina extraordinaria, quae ad Senatum populumve deferri oporteret, aut saltem liceret, quo aut ab ipsis rei iudicarentur, aut ad Heliasticum iudicium rejicerentur. Horum ratio quo melius perspici possit, breviter disputandum videtur de

29) Thucyd. VIII. c. 67.

30) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 58.

publicis delictis publicisque judiciis in universum; quae disputatio non id quidem assequi poterit, ut omnes hujus rei difficultates expediat, quippe quod neque hujus loci sit, neque mearum virium. Existunt enim illae non paucae neque parvae, ubi quaeras, quid secuti Athenienses quave ratione ducti, aliud delictum alio modo persequendum statuerint, ac simillimorum saepe aut unius criminis diversas actiones esse voluerint. Neque certam ac stabilem rationem eos in omnibus secutos esse apparet. Multa ad reipublicae suae formam, ad civium mores vitamque privatam et publicam accommodarunt, multa eo consilio instituerunt, ut commoditati et rationibus eorum, qui reum aliquem facere vellent, consuleretur, et facilior iis fieret minusque molesta et periculosa criminum ulciscendorum facultas¹⁾. Atque hic illud imprimis tenendum est, eas, quae a nobis hodie dici solent actiones fiscales et inquisitorias, veteribus Atheniensibus et Romanis quoque fere nullas fuisse²⁾. Quare

1) Cf. Demosth. adv. Androt. p. 601. *Δεῖν δ' ὤστω (ὁ Σόλων) μηδένα ἀποστερεῖσθαι τοῦ δίκης τυχεῖν, ὡς ἕκαστος δύναται. πῶς οὖν ἔσται τοῦτο; ἐὰν πολλὰς ὁδοὺς δῶ διὰ τῶν νόμων ἐπὶ τοὺς ἡδίκηκότας.* Atque id statim variarum actionum de furto et de impietate exemplis confirmat. Deinde addit: *περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὸν αὐτὸν τρόπον σχεδόν.*

2) Fere nullas, dixi; nam non desunt exempla delationum et inquisitionum a publicis personis aut ex officio aut populi jussu factarum. Ita v. c. in eos, qui suffragii jus temere usurpassent, inquirebatur a Lexiarchis; v. lib. I. c. 6. qui in Senatu aut comitiis seditiosos et turbulentos se gessissent, a Proedris aut mulctabantur, aut ad Senatum populumque deferebantur v. ib. c. 10. Nonnunquam a populo creabantur inquisitores, *ζητηταί*. v. Andocid. de Myster. p. 3. aut Areopagitis mandabantur inquisitiones. v. Dinarch. in Demosth. p. 90. l. 19. Steph. ib. 97. 26. aut ab ipsis sua sponte insti-

quae apud nos sunt judicia criminalia, longe diversa erant apud illos. Nam plerumque reum in iudicium vocabat privatus, cui liberum erat, e pluribus actionibus, (et erant in plerisque causis plures,) quam intendere vellet, eligendi. Probationes illi et testimonia procuranda erant, et si causa cecidisset, neque quintam saltem suffragiorum partem tulisset, multabatur. — Tamen operae pretium est, explorare generalem aliquam in delictorum et causarum generibus describendis rationem, quae, etsi non verbis expressa, tamen tacite quodammodo et obscure legislatorum veterum mentibus obversata esse videatur.

Publica igitur delicta generatim habentur ea, quibus non privatus aliquis sed respublica ipsa laesa esse videtur, aut in quibus, etiamsi privatus aliquis laesus sit, tamen non id tantopere spectatur, quatenus in illum privatum, sed quatenus in leges ipsas et in universorum civium jus et libertatem peccatum sit. In ipsam autem rempublicam peccari potest multis modis. Nam si quis sacra religionesque violarit et profanarit, aut officium, quod reipublicae praestare debebat, deseruerit, aut hostiliter in rempublicam animatus, ejus commoda immi-nerit hostibusve prodiderit, aut damnum reipublicae intulerit, aut civitatis jura temere sibi usurpaverit, aut ad reipublicae administrationem, qua leges ei interdixerant, accesserit, aut in administranda re publica leges migraverit, aut Senatum, conciones, judicia corruerit, aut denique malis et inhonestis moribus reipublicae dedecus et infamiam

trebantur. ib. 96. 28. — De Romanis vid. I. A. Bachii *Divus Trajanus s. Commentarius de Legibus Trajani*, p. 77. 59.

attulerit; haec omnia delicta dici possunt non contra privatum aliquem, sed contra ipsam rempublicam commissa esse. Publica igitur habentur haec et similia crimina: Ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, λειποστρατίου, λειποταξίου, ἀστρατείας, λειποναντίου, ἀναυμαχίου, τοῦ θίψαι τὴν ἀσπίδα, προδοσίας, παραπροσεβείας, ἀγραφίου, ξενίας; δωροξενίας, παρανόμων; δεκασμοῦ, δώρων, ἀργίας, ἐταιρήσεως aliaque plura; non enim omnia certis et propriis nominibus comprehendī et designari possunt³⁾.

Sed ex iis quoque delictis, quibus proprie non ipsa respublica, sed privatus aliquis laeditur, multa pro publicis habentur, quoniam privatorum saepe laesiones ad rempublicam aliquo modo pertinere possunt. Ita, verbi causa, qui alienam uxorem corrumpit, is proprie quidem injuriam facit ei, cujus ea est uxor; sed quoniam nihil magis interesse reipublicae debet, quam ut matrimonii sanctitas incorrupta et inviolata maneat, neque perturbentur familiarum jura et proles civium incerta fiat, quod si fit, omnem rempublicam turbari et labefactari necesse est; ideo et Solon apud Athenienses, et Augustus apud Romanos adulterii crimen publicum habendum esse duxerunt, et publice persequendum. Item injuriae proprie cum tantum laedunt, cum inferuntur; itaque privatae injuriarum actiones dantur, αἰκίας et κακηγορίας. Sed quia, qui atrocem injuriam alteri infert, verberibus puta, quam realem hodie injuriam dicere solent, non illius solum corpori malum dat, sed communem libertatem et civilem dignitatem laedit atque imminuit, (est enim in quovis liberae reipublicae statu civi pars quaedam summae majestatis), ideo delictum illud, quo haec laeduntur,

3) v. Jul. Pollux. VIII. 40 — 54.

ad omnes cives, cum quibus aequum illi est jus, aequa libertas et quasi majestas, pertinere videtur, daturque ejus actio publica, ὕβρεως γραφή⁴⁾). Multo magis autem homicidia, veneficia, vulnera cum occidendi consilio inflicta, incendia publicorum delictorum loco censenda esse, sua quisque sponte intelligit. Sed etiam furti crimine non solum privati damnum inferitur, sed publica securitas laeditur, quamobrem furti quoque actio datur publica. Porro qui calumniose in alterius accusatione versatur, qui falsos κλητῆρας, i. e. testes in jus vocationis, libello suo inscribit, qui alterius nomen falso inter aerarios refert, is, cum judiciorum rationem perturbet atque corrumpat, et publicarum tabularum auctoritatem elevet atque incertam reddat, non minus in ipsam rempublicam quam in adversarium suum peccat; ideoque haec quoque delicta publice persequenda sunt. Denique malae parentum, epiclerorum et pupillorum tractationis publicae actiones institutae sunt⁵⁾, quoniam consentaneum est, ab eo, qui contra parentes suos graviter delinquat, cum pietatem et humanitatem ipsam laedat, publice poenas repeti; eorum autem, qui se ipsi contra injurias et fraudes defendere non possunt, mulierum et minorum, publicae curam geri, aequum est et necessarium. — Atque haec nunc quidem sufficiant; omnia enim enumerare longum est. Sunt autem eorum, quae enumeravi delictorum, quorum publicae actiones sunt, haec in foro Attico nomina: Μοιχεία, ὕβρις, φόνος,

4) De actionibus ὕβρεως, αἰκίας et κληρονομίας v. Herald. Observ. et Emend. c. 48. (in Eu. Ottonis Thesouro T. R. Tom. II. p. 1378) et ejusd. Animadv. in Salmas. Observ. ad I. A. et R. Lib. II. c. 9 — 13. cf. III. c. 5. §. 15. 16. 17.

5) Vid. Herald. Animadv. in Salmasium. Lib. III. c. 14. 15. et Lib. VII. cap. 25.

φάρμακα, τραῦμα ἐκ προνοίας, πυρκαϊά, κλοπή, σκυφαντία, ψευδοκλητεία, ψευδεγγραφή, κάκωσις γονέων, ἐπικλήρων, ὄρφανῶν⁶).

Omnes autem publicae actiones haec habent communia, quod a quovis cive, praeter ἀτίμους, intendi possunt, non solum ab iis, qui proprie laesi sunt; dein, quod omnes poenales sunt⁷), et si in mulctam reus condemnatus est, quod poenae genus usitatissimum, haec non accusatori cedit, sed reipublicae⁸); denique quod accusatori causa cadenti mulcta imponi solet mille plerumque drachmarum, eademque summa eum quoque leges mulctari jusserunt, qui institutam actionem desereret; quamquam id non semper observari solet⁹).

Sed ex his publicis actionibus usitatissimae erant in foro Attico γραφή, φάσις et ἔνδειξις. Atque ἔνδειξις proprie erat delatio eorum, qui legibus aut judicum sententiis aliquo aut loco aut munere aut jure exclusi, tamen eum locum adierant, aut jus

6) Cf. Iul. Pollux. l. l.

7) Illa una fortasse, quae φάσις dicebatur, excepta. Haec enim nonnunquam persecutoria erat (v. Iul. Pollux. VIII. 48. cf. Böckh. l. l. I. p. 376. sq.) an semper, equidem magnopere dubito. Qua de re hic non est dicendi locus.

8) Tamen hic quoque φάσις excipienda est. Nam qui fraudem circa importatas exportatasve merces commissam indicaverat, dimidium ejus pecuniae, qua illae aestimatae erant, praemio accipere solebat. Demosth. in Theocrin. p. 1325. Atque huc illud quoque pertinet, quod e Demosth. in Marcart. p. 1074. discimus, ei, qui oleas plures, quam per leges licebat, ab aliquo excisas indicasset, centenarum in singulas drachmarum summam a reo solvi oportuisse, totidemque reipublicae. Etiam aliae quaedam accusationes praemium propositum habebant. Dem. in Neaer. p. 1350. 1363.

9) Vid. Hudtwalcker de Diaetet. p. 159 — 166.

illud atque munus usurpaverant¹⁰⁾. Ita v. c. huic delationi locus erat, si aerarii debitores, cum *ἄτιμοι* essent, magistratus ceperant, aut judicarent, aut in comitiis cum populo egerant, aut omnino rempublicam capessiverant; porro, si quis exsul clam in patriam redierat; si quis impietatis convictus, templa et loca publica, quae cum adire nefas erat, frequentaverat¹¹⁾. Aliae *ἐνδείξεις* erant eorum, qui institutam actionem publicam pretio corrupti aut calumniae sibi conscii deseruerant¹²⁾, Proedrorum, qui sine justa causa populo in comitiis suffragium dare recusaverant¹³⁾, aut de annua legum recensione ad populum ferre neglexerant, Prytanum, qui populum istius recensione causa non convocaverant¹⁴⁾, aliaeque fortassis plures. Atque

10) Taylor. Lect. Lysiac. cap. 6. p. 259.

11) Vid. Herald. Animadv. Lib. IV. c. 9. p. 316. 399.

12) Demosth. in Theocrin. p. 1325. *Φημι δὴ κατὰ ταύτην τὴν ἐνδείξιν ἔρογον εἶναι Θεοκρίτην τῷ, φήναντα Μικίωνα Χολιδίην, μὴ ἐπέξελεσθῆν, ἀλλ' ἀργίῳν λαβόντα ἀποδόσθαι τὸ πρῶγμα.* Non hoc ait orator, Theocrinem desertae actionis (liceat mihi hoc nomine uti) convictum, debitorem aerarii et *ἄτιμον* esse, sed pollicetur, se eum, *κατὰ τὴν ἐνδείξιν*, ejus criminis convicturum eoque effecturum, ut aerarius fiat. Hoc monendum putavi, ne quis hunc locum perperam acciperet. Ceterum quae proxime praecedunt: *ὁ νόμος οὗτος — τοῖς προαιρουμένοις ἢ γράφεσθαι γραφὰς ἢ φαίνειν ἢ ἄλλο τι ποιεῖν τῶν ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ γεγραμμένων προλέγει διαφθῆδην, ἐφ' οἷς ἕκαστόν ἐστι τούτων ποιητέον* — demonstrare videntur, non eum solum, qui *φάσιν*, sed etiam qui *γραφήν* aliamve actionem deseruisset, huic delationi obnoxium fuisse. Alter locus, p. 1325. nominalim de *φάσει* tantum loquitur, ut incertum sit, an in aliis quoque actionibus publicis eadem jus fuerit.

13) Vid. sup. Lib. I. c. 11.

14) Demosth. adv. Timocrat. p. 767.

omnino, si quis aliquem tanquam in graviore delicto manifesto deprehensum ad magistratus defert, ea delatio nonnunquam generali nomine ἐνδειξις dicitur¹⁵⁾. Quod autem Julius Pollux dicit: "Ἐνδειξις, ὁμολογουμένου ἀδικήματος, οὐ κρίσεως ἀλλὰ τιμωρίας δεομένου¹⁶⁾", verum dicere videtur, etsi non satis distincte loquitur. Quamquam enim per leges is tantum ἐνδειξίν deferre poterat, qui sibi videretur alterum criminis manifestum habere, ut jam de facto nulla amplius cognitione opus esset, sed poena tantum a reo repetenda, fieri tamen saepissime solebat, ut hic aut factum, cujus insimularetur, negaret, aut jure factum esse contenderet. — Deferebantur autem hae delationes scripto consignatae ad aliquem ex Archontibus, sive Eponymum sive Regem sive Thesmothetas, pro causarum diversitate¹⁷⁾; ab eo res ordinario iudicio cognoscenda tradebatur; delator, si calumniatus esse videretur, i. e. nisi quintam suffragiorum partem tulisset, mulctabatur¹⁸⁾.

Φάσις erat delatio eorum, qui in mercibus importandis exportandisque peccaverant, aut circa portoria aut circa metalla fraudem reipublicae fecerant,

15) Heraldus I. I. §. 2.

16) VIII. 49. Heraldus quidem, I. I. §. 12. putat, Pollucem de iis tantum cogitasse, qui ad condemnationem evitandam, solum vertissent; horum enim de crimine, cum ipsi voluntario exilio confessi esse viderentur, nulla amplius quaestione opus fuisse. Sed ego vix crediderim, Pollucem de una aliqua ἐνδειξίσεως specie non de universo genere, cogitasse definitionemque suam ad illam solam applicuisse.

17) Pollux VIII. 49. τὸν ἄρχοντα nominat, i. e. Eponymum; Demosth. adv. Timocr. p. 707. Thesmothetas. Ad regem pertinebant sine dubio delationes eorum, qui impietatis convicti, loca ea ingressi erant, a quibus per leges arcebantur. cf. Andocid. de Myst. p. 15. 5.

18) cf. Herald. I. I. §. 12. 13.

aut peculatum commiserant, bonorum publicorum possessionem sine justo titulo usurparant, calumniando reipublicae, aut vectigalium redemptoribus, aut mercatoribus damnum intulerant, denique tutorum, qui in administrandis pupillarum bonis perfidiose aut negligenter se gerebant¹⁹⁾. Delator in jus vocabat reum per *πρόσκλησιν*²⁰⁾, et ei magistratui, ad quem ea causa pertinebat²¹⁾, libellum suum cum eorum, quos in jus vocationis testes adhibuerat, nominibus et damni a reo facti aestimatione exhibebat²²⁾. Inde causa in iudicio cognoscebatur. Reo condemnato, aestimatio iis cedebat, qui laesi erant, ita tamen, ut, si damnum reipublicae factum erat, dimidium aestimationis delator praemio acciperet²³⁾. Absoluto autem reo, sexta aestimationis parte, quam *ἐπωβελίαν* vocabant, delator mulctabatur²⁴⁾, nisi quintam suffragiorum partem tulerat.

19) Vid. Pollux VIII. 47. Etymol. s. v. *γάσις*. Lexic. Rhet. in Bekkeri Anecd. I. 313. et 315. cf. Böckh. I. p. 576. sq. — Apud Pollucem ita interpungendum puto: *Γάσις δὲ ἦν τὸ φαίνειν τοὺς περὶ τὰ μέταλλα ἀδικοῦντας, ἢ περὶ τὸ ἐμπόριον κακοῦργοῦντας ἢ περὶ τὰ τέλη, ἢ τῶν δημοσίων τὶ νεοσοφισμένους, ἢ σνκοφαντοῦντας*. Atque τοῖς σνκοφ. non omnes in univ-ersum Sycophantas esse puto, sed τοὺς περὶ τὰ μέταλλα ἢ περὶ τὸ ἐμπόριον ἢ περὶ τὰ τέλη σνκοφαντοῦντας. Quod autem additur a Polluce: *κοινῶς δὲ γάσις ἐκαλοῦντο πᾶσαι αἱ μὴνύσεις τῶν λανθανόντων ἀδικημάτων*. de eo vid. Sluiter. Lectt. Andocid. p. 185.

20) Demosth. in Theocrin. p. 1324.

21) Non enim omnes has *γάσις* ad Eponymum delatas esse, quod e Pollucis verbis: *ἐφαίνοντο δὲ πρὸς τὸν Ἄρχοντα*. con-jecit Matthiae, de Iud. Ath. P. 2. p. 243.; patet e Demosth. l. l. Ibi enim *γάσις* delata dicitur ad portus curatores, *τοὺς τοῦ ἐμπορίου ἐπιμελητάς*. Ad Eponymum sine dubio tutores tantum deferebantur.

22) Vid. Iul. Pollux l. l. s. 47.

23) Demosth. in Theocrin. p. 1325.

24) Pollux s. 48.

Reliquae actiones publicae ordinariae omnes *γραφαι* dicuntur, quo nomine latius accepto nonnquam etiam *ἐνδειξις* et *φάσις* et quoddam *εἰσαγγελίας* genus, de quo mox dicendum erit, comprehenduntur²⁵⁾. Atque ipsum *γραφῶν* nomen ostendit, eas ita institutas esse, ut accusatores libellos traderent iis magistratibus, ad quorum jurisdictionem quaeque causa pertineret. *Γραφή* enim proprie nil aliud est, quam accusatoris libellus. Huic inscribi oportebat²⁶⁾ primum temporis designationem, dein, apud quem magistratum, cuius nomen a quo accusatore delatum esset, tum ipsius accusationis capita praecipua, et poenae aestimationem, si ejusmodi erat delictum, de quo nulla certa poena legibus constituta esset; alioquin illi aestimationi locus non erat; denique *κλητήρων* nomina. Post exhibitum magistratui libellum sequebatur primum *ἀνάκρισις*, tum instructa et contestata causa Heliastarum suffragiis permittebatur. Cetera singulatim persequi nunc non opus est.

Quae autem praeterea a Polluce memorantur²⁷⁾: *δοκιμασία*, *εὐθύνη*, *ἀπαγωγή*, *ἐφηγεῖσθαι* (*ἐφήγησις* ap. Suid. et Etymol.) *ἀνδρολήψιον*, *προβολή*, *εἰσαγγελία*, diversi sunt generis. Nam *δοκιμασία* et *εὐθύνη* proprie non actionum nomina sunt, sed ipsorum iudiciorum, quae de magistratibus aut oratoribus habentur²⁸⁾. *Ἀπαγωγή* autem et *ἐφήγησις* est, si quis manifestum maleficum aut ipse in vincula ducit, aut arcessitis magistratibus in vincula ducendum

25) Pollux VIII. 40. 41. cf. Matthiae, p. 230. n. 1.

26) Illustrissimum talis libelli exemplum est Aeschini *γραφῆ* apud Demosthenem de coron. p. 243.

27) VIII. 40. 41.

28) Pollux VIII. 44. 45.

curat²⁹⁾. Ἀνδρολήμιον autem clarigatio quaedam est, inter diversarum urbium cives, ad caedis ultionem, quae aliter obtineri nequit, consequendam³⁰⁾. Προβολή quid sit, paullo post explicabimus. De εἰσαγγελία autem nunc jam accuratius agendum est.

Ex iis, quae de publicorum criminum natura ac ratione paullo ante a nobis disputata sunt, facile intelligi potest, innumeris modis ita delinqui posse, ut respublica ipsa laedi, ideoque publicum delictum committi videatur. Possunt autem subinde fieri, quae futura esse legislator providere nequit; possunt tam singularia delicta existere, ut generales legum praescriptiones ad ea applicari non facile possint. *Leges enim ita scribi non possunt, ut omnia, quae quandoque inciderint, comprehendantur.* Denique fieri saepissime potest, ut eadem facinora, pro infinita hominum, rerum atque temporum varietate, modo leviora videantur et minora, modo, cum ab aliis hominibus, alio tempore aliis de causis admissa sint, majora multo et graviora, ideoque accuratius et severius, quam vulgo, persequenda et vindicanda. Haec igitur delicta, cum a vulgari ratione recedant, et certis legum praescriptionibus non comprehendantur, neque in iudicium deduci possunt ordinario modo, neque cognosci de iis et iudicari potest ex veteribus legibus. Iudicum enim officium est, ut quae legibus generatim praescripta sint, ad singulas causas applicent; quod quoniam in his aut summas difficultates habet, aut plane fieri nequit, necessarium est, si quando aliquid ejusmodi inciderit, ut ab iis, penes quos summum est in republica arbitrium, aliquid singulare

29) Pollux VIII. 49. 50.

30) cf. Hug. Grot. de I. B. et P. III. 2. 5.

statuatur. Haec est extraordinariorum judiciorum ratio. Apud Athenienses autem illud aliter fieri non potuit, nisi ut, si quod crimen extraordinarium esse videretur, accusator illud ad Senatum populumve deferret, hique, quid de eo faciendum esset, statuerent. Jam Senatus populusve aut sibi ipsi iudicandi munus sumserunt, aut, quod saepius fieri solebat, cognitionem ad Heliasticum iudicium rejecerunt, ita tamen, ut simul statuerent, quo nomine reus in iudicium ducendus, et quibus ex legibus iudicandus et puniendus esset, atque accusatores quoque crearet, qui eum, reipublicae, in quam peccaverat, nomine accusarent. Atque illa extraordinariorum delictorum ad Senatum populumve delatio proprio nomine *εἰσαγγελία* vocatur; quamquam, cum hujus vocabuli vis per se ipsa non minus late pateat, quam Latinorum *delationis*, mirum esse non potest, etiam de aliis delationum generibus nomen *εἰσαγγελίαν* et verbum *εἰσαγγέλλειν* haud raro a scriptoribus usurpari³¹⁾. Imprimis autem, praeter hoc de quo nos nunc agimus, duo alia erant *εἰσαγγελιῶν* genera in foro Attico usitatissima, alterum, de mala parentum, epiclerorum, pupillorum tractatione, apud Archontem Eponymum, alterum de Diaetetarum seu arbitrorum injuriis apud Senatum³²⁾. Atque haec quidem a proposito nostro aliena sunt; illa autem, de qua dicere instituimus, *εἰσαγγελία* ab Harpocrate ita definitur: *Εἰσαγγελία, inquit, δημοσίας τινὸς διαπῆς ὄνομα ἐστίν*.

31) Ita v. c. Lysias in Agorat. p. 154. 20. Steph. *εἰσαγγεῖλαι* dicit, quod antea, p. 134. 11 et 17 et alibi saepius dixerat *μηνῶσαι*. cf. Id. in Eratosthen. p. 124. 32. 33. Andocid. de Myster. p. 6. l. 6 et 39. cf. Herald. Animadv. in Sabmas. III, 7. §. 4. p. 221.

32) Vid. Harpocrat. et Suid. s. v. *εἰσαγγελία*. Herald. l. l. c. 14 et 15. Hudtwalcker. de Diaetet. 19. sqq.

τρία δέ ἐστιν εἶδη εἰσαγγελιῶν. ἡ μὲν γὰρ, ἐπὶ δημοσίοις ἀδικήμασι μεγίστοις καὶ ἀναβολὴν μὴ ἐπιδεχομένοις, καὶ ἐφ' οἷς μήτε ἀρχὴ καθίστηται, μήτε νόμοι κείνται τοῖς ἀρχουσι, καθ' οὓς εἰσάξουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἢ πρώτη κατὰστασις ἔστω (scrib. ἐστὶ. Suid. γίνεται habet.) καὶ ἐφ' οἷς τῷ μὲν φεύγοντι, ἐὰν ἀλῶ, μέγισται ζημίαι ἐπίκεινται, ὁ δὲ διώκων, ἐὰν μὴ ἔλθῃ, οὐδὲν ζημιούται, πλὴν ἐὰν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων μὴ μεταλάβῃ, τότε χιλίας ἐκτίνει· τὸ δὲ παλαιὸν καὶ οὗτοι μαιζόνως ἐκολάζοντο. Quod dicit, magistratus non fuisse constitutos, ad quod ejusmodi crimina deferenda essent, neque leges, ex quibus in judicium ducenda essent a magistratibus, id in extraordinaria illa, de quibus supra locuti sumus, delicta, necessario cadit. An haec semper maxima fuerint, et tam pernicioosa, ut moram nullam paterentur, post videbimus. — Cum Harpocratonis definitione conjungenda est Pollucis, quae est hujuscemodi: Ἡ δ' εἰσαγγελία τέταται ἐπὶ τῶν ἀγράφων δημοσίων ἀδικημάτων, κατὰ τὸν νόμον τὸν εἰσαγγελτικόν³³). Quae sequuntur ad explicationem τῶν ἀγράφων ἀδικημάτων, ita sunt corrupta, ut emendari vix possint, quapropter ea adscribere supersedeo. Id tamen ex iis patet, Pollucem ἄγραφα ἀδικήματα dici velle ea, περὶ ὧν οὐκ εἰσὶ νόμοι. Atque in eadem cum Polluce sententia sunt etiam Hesychius, Suidas et qui aut exscripsit Suidam, aut ex eodem atque ille fonte hausit, incertus auctor Lexici Rhetorici, nuper a Bekkero vulgati. Hesychius enim: Ἀγραφα, inquit, ἀδικήματα, περὶ ὧν νόμος οὐ γέγραπται. Suidas autem et Lexici Rhetorici auctor³⁴)

33) Pollux VIII. 51.

34) Hesych. s. v. Ἀγραφα. Suid. s. v. Εἰσαγγελία. Lex. Rhet. in Bekkeri Anecd. I. p. 244.

aliquanto plenius: *Εἰσαγγελία κυρίως ἢ περὶ καινῶν*³⁵⁾ καὶ δημοσίων ἀδικημάτων εἰσαγομένη δίκη ὑπὸ τῶν Πρωτάντων, περὶ ὧν διαδόχην μὲν οὐδὲν λέγουσιν οἱ νόμοι, συγχωροῦσι δὲ κρίσεις γίνεσθαι. καὶ τοῦτό ἐστιν οἶον τὸ ἐν ταῖς τῶν σοφιστῶν διατριβαῖς μελετώμενον, τὸ τῶν ἀγράφων ἀδικημάτων. Hi itaque καινά vocant illa crimina, nova et inusitata, quae nos extraordinaria diximus, eaque ἀγραφα dicta esse docent in Sophistarum ac Rhetorum scholis, qui in talium criminum accusationibus et defensionibus, aptissimo declamationum scholasticarum argumento, discipulos exercere solerent. Eodem plane modo etiam Latini Rhetores de similibus criminibus inceptorum maleficiorum nomen invenerunt³⁶⁾. Atque hoc ἀγράφων ἀδικημάτων et inceptorum maleficiorum nomen sua natura non minus privatis quam publicis delictis convenit, dum illa sint ejusmodi, quae certis le-

35) *Καινῶν*, non *κοινῶν*, quod apud Suidam exstat, scriptum est in *Lex. Rhet.* quae scriptura sine dubio rectior, et apud Suidam quoque reponenda esse videtur.

36) „Apud declamatores actio quaedam proponitur, e qua eorum quaedam oriuntur causae, inscripti maleficii: ut apud Senecam lib. 5. *Declam.* 1. Inscripti maleficii sit actio. Ea, ut opinor, maleficii erat legibus nominatim comprehensi neque cauti, cujus tamen actio dabatur. Quae quidem moribus Graecorum videtur comparata fuisse, non Romanorum, apud quos scholasticum hoc et declamatorium erat, non in republica usitatum. etc.“ *Turneb. Adversar.* Lib. X. cap. 6. — „Pleraque alia aliter in schola Rhetorum, aliter in foro nuncupantur. Inscripti maleficii actio in schola, stellionatus in foro. etc.“ *Cujac. Observatt.* Lib. IX. cap. 15. Ex hoc fonte fluxit *Salmasianus* ille *stellionatus*, quem exagavit *Heraldus*. Quod autem *Cujacius* scholasticam inscripti maleficii actionem cum forensi *stellionatus* comparavit, recte id fecit, cum Latinos tantum Rhetores ante oculos haberet, apud quos de privatis delictis hoc nomen usurpatur, non de publicis, ut apud Graecos.

gum praescriptionibus non nominatim comprehendantur. Sed publica delicta, quae ἄγραφα sunt, omnia ad εἰσαγγελίαν pertinent, etsi non omnia, quae ad εἰσαγγελίαν pertinent, ἄγραφα sunt. Illud autem certissimum esse puto, ἀγράφων ἀδικημάτων nomen, quod apud nullum antiquum scriptorem invenitur, solis Rhetorum ac Sophistarum ingeniis deberi, et in foro Attico non magis exauditum unquam esse, quam inscriptorum maleficiorum in Romano. Lycurgus quidem, in oratione in Leocratem³⁷⁾, ad designanda ejusmodi extraordinaria atque inscripta maleficia, circumlocutione quadam utitur. Ὅσα μὲν γὰρ τῶν ἀδικημάτων, inquit, νόμος τις διώρικε, ῥᾶδιον τοῦτω κανόνι χρωμένους, κολάζειν τοὺς παρανομοῦντας· ὅσα δὲ μὴ σφόδρα περιείληφεν ἐνὶ ὀνόματι προσαγορεύσας, μείζω δὲ τούτων τις ἠδίκηκεν, ἅπασι δὲ ὁμοίως ἔνοχός ἐστιν, ἀναγκαῖον τὴν ὑμετέραν κρίσιν καταλείπεσθαι παράδειγμα τοῖς ἐπιγιγνομένοις. Quid enim ista, quae lex uno nomine non comprehendat, delicta, quae majora sint iis, de quibus leges nominatim statuerint, quid haec esse dicamus, nisi extraordinaria atque inscripta? Atque, cum ejusmodi esse contendat orator ea delicta, quorum accusatur ab eo Leocrates, delatus autem sit Leocrates per εἰσαγγελίαν, haec dici potest εἰσαγγελία ἀγράφων ἀδικημάτων.

At Desiderius Heraldus, vir et doctrina et ingenio eximius, et unus omnium de Iuris Attici scientia praeclarissime meritis, cum falsam Salmasii opinionem, εἰσαγγελίαν simillimam esse Romanorum stellionatui, refutaret, longe aliam ἀγράφων ἀδικημάτων explicationem proposuit, et probare ita studiose conatus est, ut omnem Grammaticorum auctorita-

37) Lycurg. in Leocr. p. 149. Steph.

tem, ad quos Salmasius provocaverat, et in quibus aliquod saltem quamvis infirmum illius opinionis praesidium positum esse videbatur, plane contemneret ac rejiceret.³²). In quo vereor, ne, Salmasii refutandi studio ulterius quam par erat, se abripi passus sit. Nam quod contendit, *ἄγραφα ἀδικήματα* non esse inscripta illa atque extraordinaria crimina, sed certa quaedam et definita et nominatim legibus comprehensa, quae tamen *ἄγραφα* dicta sint, non quod nihil de iis nominatim et singulatim in legibus perscriptum esset, sed quoniam, cum poenam haberent legibus definitam, neque accusatoris aestimationi locus esset, actio illa, quae *γραφή* dicebatur, de iis institui non posset, cum *γραφή* nulla esset sine poenae aestimatione: primum id tum demum esset aliquid, si certum esset, illud nomen in ipso foro Attico usitatum fuisse, non solum in schola, et a Jurisconsultis inventum esse, non a Rhetoribus. Quodsi id non ita est, (quis autem ita esse adseruerit?) nihil causae est, cur Grammaticis fidem habendam esse negemus in iis, quae de Rhetorum definitionibus tradunt, qui eorum quasi propinqui sunt et consanguinei. Hi sine dubio nulla alia *ἄγραφα ἀδικήματα* norant, quam ea, de quibus Grammatici loquuntur.

Dein, etiamsi concedendum esset, eum, qui primus hoc nomen invenerit, illud ipsum designare voluisse, quod designari putet Heraldus, errasse eum contenderem. Neque enim verum est, in iis delictis, quae per *εἰσαγγελίαν* ad Senatum populumve deferri solebant, *γραφήν* nunquam locum habuisse, et falsum est illud utriusque actionis discrimen, quod ab Heraldō proponitur. Quid enim? Prodi-

32) Herald. Animadv. in Salmasium Lib. III. c. 7. §. 6. p. 222.

tionis sane erat *εἰσαγγελία*, quam et e veteribus nonnulli memorant³⁹⁾, et Heraldus ipse quam copiosissime explicavit⁴⁰⁾. Tamen etiam *γραφὴν προδοσίας* nominat Julius Pollux⁴¹⁾. Calumniæ et *γραφὴν* fuisse apud Thesmothetas et *εἰσαγγελίαν* ad Senatum, docemur ab Isocrate⁴²⁾. Si quis populi imperium labefactaret atque eversum iret, ejus criminis *εἰσαγγελίαν* fuisse Theophrastus tradit apud Pollucem, *γραφὴν* Demosthenes⁴³⁾. *Ξενίας γραφὴν* fuisse, dubium non est; tamen etiam *εἰσαγγελία ξενίας* memoratur a Dionysio Halicarnasseo⁴⁴⁾. Caedis denique ordinaria accusatio erat *γραφή*; tamen etiam caedis *εἰσαγγελίαν* ad Senatum delatam legimus apud Demosthenem⁴⁵⁾. Haec exempla, quibus plura etiam addi poterant, de quibus infra commodior dicendi locus erit, apertissime, puto, ostendunt, eadem delictorum genera nunc per *εἰσαγγελίαν*, nunc per ordinariam *γραφὴν* in iudicium vocari potuisse. Et sane, quod supra jam dixi, omnia omnino delicta publica,

39) Demosth. adv. Leptin. p. 481. cf. Pollux VIII. 52.

40) Herald. l. l. cap. 10 — 12.

41) VIII. 40.

42) De Permut. p. 820. ed. Wolf. *κατὰ δὲ τούτων (τῶν συνοφανῶν) γραφὰς μὲν πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας, εἰσαγγελίας δ' εἰς τὴν βουλὴν, προβολὰς δ' ἐν τῷ δήμῳ (οἱ πρόγονοι ἐποιήσαντο.)*

43) Pollux VIII. 52. cf. Dinarch. in Dem. p. 102, 14. — Demosth. or. 2. in Stephanum, p. 1137. *Νόμος. Ἐάν τις συνίστηται ἢ συνδικάζῃ τὴν Ἡλιαίαν, ἢ τῶν δικαστηρίων τι τῶν Ἀθηναίων, ἢ τὴν βουλὴν, ἐπὶ δωροδοκίᾳ χρήματα διδοὺς ἢ δεχόμενος, ἢ ἑταιρίαν συνίστη ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, — — τούτων εἶναι τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας.*

44) Dionysius in Dinarcho, p. 116. 31. ed. Sylburg. inter Dinarchi δημοσίους λόγους γνησίους enumerat orationem *κατὰ Πεισιπλείους, εἰσαγγελίαν ξενίας.*

45) Demosth. in Midiam, p. 554.

etiamsi ipsa per se simpliciter spectata ad id genus pertinerent, quod e certis ac definitis legum praescriptionibus, in ordinario iudicio, ordinario modo, persequi et vindicare posses, tamen, ubicunque aut temporum aut hominum ipsorum, qui deliquissent, conditio, aut aliae quaevis rationes id postulare videbantur, pro extraordinariis haberi, et extraordinario modo, per *εἰσαγγελίαν*, ad Senatum populumve deferri poterant. — Jam videndum est de illo *γραφῶν* et *εἰσαγγελιῶν* discrimine, quod falsum esse diximus. Haec enim est Heraldii sententia, in *γραφαῖς* omnibus poenam ab accusatore aestimandam fuisse, neque de ullis aliis criminibus *γραφὴν* institui potuisse, quam de iis, quorum nulla poena legibus esset definita; in *εἰσαγγελίαις* contra poenae aestimationem fuisse nullam, sed eorum tantum delictorum fuisse *εἰσαγγελίαν*, quae certam legibusque definitam poenam haberent. At *ξενίας* certe erat *γραφὴ*, poena autem legitima, servitus⁴⁶). Porro, si quis peregrinus civem Atticam uxorem duxisset, quacunquē fraude et fallacia, hujus criminis *γραφὴ* erat apud Thesmothetas, poena autem legibus constituta, ut venderetur ipse, pecunia autem publicaretur, cujus tertia pars accusatori cederet⁴⁷). Eodem modo et accusabatur et puniebatur peregrina, quae civi Attico nupserat. Item, si quis civis peregrinam, tanquam sibi propinquam, civi Attico elocasset, accusabatur per *γραφὴν* apud Thesmothetas, poenam autem subibat, lege definitam, *ἀτιμίαν* et bonorum publicationem⁴⁸). *Ψευδεγγραφῆς*

46) Ulpian. ad Demosth. adv. Timocrat. p. 467.

47) Demosth. in Neaeram, p. 1550.

48) Demosth. in Neaer. p. 1563.

aut βουλεύσεως accusatio erat γραφή⁴⁹⁾, poena autem legitima, ut is, qui alterum falso inter aerarios retulisse convictus esset, ipse ejus loco inscriberetur⁵⁰⁾. Ἀποστασίου accusatio γραφή erat, poena servitus⁵¹⁾. Ἀστρατείας denique, λιποταξίου, δειλίας erant γραφαί, poena autem infamia⁵²⁾. Atque haec satis, opinor, demonstrant, non in omnibus γραφαῖς poenam ab accusatore aestimandam fuisse. Jam eorum delictorum, in quibus εἰσαγγελία locum haberet, poenam non semper legibus definitam fuisse, ea ipsa ostendunt, quae de extraordinariorum criminum ratione a nobis disputata sunt. Fuerunt enim illa aut vere inscripta, ἄγραφα, de quibus nihil nominatim in legibus constitutum esset, aut non quidem prorsus inscripta, sed tamen extraordinaria, id est majora atque graviora, quam ut ordinario modo perseguenda et vindicanda esse viderentur. Itaque poenam aut ab actore aestimari, aut a Senatu vel populo aut a iudicio constitui oportebat; qua de re infra dicendum erit.

Jam, ut ad Grammaticos nostros revertamur, satis perspicuum esse puto, et quid illud sit, quod dicunt, εἰσαγγελίαν fuisse τῶν ἀγράφων ἀδικημάτων, et quatenus ea definitio vera sit. Videlicet in omnibus publicis maleficiis inscriptis εἰσαγγελία locum habebat, non autem illa sola erant et praeterea nulla, in quibus locum haberet. Quin nemo est, qui non sua sponte intelligat, multo rarissima esse oport-

49) Pollux VIII. 40. 43. et ibi Interp.

50) Demosth. adv. Aristogiton. p. 792. et Liban. in argument. p. 769.

51) Pollux VIII. 35. Demosth. l. l. p. 790. ubi in editt. legitur ἀποστασίου. Sed ἀποστασίου legendum esse jam Valckenarius vidit, ad Ammon. p. 19.

52) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 566.

tere ejusmodi delicta, quae certis legibus cauta non sint, aut ad quae legum praescriptiones non sine difficultate applicari queant; illa contra longe frequentiora, in quibus, propter hominum, rerum, temporum conditionem, ordinaria ac vulgaris judiciorum ratio deserenda esse videretur. Atque nimio saepius, quam opus erat, id faciendum videbatur potentibus factiosisque hominibus, qui, deferendis ad Senatum populumque criminibus, etiam levioribus, aut sibi majorem gratiam atque auctoritatem quaerent, aut adversariis majorem invidiam atque periculum creare studerent. Et libenter plerumque accipiebantur ejusmodi delationes ab hominibus imperitis, suspicacibus, majestatem suam ac popularem statum etiam levissimis ex causis imminutum et labefactatum iri timentibus, aut publicatis reorum bonis aerarium augeri cupientibus⁵³⁾. In universum autem quibus praecipue de causis *εἰσαγγελίαι* institui solitae sint, Julius Pollux docet⁵⁴⁾, auctorem secutus Theophrastum: *Ἐγίγνωστο δὲ καὶ εἰσαγγελίαι κατὰ τῶν καταλύοντων τὸν δῆμον φητόρων, ἢ μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ λεγόντων, ἢ πρὸς τοὺς πολεμίους ἄνευ τοῦ πεμφθῆναι ἀπελθόντων, ἢ προδόντων φρούριον ἢ στρατιὰν ἢ ναῦς, ὡς Θεόφραστος ἐν τῷ περὶ Νόμων⁵⁵⁾.*

53) Lepidissime hos civium suorum mores perstringit Aristophanes, Vesp. v. 486 — 505. cf. Lysias adv. Nicomachum, p. 185. 21.

54) VIII. 52.

55) De toto hoc Pollucis loco copiose disserit Heraldus l. 1. cap. 9 — 13. Quid sit: *καταλύειν τὸν δῆμον*, optime idem explicat, cap. 9. §. 3. „*Κατάλυσις τῆς πολιτείας* est crimen majestatis. Si *πολιτεία* illa democratia est, quodcumque fit ad eam dissolvendam aut minuendam, dicitur *τοῦ δήμου κατάλυσις*, et crimen est majestatis.“ Quod autem idem cap.

Nunc, quo haec omnia magis illustrentur, insignia quaedam εἰσαγγελιῶν exempla e veteribus ipsis scriptoribus proponenda esse videntur⁵⁶). Ac primum sit exemplum Alcibiadis, qui profanatorum mysteriorum accusatus est per εἰσαγγελίαν ad Senatum. Rem his verbis narrat Isocrates, in ea, quam Alcibiadis filio conscripsit, oratione de bigis: Εἰδότες δὲ (οἱ τοῦ πατρὸς ἐχθροὶ) τὴν πόλιν τῶν μὲν περὶ τοὺς θεοὺς μάλιστα ἂν ὀργισθεῖσαν, εἴ τις εἰς τὰ μυστήρια φαίνοιτο ἔξαμαρτάνων, τῶν δ' ἄλλων, εἴ τις τολμῶη τὸν δῆμον καταλύειν, ἀμφοτέρως ταύτας συνθέντες τὰς αἰτίας, εἰσήγγελλον εἰς τὴν βουλήν, λέγοντες ὡς ὁ πατὴρ συνάγει μὲν τὴν ἐταιρίαν ἐπὶ νεωτέροις πράγμασιν, οὗτοι δὲ ἐν τῇ Πολυτίωνος οἰκίᾳ συνδειπνοῦντες τὰ μυστήρια ποιήσειεν⁵⁷). Duo igitur erant crimina, quorum insimulatus est Alcibiades; alterum, quod sodalitatem contraxisset ad evertendum statum popularem, cujus criminis ordinariam accusationem γραφήν apud Thesmothetas fuisse, supra e Demosthene

15. §. 1. pro eo, quod in antiquioribus editionibus vulgatum erat: ἢ πρὸς τοὺς πολέμους ἀ. τ. π. ἀπελθόντων, legendum putat: ἢ τῶν τοῦ πολέμου — ἀπελθ. (debebat sane ἐκ τοῦ πολ.) non opus est, moneri, quanto melior et certior sit emendatio, τοῖς πολεμίους, a Jungermanno et Kuhnio prolata, et Mstis probata. Capitale illud crimen fuisse, Demosthenes quoque indicat, de falsa leg. p. 580.

56) Magnam horum partem congressit jam vir praeclarissimus et de universo nostrarum litterarum genere optime meritus, A. Matthiae, in libello de Iudic. Ath. P. 2. p. 250 — 258. quod opusculum cum in ceteris omnibus partibus, tum in hac praecipue, quae est de εἰσαγγελίᾳ, egregium est cognoscendi Iuris Attici subsidium. Poterant tamen et plura exempla addi, et ea, quae allata sunt, paullo accuratius explicari.

57) Isocrat. de Bigis p. 828.

docuimus⁵⁸⁾; alterum, quod mysteria profanasset, quod crimen proprie ἀσέβεια erat, eoque nomine appellatur in ipsa Thessali contra Alcibiadem εἰσαγγελία, cujus partem servavit nobis Plutarchus⁵⁹⁾, Atque ἀσεβείας erat γραφή apud regem sacrorum⁶⁰⁾. Nunc autem, in hac Alcibiadis causa, cum duo crimina conjuncta essent, ipse autem, qui deliquerat, clarus imprimis et potens in civitate vir, tempus autem reipublicae periculosissimum, deserendum putarunt ordinariam utriusque criminis persequendi viam, institueruntque εἰσαγγελίαν ad Senatum. Inde res ad iudicium rejecta; Alcibiades absens capitis damnatus est.

Alterum sit Antiphontis oratoris, Archeptolemi et Onomaclis exemplum. Hos narrat Pseudo-Plutarchus⁶¹⁾ per εἰσαγγελίαν ad Senatum delatos esse, quod sine publica auctoritate et contra rempublicam e castris hostili nave vecti et per Deceleam, ab hostibus occupatam, pedibus profecti, Lacedaemonem tanquam legati abiissent⁶²⁾. Hac delatione accepta Senatus eosprehendendos, in iudicium sistendos et a creatis publice accusatoribus et si quis alius vellet, proditoris accusandos esse censuit. Condemnati supplicio affecti sunt, ipsi sepulturae honore privati, bona eorum publicata, aedes diru-

58) Demosth. or. 2. in Stephan. p. 1137.

59) Vit. Alcibiad. cap. 22. cf. ib. cap. 19. et Pseudo-Plutarch. Vit. X. Oratt. in Andocid. Tom. II. p. 854.

60) Lysias in Andocid. p. 104. 15. cf. Demosth. adv. Timocrat. p. 702. adv. Androt. p. 601. Pollux VIII. 40. 90.

61) Vit. X. Oratt. in Antiphonte, p. 835. E. cf. Herald. cap. 10. 11.

62) Erat igitur haec εἰσαγγελία ex eo genere, quod Pollux VIII. 52. memorat: κατὰ τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους ἄνευ τοῦ πεμψθῆναι ἀπελθόντων.

tae, posterī omnes infames facti. Proditio hoc crimen in ipso Senatusconsulto vocatur; proditionis autem erat etiam γραφή⁶³⁾. Nunc autem extra ordinem per εἰσαγγελίαν illi delati sunt, propterea, quod viri erant auctoritate et potentia magna, et, si perfecissent consilium, rempublicam in maximum discrimen adducturi fuisse videbantur.

Etiam Leocratis causa huc pertinet. Is enim post proelium Chaeronense Athenis fugerat et Rhodum se contulerat; inde aliquo post tempore Megaram migraverat, et in Megarensis alicujus clientelam receptus, frumentariam negotiationem exercuerat, in Thesaliam et Corinthum frumentum venditans. Hunc sexto demum anno Athenas reversum, proditionis reum fecit Lycurgus per εἰσαγγελίαν⁶⁴⁾. Atqui neutrum eorum criminum, quae Leocrates commiserat, per se ipsum proditio vocari potuit; sed quod, cum ad arma omnes vocarentur, militiam detrectaverat et patriam deseruerat, ἀστρατεία haec erat, cujus criminis accusatio erat γραφή⁶⁵⁾; quod autem frumentum alio quam Athenas vexerat, quod per leges non licebat civibus Atticis, ejus criminis ordinaria accusatio erat φάσις⁶⁶⁾. Atque usus est Leocrates etiam hac exceptione, ut diceret, proditionem ne potuisse quidem a se committi, quippe qui neque navalium, neque portarum, neque castrorum, neque omnino ullius earum rerum potestatem habuerit, quibus in rebus proditio versari soleret⁶⁷⁾.

63) Pollux VIII. 40.

64) Lycurg. in Leocrat. p. 149. 39 — 151. 21. ed. Steph.

65) Pollux l. l. cf. Lys. in Alcibiad. p. 144. 20. et Markland. ad h. or. p. 554. sq. ed. Reisk.

66) Vid. Liban. in argum. or. in Theocrin. 521. cf. Böckh. I. p. 93.

67) Lycurg. in Leocrat. p. 155. 25.

Et vere hoc dixit, si propriam ac vulgarem hujus vocabuli vim spectemus. Sed reponit Lycurgus, Leocratem non unam aliquam reipublicae partem, sed, quantum quidem in ipso fuerit, universam rempublicam hostibus prodidisse. Gravissimo enim casu afflicta civitate, cum victor hostium exercitus propediem adventurus videretur ad urbem ipsam oppugnandam, cum omnes omnium ordinum atque aetatum homines ad arma vocati essent, ipsum exuta omni patriae caritate, omni civium suorum amore, omni in Deos patrios atque penates pietate, clam, contra populi decretum, aufugisse, et ita aufugisse, ut qui nunquam esset rediturus⁶⁸⁾. Atque de tali facinore statuisset jam dudum populum, quid esset sentiendum: nam in Autolyçi cujusdam causa, qui similis, quamquam minus atrocis criminis accusatus erat, decretum esse, eos, qui patriam in discrimine versantem deseruissent, proditionis teneri⁶⁹⁾. At vero hoc uno delicto non contentum Leocratem in voluntario illo quinque annorum exilio, Megarensis nescio cujus cum summo et suo et patriae dedecore clientem, alio etiam modo in rempublicam peccasse, frumento Corinthum non Athenas vehendo⁷⁰⁾. Itaque tam multiplicia, tamque magna esse ejus delicta, tam supra omnem vulgarem modum atrocia, ut nullae eorum poenae veteribus legibus constitutae sint. Neque enim unquam fuisse quemquam, qui tam graviter delinqueret, neque futurum aliquando providere legislatores potuisse⁷¹⁾. — Haec paullo accuratius exponenda putavi, quia hocce

68) Ibid. p. 152. 27.

69) Ibid. p. 154. 31.

70) Ibid. p. 151. 18.

71) Ibid. p. 148. 41.

Leocratis exemplum unum omnium maxime extraordinariorum delictorum rationem declarare posse videbatur. In reliquis brevior esse licebit.

Proditionis per *εἰσαγγελίαν* accusari solebant etiam imperatores, qui in bello gerendo aut ignavi ac negligentes, aut perfidi ac perduelles fuisse videbantur. Ita v. c. Miltiades propter omissam Pariam expeditionem, quod, cum insulam expugnare posset, a rege corruptus, infectis rebus discessisset, proditionis accusatus est apud populum, et quinquaginta talentis mulctatus⁷²⁾; quin in barathrum dejectus foret, nisi intercessisset Epistata, qui eo die comitiis praecerat⁷³⁾. — Similiter Timotheus Cononis filius propter expeditionem quandam omissam reus factus est apud populum, ipse imperio privatus, quaestor autem ejus, Antimachus, capitibus damnatus⁷⁴⁾. Atque huc pertinet, quod Demosthenes dicit, de Chabria loquens: *Μίαν μὲν πόλιν εἰ ἀπόλεσεν ἢ ναῦς δέκα μόνας, περὶ προδοσίας ἂν αὐτὸν εἰσῆγγελον οὔτοι.* — Sed alia quoque imperatorum delicta eodem modo deferri solebant; veluti, si quis socios vexarat aut naves eorum mercatorias praedatus erat⁷⁵⁾, quod delictum omnium frequen-

72) Nepos Miltiad. cap. 7. cf. Herodot. VI. cap. 136.

73) Plato Gorg. p. 516. D. *Μιλτιάδην δὲ τὸν ἐν Μακεθῶν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβαλεῖν ἰψηφίσαντο, καὶ εἰ μὴ διὰ τὸν Πρέτανιν, ἐνέπειον ᾔν.* Acta igitur est haec causa in comitiis, et a populo ipso iudicata: ex quo colligi posse videtur, Miltiadem per *εἰσαγγελίαν* delatum esse.

74) Demosth. in Timoth. p. 1187. cf. Nepos vit. Timoth. cap. 4.

75) Demosth. de Chersones. p. 96. 97. — Eiusdem generis est Ergoclis causa, qui Lysiae oratione accusatur socio- rum vexationis, peculatus, proditionis. (Lys. p. 179 — 181.) Actam enim hanc causam esse apud populum, et ex hac ipsa oratione apparet, p. 180. 14. et e proxima in Philocratem, p. 182. 27.

issimum erat oratorum nostrorum tempore in illis mercenariorum militum ducibus, qui cum neque a republica pecuniam in stipendium acciperent, neque sine stipendio milites continere possent, necessitate coacti ad praedas rapinasque faciendas se convertabant. Denique illam quoque *εἰσαγγελίαν* fuisse puto, qua in populi iudicium vocati sunt decem praetores propter neglectam militum ad Arginusas insulas occisorum sepulturam⁷⁶).

Etiam legatorum, qui aut sine publica auctoritate legationem susceperant, aut in administranda legatione, pecunia corrupti aut alia quacunque de causa reipublicae commoda neglexerant atque prodiderant, aut in renuntianda legatione populum mendaciis in fraudem induxerant, horum igitur delicta per *εἰσαγγελίαν* deferri potuisse, auctor est inter alios Aeschines, qui in oratione de falsa legatione ita alloquitur Demosthenem: *Πρεσβεύσαντος, inquit, ἐμοῦ τὴν τρίτην ἤδη πρεσβείαν ἐπὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτυόνων — τολμᾶς με λέγειν, ὡς οὐ χειροτονηθεὶς ὀχόμην, ἐχθρὸς δ' ὦν οὐπω καὶ τήμερον τεθέληκός με εἰσαγγεῖλαι παραπρεσβεύσαντα⁷⁷*). Et Demosthenes quoque de legatione ad Philippum et male gesta ab Aeschine et male renunciata loquens, καὶ, inquit, εἰ γέ τι τῶν προσηκόντων ἐγένετο, ἐν εἰσαγγελίᾳ πάλαι ἂν ἦν⁷⁸). Eodem crimine per *εἰσαγγελίαν* accusatus est ab Hyperide Philocrates et in exilium actus⁷⁹); et Timagoras, qui in legatione a Persarum rege corruptus erat, reus

76) Xenoph. Hellen. I. cap. 7. §. 3. sqq. Fuit autem horum accusatio et iudicium tumultuarium et praeter consuetum morem.

77) Aeschin. de fals. leg. p. 306.

78) Demosth. de fals. leg. p. 374.

79) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 470. et 473. cf. Demosth. d. f. I. p. 376.

apud populum factus est a collega suo Leonte, et extremo supplicio affectus⁸⁰). — Erat autem ejusmodi delictorum etiam ordinaria accusatio, γραφή παραπροσβείας⁸¹), ut, utram harum actionum eligere vellet, liberum esset accusatori, prout aut gravius aut levius delictum esse existimaret, aut hanc vel illam suis aut reipublicae rationibus magis convenire.

Porro, si quis orator populo male et perfidiose consuluisse, aut rempublicam consiliis suis in periculum et perniciem induxisse videretur, hujus quoque criminis, quod sane varium ac multiplex existere potuit, neque de communi ac vulgari delictorum genere censi, εισαγγελίαν fuisse legimus apud Pollucem⁸²). Atque huc illud quoque pertinet, quod Demosthenes atque Isocrates testantur, legem fuisse, ut, qui populum falsis promissis, mendaciis et calumniis in fraudem induxissent, per εισαγγελίαν accusarentur⁸³).

Restant quaedam εισαγγελιωῶν exempla, quae praeterire nolo, breviter autem attigisse satis habebō. Primum est apud Demosthenem, in oratione in Euergum⁸⁴). Narrat ibi is, cui scripta est haec oratio, se. trierarchum et symmoriae suae curatorem, cum a Theophemo, qui antea trierarchus

80) Demosth. l. l. p. 350. 383. 400.

81) Ordinarium de legatis iudicium generali nomine εἰσθύνη aut εἴθυνα vocabatur, exercebatur autem aut ab Heliastis aut ab Euthynis; et qui in ejusmodi iudicium legatum aliquem adduxit, is eum παρανόμων γράψασθαι dicebatur. v. Iul. Pollux VIII. 45. 46. cf. Demosth. d. f. l. p. 374. et 363. Harpocr. s. v. εἴθυναι.

82) VIII. 52.

83) Demosth. in Timoth. p. 1204. cf. id. adv. Leptin. p. 487. 498. Petit. Legg. Att. p. 527. sqq. Isocrat. de Permut.

84) Dem. in Euerg. p. 1149 — 1152.

fuisset, armamenta nautica, quae ab eo reipublicae deberentur, e Senatus consulto exigeret, illo autem ea reddere recusante, pignora ex ejus domo caperet, per vim prohibitum esse a Theophemo, et pugnis contusum. Adiisse igitur ad Senatum, ut de hac injuria conquereretur; Senatum autem vehementer commotum, existimantemque, non tam ad ipsam, qui pulsatus esset, sed ad rempublicam ac leges illam injuriam pertinere, *εἰσαγγελίαν* hac de re ad se deferri jussisse. Delata *εἰσαγγελία* Theophemum a Senatu et ad reddenda armamenta condemnatum, et insuper viginti quinque drachmis mulctatum esse. — Extraordinarium hoc fuisse delictum, nemo non intelligit. —

Alterum exemplum exstat apud Lysiam⁸⁵⁾. Cum institutum esset Athenis, ut pauperiores cives, qui victum ipsi quaerere per corporis imbecillitatem non possent, stipendium quoddam ex aerario acciperent⁸⁶⁾, accusatus est nescio quis, quod, cum corpore satis valeret, atque etiam artem calleret, unde quaestum facere posset, tamen stipendium illud immerito accepisset. Accusatus autem est apud Senatum⁸⁷⁾ per *εἰσαγγελίαν*, siquidem fides haberi debet vulgato illius orationis titulo, quam pro isto invalido Lysias conscripsit: *πρὸς τὴν εἰσαγγελίαν περὶ τοῦ μὴ δίδοσθαι τῷ ἀδυνάτῳ ἀργύριον*. nam in ipsa oratione nulla est *εἰσαγγελίας* mentio⁸⁸⁾.

85) Orat. XXIV. p. 168.

86) cf. Boeckh. Staatshaushalt. d. Ath. I. p. 260.

87) cf. Herald. Animadv. III. 8. §. 2.

88) Boeckhius quidem, l. l. p. 261. not. 404. hanc orationem *μελέτην* tantum, non veram *ἀγῶνα* esse putat; sed quam affert rationem, eam me non satis assequi fateor.

Tertium exemplum item e Lysia repetitur⁸⁹⁾. Lex enim erat Athenis, ut ne quis supra quinquaginta frumenti phormos coemeret; (est autem ea mensura incertae magnitudinis). Hanc legem frumentarii quidam migraverant; delati sunt ad Senatum; Senatus causam ad iudicium rejecit. Haec quoque *εἰσαγγελία* fuisse videtur⁹⁰⁾.

Denique apud eundem Lysiam in oratione in Theomnestum⁹¹⁾ *εἰσαγγελία* memoratur contra eum delata, qui cum abjecto scuto infamis factus esset, tamen in comitiis cum populo agere auderet. Propria hujus criminis delatio erat *ἔνδειξις*; igitur quod nunc *εἰσαγγελίαν* institutam legimus, factum id est extra ordinem, sive propter Theomnesti illius personam, sive alia quacunque de causa.

De his *εἰσαγγελίαις* exstabat lex quaedam, *νόμος εἰσαγγελτικός*, cujus mentio est apud Demosthenem atque Pollucem. Definiebatur, opinor, hac lege, primum, in quibus delictorum generibus illa delatio locum haberet, dein, quae essent delatoris in deferendo, quae Senatus et populi in iudicando officia ac jura⁹²⁾. Atque de generibus delictorum quam po-

89) Lys. κατὰ τῶν σιτοπώλ. p. 164.

90) cf. Matthiae de Iudic. Ath. P. 2. p. 252. not. 7.

91) Pag. 116. l. 17.

92) Pollux VIII. 51. Ἡ δ' εἰσαγγελία τίτταιται ἐπὶ τῶν ἀγράφων δημοσίων ἀδικημάτων, κατὰ τὸν νόμον τὸν εἰσαγγελτικόν. Demosth. de Chersones. p. 96. extr. εἰ γὰρ δευὰ ποιεῖ Διοπείθης, καὶ κατάγει τὰ πλοῖα, μικρὸν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μικρὸν πινάκιον ταῦτα πάντα κωλύσαι δύναται ἄν. καὶ λέγουσιν οἱ νόμοι ταῦτα, τοὺς ἀδικοῦντας εἰσαγγέλλειν. Loquitur autem orator de imperatorum delictis, vexationibus sociorum, navium capturis. Haec igitur erant delicta ex eo genere, in quo τῇ εἰσαγγελίᾳ locum esse leges statuerant. — Alius locus est adv. Timocrat. p. 720. quem infra adscribemus.

tuit accuratissime disseruimus; nunc ad alterum locum accedimus.

Itaque omnes *εἰσαγγελίαι* non ad Archontem aliquem, sicut *γραφαί*, *φάσεις* et *ἐνδείξεις*, sed aut ad Senatum aut ad populum deferebantur; *πρὸς τὴν βουλήν*, inquit Harpocratio, *ἢ πρὸς τὸν δῆμον ἢ πρότῃ κατάστασις ἐστίν*. Hi causam primum cognoscebant; dein quid ultra faciendum esset, statuebant. Ac Senatus quidem in hujuscemodi causis munera satis cognosci possunt e Demosthenis oratione in Euergum. Ibi enim actor, postquam narravit, se de Theophemi injuriis conquestum esse apud Senatum, in hunc fere modum pergit. „Senatus igitur,“ inquit, „his injuriis vehementer commotus, cum non mihi, sed sibi ipsi, populo ac legi contumeliam factam existimaret, eum me jussit *εἰσαγγέλλειν*, prytanesque ei, quippe qui in rempublicam deliquisset et expeditionem navalem moratus esset, intra biduum diem dicere ob armamenta non redita, pignora vi erepta, meque, cum reipublicae inservirem, graviter pulsatum. Cum haberetur igitur in curia de Theophemo judicium, secundum *εἰσαγγελίαν*, qua eum ego detuleram, facta utriusque dicendi copia ac suffragiis occultis a Senatoribus datis, criminis eum teneri judicarunt: Et cum in eo curia esset, ut deliberaret, iudicibusne eum traderet, an quingentis drachmis mulctaret, quanta eum summa mulctare per leges ipsi licebat, deprecantibus istis omnibus et supplicantibus et quem non alium deprecatorem allegantibus, atque armamentorum indicem in ipsa curia statim reddentibus, et de plagis mihi illatis quemcunque ego vellem arbitrum se accepturos esse pollicentibus, concessi eorum precibus et viginti quinque drachmis eum mulctari passus sum.“ Ex hac narratione

hoc primum colligi potest, *εἰσαγγελίαν* certis formulis concipiendam fuisse, et conscribendam quoque sine dubio, id quod aliis quoque rationibus probatur⁹³⁾. Dein, si accepta esset *εἰσαγγελία*, [liberum enim Senatui in quibusdam certe causis fuisse videtur arbitrium, velletne eam accipere, nec ne]⁹⁴⁾; diem reo dictam esse a Prytanibus ad causam dicendam. Interim, nisi vades dabat, in vinculis haberi potuit; atque in majestatis et peculatus crimine, etiamsi vades dare paratus esset⁹⁵⁾. Iudicii die, accusato reo atque defenso, suffragia ferebantur a Senatoribus occulta, quemadmodum in ordinariis quoque judiciis ab Heliastis ferri solebant. Condemnato reo, sequebatur altera deliberatio, de mulcta, quam, si non majorem quingentis drachmis imponi placuisset, Senatus ipse dicebat; sin graviore mulcta aut capitali poena crimen dignum esse videretur, quoniam ultra quingentas drachmas Senatui multare non licebat, ad Heliæam causa rejicieba-

93) Isaeus, de Pyrrhi haereditate, p. 49. l. 25. Steph. hac utitur locutione: ἀπογραφῆς εἰς τὴν βουλὴν κακουργῶν, ἑπαχωρῶν ὄχρετο. perinde sine dubio hoc est, ac si dixisset εἰσαγγελθεῖς. cf. Matth. de Iud. Ath. p. 237. not. 15. Perscriptae εἰσαγγελίας exemplum, ejus, qua Alcibiadem Thessalus detulit, adhuc superest apud Plutarch. vit. Alcib. cap. 22.

94) Eadem est Heraldii sententia, III. 9. §. 1. Cum quis, inquit, delatus fuerat, sive in Senatu sive in populi conventu, prima disceptatio erat, an εἰσαγγελία esset recipienda. De populo incerta res est; de Senatu auctor est etiam Lysias in Nicomach. p. 185. 20. ἡ βουλὴ, ὅταν μὲν ἔχη ἰκανὰ χρήματα εἰς διοίκησιν, οὐδὲν ἐξαρματάνει· ὅταν δὲ εἰς ἀπορίαν καταστῇ, ἀναγκάζεται εἰσαγγελίας δεχέσθαι κ. τ. λ. Ita loqui non potuisset, nisi liberum fuisset Senatus arbitrium.

95) Demosth. adv. Timocr. p. 720. cf. Herald. III. 10. 5. 999. et Matthiae de Iud. Ath. p. 233. not. 11.

tur⁹⁶); *cujus rei legitimus ordo is fuisse videtur, qui indicatur in Timocratis lege apud Demosthenem⁹⁷*). Τιμοκράτης εἶπεν· ὅπόσοι Ἀθηναίων κατ' εἰσαγγελίαν ἐκ τῆς βουλῆς ἢ νῦν εἰσὶν ἐν τῷ δεσποτηρίῳ, ἢ τὸ λοιπὸν κατατεθῶσι, καὶ μὴ παραδοθῆ ἢ κατάγνωσις αὐτῶν τοῖς Θεσμοθέταις ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ κατὰ πρωτανεῖον κατὰ τὸν εἰσαγγελτικὸν νόμον, δεδόχθαι, τοῖς Θεσμοθέταις εἰσάγειν τοὺς ἕνδεκα εἰς τὸ δικαστήριον⁹⁸) ἐντὸς τριάκονθ ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ἂν παραλάβωσιν, ἐὰν μὴ τι δημοσίᾳ κωλύῃ. ἐὰν δὲ μὴ, ὅταν πρῶτον οἴοντ' ἢ. κατηγορεῖν δ' Ἀθηναίων τὸν βουλόμενον οἷς ἕξεσιν. ἐὰν δ' ἄλλῳ, τιμᾶτω ἢ Ἡλιαία περὶ αὐτοῦ, ὃ, τι ἂν δοκῆ ἄξιός εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. ἐὰν δ' ἀγγυρίου

96) Cf. Jul. Pollux VIII. 52. καὶν μὲν μέτρια ἀδικεῖν δοκῆ, ἢ βουλή ποιεῖται ζημίας ἐπιβολήν· ἂν δὲ μείζω, παραδίδωσι δικαστηρίῳ· τὸ δὲ τίμημα, ὃ, τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ex his satis apertum esse puto, verum non esse, quod Heraldus contendit, eorum omnium criminum, in quibus εἰσαγγελία locum haberet, poenam fuisse legibus definitam; id quod extraordinariorum criminum naturae nullo modo consentaneum est. Quamquam quae fuerint in poena aestimanda accusatoris partes, nescire me fateor. Heraldus III. 8. §. 9. 10. nullam fuisse putat accusatoris τίμησιν, nullam rei ἀντιτίμησιν sed solos iudices, Senatores puta, aut populum aut Heliastas, de poena statuuisse; cui sententiae, vel opinioni potius, dum certius aliquid afferatur, equidem acquiescere non recuso.

97) Advers. Timocrat. p. 720.

98) Locus, in editionibus falso interpunctus: δεδόχθαι τοῖς Θεσμοθέταις, εἰσάγειν τοὺς ἕνδεκα, mutata interpunctione commodum sensum, eum quem paullo infra exposui, habere videtur, ut opus non sit Heraldus correctione, III. 10. 7. p. 232. δεδόχθω, τοὺς Θεσμοθέτας εἰσάγειν τοὺς ἕνδεκα εἰς τ. δικ. quasi ipsi undecimviri in iudicium introducti sint a Thesmothetis, cuius sententiae neque auctoritatem Heraldus affert, neque rationem ego perspicere possum. Introduci in iudicium, εἰσάγεσθαι εἰς τὸ δικαστήριον, eos tantum dici posse existimo, qui aut accusant aut accusantur, i. e. quorum causa in iudicio agitur, quod in Undecimviros non quadrat.

τιμηθῆ, δεδέσθω τέως, ἕως ἂν ἐπίση ὄ, τι ἂν αὐτοῦ καταγνώσθῃ. Constitutum igitur erat lege illa, τῷ εἰσαγγελτικῷ νόμῳ, ut, si quis esset per εἰσαγγελίαν ad Senatum delatus et a Senatu in vincula con- jectus, Senatusconsultum illud, quo eum criminis teneri Senatus judicasset, a scriba Prytaniae trade- retur Thesmothetis, hique reum in iudicium dedu- cerent⁹⁹). Huic veteri legi alia nova subrogata est a Timocrate, ut, si quando Senatusconsultum illud, ἡ κατάγνωσις, Thesmothetis a scriba tradita non esset, undecimvirorum esset officium, intra triginta dies, ex quo reus ipsis traditus, i. e. in vincula datus esset, eum Thesmothetis adducere iudicioque sistere, nisi si quid publici impedimenti incidisset. Accusare autem reum in iudicio liceret cuivis civi, qui statu esset integro. Condemnato reo poena aestimaretur ab Heliæa. Si mulcta dicta esset, in vinculis haberetur, donec eam solvisset.

Sed ab hoc vulgari et legitimo ordine discessit nonnunquam Senatus in gravissimis criminibus, ubi statim, et sine ulla deliberatione appareret, reum, si convictus esset, aut capitali poena, aut certe majore quam quingentarum drachmarum mulcta dignum esse. In his enim, cum Senatus cognitio et praejudicium supervacaneum esse videretur, sta- tim res ad Heliasticum iudicium rejici solebat, ita tamen, ut Senatusconsulto statueretur, quomodo deducendus in iudicium reus esset, quomodo accu- sandus et quomodo iudicandus. Haec commodissi- me intelligi poterunt ex illo Senatusconsulto, quod in Antiphontis vita servavit Pseudo-Plutarchus¹⁰⁰):

99) Hoc Thesmothetarum munus indicat etiam Jul. Pollux VIII. 88. οἱ Θεσμοθέται — εἰσάγονοι τὰς ἐν τῆς βουλῆς κα- ταγνώσεις.

100) Vitt. X. Oratt. p. 853.

Ἔδοξε τῇ βουλῇ, μιᾷ καὶ εἰνοσιῇ τῆς Πρωτανείας, Δημόνικος Ἀλωπεκῆθεν ἑγραμμάτευσ, Φιλόστρατος Παλληνεὺς ἐπεστάται, Ἄνδρων εἶπε περὶ τῶν ἀνδρῶν, οὓς ὑποφαίνουσιν οἱ Στρατηγοὶ πρεσβευομένους εἰς Λακεδαίμονα ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως τῆς Ἀθηναίων, καὶ ἐκ τοῦ στρατοπέδου πλεῖν ἐπὶ πολεμίας νεώς, καὶ πεξεῦσαι διὰ Δεκελείας, Ἀρχεπτόλεμον καὶ Ὀνομακλέα καὶ Ἀντιφῶντα συλλαβεῖν καὶ ἀποδοῦναι εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπως δῶσι δίκην. παρασχόντων δ' αὐτοὺς οἱ Στρατηγοὶ καὶ ἐκ τῆς βουλῆς οὕστινας ἂν δοκῇ τοῖς Στρατηγοῖς προσελομένοις μέχρι δέκα, ὅπως ἂν περὶ παρόντων γένηται ἡ κρίσις. προσκαλεσάσθωσαν δ' αὐτοὺς οἱ Θεσμοθέται ἐν τῇ αὔριον ἡμέρᾳ, καὶ εἰσαγόντων, ἐπαιδὰν αἱ κλήσεις ἐξήκωσιν, εἰς τὸ δικαστήριον. περὶ προδοσίας κατηγορεῖν τοὺς ἡρημένους καὶ τοὺς Στρατηγοὺς καὶ ἄλλους, ἂν τις βούληται. ὅτι ἂν καταψηφίσῃται τὸ δικαστήριον, περὶ αὐτοῦ ποιεῖν κατὰ τὸν νόμον, ὅς κεῖται περὶ τῶν προδόντων. — Nulla in hoc Decreto mentio est praejudicii Senatus, sed cum tam gravia crimina in Archeptolemum, Antiphontem et Onomaclem intenta essent a delatoribus, ut statim appareret, si vera esset delatio, multo eos majore poena, quam cujus imponendae potestatem Senatus haberet, afficiendos fore, nihil aliud sibi statuendum Senatus existimavit, quam comprehendendos esse reos et Heliastico iudicio tradendos. Id autem hoc modo faciendum esse decrevit, ut iidem illi imperatores, qui eos detulerant, alique e Senatu, quos illi sibi adsumsissent, usque ad decem, eos iudicio sisterent, quo de praesentibus iudices cognoscerent. Singulare hoc fuit, et, ut videtur, propterea tantum in hac causa a Senatu decretum, quoniam a magistratibus, non a privatis delatio facta erat; alias, si privati essent delatores, undecimvirorum fuisse videtur, eos, qui apud ipsos in custodia essent, iudicio si-

stere. Decrevit porro Senatus, ut proximo statim die iudicium de iis haberi Thesmothetae curarent; ut imperatores creatique accusatores¹⁰¹⁾ et si quis alius vellet, proditionis eos accusarent; ut, si criminis teneri visi essent, iudices eam poenam iis imponerent, qua proditionem leges vindicari iuberent.

Sed etiam populum ipsum nonnunquam in comitiis de *εἰσαγγελίαις* cognovisse legimus, factumque id duplici ratione videtur. Primum enim accidit subinde, ut, delatione ad Senatum facta, propter criminum magnitudinem aut maleficorum potentiam atque amplitudinem, Senatui opus esse videretur etiam ad populum de ea delatione referri, eique, quid de reo faciendum statueret, permitti¹⁰²⁾. Deinde haec quoque ratio invaluit, ut delator ipse non ad Senatum sed ad populum *εἰσαγγελίαν* suam deferret. Id in prima cujusque Prytaniae concione ordinaria, *τῇ κνρῖα ἐκκλησίᾳ*, factum esse, Harpocration et Julius Pollux tradunt¹⁰³⁾. *Τῶν δ' ἐκκλησιῶν*, Pollucis sunt verba, *ἣ μὲν κνρῖα, — ἐν ἣ τὰς εἰσαγγελίας ὁ βουλόμενος εἰσαγγέλλει*. Illud ipsum, quod dicit, *ὁ βουλόμενος εἰσαγγέλλει*, satis ostendit, non eas *εἰσαγγελίας* designari, quas Senatus, ad se primo loco delatas, post ad populum quoque ferendas decreverit (in his enim Senatus arbitrium va-

101) A Senatu, ut videtur Heraldō, III. 10. §. 9. Quamquam possint etiam ii designari, qui ab imperatoribus e Senatu assumti essent, ut et in iudicium simul producerent reos, et in iudicio accusarent. Id quoque extra ordinem foret; alias enim accusatores isti sine dubio a Senatu creari solchant, sicut in aliis *εἰσαγγελίαις*, de quibus statim agendum erit, a populo.

102) cf. Mathiae, de Iud. Ath. P. 3. p. 241.

103) Harpocrat. 2. v. *κνρῖα ἐκκλησία*. Pollux VIII. 95.

lebat, non delatoris voluntas), sed id quod a me supra dictum est, delatorem ipsum *εἰσαγγελίαν* suam non Senatui sed populo ad cognoscendum detulisse; quamquam id non sine Senatus venia factum esse crediderim; quae tamen venia non alio pertinuisse videtur, quam ut et ante comitia in programmata *εἰσαγγελία* illa denuntiaretur, et in comitiis cum populo agendi potestatem delatori facerent Proedri. — Sed idem Pollux alio loco Thesmothetarum id munus fuisse tradit, ut *εἰσαγγελίας* ad populum deferrent. *Οἱ Θεσμοθέται*, inquit, *τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον*¹⁰⁴). Hic locus cum priore illo pugnare videtur; nam, quod antea *τὸν βουλόμενον* fecisse dixerat, id nunc Thesmothetis tribuit. Conciliari tamen haec facile possunt, si statuas, adeundos primum a delatore fuisse Thesmothetas, interrogandosque, utrum ad se aut ad aliquem e collegio nomen deferri, an *εἰσαγγελίαν* institui oportere existimarent. Si *εἰσαγγελίαν* institui aut posse aut debere respondissent, tunc aut ipsos rem ad populum tulisse, aut delatorem; quamquam potuit is quoque *εἰσαγγέλλειν* dici, qui *εἰσαγγελίαν* suo nomine a Thesmothetis deferendam curarit.

Jam quomodo res sive a Senatu sive a Thesmothetis sive ab ipso delatore ad populum lata, in comitiis peragi solita sit, quam poterimus accuratissime persequemur. Sed est hic locus paullo obscurior, in quo multa non nisi conjectura assequi liceat, cum neque a Grammaticis res satis explicetur, et paucissima exstant apud scriptores iudiciorum populi exempla, et brevius ea narrentur, quam ut rei gerendae ordinem recte ex iis cognoscere possis, unum autem illud decem praetorum iudicium, quod paullo accuratius a Xenophonte descri-

104) VIII. 87.

bitur, turbulentum et legitimo ordini non plane consentaneum fuisse videatur. Illud tamen dubium esse vix potest, primam post delatum in comitiis crimen fuisse disceptationem, suscipiendane populo esset caussae cognitio, nec ne¹⁰⁵). Verba faciebant delator aliique oratores, ut *εἰσαγγελίαν* illam populo probarent, quaestionemque habendam suaderent; reus contra ejusque amici commissum esse maleficiū negabant, neque quaestionem institui opus esse contendebant. Ita Theramenes decem praetores accusans haec dicit apud Xenophontem: *δικαίους εἶναι (τοὺς στρατηγούς) λόγον ὑποσχεῖν, διότι οὐκ ἐνείλοντο τοὺς ναυαγούς*. Persuadere igitur populo conatur, instituendam esse quaestionem. Illi contra in culpa se esse negant¹⁰⁶). — Ubi satis in utramque partem disputatum erat, populus in suffragium mittebatur, videreturne reus crimine teneri, quaestioque instituenda esse, nec ne. Quodsi non teneri visus esset, dimittebatur, neque ulla amplius quaestione opus erat; sin contra, quaestio- nis et iudicii dies constituendus erat, quo et accusaretur reus et defenderetur, et suffragium a populo ferretur¹⁰⁷). Neque enim illae in prima ec-

105) Hunc, qui in sequentibus describitur, ordinem legitimum fuisse in iis *εἰσαγγελίαις*, quae statim ac primo loco ad populum delatae essent, veri videtur simillimum; earum autem, quae a Senatu ad populum latae essent, non unam semper rationem fuisse putarim, sed varias, prout Senatus aut jam ad liquidum rem perduxisset, aut integram populo reliquisset.

106) Xenoph. Hellen. I. 7. §. 5. sq.

107) Legitimum hunc fuisse ordinem, Euryptolemi verba declarant apud Xenophontem, l. I. §. 29. *Διὰ δ' ἂν ποιήσητε (scrib. ποιήσαιτε) εἰ Ἀριστάρχῳ μὲν, πρότερον τὸν δῆμον καταλύοντι, εἶτα δὲ Οἰδόην προδιδόντι Θηβαίοις, πολεμίοις οὖσιν, ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογήσασθαι, ἢ ἐβούλετο, καὶ τᾶλλα*

clesia orationes pro justa accusatione et defensione habebantur, non magis quam populi illud praejudicium pro justa condemnatione. Interim reus, nisi vades daret in vincula aut jam conjectus erat a Senatu¹⁰²), aut nunc conjiciebatur; rogabatur populus, quomodo exerceri iudicium quaque poena condemnatum reum affici vellet¹⁰³); actor ad accusa-

κατὰ τὸν νόμον προὔθετε· τοὺς δὲ στρατηγοὺς τοὺς πάντα ὑμῖν κατὰ γνώμην πράξαντας, νικῶντας δὲ τοὺς πολεμίους, τῶν αὐτῶν τούτων ἀποστερήσετε. Apparet ex his, orationem illam, qua in priore ecclesia praetores crimen diluere conati erant, non pro justa defensione haberi, quod Xenophontis quoque verba indicant, §. 5. οὐ γὰρ προὔτεθη σφίσι λόγος κατὰ τὸν νόμον. Non autem eodem statim die, quo εἰσαγγελία ad populum delata esset, accusationem et defensionem rite peragi potuisse, sua quisque sponte intelligit. Necessarium ergo erat, aliam ei rei concionem dari:

108) Xenoph. l. 1. §. 3.

109 Ita in decem praetorum causa decretum est: τὴν βουλὴν προβουλεύουσαν ἐσενεγκεῖν, ὅτι τρόπον οἱ ἄνδρες κρίνοιντο. Senatus autem ita censuit: ἐπειδὴ τῶν τε κατηγορούντων κατὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἐσίνων ἀπολογουμένων ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀκηρόασι, διαψηγίσασθαι Ἀθηναίους πάντας κατὰ φυλάς, θεῖναι δὲ ἐς τὴν φυλὴν ἐκάστην δύο ὑδρίας. ἐφ' ἐκάστη δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτι δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοί, οὐκ ἀνελάμβονοι τοὺς νικῶντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, ἐς τὴν προτέραν ψηφίσασθαι, ὅτι δὲ μὴ, ἐς τὴν ὑστέραν. ἂν δὲ δόξουσιν ἀδικεῖν, θανάτῳ ζημιῶσαι, καὶ τοῖς ἑνδεκα παραδοῦναι, καὶ τὰ χρήματα δημοσιεῦσαι, τὸ δ' ἐπιδέκατον τῆς θεοῦ εἶναι. Duo in hoc Senatusconsulto sunt legibus contraria; primum, quod illas in priore ecclesia orationes pro justa accusatione ac defensione Senatus haberi voluit; dein, quod de omnibus una suffragium ferendum censuit. Contradicit igitur Euryptolemus, juris ac legum propugnator, rogatque populum, primum, ut aut plures, aut unus saltem dies reis ad causam dicendam detur, dein, ut de singulis suffragium feratur. §. §. 20. 27. — Ceterum rogationes ejusmodi, de exercendi iudicii forma, poenaque a condemnatis repetenda, non nisi Senatusconsulto

tionem, reus ejusque patroni ad defensionem omnia praeparabant, testimonia providebant, populo causam suam omni modo commendare studebant. Ubi dies iudicii advenit, accusabant reum actor et si quis alius vellet¹¹⁰); causam ipse dicebat, et quidem nonnunquam ex vinculis, adstantibus utrinque, qui vinctum tenerent¹¹¹). Tum de-

antea facto (cf. Lib. I. cap. 9.) ad populum ferri licuisse, Aristogitonis exemplum demonstrat, qui propter similem rogationem ἀπροβούλευτον, παρατόμων accusatus et quinque talentis mulctatus est, auctore Libanio, in argum. Orat. I. adv. Aristogiton. p. 767. 8. (Hauisit autem haec Libanius sine dubio e deperdita Lycurgi adversus Aristogitonem oratione). Inde illud quoque perspicuum est, non in eadem statim concione, in qua εἰσαγγελία ad populum delata esset, ejusmodi rogationes ferri potuisse, sed aliquot post diebus, nonnunquam fortassis ipso demum iudicii die. Alioquin enim necessario ἀπροβούλευτοι fuissent, in iis videlicet causis, quae non a Senatu, sed ab ipso delatore ad populum latae essent.

110) Euryptolemus apud Xenophont. I. I. §. 24. κρινέσθωσαν οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον, διηρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν· ἐνὸς μὲν, ἐν ᾧ ξυλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι, εἴαν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν εἴαν τε μή· ἐτέρου δὲ, ἐν ᾧ κατηγορεῖσαι· ἐτέρου δὲ, ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι. Quod ante accusationem defensionemque suffragium ferri vult, videantur rei crimine teneri, quaestioque de iis instituenda esse, nec ne, id eo sine dubio factum est, quia in priore concione illa διαχειροτονία populique praedictum non rite factum erat. vid. §. 7.

111) In crimine majestatis, εἴαν τις τὸν δῆμον ἀδικῆ, e Canonibus cuiusdam Psephismate, cujus praeter Xenophontem I. I. §. §. 21 et 57, meminerunt etiam Aristophanes Ecclesiaz. v. 1031 et Scholiastes ad h. l. cujus haec sunt verba: Ψήγισμα ἐγγράφει, κατεχόμενον ἐκατέρωθεν ἀπολογεῖσθαι τὸν κατ' εἰσαγγελίαν κριόμενον. Κρατῖνος δὲ καὶ πρὸς κληψύδραν κλεῖσαι. Ξενοφῶν δὲ (I. I. §. 21.) εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθέντα ἀποθανεῖν. (perperam Xenophontem intellexit; non enim hoc dicit, sed ἀποθανόντας εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθῆναι i. e. post mortem, cadavera eorum.) quae sequuntur, corruptissima sunt,

mum suffragium populo dabatur, dispositis binis in tribus singulas urnis, altera absolutoriis, condemnatoriis altera calculis recipiendis destinata. Condemnatus reus ea poena afficiebatur, quae ante irrogata erat.

Non semper tamen criminum ad se delatorum populus ipse iudicium exercere, sed Heliastis exercendum mandare solebat; itaque fiebat haud raro, ut una causa tribus locis, in Senatu, in comitiis, in Heliaeae ageretur¹¹²). Quodsi ad Heliaeae rejicienda res esse videretur, Psephisma scribebatur eadem aut simillima haud dubie forma, atque ejusdemmodi Senatusconsulta; quae qualis fuerit, ex Antiphonteo illo Senatusconsulto supra cognovimus. Definiebatur igitur illo Psephismate primum, a quibus et quomodo reus in iudicium ducendus, dein quo tempore iudicium habendum, a quibus et quo crimine accusandus, denique condemnatus, qua poena afficiendus esset. Deduci autem in iudicium, nisi quid extraordinarii populus statuisset, vulgo solebat a Thesmothetis¹¹³), accusari autem, praeter

neque emendare nunc vacat. Ceterum de isto Cannoni psephismate ingeniosissime disputavit Hudtwalcker, de Diaetet. p. 94. sq.

112) Cf. Matthiae de Iud. Ath. P. 2. p. 241.

113) Pollux VIII. 87. οἱ Θεσμοθέται — τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον· καὶ τὰς χειροτονίας καὶ τὰς προβολὰς εἰσάγουσιν. (scil. εἰς τὸ δικαστήριον.) Ita hic locus interpungendus est, non, ut vulgo: τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τ. δ., καὶ τὰς χειροτονίας. Quid enim illud est: τὰς χειροτονίας εἰσαγγέλλειν? χειροτονίας autem h. l. dici puto populi praëjudicia, de quibus suffragium iudicibus ferendum esset, i. e. quae aut probanda iudicum sententiis aut corrigenda essent. Eodem modo infra Thesmothetae τὰς τῆς βουλῆς καταγνώσεις εἰσάγειν dicuntur. Quamquam nostro loco si quis pro χειροτονίας legi malit καταχειροτονίας, equidem non repugnem. De προβολῇ infra agendum erit.

ipsum delatorem¹¹⁴⁾, ab oratoribus, decem plerumque, ad hanc ipsam accusationem a populo creatis, qui *συνήγοροι* aut *κατήγοροι* etiam appellabantur, drachmamque de publico honorarium accipiebant¹¹⁵⁾.

114) Ejus enim primas in accusando partes fuisse, rei ipsi consentaneum videtur, neque idonea ulla causa est, cur cum Herald, III. 10. §. 9. statuamus, delatorem ipsum non, nisi a populo *συνήγορος* creatus esset, in judicio reum a se delatum accusasse. Qui *εἰσαγγελίαν* instituit, etiam probandi criminis officium suscepit, sicut in aliis actionibus publicis. Alioquin *μῆνους* erat, non *εἰσαγγελία*. In *μηνύσει* enim, nisi res per se ipsa manifesta esset, *ζητηταί* a populo creabantur; qua de re infra dicendum erit.

115) Cf. Lib. I. cap. 10. Plutarch. Pericl. c. 10. Ἦν μὲν γὰρ εἰς τῶν (τοῦ Κίμωνος) κατηγόρων ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένος. Loquitur de Cimonis judicio, qui, cum Macedoniam invadere et bona ejus parte potiri posset, corruptus ab Alexandro expeditionem omisisse arguebatur. Plut. Cimon. c. 14. Simillimum hoc crimen erat ei, quo patrem ejus, Miltiadem, reum *κατ' εἰσαγγελίαν* apud populum factum esse, supra ostendimus. Itaque Cinionem quoque *κατ' εἰσαγγελίαν* accusatum esse, dubitari non potest. — Plutarch. Demosth. cap. 14. τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τινα προβαλλομένων αὐτὸν κατηγορίαν — οὐχ' ὑπήκουε. Ita apud Dinarchum quoque, adv. Demosth. p. 38. 43 et adv. Aristogiton. p. 79. Reisk. memorantur accusatores a populo creati, quamquam Demosthenes, Aristogiton, ceterique, qui ab Harpalo corrupti dicebantur, non *κατ' εἰσαγγελίαν* delati erant. *Συνήγοροι* hi accusatores vocantur in Senatusconsulto ap. Pseudo-Plutarch. in vit. Antiphontis. Huc pertinet etiam Aristoph. Vesp. v. 480.

Ἄλλὰ νῦν μὲν οὐδὲν ἀλγεῖς, ἀλλ' ὅταν ξυνήγορος
Ταῦτά ταῦτά σου καταντλήῃ καὶ ξυνωμότας καλῆ.

Hic quoque *συνήγορος* est accusator publicus, in crimine majestatis. De nominis ratione vid. Herald. III. 10. §. 12. De mercede, Scholiast. ad Aristoph. Vesp. v. 689. *ἐλάμβανον γὰρ οἱ ῥήτορες δραχμὴν, ὅτε συνηγόρουν ὑπὲρ τῆς πόλεως*. Decem plerumque fuisse conjicio e Dinarch. adv. Aristogiton. p. 79. nam Aristotelis auctoritatem, quae ab Aristophanis

Delator, si causa cecidisset, neque quintam saltem suffragiorum partem tulisset, mille drachmis mulcebatur; antiquitus majore etiam poena affici solebat. Perspicua res est apud Harpocracionem: ὁ δὲ διώκων, εἰ μὴ ἔλη, οὐδὲν ζημιούται, πλὴν εἰ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων μὴ μεταλάβῃ, τότε χιλίας ἐκτίνει· τὸ δὲ παλαιὸν καὶ οὗτοι μειζρόνως ἐκολάζοντο¹¹⁶). paullo impeditior apud Pollucem: ὅτι δὲ ὁ εἰσαγγείλας καὶ οὐκ ἔλων ἀζήμιος ἦν, Ἐπερίδης ἐν τῷ ὑπὲρ Λυκόφρονος φησι. καίτοι γε ὁ Θεόφραστος τοὺς μὲν ἄλλας γραφὰς γραφαιμένους χιλίας τ' ὀφλισκάνειν, εἰ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων μὴ μεταλάβοιεν (ita scrib. pro vulg. καταλάβ.) καὶ προσατιμοῦσθαι· τοὺς δὲ εἰσαγγέλλοντας μὴ ἀτιμοῦσθαι μὲν, ὄφλειν δὲ τὰς χιλίας. ἔτι κε δὲ τοῦτο διὰ τοὺς ῥαδίως εἰσαγγέλλοντας ὕστερον προσγεγράφθαι¹¹⁷). Hyperidem itaque auctorem citat, impunem delatori εἰσαγγελίαν fuisse, etiam si quintam suffragiorum partem non tulisset; eamque sententiam Heraldus¹¹⁸) quoque amplexus est, persuasitque sibi, hoc quoque εἰσαγγελίαν a γραφῇ distinctam fuisse, quod in actorem causa cadentem mulcta nulla constituta fuerit, neque esse potuerit, quoniam saepissime non is, qui εἰσαγγελίαν detulisset, sed alii a populo creati accusatores reum in iudicio persecuti sint; quam quidem opinionem, cum auctoritate plane careat, tantisper pro falsa habere licebit, donec idoneis ra-

Scholiaste affertur, alio pertinere, supra I. 10. demonstravi. Ceterum non modo perpetuum, sed ne annum quidem hoc munus fuisse, id quod nonnulli putare videntur, ex allatis a me exemplis perspicuum est. — De alio *συνηγόρων* genere vid. Lex. Rhetor. in Bekkeri Anecdott. I. p. 301. Aristot. Polit. VI. 8. Böckh. Staatshansh. d. Ath. I. p. 207.

116) Harpocrat. s. v. εἰσαγγελία.

117) Pollux VIII. 52. 53.

118) Lib. III. cap. 14. §. 5.

tionibus probabitur; quod equidem nunquam fore praestiterim. Sed illi sententiae, cujus Hyperidem auctorem Pollux dicit, repugnat primum Harpocratius, in oratoribus Atticis non sane minus quam Pollux versatus, juris autem et universae antiquitatis Atticae sine controversia longe peritior; repugnat porro Theophrastus, qui in legum Atticarum cognitione singularem operam collocavit, praeque ceteris excelluit. Dubitare igitur non possumus, quin hi potius quam ille auctores nobis sequendi sint. Et ne quis Hyperidis auctoritate commoveatur, nihil veri similis videtur, quam diversa εἰσαγγελῶν genera a Polluce non recte distincta esse. Erat enim, ut supra jam monuimus, alia εἰσαγγελία, de mala parentum, epiclerorum et pupillorum tractatione, eaque impunis actori, etiamsi causa caderet. Ἐτέρα δὲ εἰσαγγελία λέγεται ἐπὶ ταῖς κατώσεσιν· αὗται δὲ εἶσι πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ τῷ διώκοντι ἀξήμιτοι, καὶ μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων¹¹⁹⁾. Atque ad hanc sine dubio εἰσαγγελίαν Hyperidis ille locus pertinuit, quem Pollux imperite ad universum εἰσαγγελῶν genus traxit. Quodsi ita est, non indigemus illa conjectura, quae ad conciliandam istam Hyperidis et Theophrasti dissensionem a Polluce affertur, posterioribus demum temporibus poenam in delatorem constitutam esse, quae antiquitus nulla fuerit, ad coercendam videlicet calumniatorum licentiam. Neque enim pugnant inter se illi, cum de diversis εἰσαγγελῶν speciebus loquantur, et poena ista tantum abest ut recentius invecata sit, ut, cum antiquitus major fuisset, post imminuta sit¹²⁰⁾.

119) Harpocrat. l. l. cf. Isaacus de Pyrrhi haered. p. 42. l. 30. Steph. Demosth. in Pantaenet. p. 979. 980.

120) His ita satis, ut puto, probabiliter explicatis, veren-

Judices de his causis sedere solebant e Solonis lege mille, post autem, Demetrii Phalerei tempore¹²¹⁾, mille et quingenti, duobus aut tribus dicasteriis in unum conjunctis, id quod in aliis quoque gravioribus causis publicis usitatum erat¹²²⁾. Mirum autem est Luzacii commentum, cum εἰσαγγ-

dum non est, ne quis Luzacii opinionem, de Socrate cive, p. 110. amplectendam putet. „Scilicet,“ inquit ille, „ut recte Pollux, poena infamiae aliis in causis praeter multam statuta contra illos, qui per calumniam accusabant, seriori Reip. aetate abrogata fuit in accusationibus publicis, quae εἰσαγγελίαι dicebantur, ut eo tutius faciliusque calumniatores contra innocentem quemvis grassarentur. Id est, quod ajunt Harpocratien et Suidas: καὶ οὗτοι τὸ παλαιὸν μισζόντας ἐκολάζοντο.“ Qua in opinione, ut alia taceam, illud sane per-mirum est, quod προσέγραψαι dici vult a Polluce non id, quod, cum olim non scriptum esset, post legi adscriptum sit, sed quod, cum olim scriptum esset, post omissum sit.

121) Ambiguus est Pollucis locus, VIII. 53. χίλιοι δὲ κατὰ μὲν τὸν Σόλωνα τὰς εἰσαγγελίας ἐκρινον, κατὰ δὲ τὸν Φαληρέα καὶ πρὸς πεντακόσιοι. Possis enim cum Kühnio κατὰ τὸν Φαλ. interpretari: Phalerei lege, quemadmodum illud κατὰ τὸν Σόλωνα, Solonis lege; possis cum Luzacio, de Socr. civ. p. 110, vertere: secundum Demetrium Phalereum, in libris de legibus Atheniensium. Proprie autem praepositio ista κατὰ idem h. l. significat, quod ἐπί, hoc Pollucis loco: τῆς δὲ ἀρχῆς, ἐπὶ μὲν Δράκοντος, ἀτιμία ἦν τὸ τίμημα, ἐπὶ δὲ Σόλωνος, εἰ τρίς τις ἀλόη, ἠτιμοῦτο. (VIII. 42.) Sed quod Dracontis aut Solonis tempore valuit, id dubium non est, quin eorum legibus valuerit; quod Demetrii tempore valuit, id non statim ejus lege valuisse necessarium est. Malim tamen, hoc quidem loco, cum Kühnio facere, propter praecedens illud κατὰ τὸν Σόλωνα, cum praesertim, si id Pollux dicere non voluisset, in promptu fuissent aliae constructiones ad vitandam ambiguitatem. De Demetrio legislatore cf. Richter. Specim. Animadv. de vet. legum latt. p. 61.

122) cf. Matthiae de Ind. Ath. P. 2. p. 251. sq. ex quo corrigi possunt Luzacii errores, de Socr. civ. p. 111.

γέλλε aliqua a Senatu ad populum delata esse dicatur, non universum populum intelligendum esse, sed Heliastas, non divisos in sua tribunalia, sed ita congregatos collectosque, ut congregari et colligi solebant, quando iudicium universi populi nomine erat pronuntiandum¹²³⁾. Huic commento aliud paullo post adjungit: in plerisque delictis publicis magnum istud Ἡλιαίας δικαστήριον ipsius populi in iudicando vices sustinuisse, ideoque et ritu solemniprocuratisque prodigiis, ut ipsam concionem, congregari consuevisse¹²⁴⁾. In hac itaque concione, quae tamen non vera esset concio, sed magnum Heliaeae iudicium, in modum concionis congregatum, Senatus nomine εἰσαγωγέων munere functos esse, i. e. causam a se prius examinatum iudicibus cognoscendam tradidisse Proedros decem contribules cum praeside suo, seu Epistata, praefuisse autem populari illi iudicio novem illos Proedros non-contribules, tanquam iudices extra partes positos, cum isti alteri accusatoris partes gererent¹²⁵⁾. Haec omnia tam sunt ab omni veterum auctoritate destituta, tam iis omnibus, quae certis veterum testimoniis constant, contraria, tam denique male inter se ipsa cohaerentia tamque absurda, ut nemo sane, qui ea, quae nos de εἰσαγγελία paullo ante disputavimus, attente legerit, refutari a nobis ista commenta postulare possit, sed explicari fortassis, qui factum sit, ut Luzacius, vir alioquin doctissimus et satis ingeniosus in tales errores induceretur. Unum commenti sui auctorem habet, aut habere potius sibi videtur, Suidam. Is enim, de Epistatis

123) De Socr. civ. p. 109.

124) Ibid. p. 111.

125) Ibid. p. 109. et 111.

loquens, haec habet: ἐπειδὴν δὲ οἱ Πρυτάνεις συνα-
 γάγωσι τὴν βουλήν καὶ τὸν δῆμον (ita enim pro vul-
 gato: ἢ τὸν δῆμον immerito Luzacius rescribit) ὁ Ἐπι-
 στάτης κληροῖ Προέδρους ἑννέα, ἀπὸ φυλῆς ἐκάστης ἓνα,
 πλὴν τῆς πρυτανευούσης· καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἑννέα τούτων
 Ἐπιστάτην ἓνα κληροῖ καὶ τὸ πρῶγμα παραδίδωσιν. αὐ-
 τὸς δὲ εἰσάγει τὴν δίκην καὶ ἐπιμελεῖται τοῦ κατὰ τὸν
 νόμον πάντα γίνεσθαι καὶ μηδὲν παραλείφθῃναι πρὸς τὸ
 διδαχθῆναι τοὺς δικαστάς. „Ergo,“ inquit Luzacius,
 „negotium istud quod Epistates Senatus, Prytanum
 nomine, ulterius curandum committebat alteri Epi-
 statae Novem-viro, δίκη erat, iudicium aliquod,
 ab ipso populo ferendum, seu talis causa, in qua
 ipse populus sedebat iudex, aut (ut verius forsitan
 dicamus) de qua illi cognoscebant δικασταί, qui uni-
 versi populi vices in iudiciis istis publicis perage-
 bant.“ Εἰσαγγελίαν itaque hoc loco a Suida desi-
 gnari putavit, ejusque sententiae egregium firmamen-
 tum invenire sibi visus est in iis, quae ab eodem
 Suida de εἰσαγγελίᾳ proferuntur: εἰσαγγελία κυρίως
 ἢ περὶ κοινῶν (mel. καινῶν) καὶ δημοσίων ἀδικημάτων
 εἰσαγομένη ὑπὸ τῶν Πρυτανέων δίκη κ. τ. λ. Jam cum
 meminisset et ab aliis scriptoribus et a Polluce in
 causis εἰσαγγελίας Heliasticorum iudicum mentionem
 fieri, Suidam autem, priore illo loco, de εἰσαγγε-
 λiais a populo iudicatis loqui arbitraretur, et Har-
 procrationem quoque videret εἰσαγγελίας dicere ad
 populum deferri solitas esse, haec a se conciliari
 nullo negotio posse putavit, si statueret, τὸν δῆμον,
 populum i. e. comitia in his causis nil aliud esse,
 quam magnum iudicium Heliasticum, universi po-
 puli vice fungens. Dein, cum Prytanum Epistatam
 εἰσάγειν τὴν δίκην Suidas dicat, sed administrationem
 negotii, τὸ πρῶγμα, novem illis Proedris non-con-
 tribulibus tradere, perspicuum ei visum est, in istis

judiciis, quae, cum re vera judicum consessus essent, populi tamen comitia dicerentur, Prytanes quidem *εἰσαγωγέων*, eosdemque etiam accusatorum munere functos esse, praesidere autem non potuisse, sed novem istis Proedris loco cedere debuisse. Ita omnia optime constare videbantur. — Sed, ut ea tantum hoc loco dicamus, quae superiore nostra disputatione non continentur, primum Suidae ille de Epistatis locus non minus ad quamvis aliam rem in comitiis tractatam, quam ad *εἰσαγγελίαν* pertinet. Etenim antea jam demonstravi¹²⁶), apud sequiores Grammaticos, qui neque tempora satis distinguere, et quidquid occurrit, promiscue compilare solent, nil frequentius esse, quam comitorum cum judiciis, *ἐκκλησιαστῶν* cum Heliastis commutationem, cujus commutationis haec est causa, quod postremis reipublicae temporibus, pleraeque causae judicariae paullo graviores ad populum ferebantur, omnisque comitorum potestas, fracto civitatis robore et amissa imperii magnitudine, in his causis judicandis versabatur. Itaque *δίκην* h. l. Suidas dixit, speciem pro genere, unum aliquod et praecipuum quidem negotium pro quavis re in comitiis a populo tractari solita; neque *δικασταί* h. l. alii sunt quam *ἐκκλησιασταί*. Ex quo apparet, falsa esse, quae de novem Proedrorum, in his praecipue judiciis populi, tamquam judicum extra partes positorum, officio disputantur a Luzacio. Jam illum alterum Suidae locum, de *εἰσαγγελίᾳ*, cum isto priore nequaquam conjungendum esse apparet. Meminisse oportet, plerasque *εἰσαγγελίας* primum ad Senatum deferri solitas esse; ibi sane *εἰσαγωγέων* munere Prytanes fungebantur, neque minus in iis *εἰσαγγελίαις*, quae a Se-

126) Vid. Lib. I. cap. 5.

natu ad populum ferebantur in comitiis, minime autem in iis quae aut ab ipso delatore statim ad populum ferebantur, aut a Senatu populove ad iudicium Heliasticum rejiciebantur. In his enim εἰσαγγέλεις fuisse Thesmothetas demonstravimus.

Eversis itaque Luzacianae opinionis fundamentis, omnia, quae iis superstructa sunt, corruant necesse est; nobis autem, his pertractatis, ad alia progredi licet.

C A P U T IV.

De aliis judiciis populi extraordinariis et de indicis ad populum factis.

Exstant quaedam apud scriptores causarum a populo judicatarum exempla, in quibus tamen neque εἰσαγγελίας mentio fit, neque propter alias rationes probabile est, eas per εἰσαγγελίαν delatas esse. De his hoc capite agere propositum est. Itaque, ut una definitione omnia comprehendamus, agebatur nonnunquam in comitiis de criminibus publicis majoribus aut extraordinariis, quorum justa accusatio a privato instituta non erat, (εἰσαγγελίαν autem justis accusationibus accensendam esse, e superiore capite patet) sed aut magistratus quispiam erat, qui, ut hodie vulgo loqui solent, ex officio reum persequebatur, aut privatus indicium detulerat aut reum in ipso facinore manifesto deprehensum magistratus adduxerat, hi autem in concionem eum producendum existimaverant, aut denique pervulgati alicujus omnibusque noti maleficii, cujus justam accusationem aut tempora expectare vetarent aut

privato consilio instituere nemo auderet, in comitiis mentio injecta erat, quaestionemque populus exercendam decreverat.

Ad primum genus lex illa pertinet apud Aeschinem, de oratoribus in Senatu aut in concione petulanter, proterve et turbulenter se gerentibus, quam, alio jam loco laudatam¹⁾, nunc integram, sed latine versam, adscribemus. Est igitur hujusmodi: *Si quis orator in Senatu aut in concione verba fecerit de rebus non propositis aut non seorsum de singulis, aut bis de eadem, aut conviciatus fuerit aut maledixerit alicui, aut dicentem interpellaverit, aut agentibus cum populo Prytanibus surrexerit verbaque fecerit de rebus a suggestu alienis²⁾, aut seditiosis vociferationibus usus fuerit, aut Epistatam per vim protraxerit; dimissa concione aut Senatu Proedris jus esto, quinquaginta non amplius drachmarum pro unoquoque delicto mulctam ei irrogare, nomenque ejus exactorum tabulis inscribere³⁾. Quodsi majore poena dignus fuerit, referunto ad Senatum aut ad proximam concionem. In Senatu, post peractas citationes, judicanto. Si condemnatus fuerit, occulto suffragio a Senatoribus lato, Proedri nomen ejus exactoribus exhibento. — Itaque*

1) Lib. I. cap. 10. ubi graeca ipsa passim emendata adscripsi.

2) ἀνεσθηκώς λέγει περὶ τῶν μὴ ἐπὶ τοῦ βήματος. Sensus horum verborum mihi obscurum esse, mutilumque locum videri, supra significavi. Quodsi tamen integer alicui videatur, non dubito, quin is ex duabus explicationibus, supra I. 10. a me propositis, eam potlorem judicet, quam vertendo expressi, priores interpretes omnes secutus.

3) ἰγγράφειν τοῖς πράκτορσιν. Hoc quid sit, vid. [ap. Böckh. Staatshaushalt. d. Ath. I. p. 167.

qui contra hanc legem deliquissent, poterant a Proedris in proximam concionem produci, quo aut judicarentur a populo, aut, si forte populus ipse iudicium exercere nollet, ad Heliacam rejicerentur. Videtur autem id tum imprimis factum esse, si aut maiore quam quingentarum drachmarum poena digni essent, aut in concione, non in Senatu deliquissent. — Ceterum an alia praeter hoc unum exstent exempla delictorum a magistratibus ex officio in concione persequendorum, equidem magnopere dubito.

Indiciorum a privatis ad populum in concione delatorum, plura commemorantur a scriptoribus exempla. Imprimis memorabile illud est, quod de Agorato Lysias narrat⁴⁾. Devictis enim ad Aegos flumen Atheniensibus, cum de pace cum Lacedaemoniis ageretur, essentque, qui quavis conditione pacem fieri oportere contenderent, quod ex ea novarum rerum evertendique popularis status occasionem sibi fore sperabant, alii contra, Strategi maxime et Taxiarchi, perspecto eorum consilio, summo pere iis adversarentur; hos illi ut opprimerent, fictis criminibus eos aggredi statuerunt, et Agoratum quendam, servilis conditionis hominem, falsum indicem subornarunt. Is igitur primum in Senatu, post autem etiam in concione, plurimorum nomina detulit. Οὕτω σφόδρα, Lysiae sunt verba, τινὲς ἐπεμελοῦντο, ὅπως καὶ ἐν τῷ δήμῳ περὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ταξιαρχῶν μὴνυσις γένοιτο, ὥστε καὶ ἐκεῖ παράγουσιν εἰς τὸν δῆμον. Populus, ab ista factione in fraudem inductus, reos in vincula dandos, et perduellionem iis a magno iudicio Heliastico, e iudiciis bis mille, i. e. quatuor dicasteriis conflato,

4) Or. in Agorat. p. 130. 15 — 132. 6.

judicandam decrevit⁵⁾. — Haud minus illustre indicium ad populum delati exemplum Andocides narrat in oratione de mysteriis⁶⁾. Nam de profanatis mysteriis, quorum et ipse insimulatus et Alcibiades aliique plurimi condemnati erant, primam delationem ad populum hoc modo factam esse ait. Surrexisse in comitiis Pythonicum quendam, compertum sibi esse dicentem de mysteriis ab Alcibiade

5) Neque ipsum Psephisma Lysias adscripsit, neque argumentum ejus aperte indicavit. Tamen id ipsum, quod dixi, decretum a populo esse, apparet ex ejus verbis, p. 135. 3. Narrat enim, post pacem confectam et constitutos XXX tyrannos non obtemperatum esse populi voluntati, sed in Senatu judicium peractum. *Ἐπειδὴ τοίνυν, ἰνκνιτ, αἱ τριάκοντα κατεστάθησαν, εὐθέως κρείων τοῖς ἀνδράσι τοῖτοις ἐποίησεν ἐν τῇ βουλῇ: ὁ δὲ δῆμος ἐν τῷ διαστηρίῳ ἐν διοχλείῳ ἐψηφίσατο.* Perperam hunc locum Reiskius vertit: populus autem in tribunali per his mille virorum, personam populi gerentium suffragia pronuntiabat, scil. in Senatu judicium habendum esse. Vertendum erat: populus autem jussit, in judicio a bis mille iudicibus, causam eorum iudicandam esse.

6) P. 2, 29 — 3, 35. — At Isocrat. de Big. p. 828 et Plutarch. vit. Alcib. cap. 19 et 22. Alcibiadem profanatorum mysteriorum reum per *εἰσαγγελίαν* factum esse tradunt. Horum narratio ne cui cum Andocide pugnare videatur, hoc tenendum est: Indicium illud, de quo Andocides loquitur, delatum est ante quam Alcibiades cum classe in Siciliam abierat. Postulavit quidem hic, ut, si quid de se agi vellet, nunc potius de praesente quaestio haberetur, quam absens accusaretur. Inimici vero ejus quiescendum in praesenti, quia noceri non posse intelligebant, et illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset; ut sic absentem adgrederentur. Corn. Nep. vit. Alcib. cap. 4. cf. Thucyd. VI. cap. 29. Itaque, postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absens a Thessalo, Cimonis filio, per *εἰσαγγελίαν* reus factus est. cf. Thucyd. VI. 61. Aliter haec conciliari non posse videntur. Isocrates, utpote orator, non historicus; rem minus accurate exposuit.

aliisque compluribus in domo privata factis, et, si impunitatem iudici populus decrevisset, servum unum ex iis, qui ei sacrilegio interfuissent, de tota illa re indicium delaturum esse. Placuisse igitur Prytanibus, omnes, qui non initiati essent, e concione summovere, et servum illum arcessere. Hunc deinde, cum impunitas data esset, multorum, qui affuissent, nomina detulisse. — Ita indicio in comitiis facto, post totum illud negotium Senatus arbitrio permissum est⁷⁾, et, cum plures indies deferrentur, inquisitores, *ζητηταί*, creati sunt, qui in illos inquirerent, indiciaque examinarent⁸⁾. Rei in vincula dati, in iudicio Heliastico, sed iis tantum, qui initiati essent, iudicibus, causam dixerunt⁹⁾; plurimi morte mulctati sunt¹⁰⁾. — Apparet igitur ex his exemplis primum, quid inter indicium, (*μήνυσιν*, et delationem, *εἰσαγγελίαν*, intersit, quae vocabula a scriptoribus nonnunquam commutari solent¹¹⁾. Nam qui *εἰσαγγελίαν* instituit, is

7) Andocid. p. 3, 13. *ψηφισαμένης δὲ τῆς βουλῆς, ἣν γὰρ αὐτοκράτωρ κ. τ. λ.*

8) Ibid. p. 3, 6. cf. 6, 22.

9) Ib. p. 3, 27.

10) Alia indiciorum in comitiis ad populum delatorum exempla sunt ap. Plutarch. vit. Pericl. cap. 31. *Μένωνά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν πείσαντες ἐκίτην ἐν ἀγορᾷ καθίζουσαι, αὐτοῦμενον ἄδειαν ἐπὶ μνήσει καὶ κατηγορία τοῦ Φειδίου. Προσδεξαμένου δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον, καὶ γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ διαώξεως, κλοπαὶ μὲν οὐκ ἤλέγχοντο κ. τ. λ. Dinarch. in Demosth. p. 102, 16. ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τῇ πρώτῃ γεγενημένη προσάγων καὶ κατασκευάζων ψευδῆ μνηστῆρ, ὡς ἐπιβουλευομένων τῶν νεωρίων.*

11) Cf. supr. II. cap. 3. Lycurg. in Leocr. p. 163. 34. *ἐγὼ τοίνυν ὑμῖν μνήσω τὸν ἀφανίζοντα ταῦτα πάντα.* cf. Pseudo-Plut. vit. Andocid. in Vitt. X. Oratt. p. 854. C. qui *εἰσαγγεληθέντα* Andocidem dicit *pro μνησθέντα*. Ceterum *μήνυ-*

justi accusatoris personam sustinet, reum etiam in judicio persequitur, convincere conatur, probationes et testimonia conquirat, et, si causa cadit, neque quintam saltem suffragiorum partem fert, mille drachmis mulctatur. Index contra plerumque aut culpae affinis est, aut servus. Utrique accusare proprie non possunt; neque igitur rei in judicio persequendi, neque probationum testimoniorumque, si quibus opus esse videtur, conquirendorum officium iis impositum est, sed creatis a populo inquisitoribus, *ζητηταῖς*. Denique, si vera delulisse videntur, impunitatem habent, etiamsi ipsi deliquerunt¹²⁾; nonnunquam etiam praemiis donantur¹³⁾. Ceterum hujusmodi causae plerumque ad Heliacam rejiciebantur; sed tamen ipsum etiam populum quaestionem habere et iudicum partes sibi sumere potuisse, causa nulla est, cur dubitemus.

Maleficos manifesto deprehensos abductos nonnunquam esse ad Prytanes, ab his autem in concionem productos, Hieroclis cujusdam exemplum probat, a Libanio commemoratum¹⁴⁾. Is enim, cum sacras vestes aliquo portaret, arreptus a Pythangelo et Scaphone et ad Prytanes abductus est. Hi eum postridie in concionem stiterunt. Ibi cum se a sa-

ων etiam *ἀπογραφὴν* dici Hesychius observat: *ἀπογραφὴ, ἀρίθμησις, ἢ ἡ γενομένη μῆνσις*. Scripto enim ista indicia consignari solebant, unde et *ἀπογράφειν* pro *μηνίσαι*. Andocid. de Myst. 2, 44. 3, 14. et 25. et alibi passim. cf. Lys. in Agorat. 132, 26, 30, 32, 41.

12) Andocid. de Myst. 2, 40. 3, 11. 4, 4. Lys. in Andocid. p. 105, 19.

13) Andocid. p. 4, 36. Lys. p. 109. 38. cf. Taylor. Lectt. Lys. p. 314. Plut. Pericl. cap. 31.

14) In argument. orat. 1. adv. Aristogit. p. 767. sq.

cerdote missum vestes illas sacrum in usum aliquo ¹⁵⁾ portasse defenderet, Aristogiton rogationem ad populum tulit, ut, si confiteretur se vestes illas asportasse, statim supplicium de eo sumeretur; sin negaret, quaestio haberetur. Neque tamen perlata est ea rogatio. Nam cum neque Senatusconsultum ante ea de re factum esset, et atrocissima esset Aristogitonis sententia, παρανόμων accusatus a Phanostrato, Hieroclis patre, et quinque talentis a iudicio condemnatus. De Hierocle quid populus stauerit, Libanius commemorare supersedit. Id tamen satis patet, eandem in his causis populi potestatem fuisse, quam in εισαγγελίαις. — Ejusdem generis exemplum est, quod a Demosthene narratur ¹⁶⁾, Antiphontem quendam, qui Philippo recepisset, se navalia Atheniensium incensurum, comprehensum a se, cum in Piraeo latitaret, et in concionem productum esse. Inde cum, Aeschinis maxime opera, invidiose Demosthenem criminantis, dimissus esset, Areopagitas eum, re cognita, quaesivisse comprehensumque iudicibus tradidisse ¹⁷⁾. Non potuit eum Demosthenes per se solus in concionem trahere, sed ad Prytanes prius adducere debuit atque ab iis petere, ut se illumque, quem comprehenderat, producerent. Id, etiamsi non diserte dicitur, res tamen ipsa ac ratio evincit. Areopagitis autem id

15) ἵνα κομίση πρὸς τὸ ἱερὸν κτήνησιον. Hoc quid sit, nescire me fateor cum Taylora. H. Wolfio proprium alicujus loci nomen esse videtur.

16) De Coron. p. 271.

17) Huc respicit Dinarchi. in Demosth. p. 98. 15. εἰσρέβλωσαν Ἀντιφῶντα καὶ ἀπέκτειναν οὗτοι (οἱ δίκασται) τῇ τῆς βενλῆς ἀποφύσει πισοθύνεις.

ius fuit, ut, etiam injussu populi, in maleficos inquirerent et judicio eos traderent¹⁸⁾.

Denique de gravioribus vulgoque notis criminibus, ubi accusator nullus existeret, populus nonnunquam, sed e Senatus auctoritate, sine qua in comitiis nulla de re agi poterat, quaestionem aut ipse habuit, aut habendam a judicio decrevit. Ita, ut hoc primo exemplo utar maxime insigni, cum satis inter omnes constaret, plurimos oratores ab Harpalo pecunia corruptos esse, populus metuens, ne quando ea res damnum sibi et perniciem afferret, ratioque istius pecuniae a se repeteretur, in omnes illos, in quos pecuniae acceptae suspicio cadebat, inquirendum statuit. Pervestigantur igitur primo singulorum domus; post, legem Demosthene ferente, inquisitio illa Areopagitis a populo mandatur¹⁹⁾, id quod in hujusmodi causis usitatissimum fuisse Dinarchus docet²⁰⁾. Areopagitae eos, quos corruptos esse compererant, populo indicant; ἀποφαίνειν hoc dicitur, ipsumque indicium, ἀπόφασις. Hi a populo ad magnum judicium Heliasticum, mille quingentis iudicibus seu tribus dicasteriis conflatum, rejiciuntur, creatis decem oratoribus, qui eos, populi nomine, accusarent²¹⁾. Iu-

18) V. Dinarch. in Demosth. p. 96. 28. Ἀνάγκη τὴν βουλὴν τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου κατὰ δύο τρόπους ποιεῖσθαι τὰς ἀποφάσεις πάσας. τίνας τούτους; ἤτοι αὐτὴν προελομένην καὶ ζητήσασαν, ἢ τοῦ δήμου προτάξαντος αὐτῆς.

19) Vid. Plutarch. vit. Demosth. capp. 25. 26.

20) Dinarch. in Demosth. p. 90, 24. ζητεῖν τὴν βουλὴν περὶ αὐτῶν, ὡς αὐτῆς πατρίων ἐστίν. cf. ib. 97, 26. 98, 8. sq.

21) Id. ib. p. 96, 34. Decem illos fuisse dicit in Aristogiton. p. 105, 37. Legitimam hanc creatorum a populo accusatorum rationem fuisse, ostendit in Demosth. p. 97, 28.

dices aut absolvunt reum aut condemnant; condemnatis poenae plebiscito constitutae erant, ex quibus iudices eam, quae ipsis pro delicti qualitate convenire videtur, eligunt²²⁾. — Hunc rei gerendae ordinem et in Harpalea ista causa observatum, et in similibus omnibus consuetum fuisse ex Dinarchi orationibus discimus²³⁾. Sed tamen illud quoque nonnunquam accidit, turbulentis praesertim reipublicae temporibus, cum praevaletis factionis ira adversarii alicujus interitum posceret, ut neque inquisitoribus neque accusatoribus creatis, neque ullo legitimorum iudiciorum more servato, de capite civium in comitiis suffragium ferretur, quasi in crimine manifesto, quod cum omnes et commissum et puniendum esse scirent, non cognitione sed condemnatione tantum opus esset. Erant itaque ejusmodi iudicia, si tamen iudicia vocanda sunt, omnia tumultuosa et legibus contraria. Ita

22) Id. in Philocl. p. 109, 5. οὐδὲ τὰς ἀποφάσεις οἶμαι νῦν κρίνεσθαι, πότερον ἀληθεῖς εἰσιν ἢ ψευδεῖς — ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τιμωρίας ὑμᾶς δεῖ τῆς ἐν τῷ ψηφίσματι γεγραμμένης δικᾶσαι νῦν, πότερα δεῖ χρημάτων τιμῆσαι τῷ τηλικαῦτα ἡδίκηκότε τὴν πόλιν, ἢ θανάτῳ ζημιώσαντας — ἢ δημεῦσαι τὴν οὐσίαν.

23) Singulare fuit illud de Phrynichi caede iudicium, quod a populo institutum esse Lycurgus narrat, in Leocrat. p. 164. Φρυνίχου ἀποσφαγέντος νύκτωρ παρὰ τὴν κρήνην τὴν ἐν τοῖς Οἰουίοις ὑπὸ Ἀπολλοδώρου καὶ Θρασυβούλου, καὶ τούτων ληφθέντων καὶ εἰς τὸ δεσμοτήριον ἀποτεθέντων ὑπὸ τῶν Φρυνίχου φίλων, αἰσθανόμενος ὁ δῆμος τὸ γεγονός, τοὺς εἰρχθέντας ἐξῆγε, καὶ βασιάνων γενομένων ἀνέκρινε· καὶ ζητῶν τὸ πρᾶγμα, εὔρε τὸν μὲν Φρύνιχον προδιδόντα τὴν πόλιν, τοὺς δ' ἀποκτείναντας αὐτὸν ἀδίκως εἰρχθέντας· καὶ ψηφίζεται ὁ δῆμος, Κριτίου εἰπόντος, τὸν μὲν νεκρὸν κρίνειν προδοσίας, κᾶν δόξη προδότης ὢν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ τετάφθαι, τὰ τε ὄστα αὐτοῦ ἀνορύξαι καὶ ἐξορύσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς κ. τ. λ. cf. Lys. in Agorat. p. 136. 20.

devictis ad Cranonem ab Antipatro Atheniensibus, cum victores jam appropinquare urbi nunciarentur, civitasque terrore et timore trepidaret, Demosthenis adversarii, idoneam ejus opprimendi occasionem nacti, per Demadem oratorem capitale supplicium ipsi aliisque quibusdam, qui earundem in republica partium fuerant, irrogarunt. Populus autem puniendis belli auctoribus victoris ultionem expleri iramque ejus illorum sanguine quasi expiari posse sperans, absentes capitis damnavit. Aufugerant enim, illud ipsum, quod accidit, metuentes; sed mox conquisiti ab Antipatro et interfecti sunt²⁴⁾. — Non dissimili ratione Phocion quatuor circiter post annis a populo damnatus est. Nam cum, post Antipatri mortem, Polysperchon summa rerum potitus, Atheniensibus reliquisque Graeciae civitatibus, quo eas a Cassandri partibus abstraheret, pristinae libertatis, ab Antipatro sublatae restitutionem pollicitus esset; popularis factionis principes, Phocioni, optimatum fautori, jam diu infensissimi, et opprimendi ejus cupidissimi, omni modo eum criminari plebisque in eum odium quantum poterant incendere coeperunt²⁵⁾. Phocion igitur hanc invidiae flammam metuens, ex urbe ad Polysperchontem in Phocide tunc commorantem concessit, tutiorem se apud hunc quam apud cives suos fore ratus. Illi interim Psephisma, Archetrato rogante, pertulerunt, ut legationem populus ad Polysperchontem mitteret, quae, populi nomine, Phocionem accusaret. Polysperchon autem ipsi populo iudicium

24) v. Plutarch. Demosth. capp. 28. 29. Phoc. cap. 26.

25) Plutarch. Phoc. cap. 33. *Ἀγωνίδης ὁ ῥήτωρ εἰθὺς ἐπετίετο τοῖς περὶ τὸν Φωκίωνα καὶ κατηγορεῖ προδοσίας.* Hoc de justa accusatione, *γραφή* aut *εἰσαγγελία*, accipienda non sunt.

de eo permisit. Itaque in custodiam datus et Athenas reductus est, verbo, ut judicaretur, re vera, ut supplicio afficeretur. Huc ubi perventum est, concio advocatur tumultuarie et contra leges, ne servis quidem et peregrinis exclusis. Producto Phocioni prae clamore et tumultu nulla fit causae dicendae potestas. Agnonides rogationem ad plebem fert, ut suffragia ferrentur, videreturne Phocion crimine teneri, nec ne; atque, si teneri videretur, ut capite poenas daret. Hanc plebs sciscit, Phocionem condemnat, supplicio afficit. In his omnibus nullum est legitimi ordinis vestigium²⁶).

CAPUT V.

De querela apud populum, προβολή, et de accusationis denunciatione, ἐπαγγελία.

Ab his, de quibus adhuc disputatum est, accusationibus delationibusque ad populum diversissima est ea actio, quae προβολή dicitur, quam qui instituit, non id quaerit, ut aut iudicum partes populus ipse suscipiat, aut certe quaestionem habendam jubeat, accusatores creet, a quot iudicibus quoque modo iudicium habendum sit, plebiscito definiat, sed hoc tantum, ut populi praeiudicium de reo fiat, quo praeiudicio quasi munitus ipse causae suae,

²⁶) Nisi forte hoc unum, quod suffragium a populo ex more latum est, primum de Agnonidis lege, dein de Phocionis culpa. Quae alia sint ista legitima, quae Nepos confecta esse dicit, vit. Phoc. cap. 4. difficile est intellectu, certe e Plutarchi narratione, vit. Phocion. cap. 55 — 55.

apud competentes iudices, quibus non plebiscito sed veteribus legibus ea quaestio mandata est, agenda maiorem et publicam quodammodo auctoritatem conciliet. Talem igitur actionem qui instituit, is *προβάλλεσθαι* dicitur, quod verbum proprie nil aliud significat, quam *proponere populo aliquid, ad disceptandum scilicet et iudicandum*. Ita Demosthenes, cum dicit¹⁾: *προῦβαλόμην ἀδικεῖν τουτοῖ περὶ τὴν ἐορτήν*, hoc dicit: proposui in concione, cum deliquisse, quo populus ea de re disceptaret, praeiudiciumque faceret, videreturne deliquisse, nec ne. Inde orta est alia locutio, *προβάλλεσθαι τινα*²⁾, sine infinitivo, populo quasi proponere aliquem ut de eo praeiudicet, i. e. ad populum deferre, atque ita factum, ut *προβολῆς* nomen delationis significationem acceperit³⁾, sed ejus unius delationis,

1) In Mid. p. 514.

2) Ibid. p. 571. *περὶ τὰ μυστήρια ἀδικεῖν Ἐυάνδρου κατεχειροτόνησεν ὁ δῆμος, προβαλλομένον αὐτὸν Μενίππου.*

3) Grammatici passim *προβολήν* explicant *κλιθεῖν εἰς δίκην, vel γραφήν*, (Pollux VIII. 46. Suid. s. v.) quod falsum est. Sequimur haec *προβολήν*, non sunt ipsa *προβολή*. — Apud Rhetores autem *προβολή* dicitur ea orationis pars, qua id ipsum, de quo agis et de quo iudices sententiam ferre oportet, eis proponis, ut optime explicat Sopater ad Hermogen. p. 199. Ald. *προβολή ἐστὶ τῶν εἰρημένων ἐν τῇ καταστάσει σίντομος ἀπόφασις· εἴρηται δὲ προβολή διὰ τὸ τὴν πρότασιν ἔχειν τοῦ πράγματος καὶ ὥσπερ προτείνειν τοῖς δικασταῖς, περὶ οὗ αὐτοὺς δεῖ κρῖναι*. Ex eadem hac proponendi significatione explicandus est ille verbi *προβάλλεσθαι* usus, cum de candidatis dicitur populo ad creandum propositis, ut ap. Demosth. de cor. p. 277. *προβληθεὶς πιλαγόρας οὗτος*. Inde *προβολή* hoc sensu apud Platonem de Legg. p. 765. B. *καὶ τὴν προβολήν διὰ τὸν αἰρούμενον ἐκ τῶν ἐμπείρων ποιῆσθαι*: quem locum Ruhnkenius assertit ad Timaeum, p. 224. non satis commode. Loquitur enim ibi Timaeus de illa altera *προβολῆ* s. delatione ad populum,

quae quomodo ab aliis, εἰσαγγελία et μηνύσει, differat, ex iis, quae modo dicta sunt, apparet⁴⁾.

Locus autem erat huic προβολῆ primus in magistratum injuriis atque delictis. "Ἔθος ἦν, inquit Harpocrates, Ἀθήνησι κατὰ τῶν ἀρχόντων — προβολὰς ἐν τῷ δήμῳ τίθεσθαι⁵⁾ Nemo enim, ut videtur, magistratus accusari potuit propter delictum in fungendo munere sive contra ipsam rempublicam sive contra privatum aliquem commissum, nisi cum populi venia⁶⁾. Sed in gravioribus delictis, quae ad summam rempublicam pertinerent, et extra ordinem perseguenda viderentur, εἰσαγγελία ad Senatum populumve deferrebat, quemadmodum supra demonstratum est. Haec si accepta esset, Senatus populusve aut sibi ipsi iudicandum reum sumse-

quamquam huius apud Platonem nulla, quantum equidem sciam, usquam est mentio. Sed de candidatis et προβάλλεσθαι et προβολῆ frequentia sunt apud eum. Vid. Legg. VI. 755. c. D. 756. A. (ubi pro ἀντιβολῆν leg. ἀντιπροβολῆν). Alio sensu populus aliquem προβάλλεσθαι dicitur, cum accusatorem creat, et accusator publicus est προβεβλημένος ἐπὶ τοῦ δήμου. Plutarch. Pericl. c. 10. Demosth. c. 14. Προβάλλεσθαι igitur ibi est creare. Sed frustra sunt, qui ab hac significatione illam alteram deferendi ad populum, derivant, quae sententia Heynii esse videtur, Opuscc. Acad. Tom. IV. p. 82. not. h.

4) Latinum προβολῆς nomen quaerenti mihi, cum delationis et indicii vocabula aliud significant et jam ad εἰσαγγελίαν et μήνυσιν interpretandam iis usus sim, aptissimum visum est illud, quod Heraldus quoque habet, Animadv. in Salmas. III. 2. §. 6. et 10. §. 10: *querela*.

5) s. v. καταχριστορία. cf. Lexic. Rhetor. in Bekkeri Anecd. I. p. 263.

6) Hoc ita esse, etiamsi nullis testimoniis probare possum, ipsum tamen per se veri simillimum videtur. Adde, quod apud Romanos quoque simile erat institutum. v. Sigon. de Iudic. III. cap. 5. extr. et, qui hunc exscripsit, Heinecc. Antiqu. Rom. IV. 18. 57.

runt. aut ad iudicium Senatusconsulto aut Plebiscito rejecerunt, accusatoresque crearunt. Itaque hoc ipso, quod aut acceperunt *εἰσαγγελίαν*, aut in iudicio rem peragendam esse decreverunt, rei persequendi veniam actori dedisse putandi sunt. In minoribus autem delictis, cum *εἰσαγγελίαν* instituere aut noluit actor aut non potuit, in concionem eum prodire oportuit, rem populo proponere, ac rogare, an illum vel illum magistratum deliquisse censeret, et reum a se fieri permetteret. Si teneri eum crimine et in iudicium vocari posse populus iudicasset, magistratu abire⁷⁾ cogebatur. Ita libe-

7) Hoc quoque sola conjectura ductus asserui; nemo enim e veteribus, quantum equidem meminerim, id nos docet. Videtur tamen isticonjecturae nonnihil firmamenti affere Aeschinis locus, ex quo apparet, si quis Senator delicti alicujus insimulatus esset, eum primum Senatu motum ac tum demum iudicatum esse. Est ille locus in oratione adv. Timarch. p. 128. sq. Narrat ibi orator, Pamphilum quemdam Acherdusium Timarcho, tunc temporis Senatori, perculatus crimen in comitiis objecisse. Dein ita pergit: *διδάξας δὴ ταῦτα, τί οὖν ἐστὶν, ὃ Ἀθηναῖοι, ἔφη, ὃ, συμβουλεύω ἡμῖν; εἰὰν μὲν ἡ βουλή καταγνοῦσα τοῦτον ἀδικεῖν καὶ ἐκφυλλογορήσασα δικαστηρίῳ παρασθῆ, δότε τὴν δωρεὰν αὐτοῖς.* (De *ἐκφυλλογορίᾳ* vid. Harpocrat. s. v.) Itaque quod in Senatoribus obtinuit, id in magistratibus quoque obtinuisse veri simillimum est. Quid? quod contrarium vix credibile cuiquam videri potest. — Quae sequuntur apud Aeschinemi, et a Scholiasta et a Taylora perperam accipiuntur. *Μετὰ ταῦτα*, inquit, *ὡς ἐπανῆλθεν ἡ βουλή εἰς τὸ βουλευτήριον, ἐκφυλλογόρησε μὲν αὐτὸν, ἐν δὲ τῇ ψήφῳ κατεδέξατο.* Res haec est. Motus quidem Senatu Timarchus erat propter illam Pamphili delationem; post autem, cum Senatus ipse quaestionem haberet, absolutus est, et rursus in Senatum receptus. Si condemnatus esset, altera sequi debuit *διαψήφισις*, de muleta, et si majore quam quingentarum drachmarum dignam Senatus cum censuisset, Heliastico iudicio eum tradere Dehuit.

rum erat actori, accusare eum et in iudicio persequi.

Traditur autem a Grammaticis, moris fuisse, ut in prima cujusque Prytaniae ecclesia, quae *κυρία* dicebatur, *ἐπιχειροτονίαι* de magistratibus fierent, i. e. ut rogaretur a novem Archontibus populus, viderentur magister officio suo recte fungi, an secus; qui probarentur populo, in honore permanuisse; qui deliquisse viderentur, magistratu privatos esse⁸⁾. Hae *ἐπιχειροτονίαι* eo maxime consilio institutae videntur, ut, si quis haberet, quod de magistratus alicujus in rempublicam aut in privatum quempiam delictis quereretur, id hoc die populo proponeret et *προβολήν* faceret. Neque aliter, ut puto, suffragium de magistratibus a populo ferri poterat, nisi si quis esset, qui eos criminaretur et *προβολήν* institueret; qui autem a nemine accusarentur, de iis nulla erat *ἐπιχειροτονία*⁹⁾. Ceterum Ar-

8) Vid. Harpocrat. s. v. *κυρία ἐκκλησία*. Pollux VIII. 95. et 87. cf. Suid. in *κυρία ἐκκλ.* Nomen *ἐπιχειροτονίας* hac de re est in orat. in Theocrin. p. 1330.

9) Exemplum ejusmodi *ἐπιχειροτονιῶν* habet auctor orat. in Theocrin. p. 1530. *διὰ τὴν τούτου ποτηρίαν (τοῦ Θεοκρίνου) ἀδελφὸς αὐτοῦ θεσμοθετῶν, καὶ τούτῳ χροῦμενος συμβούλῳ, τοιοῦτος ἔδοξε παρ' ὑμῖν εἶναι, ὥστ' οὐ μόνον αὐτὸς ἀπεχειροτονήθη, τῶν ἐπιχειροτονιῶν οὐσῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἄτασαν (omne illud Thesmothetarum collegium) ἐποίησε· καὶ εἰ μὴ δεομένων αὐτῶν καὶ ἰκτευνόντων καὶ λεγόντων, ὡς οὐκ ἔτι πρόσσεισι Θεοκρίνης πρὸς τὴν ἀρχὴν, ἐπέσθητε ὑμεῖς καὶ πάλιν ἀπέδοτε τοὺς στεφάνους αὐτοῖς, πάντων ἂν αἰσχιστὰ οἱ συνέρχοντες ἐπεπόνθεισαν.* Theocrines, a fratre suo *πάριδρος* assumptus (de Paredris vid. Taylor. ad h. l.) hunc et reliquos collegas consiliis suis in talia peccata induxerat, ut in comitiis, cum *ἐπιχειροτονίαι* essent, querelae de iis moverentur, populusque eos omnes honore privaret, neque prius restitueret, quam polliciti essent, se nunquam in posterum Theocrinis consilio usuros.

chontum erat, eos, qui magistratu privati erant, in iudicium deducere¹⁰⁾, siquidem actor eos etiam post illud populi praeiudicium ultro persequi vellet; quod tamen non semper factum esse suspicor. Contentus plerumque erat isto praeiudicio atque adversarii ignominia.

Etiam de Sycophantis ejusmodi querelas seu *προβολάς* apud populum moveri potuisse, Aeschines, Isocrates aliique affirmant¹¹⁾. *Τοῖς μὲν γὰρ μεγίστοις τῶν ἀδικημάτων, Isocratis sunt verba, ἐν ἐνὶ τῶν δικαστηρίων τὰς κρίσεις ἐποιήσαντο (οἱ πρόγονοι)· κατὰ δὲ τούτων γραφὰς μὲν πρὸς τοὺς Θεοδοτέας, εἰσαγγε-*

10) Harpocratio, de *προβολῇ* loquens, s. v. *καταχειροτομία*: εἰ δέ τις καταχειροτονηθείη, οὕτως εἰσήγεται εἰς τὸ διαστήριον. Pollux VIII. 87. *Κοινῇ οἱ ἐννεὰ ἄρχοντες ἔχουσιν ἐξουσίαν — — καθ' ἑκάστην πρυτανείαν ἐπερωτῶν (τὸν δῆμον) εἰ δοκεῖ καλῶς ἄρχειν ἕκαστος· τὸν δ' ἀποχειροτονηθέντα κρίνουσι, i. e. εἰσάγουσι, iudicio praesunt.*

11) Aeschin. de fals. leg. p. 311. R. *τῶν δὲ συκοφαντῶν ὡς κακοῦργων δημοσίᾳ προβολὰς ποιούμεθα.* Isocrat. de Permutat. p. 302. cf. Harpocrat. u. s. Pollux VIII. 46. *προβολαὶ δὲ ἦσαν καὶ αἱ τῆς συκοφαντίας γραφαί. Ἀσίας ἐν τῷ πρὸς Ἰπποκράτην αἰκίας.* Quae his proxime praecedunt, corrupta sunt et emendatu atque explicatu difficillima: *προβολαὶ δὲ γίνονται, τοῦ δήμου ψηφισαμένου καὶ τῶν ἐνομοσάτων τῆ πόλει, ὡς Ἀσίας ἐν τῷ κατὰ Θεοδοτίδου, περὶ ἀμφοῖν.* Quid enim? iis tantum suffragium dabatur, qui bene de republ. sentirent? et illud *περὶ ἀμφοῖν*, quid significet? Putavi aliquando, rescribendum esse: — *κατὰ τῶν ἐνισταμένων τῆ πόλει, — — καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν*: de iis qui reipubl. adversarentur — et de magistratibus. Nunc autem haec probabilior videtur sententia, omnia illa verba descripta esse ex narratione quadam Lysiae in orat. adv. Theosdotidem, sed fine mutilata, aut scribae culpa aut aliquo casu. Oratori certam aliquam causam narranti dicere licuit, omnes eos, qui civitatis amantes essent, suffragium in ista causa tulisse; sed in *προβολῆς* definitione inepta est ea observatio.

λίαις δ' εἰς τὴν βουλήν προβολὰς δ' ἐν τῷ δήμῳ. Tres itaque Sycophantarum persecuendorum modos fuisse dicit, γραφήν, εἰσαγγελίαν, προβολήν. Quartum etiam addere possumus e Polluce, φάσιν¹²⁾. Patet hoc etiam exemplo, quam vere illud a Demosthene dictum sit, plures cujusque criminis ulciscendi vias a Solone comparatas esse, ex quibus, pro causarum diversitate suisque rationibus eam, quae maxime conveniens videretur, actor eligeret. Sed προβολήν tum potissimum institutam esse arbitror, si quis adversarium nactus esset Sycophantam dicendo valentem et Heliastarum ordini gratiosum, quem vix aliter a se in iudicio superari posse speraret, nisi populi praeiudicio ante damnatum. Quamquam enim nulla necessitate ad sequendum illud praeiudicium Heliastae cogebantur, aliquid tamen praesidii atque auctoritatis actoris causae universi populi suffragium afferre debuit. — Sycophantiae crimine haud dubie ii quoque accusati sunt¹³⁾, qui falsis criminibus atque calumniis populum ad condemnandos innocentissimos decem praetores induxerant. Horum προβολαί factae sunt populi jussu; ἐψηφίσαντο, οἵτινες τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι¹⁴⁾. Id extra ordinem a populo factum

12) VIII. 47. De Sycophantarum φάσει atque εἰσαγγελίᾳ supra locuti sumus, cap. 5. Ceterum huc pertinere videtur Dinarchi locus, ibi a me praetermissus, or. in Demosth. p. 96. 58. quamquam improprie προδότην dicit, quem σκυοφάντην dici oportuit. :

13) In eadem sententia etiam Taylorus est, Praefat. ad Demosth. orat. in Mid. p. 565. in Reisk. Appar. Crit. Tom. I.

14) Xenoph. Hellen. I. 7. §. 59. — Ceterum quod de Agorato Lysias narrat, in Agerat. p. 155. 44. σιλλήρῳδην γὰρ ἐμείβετο αὐτοῦ κατέγνωτε, id quoque πάντες καὶ ἐν τῷ δήμῳ καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ σκυοφαντίας ad προβολήν referendum esse videtur, quippe quae ordine primum ad populum deferri, inde in iudicio peragi solebat.

videtur, ut ea accusatio publice mandaretur quibusdam, neque expectaretur, donec aliquis privato consilio eam susciperet, propterea quod verendum erat, ne illi interim fuga salutem quaererent, aut aliqua ratione, gratia aut pecunia, accusatores, si qui essent, a consilio revocarent atque ita impunes abirent.

Porro ii quoque *προβολῆ* obnoxii fuisse dicuntur, qui argentifodinas publicas clam exercerent, aut aliquid demum ex publicis rationibus aliquo modo depecularentur¹⁵⁾; quin Pollux ita loquitur, quasi in omnes omnino, qui male adversus rempublicam animati essent, ea actio institui potuerit¹⁶⁾, neque id veri dissimile videtur.

Sed notissima omnium et celebratissima est ea *προβολῆς* species, qua de injuriis, per festa solennia, Eleusiniorum, Dionysiorum aliaque ab aliquo commissis, querelam apud populum movere solebant. Hujus duae leges, quamquam non integrae, a Demosthene servatae sunt, quas, quoniam plurimum ad rem illustrandam faciunt, visum est ipsis verbis describere. Ac prior quidem lex haec est:

Τοὺς Πρωτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὕστεραίᾳ τῶν Πανδίων. ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν· ἔπειτα τὰς προβολὰς παραδιδότωσαν τὰς γεγενημένας ἕνεκα τῆς πομπῆς ἢ τῶν ἀγώνων ἐν τοῖς Διονυσίοις, ὅσαι ἂν μὴ ἐκτετισμέναι ᾖσιν.

Altera autem haec:

Εὐήγορος εἶπεν· ὅταν ἡ πομπὴ ἢ τῇ Διονύσῳ ἐν Πειραιεὶ καὶ οἱ κωμῶδοι καὶ οἱ τραγῶδοι, καὶ ἡ ἐπὶ

15) Taylor. Praef. ad Dem. or. in Mid. p. 563. 4. ex access. ad Harpocr. inedit.

16) VIII. 46. Προβολὴ δὲ ἢ κλήσις εἰς δίκην κατὰ τῶν κατόνως πρὸς τὸν δῆμον διακειμένων.

Ἀθηναίῳ πομπῇ καὶ οἱ τραγῳδοὶ καὶ οἱ κομῳδοὶ, καὶ τοῖς ἐν ἄστει Διονυσίοις ἢ πομπῇ καὶ οἱ παιδῆδες καὶ ὁ κῶμος καὶ οἱ κομῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοὶ, καὶ Θαργηλίων τῇ πομπῇ καὶ τῷ ἀγῶνι, μήτι ἐξεῖναι μήτε ἐνεχυράσαι μήτε λαμβάνειν ἕτερον ἑτέρου, μηδὲ τῶν ὑπερημέρων, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. ἐὰν δέ τις τούτων τι παραβαίῃ, ὑπόδικος ἔστω τῷ παθόντι καὶ προβολαὶ αὐτοῦ ἔστωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Διονύσου, ὡς ἀδικοῦντος, καθὰ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀδικοῦντων γέγραπται¹⁷⁾.

Iubentur igitur priore lege Prytanes, postridie Pandiorum, i. e. Elaphebolionis die XV¹⁸⁾) comitia habere in Bacchi theatro, ibique cum populo agere primum περὶ ἱερῶν, i. e. de rebus ab Archonte administratis¹⁹⁾, dein προβολάς proponere, si quae factae fuerint de injuriis circa Dionysiorum festum commissis, quod ejusdem mensis die XII celebrabatur. Posterior autem lex etiam de delictis circa Dionysia ruralia, Lenaea atque Thargelia προβολάς ad populum in Bacchi theatro fieri jubet. Idem etiam de Eleusiniis sive mysteriis institutum fuisse Demosthenes alio loco et Grammatici testantur²⁰⁾; neque quidquam causae est, quo minus de ceteris

17) Demosth. in Mid. p. 517. 518. De festis, quae in his legibus memorantur, vid. Taylor. p. 574. et Spalding. in Praefat. ad hanc or. p. XIII, sq. et ejusd. Comment. de Dionysiis in Commentt. Acad. Reg. Berolin. 1804 — 1811. De Lenacis vid. tamen Boeckh. Staatshaushalt. de Ath. II. p. 249. De Thargeliis, Corsin. F. A. Diss. XIII.

18) Secundum Corsin. F. A. l. 1.

19) Vid. Spalding. ad h. l. p. 7.

20) Demosth. in Mid. p. 571. ἔστι δὲ ὁ αὐτὸς νόμος τῆδε τῷ περὶ τῶν Διονυσίων ὁ περὶ τῶν μυστηρίων. cf. Lex. Rhet. Bekk. l. 1. et p. 288.

quoque festis, majoribus certe, et quae per ludos pompasque peragerentur similes leges fuisse credamus, cum praesertim Julius Pollux id innuere videatur, generatim dicens: ἐγίνοντο δὲ (προβολαὶ) περὶ τῶν ἐξυβρισάντων ἢ ἀδικησάντων ἢ ἀσεβησάντων περὶ τὰς ἑορτάς. Ceterum non uno tempore de omnibus festis hasce leges latas esse, ex hoc uno satis patet, quod Demosthenes antiquiorem de Eleusiniis, quam de Dionysiis legem esse affirmat²¹⁾. Omnes autem aliquanto post Solonis aetatem, neque ulla fortassis ante belli Peloponnesiaci finem aut Euclidem archontem lata est²²⁾.

Cautum erat his legibus, ne quis festo tempore, quae ἱερομηνία Graecis dicebatur, ulla de causa cuiquam injuriam faceret manumve injiceret, non iis solum, qui in administrandis sacris ludisque occupati essent, sed aliis quibusvis, festum concelebrantibus, Spectantibus, civibus, peregrinis, liberis, servis²³⁾;

21) Or. in Mid. I. I. κακῆϊνος (ὁ περὶ τῶν Διονυσίων νόμος) ἵστερος τούτου ἐτέθη (τοῦ περὶ τῶν μυστηρίων).

22) Post Solonem eas latas esse, in quibus de ludis scenicis agitur, res ipsa satis evincit. cf. et Demosth. p. 525. Alcibiadis aetate legem illam de Dionysiis nondum fuisse, idem affirmat, p. 562. Ἀλκιβιάδης Ταυρίαν ἐπάταξε χορηγοῦντα ἐπὶ κόρηις· ἔστω ταῦτα, ἀλλὰ χορηγῶν γε χορηγοῦντα τοῦτ' ἐποίησε, οὐπωτόνδε τὸν νόμον παραβαίων· οὐ γὰρ ἔνετό πω. (De historia cf. Andocid. in Alcibiad. p. 21. 35. Plutarch. vit. Alcib. cap. 16.) Memoratur quidem ab Andocide, de Myster. p. 15. 8. Solonis lex, quae jubeat, postridie Mysteriorum Senatum in Eleusinio, (templo non Eleusine sed in ipsa urbe) haberi, actumque in illo Senatu esse de rebus per festum gestis, ex ipso orationis contextu apparet; sed comitiorum nulla ibi fit mentio.

23) Demosth. in Mid. p. 525. Servi quidem non diserte memorantur; tamen de iis quoque has leges valuisse non dubito, cum ordinaria ἱέρως actio non minus propter servo-

neve liceret, pignora a debitore capere, neque res suas repetere ne ab iis quidem, qui iudicatum intra praestitutam diem non solvissent²⁴). Itaque, quemadmodum jure gentium inter Graecas civitates sancitum erat, ut per *ἱερομηνίαν* communium festorum, Olympiorum puta, Isthmiorum, Nemeorum atque Pythiorum, induciae quaedam essent omnique hostilitate erga eos certe, qui ad concelebrandum festum convenerant, abstineretur²⁵): ita civili Atheniensium jure injuriae omnes atque certamina inter privatos festis temporibus pro impiis atque nefariis habebantur. Atque tanta cum religione has leges observabant Athenienses, ut Menander Thespiensis, qui per Eleusiniorum festum Menippo cuidam, Cari, iudicatum solvere detrectanti, manum injecerat, a populo damnatus sit, a iudicibus autem morte mulctatus foret, ni actor ipse intercessisset; alius quidam, filii Archontis paredrus, quia Dionysiis aliquem e theatro per vim ejecerat et pulsa-

rum quam liberorum injurias institui posset. vid. Demosth. p. 529. De reliquis vid. ibid. p. 571. sq. cf. Demosth. adv. Timocrat. p. 709. *ἀπάντων ἱμῶν ἀγόντων ἱερομηνίαν, καὶ νόμον κειμένον, μήτ' ἰδίᾳ μήτε κοινῇ μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ*. Loquitur de Saturni festo; quamquam an *προβολαί* de his quoque injuriis fuerint, dubitari potest.

24) Haec vetantur Euegori lege, de Dionysiis magnis atque ruralibus, Lenaeis et Thargeliis. Illa, quae ante a me commemorata sunt, antiquioribus jam legibus vetita erant, id quod indicant postrema legis verba: *προβολαί αὐτῶν ἔστωσαν — καθὰ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀδικούντων γέγραπται*.

25) Vid. Plutarchi. Arat. cap. 28. Xenoph. Hellen. IV. 5. Schol. ad Aeschin. or. de fals. leg. p. 197. Thucyd. V. cap. 49. Huc pertinent etiam *σπονδαὶ μυστηριώτιδες*, ap. Aeschin. l. l. p. 502. Plura de hoc instituto commodius alio loco dicentur.

verat, condemnatus et ipse sit a populo; denique Ctesicles quidam, qui in pompa, ebrius inimicum nescio quem scutica verberaverat, extremo supplicio affectus sit²⁶). Atque illud quoque sine dubio huc referendum est, quod Dinarchus narrat, Themistium Aphidnaeum, propter injuriam Rhodiae citharistriae per Eleusinia factam, morte mulctatum esse²⁷).

De hujusmodi igitur injuriis ac delictis querelae ad populum deferebantur per Prytanes²⁸). Hi enim lege illa, quam supra adscripsimus, jubentur τὰς προβολὰς παραδίδόναι τὰς γεγενημένας — ὅσαι ἂν μὴ ἐκτετισμέναι ᾧσιν. Eos itaque primum actor adire debuit et προβολήν suam, scripto haud dubie consignatam, iis tradere, ab iis postea populo proponendam, nisi si interim reus actori satisfecerat. In comitiis autem actor adversarium produxit²⁹), et, post propositam a Prytanibus προβολήν, uterque verba pro se ad populum fecit. Dein populus per

26) Demosth. in Mid. p. 571. 572.

27) Dinarch. in Demosth. p. 93. 10.

28) Et de magistratuum quidem delictis in prima potissimum cujusque Prytaniae ecclesia, quemadmodum supra diximus; de injuriis festo tempore commissis, proxima post quodque festum ecclesia; de Sycophantis aliisque primo quoque tempore.

29) Lex. Rhet. Bekkeri, p. 288. προβολή καὶ προβάλλεσθαι, τὸ παράγειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν βουλόμενον καὶ ἀπογαίνειν ὡς ἡδίκησεν. Eo sensu προβολήν provocationem ad populum Taylorus dicit, l. l. p. 564. cf. Spalding. ad Dem. Mid. p. 1. contra vulgatum hujus vocabuli usum apud Romanos. Verae provocationes, ἐφέσεις, ad populum nullae fuerunt apud Athenienses, et quae Heynius de iis dixit, Op. Acad. IV. p. 81. not. e.) fluxerunt e falsa interpretatione Plutarchi vit. Solon. cap. 18.

praeconem interrogabatur, primum, an *προβολῆς* legibus reus teneri videretur. Si quibus videretur, ii manus sustulerunt, eaque *καταχειροτονία* dicebatur. Sequebatur altera rogatio, an non teneri videretur. Quibus non videretur, item manus porrexerunt, eaque erat *ἀποχειροτονία*. Quod major pars censisset, ratum erat³⁰⁾. *Καταχειροτονία* autem non nisi eo valebat, ut actor, quamvis inops atque humilis, populi praejudicio etiam contra potentissimum adversarium munitus, causam suam, quasi publicam et quam universa civitas quodammodo ad se ipsam pertinere judicasset et suffragio suo probasset, cum certiore vincendi spe in iudicio ageret. Neque enim cum poenae irrogatione *προβολή* ista conjuncta erat, neque populus ad aliquam poenam reum condemnabat; sed post illud comitiorum praejudicium res ad aliquem ex Archontibus³¹⁾ deferebatur, qui eam, eadem, qua alias causas publicas, ratione, Heliastico iudicio cognoscendam et dijudicandam committeret³²⁾. Erat autem is *ἀγών*

30) Vid. Petit. Legg. Att. p. 307. qui immerito apud Suidam pro *ἀποχειροτονία* reponendum censet *ἐπιχειροτονία*, quia *ἀποχειροτονεῖν* alio sensu apud Pollucem legerat. Sed sefellit eum, aliud esse *ἀποχειροτονεῖν* cum accusativo, aliud cum genitivo constructum, quemadmodum differunt etiam *ἀποψηφίζεσθαι τινα* et *τινός*. Ceterum cf. Schol. Bavar. ad Dem. in Mid. p. 82. R.

31) Thesmothae soli nominantur a Polluce, VIII. 87. sed sine dubio alia causarum genera ad alium archontem pertinebant.

32) Cf. Matthiae, de Jud. Ath. P. 2. p. 258. sq. Quamquam qua ratione inductus vir doctissimus Timagorae causam, ap. Demosth. p. 350, huc referendam putarit, equidem non perspicio. Vid. supr. cap. 3. huj. libr. p. 190. Ceterum quam perverse de hoc iudiciorum genere Heynius senserit,

τιμητός³³⁾), quamquam plerumque, qui condemnati essent, morte mulctati esse videntur.

Sed illud quoque nonnunquam factum esse legimus, ut qui accusaturus aliquem publico crimine esset, id adversario suo in concione palam et audientibus omnibus denuntiaret, non quidem, quo suffragium a populo ferri praejudiciumque de isto crimine fieri vellet, sed ut denunciationis suae universos cives testes haberet, et aut favorem sibi conciliaret, aut invisum suspectumque adversarium redderet. Id *ἐπαγγέλλειν*, ipsaque denuntiatio *ἐπαγγελία* vocabatur, quam cum *εἰσαγγελία* a nonnullis confusum esse, jam alii notarunt³⁴⁾. Sed proprie *ἐπαγγελία* erat, cum quis oratori, cui propter flagitiosam inhonestamque vitam verba in comitiis facere per leges non liceret, sed qui tamen id jus usurpare soleret, accusationem denuntiabat, *πρὸς δοκιμασίαν τοῦ βίου*, i. e. quo cogeretur in iudicio vitae suae rationem reddere, et, si convictus esset, *ἄτιμος* fieret et foro comitioque arceretur³⁵⁾. Eo mo-

verba ejus declarant, Opusc. Acad. IV. p. 81. „Demosthenes,“ inquit, „qui chorum instruxerat, a Midia, aemulo „in orchestra pugnis caesus, accusaverat Midiam ad populum; „damnatur *ἀσεβείας* Midias; at ille (Midias) alteram actionem instituit, *ἀγῶνα τῆς ὑποτιμήσεως*, (ea quidem observatio Libanio debetur, in argum. huj. or.) non *ἀσεβείας* sed *ὑβριεως* se reum esse contendens; res rejecta ad dicasteria; „in altero hoc iudicio habita oratio in Midiam.“ cuius ne initium quidem Heynius accurate perlegisse videtur.

33) Vid. Demosth. Mid. p. 525. in. cf. p. 571. extr.

34) Vid. Ruhnken. ad Timaeum, p. 98. De variis *ἐπαγγελίας* significationibus vid. Taylor. ad Demosth. or. de fals. legat. p. 345. sq. in Reisk. Appar. Crit. Tom. I.

35) Ipsam de hac *ἐπαγγελία* legem, ab Aeschine adv. Timarch. p. 54 — 56. servatam, supra Lib. I. cap. 10. p. 111. adscriptimus. Ceterum ex ista in Timarchum oratione Grammatici

do in jus vocatus est ab Aeschine Timarchus, et, cum convictus esset, capite deminutus. Denunciata autem ei hanc accusationem in comitiis esse coram populo, ipsius Aeschinis verba ostendunt: τὰ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ γενόμενα, ὅτε ἐγὼ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην Τιμάρχῳ ἐπήγγειλα, ταῦθ' ὑμᾶς ἀναμνησάει βούλομαι³⁶). Neque id sine idonea causa in eo potissimum reorum genere factum, quo cognosceret populus eorum, qui consiliis atque auctoritate rempublicam administrare conarentur, flagitia et dedecora, justamque ac debitam iis odii atque contemptus mercedem persolveret. — Simili ratione etiam magistratibus, tam qui suffragio, quam qui sorte caperentur, examinatorium iudicium, liceat enim, graecum δοκιμασία ita vertere, denuntiari solitum

omnes, Harpocratio s. v. Pollux VIII. 43. Suidas s. v. aliique ἐπαγγελίας definitionem hauserunt. Sed Harpocratonis et Suidae definitio ejusmodi est, ut inter ἐπαγγελίαν et ἔνδειξιν non satis distingui videatur. Nam ἐνδείκνυσθαι quoque dicunt τὸν ἀντιποιοῦμενον πράξεων ἢ τύπων ἀπήγορεύμένων τοῖς νόμοις, οἷον τὸν ἡταιρηκότα τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ λέγειν. Differunt autem inter se plurimum. Nam ἐπαγγελία locum habet, si cui denunties accusationem, nondum ante eorum criminum, quorum a te insimulatur, convictum, sed nunc primum a te convincendum; ἔνδειξις autem est delatio ejus, qui jam ante convictus et ἄτιμος factus est, neque tamen foro et comitio abstinuit.

36) Or. adv. Timarch. p. 104. Falso Reiskius h. I. ἐπαγγελίαν idem quod δοκιμασίαν esse dicit. Ἐπαγγελίαν ἐπαγγέλλειν, eodem modo dictum est, quo μάχην μάχεσθαι, γραφὴν γράφασθαι, aliaque quamplurima. Sed δοκιμασία est ipsum iudicium, veluti ap. Aesch. p. 28: ἐπήγγειλά αὐτῷ τὴν δοκιμασίαν ταυτηνί. et p. 56. δοκιμασίαν ἐπαγγειλάτω ὁ βουλόμενος. Ἐπαγγελία autem est accusationis denunciatio, quam sequitur δοκιμασία s. iudicium. Itaque non absurde Ulpianus ad Demosth. adv. Androt. p. 388. 43. ἐπαγγελίαν, δίκην esse dicit πρὸς δοκιμασίαν τοῦ βίου, quamquam δίκης nomine non accurate utitur.

esse videtur, essentne ad magistratum illum, ad quem quisque designatus esset, idonei, nec ne³⁷⁾).

Sed tamen in aliis etiam quibusvis criminibus publicis *ἐπαγγελίαν* locum habuisse crediderim; veluti in crimine legum male rogatarum. Ac Libanius quidem huic sententiae adstipulari videtur, cum, de Ctesiphontea illa causa loquens, *Αἰσχίνης*, inquit, *ἐχθρὸς ὢν τοῦ Δημοσθένους, ἀγῶνα παρανόμων ἐπήγειλε Κτησιφῶντι³⁸⁾*. Enimvero ista, de qua supra locuti sumus, *ὑπωμοσία*, nil aliud erat, nisi quaedam *ἐπαγγελία*, jurata accusationis denunciatio, in ipsis comitiis coram populo facta, etiamsi fortassis illa de re minus usitatum fuerit hoc vocabulum. — Similiter etiam peregrinitatis accusationem in comitiis denuntiata esse Demosthenes docet. "Ἴστε γάρ, inquit, de Timotheo loquens, *τοῦτον ἐν τῷ δήμῳ ὁμόσαντα καὶ ἐπαράμενον αὐτῷ ἐξώλειαν, εἰ μὴ γράψαιτο Ἰφικράτην ξενίας³⁹⁾*". Solebant itaque ejusmodi denuntiationes jure jurando confirmari; quodsi quis id negligeret, fidemque populo datam falleret, cum per *εἰσαγγελίαν* deferri licebat⁴⁰⁾. Ceterum ipsae accusationes, quas quis denunciave-

37) Pollux VIII. 44. *Δοιμασία δὲ τοῖς ἄρχουσιν ἐπηγγέλλετο, καὶ τοῖς κληρωτοῖς καὶ τοῖς αἰρετοῖς, εἴτ' ἐπιτήδειοί εἰσιν ἄρχειν εἴτε μὴ*. Quamquam non necessarium est, omnes *ἐπαγγελίας* in comitiis factas esse.

38) Argum. or. Demosth. de Coron. p. 221.

39) Or. in Timoth. p. 1204. — *Ἐπαρᾶσθαι τὴν ἐξώλειαν αὐτῷ*, perniciem sibi imprecari, usitatissima erat juris jurandi formula. Vid. Aeschin. adv. Timarch. p. 131. Demosth. adv. Aristocrat. p. 642. Antiphon. de caed. Herod. p. 130. 53. aliique multi.

40) Demosth. in Timoth. l. l. cf. Dinarch. in Philocl. p. 108. 44. cf. Petit. Legg. Att. p. 527. sqq.

rat, instituendae erant apud aliquem ex Archontum collegio, Eponymum, aut Thesmothetam, pro causarum varia conditione⁴¹⁾. Reliquum iudicium more solito atque ordinario peragebatur.

CAPUT VI.

D e O s t r a c i s m o .

Cum iudiciis populi haud incommode conjungi posse videtur Ostracismus, qui, quamquam non verum fuit iudicium, aliquam tamen habuit iudicii similitudinem. Etsi enim neque justae accusationi neque defensionis in Ostracismo locus fuit, neque iurati iudices ex Heliastarum ordine occulta suffragia tulerunt¹⁾, vereque Plutarchus dixit, exilium illud, quod subibant ii, adversus quos suffragia lata erant, non maleficiorum poenam, sed opum nimiarum potentiaeque supra civilem modum auctae castigationem fuisse²⁾: tamen, cum haberi Ostracismus populi injussu non posset, necesse fuit, aliquo ante tempore cum populo hac de re agi, eumque

41) Scilicet *παράνομων γραφή* aut ad Eponymum aut ad Thesmothetas deferebatur. v. Wolf. ad Dem. Leptin. p. CXXXX. *ξενίας γραφή* ad Thesmotheias. Pollux VIII. 88. *Ἐταιρήσεως γραφή*, omnesque eae, quae ad *δοκιμασίαν τοῦ βίου* pertinebant, ad eosdem. vid. ib. et Demosth. adv. Androtion. p. 600.

1) Andocid. in Alcibiad. p. 29. 15. Steph. *Οὔτε κατηγορίας γενομένης, οὔτε ἀπολογίας ἀποδοθείσης, οὔτε διαψηφισαμένων κρύβδην, τὸν ὀστρακισθῆντα τοσοῦτον χρόνον δεῖ στερηθῆναι τῆς πόλεως.*

2) Plutarch. vit. Themistocl. cap. 22. Aristid. cap. 7. cf. Alcibiad. cap. 13. Nic. cap. 11.

doceri, quae esset Ostracismi habendi causa, quive essent illi cives, quorum nimiae opes timeri atque tolli e civitate deberent. Neque minus tunc ii, qui sibi illud exilii periculum imminere sentirent, amoliri a se populi invidiam aut suspicionem studuerunt; quemadmodum facit auctor orationis in Alcibiadem, quae vulgo Andocidi, a nonnullis autem Phaeaci tribuitur. Is enim simul se ipse purgat atque defendit, simul Alcibiadem criminatur, dignumque exilio esse arguit; atque ita loquitur, quasi Alcibiades quoque post ipsum dicturus sit'). Erant igitur haec accusationi et defensionis haud dissimilia, atque omnino Ostracismus, ut dixi, a iudicii similitudine non magnopere abhorrebat.

Modus autem atque ordo rei peragendae jam dudum a multis satis accurate expositus est, vulgoque haud ignotus⁴⁾; quamobrem sufficere nunc brevior singulorum commemoratio. Igitur, si visum erat populo, Ostracismum instituire⁵⁾, atque, ut Comícorum joco utar, τῇ κεραικῇ μάστιγι⁶⁾ nimiam quorundam civium potentiam aut superbiam ca-

3) Andocid. l. I. p. 32. 24. Ἰγούμαι δ' αὐτὸν πρὸς τοῖο μὲν οὐδὲν ἀντερεῖν, λέξεν δὲ περὶ τῆς ἱκίης Ὀλυμπιάσι, καὶ περὶ πάντων μᾶλλον ἢ τῶν κατηγορηθέντων ἀπολογίσεσθαι.

4) Scriptores aliquot, qui de Ostracismo egerunt, enumerantur a Fabricio, Bibliogr. Antiq. cap. XV. §. 16. p. 754. plures etiam addi possunt, velut Laurent. Normannus, Diss. de Ostrac. Upsal. 1692. Steph. Menochius, Trattenimenti eruditi, Part. 4. centur. octav. p. 559. aliique, quos nominare nihil attinet.

5) Schol. Aristoph. ad Equitt. v. 851. Προχειροτόνει ὁ δήμος ὄστρακον εἰσφέρειν (ita scrib. pro εἰσφέρων) καὶ ὅταν δόξη ἐφράττετο σαπίδιν ἢ ἀγροῦ κ. τ. λ.

6) Vid. Hesych. s. v. et Taylor. vit. Lycurg. p. 115.

stigare, constituto die in foro omnes convenerunt, cujus pars quaedam tabulatis seu cancellis circumseptata erat, decem, pro tribuum numero, aditibus relictis 7). Per hos singuli cives introierunt, tributim divisi, testulasque suas, ejus, quem quisque exulare vellet, nomine inscriptas, in urnis aut cistellis reposerunt; atque ab his testulis seu ὀστράκοις, quibus pro tabellis utebantur, Ostracismi nomen rei inditum. Aderant autem novem Archontes cum Proedris atque Prytanibus, videbantque, ut rite omnia atque ordine fierent 8). Inde ab his testulae numerabantur; ac primum quidem universim. Quodsi minus sex mille invenirentur, irritus erat Ostracismus. Sin justus numerus adesset, rursus singulae dinumerabantur; eum, cujus nomen majori testularum parti inscriptum appareret, per decem annos exulare oportebat. Ita quidem res a Plutarcho describitur, alii autem minimum sex millia civium in unius exilium consentire oportuisse dicunt 9),

7) Omnem rei ordinem ex veteribus hi imprimis accurate describunt: Plutarch. vit. Aristid. l. l. Schol. ad Aristoph. Equitt. l. l. Jul. Pollux VIII. 20. Timaeus, Lex. Platon. p. 114. Etymolog. M. in Ἐξοστρακισμός.

8) Schol. Aristoph. Ἐπεσάτων δὲ οἶτε θ' Ἄρχοντες καὶ ἡ βουλὴ. i. e. non universi quingenti, sed Senatus praesides. Plutarch. Οἱ δ' Ἄρχοντες διηριθμοῦν τὸ σὺμπαν τῶν ὀστράκων πλῆθος.

9) Schol. Aristoph. ἀριθμηθέντων δὲ ὧν (scr. ᾧ ἂν) πλεῖστα γένοιτο (ὀστράκα) καὶ μὴ ἐλάττω ἑξακισχίλιον, τοῦτον ἔδει ἐν δέκα ἡμέραις μεταστῆναι τῆς πόλεως. εἰ δὲ μὴ γένοιτο ἑξακισχίλια, οὐ μεθίστατο. Pollux: ὅτι δὲ ἑξακισχίλια γένοιτο τὰ ὀστράκα, τοῦτον φυγεῖν ἐχρήν; quem locum Kühnius frustra conatur interpretando conciliare cum Plutarcho. Timaei verba in utramque partem accipi possunt: τῶν ὀστράκων ὑπὲρ ἑξακισχίλια γενομένων, φυγὴ δεκαετῆς κατανηγίξεται τοῦ κρινομένου.

quae quidem sententia veri similior videri possit, si reputes, aliis quoque in rebus, ubi calculis suffragia ferebantur, totidem civium consensum requisitum esse, ut ratum fieret decretum¹⁰). Quamquam si quis pluris aestimabit Plutarchi auctoritatem, tam distincte rem explicantis, non equidem adversabor; modo ne eandem rationem in aliis quoque διαψηφίσεσιν observatam esse contendat. — Ceterum, qui damnati erant, intra decem dies urbe excedere cogebantur, exiliumque illud decem annorum spatio finiebatur, neque cum infamia aut bonorum publicatione conjunctum erat, eoque differebat ab eorum exilio, qui judiciis damnati erant¹¹). Haud raro tamen etiam ante illud legitimum tempus exules populi Psephismate revocabantur¹²).

De auctore autem Ostracismi, quamquam diversa a scriptoribus traduntur, tamen vix potest dubitari, quin vera sit eorum sententia, qui Clisthenem illum perhibent, qui post exactos Pisistratidas, multis praeclarisque legibus atque institutis recreavit rempublicam, libertatemque civibus stabilivit¹³).

10) Vid. tres leges apud Demosthenem, adv. Timocrat. p. 715. ib. p. 719. in Neaer. p. 1575. quae infra, suo quaeque loco, adscribentur.

11) Quod Aristophanis Schol. ad Equitt. l. l. et ad Vesp. v. 941. et, qui eum exscripsit, Suidas, in v. Ὀστρακισμός, etiam locum exilii τοῖς ἐξοστρακισθεῖσιν assignari solitum esse dicunt, alio teste caret, neque veri simile videtur.

12) Plutarch. Pericl. cap. 10.

13) Aelian. V. H. VIII. cap. 24, quem e recentioribus plerique omnes secuti sunt, cf. Wesseling. ad Diodor. T. I. p. 445; neque repugnat huic sententiae Harpocrat. in Ἰππαρχος, apud quem verba illa: διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν περὶ Πισιστρατον, vertenda sunt: propter suspicionem in Pisistratidas: aliter atque factum est a Meursio, Pisistr. cap. 7.

Apparet autem cuivis, egregie conveniens hoc institutum fuisse ei tempori, cum gravi experimento didicissent Athenienses, quantopere timendae essent in populari republica unius hominis nimiae opes. Ideoque illud quoque veri simillimum est, quod a quibusdam traditur, primum Ostracismo exterminatum esse Hipparchum Charmi filium, Pisistrati cognatum, et propter hoc populo suspectum¹⁴⁾; quamquam alii Clisthenem ipsum inventae a se rei primum hunc fructum tulisse volunt. Illud autem inter omnes constat, post Hyperbolum, hominem impurum atque contemptum, cuius contagione quasi polluta videbatur Ostracismi dignitas, neminem Athenis isto exilio affectum esse. Neque exstiterunt fere post illud tempus tantae privatorum opes, quae periculum libertati afferre posse viderentur; atque, si tamen erant, qui novas res molirentur, et opprimendae libertatis consilia agitent, reprimendorum ejusmodi conatum multae aliae erant viae; quo facilius Ostracismo carere respública poterat. —

Quamquam apud Heraclidem quoque Ponticum non Clisthenem, sed Hippiam, Pisistrati filium et patriae tyrannidis heredem Ostracismi auctorem fuisse legimus. Sunt autem qui illum locum corruptum putent; attamen, ut sanus sit, errasse Heraclidem cur non audeamus credere? cuius erroris causa haec fortassis fuit, quod ab Hippia quoque multos, quorum opes atque gratia ei suspectae essent, in exilium actos esse legerat. Neque enim minus tyrannis ista metuenda sunt, quam liberis civitatibus. vid. Aristot. Polit. III. cap. 14. Sed populo illam potestatem a tyranno datam esse quis credat? — Ceterum eorum sententias, qui a Thesei inde temporibus illud institutum repetunt, refellere nihil attinet. De Lysonis autem filio, Achille, qui et ipse Ostracismi auctor fuisse dicitur, vid. Hemsterhus. ad Aristoph. Plut. v. 627.

14) Diodor. Sic. XI. 87. Plutarch. vit. Niciae. c. 11. Harpocrat. l. l.

Ceterum similibus institutis aliae quoque civitates Graecae usae esse dicuntur, Argivi, Milesii et Megarenses¹⁵⁾. Syracusanorum autem Petalismus re vera idem fuit cum Atheniensium Ostracismo, nomine tantum et forma, quod foliis pro testis utebantur, diversus¹⁶⁾.

C A P U T VII.

De legibus ferendis abrogandisque.

De legum ferendarum abrogandarumque ratione disputare mihi instituenti, illud ante omnia monendi sunt lectores, ut legum (νόμων) et Psephismatum differentiae probe meminerint, neque Latini sermonis usu in errorem induci, diversas res inter se permisceant. Apud Romanos enim leges et eae dicuntur, quae ad jus civile et publicum pertinent, et eae, in quibus de singulis rebus aut hominibus constituitur¹⁾. Apud Graecos autem

15) De Argivis vid. Aristot. Polit. V. c. 3. Milesios et Megarenses una cum Argivis nominat Schol. ad Aristoph. Equitt. v. 851. Ceterum falsum est, quod Petitus dicit, Legg. Att. p. 457, non Athenis solum, sed etiam in subditis civitatibus Ostracismo usos esse Athenienses. Neque id dicit Aristoteles, Polit. III. 13. quem auctorem laudat, sed hoc tantum, eos in subditis civitatibus non minus quam domi eos qui nimium praeter ceteros excellere, oppressisse et sustulisse. Sed testulis in eo non magis utebantur, quam Persarum rex, qui et ipse *Μήδους καὶ Βαβυλωνίους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς περρονηματισμένους, διὰ τὸ γενέσθαι ποτ' ἐπ' ἀρχῆς, ἐπέκοπτε πολλάκις*, ut eodem loco Aristoteles ait.

16) Diodor. Sic. XI. c. 86. 87.

1) Vid. Ernest. Clav. Cic. in Ind. Legg. cf. Gellii N. A. X. c. 20.

alterum genus νόμων alterum ψηφισμάτων nomine designatur; illud a nobis, ubi distinctione opus fuerit, legum, hoc ipso Graeco Psephismatum vocabulo appellabitur, quemadmodum etiam ante nos a plerisque omnibus factum est²⁾,

2) Nonnulli decreta dixerunt ψηφίσματα. Sed ab ipsis veteribus Latinis Psephismatis vocabulum usurpari notissimum est. De legum et Psephismatum differentia vid. Biag. de Decret. Athen. I. §. 4. et Wolf. ad Demosth. Leptin. p. 310. alique plures, quos omnes laudare nihil attinet. Sed illud quoque notandum est, non semper ab ipsis veteribus hanc differentiam accurate observari; quippe ψηφισμάτων nomen latius nonnunquam patet, et significat quidquid civium suffragiis decretum et in publicas tabulas relatum, populum tenet, sive illud generale sit et perpetuam auctoritatem habeat, quod proprium est legum juris publici et civilis, sive temporarium et propter singulares causas constitutum, quae ubi desierint, ipsum valere non amplius possit, cui generi peculiare est Psephismatis nomen. Ita lex Demophanti, ab Andocide servata, de Myster. p. 13, 2. sq. de crimine majestatis ejusque poena, ψήφισμα vocatur, quamquam ea non specialis est et temporaria, sed ex eo genere, quod proprie νόμος appellandum erat, quemadmodum etiam ab Andocide paullo post haec ipsa lex non semel appellatur. Apud Aelianum Lycurgi quaedam lex ψήφισμα dicitur, quam rectius νόμον Pseudo-Plutarchus dicit. Aelian. V. H. XIII. 24. Λυκούργος ὁ ῥήτωρ ἔγραψε, μὴ ἐλαίνειν τὰς γυναῖκας ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐπὶ ζευγῶν. — πρώτη δὲ τῷ ψηφίσματι ἠπίσθησεν ἢ τοῦτον γυνή. Pseudo-Plut. Vitt. X. Oratt. in Lycurg. p. 841. E. 842. A. Εἰσῆνεγκε δὲ καὶ νόμους — ἐπὶ ζεύγους μὴ ἀπιέναι γυναῖκα Ἐλευσίναδε. Apud Athenaeum Lib. VI. cap. 6. Alcibiadis ψήφισμα de Parasitis memoratur, quod sine dubio νόμος erat. Atque illud quoque fortassis non alienum est hoc loco notari, quod Aristophanes Vesp. v. 577. τὰ ταῖν θεαῖν ψηφίσματα dicit, facete, pro τοῖς ταῖν θεαῖν νόμοις, de pietate erga parentes, quae ideo earum dearum, Cereris atque Proserpinae lex dici poterat, quoniam omnem in vita et moribus humanitatem iis acceptam referebant, mysteriaque iis, etiam in hujus rei memoriam celebrabant. — Ce-

Differunt autem inter se leges et Psephismata non argumento solum et vi, sed etiam legitima atque ordinaria ferendi ratione. Atque Psephismatum quidem ferendorum rationem antea jam satis, ut puto, explicavimus. Erat illa non admodum difficilis atque impedita; idque propterea, quod, cum propter subitas plerumque necessitates Psephismata ferenda essent, plurimum saepe intererat, ut cito aliquid decerneretur, neque, si qui essent, qui consiliis rempublicam juvare possent, hi difficultatibus deterrerentur, aut longior mora iis interponeretur. De legibus autem multo diligentius a Solone provisum erat, ne cuivis quovis tempore facilis et expedita esset novarum rogandarum veterumque abrogandarum facultas. Verissime enim judicabat, novatis crebro legibus nullam aut exiguam esse vim atque auctoritatem, easque demum religiose observari solere, quibus longi temporis usu ac diuturna consuetudine cives assueti et quasi innutriti essent. Itaque melius saepe ac salubrius veteres leges, etiam minus bonas, tolerari, quam novis, licet melioribus, cupide commutari³⁾; quippe minus perniciosum esse, malis legibus obtemperari, quam bonas negligi⁴⁾. Quamobrem non mobili multitudini,

terum de hac latiore vocabuli *ψήφισμα* significatione cf. Biag. de Decret. Ath. l. 1. quamquam Demosthenis locus, de Coron. p. 291. qui ab eo affertur, nihil huc pertinet. Aliud enim est Psephismatum genus, quod ibi designatur, de quo genere supra diximus lib. I. cap. 12.

3) Cf. Aristot. Politic. II. c. 8. extr. *Ὁ γὰρ νόμος ἰσχὺν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ πείθεσθαι, πλὴν παρὰ τὸ ἔθος· τοῦτο δὲ οὐ γίνεται, εἰ μὴ διὰ χρόνου πλῆθος· ὥστε τὸ ῥαδίως μεταβάλλειν ἐκ τῶν νόμων εἰς ἑτέρους νόμους καινοὺς, ἀσθενῆ ποιεῖν ἐστὶ τὴν τοῦ νόμου δύναμιν.*

4) Thucyd. III. 57. *Χείροσι νόμοις ἀκινήτοις χρωμένη πόλις κρείσσων ἐστίν, ἢ καλῶς ἔχουσιν ἀκίροισ.*

demagogorum artibus obnoxiae et ad novandas res pronae, tanti negotii arbitrium permittendum esse censuit, sed selectis quibusdam ex Heliastarum ordine viris, ad tempus a populo creandis, id munus tribuit, ut de novis legibus jubendis veteribusque tollendis iudices sederent, suoque suffragio jura civitati constituerent; quod institutum non alio pertinebat, quam ad democraticum imperium optimatum auctoritate salubriter temperandum. Nihil enim magis democraticum est, quam a plebis voluntate leges ipsas pendere⁵⁾: illi autem Nomothetae, (ita enim selecti isti Heliastae dicebantur), aristocraticae magis reipublicae formae, qualem Solon instituit, convenire videntur; siquidem ista quidem aetate, cum sine mercede judicia exercerentur, Heliastae ex opulentioribus tantum et primarum classium civibus esse solebant, quibus rei familiaris cura solutis, liberaliter reipublicae servire licebat.

Igitur quoties de legibus novis rogandis veteribusque abrogandis agendum erat, Nomothetae a populo creabantur. Erat autem huic rei unum imprimis tempus statum, anni cujusque initium, quo tempore legum censura solennis, (*ἐπιχειροτονίαν νόμων* Athenienses dixerunt), peragebatur. Hujus ratio atque ordo legitimus optime ex ipsis legibus cognoscitur, quas a Demosthene servatas habemus in oratione in Timocratem⁶⁾. Sunt autem hujusmodi:

Primae Prytaniae die undecimo⁷⁾ in ecclesia,

5) Cf. Aristot. Polit. IV. 4.

6) Pag. 706. Latinam hujus loci versionem eam transcripsi, quam Wolfius dedit, Prolegg. ad Leptin. p. CXXXVI.

7) Ex iis, quae supra Lib. I. cap. 2. dicta sunt, apparet primam Prytanium esse ab Hecatombaeonis die 1 ad Meta-

post praeconis solennem precationem Prytanes ad populum referunt de legibus, eumque in suffragium mittunt; primo loco de iis, quae pertinent ad Senatum Quingentorum, secundo de iis, quae ad Rempublicam universam, tertio, quae ad novem Archontes, denique, quae ad reliquos magistratus. Ita autem hoc fito, ut de singulis generibus legum populus in suffragium eundo decernat ante omnia, ntrum quodque sufficiat, an minus⁸⁾. Cujus rogationis idem plane modus esto, idem ordo, quem in reliquis rogationibus leges sanxerunt antiquitus latae.

Si quasdam legum receptarum Populus repudiari jusserit, Prytanes, id temporis munere fungentes, provident, ut de iis legibus, quas major pars suffragiorum repudiassit, in tertia ecclesia consilia incantur; et Proedri quidem ejus tertiae ecclesiae post sacra utique agunt cum populo de Nomothetis deligendis, de legibus eorum judicio permittendis, et omni potestate regunda, simul de mercede iis iudicibus publice comparanda.

Nomothetae sunt ex numero eorum, qui jus dixerunt in Heliæa et jusjurandum dederunt, quod ab Heliastis exigi solet.

gitionis d. 5; itaque undecimum primum Prytaniae diem eundem esse undecimum Hecatombaeonis, quaeque eo die agatur ecclesia, primam esse totius anni.

8) Graec. ἡ δ' ἐπιχειροτομία ἔστω ἢ προτέρα, ὅτε δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ νόμοι οἱ βουλευτικοί. κ. τ. λ. Verbo ἀρκεῖν non satis ad amussim respondet latinum *sufficere*. Non solum an satis legum esset, populus rogatur, sed an bonae essent et idoneae; neque solum augeri leges, sed etiam veteres novis commutari jubebat, id quod sequentia quoque demonstrant: εἰάν δέ τις τῶν νόμων τῶν κειμένων ἀποχειροτονηθῶσι.

Si secus Prytanes faxint, neque ecclesiam habesint secundum ordinem in legibus praescriptum; vel si Proedri neglexerint cum populo agere: unusquisque Prytanum mille drachmas Minervae dare damnatus esto, et Proedrorum unusquisque quadraginta drachmas⁹⁾. Exin utrorumque nomina ad Thesmothetas deferuntur, (ἐνδειξις αὐτῶν ἕστω), non aliter, atque cum quis magistratum gessit, cum aerario debet. Thesmothetae autem ejus rei iudicium constituunt ex lege. Contra si faxint, ad scensus eis ad Areopagum occluditur, ut qui emendationem legum pro virili parte perverterint.

Ante ecclesiam vero tertiam, quisquis Atheniensium voluerit leges ferre, publice primum, quas laturus sit, ante statuas Eponymorum proscribito, ut pro numero propositarum legum populus spatium temporis praestituere possit Nomothetis ad negotium suum curandum.

Rogaturus novam legem in albo scriptam proponito ante statuas Eponymorum, idque singulis diebus ad diem tertiae ecclesiae usque.

Hecatombaeonis die undecimo¹⁰⁾, in prima statim ecclesia, quinque viri suffragio populi eligun-

9) Inaequalitatis rationem Ulpianus reddere conatur, p. 446. 32. "Ἄξιον, inquit, ζητῆσαι, διὰ τὸ οὕτως ἀνώμαλον ἔταξαν οἱ νόμοι τὴν ζημίαν κατὰ τε τῶν Πρυτάνεων καὶ τῶν Προέδρων· καὶ λέγομεν, ὅτι βαρύτερόν ἐστιν ὅλος τὸ μὴ συνάξαι τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν τοῦ μὴ ἐποβάλλειν· διὸ ἐπὶ τῶν Πρυτάνεων τῶν μὴ συναγόντων τὸ πλεόν ἔταξαν. Ex qua explicatione, cui acquievit Petitus, Legg. Att. II. 1. p. 177., illud certe apparet, vulgatam in Demosihene lectionem antiquissimam esse, quo minus fidendum Reiskii conjecturae, pro τετταράκοντα δραχμῶς rescribi jubentis τετταράκ. μνᾶς.

10) In Ulpiani scholio ad h. l. p. 446, 56. pro: Οἱ γὰρ ἦν ὁ πρῶτος μὴν, manifesto apparet scribendum esse: Ὅστις γὰρ ἦν.

tor ex civibus universis, leges defensuri, quae apud Nomothetas abrogentur.

Jam nostra opera in harum legum explicatione versabitur: non enim unam esse, sed plurium partes, Demosthenis ipsius verba docent, cum et scribam alloquitur: λάβε τουτουςὶ τοὺς νόμους καὶ ἀνάγνωθι, et judices: προσέχετε τὸν νοῦν ἀναγιγνωσκομένοις τοῖς νόμοις: et post recitatas leges: οὔτοι πάντες οἱ νόμοι κείνται πολὺν ἤδη χρόνον¹¹⁾. Igitur leges illae aut legum fragmenta hoc primum docent, in annua ista legum censura populi fuisse arbitrium, utrum veteres leges immutatas manere vellet, an novas subrogari permetteret¹²⁾; qua de re judicare et suffragium ferre non poterat, nisi edoctus antea ab oratoribus, aut relinquendas veteres, aut alias earum loco substituendas suadentibus. Atque cuivis civi licebat legem novam in ista ecclesia populo commendare veteremque tollendam suadere¹³⁾, ita ta-

11) Cf. Taylor. ad h. l. Wolf. l. l. qui dubitationem movet, an omnino ita locum orator ipse consignarit, ut nunc legitur. Negari quidem vix potest, nonnunquam istas publicas litteras, quae apud oratores exstant, interpolatas, mutilatas et corruptas videri; tamen nostro loco equidem nihil invenio, quod talem suspicionem injiciat.

12) Demosthenes ipse, p. 707. hanc explicationem subjicit: καὶ πρῶτον μὲν ἐφ' ἡμῖν ἐποίησαν διαχειροτονίαν, πότερον εἰσοιστίας ἐστὶ νόμος καινός, ἢ δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ κείμενοι. Iudicibus tribuit, quod universi populi est, quatenus et ipsi pars quaedam populi sunt, frequentissima oratorum consuetudine. cf. Wolf. l. l. not. 123.

13) Id vel sola legis verba demonstrant: ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων νομοθετεῖν, ἐπιτίθει τὸς νόμους, et Demosthenis legem explicantis: προσέταξαν τοῖς βουλομένοις εἰσφέρειν κ. τ. λ. neque negare debebat Petitus, Legg. Att. p. 175. Nam quod Scholiasten ad Aristoph. Vesp. v. 772. (εἶχον δὲ καὶ ἐκάστη φυλὴ ἓνα Θεομοθέτην καὶ γραμματεῖα, εἰς τὸ τοὺς νόμους εἰσηγεῖσθαι,) probare putat, decem viros electos esse, e singulis

men, ut illam antea Senatui cognoscendam et examinandam proponeret, qui eam aut permitteret sua auctoritate ad populum ferri, aut vetaret¹⁴⁾. Latam ad populum legem, qui non idoneam putaret, dissuadere poterat; auditis suasorum dissuasorumque orationibus, populus in suffragium ibat. Erat autem is rei agenda¹⁵⁾ ordo descriptus, ut primo loco disceptaretur de iis legibus, quae ad Senatum pertinerent, tum de iis, quae ad universam rempublicam, tertio, quae ad novem Archontes, postremo, quae ad reliquos magistratus. — Quodsi quibus ex veteribus legibus novas obrogari populus permiserat, illis patroni quini creabantur, qui eas in Nomothetarum iudicio defenderent¹⁵⁾; solebantque hi, ut puto, fere ex iis esse, qui novas dissuaserant. Poterant tamen, etiam praeter istos, qui a populo creabantur, alii quilibet veterum legum patrocinium suscipere, ne his unquam deessent defensores, etiamsi fortassis publici isti patroni officio suo minus bene fungerentur. Idcirco constitutum erat,

tribubus unum, qui leges scriberent, et scribam, qui in Senatu proque concione recitaret: facile, puto, quivis intelligit, nullam esse hujus Scholiastae auctoritatem; neque obscurum est, unde iste error fluxerit.

14) Sine Senatus auctoritate de legibus agi cum populo non licuisse, etiamsi nulla exstarent diserta veterum testimonia, tamen dubitari non posset, neque enim quidquam absque Senatusconsulto ad populum ferri potuisse, supra vidimus. Sed huc pertinet Pollux VIII. 101. *Τὸν γὰρ νόμον ὁ δῆμος καὶ τὰ δικαστήρια*. Quodsi non ante ferendam ad populum legem Senatus consulendus erat, sed postea, nulla erat ejus auctoritas. Demosthenis loco, adv. Timocr. p. 715. hic uti nolui, quoniam ibi de singulari tantum rogationum genere agitur.

15) Hi *σύνδικοι* aut *συνήγοροι* dicebantur. cf. Wolf. l. l. p. CXXXVI. not. 138.

ut novae leges a rogatoribus in albo scriptae ante statuas Eponymorum¹⁶⁾ publicae proponerentur, et, donec Nomothetarum iudicium consedisset, in omnibus ecclesiis a scriba recitarentur¹⁷⁾, quo facilius eas cuncti cognoscerent, et, si quibus videretur, ad impugnandum bene praeparati accederent¹⁸⁾. Tertia deinde ecclesia ordinaria, quae incidebat sub finem Hecatombaeonis mensis, de constituendis Nomothetis agendum erat. Referebatur igitur a Proedris ad populum, quot, quo jure quoque officio Nomothetas esse placeret; (id est, de quibus legibus sententiam ferrent, quoque modo munere suo perfungerentur); pecunia in eorum mercedem, unde eroganda, quantumque temporis iis praefiniendum esset. Quodsi aut Prytanes ecclesiam convocare, aut Proedri populum rogare neglexissent, alteris millenarum, alteris quadragenarum drach-

16) De his decem heroibus, a quorum nominibus Clisthenes tribus suas nominarat, quorum statuae positae erant ante curiam et Prytaneum, vid. qui laudantur a Wolfio, l. l. p. CXXXIII. not. 132.

17) Demosth. adv. Leptin. p. 485. (§. 75. Wolf.)

18) Demosth. adv. Timocrat. p. 708. ἐν δὲ τῷ μεταξύ τούτῳ χρόνῳ, προσέταξαν τοῖς βουλομένοις εἰσφέρειν, ἐκτιθέναι τοὺς νόμους πρόσθεν τῶν Ἐπωνύμων, ἵν' ὁ βουλούμενος σκέψηται, κἂν ἀσύμφορον ἑμῖν τι κατίδη, φράσῃ καὶ κατὰ σχολὴν ἀντείπῃ, cf. ib. p. 711. τοῖς συνηγόροις, οἷς χειροτονεῖτε, δύναται ἂν τις πείσῃσι σιωπᾶν. ἐκτιθέναι κελεύει, τοῦ προειδέναι πάντα. ὡς τάχ' ἂν, εἰ τύχοι, τοῖς μὲν ἀντειπόντας ἂν, εἰ (μὴ) προαίσθοντο, λάθοι, οἱ δ' οὐδὲν προσέχοντες ἀναγνοῖεν ἂν. Sensus est: Si leges non publice proponerentur, fieri facile posset, ut ii, qui alioquin contradicuri essent, eas plane ignorarent, ii autem eas legerent aliquo casu, quorum nihil interesset. Sed illud μὴ ante προαίσθοντο, quod sententiam turbat, delendum pnto. Fortassis tamen major aliqua corruptela subest.

marum mulcta imponebatur, Minervae sacra, nominaque eorum a quolibet cive deferri poterant per *ἐνδειξιῶν* ad Thesmothetas, qui, si delationem recipere recusarent, post, exacto magistratus tempore, ab Arcopago excludebantur, quo alias Archontes munere bene functi ascendere solebant.

Nomothetae populi jussu creabantur (et sorte quidem, ut videtur; quamquam quis fuerit sortiendi modus, nescimus¹⁹⁾), ex iis, qui jusjurandum Heliasticum dederant, hoc est, ni fallor, qui *eo anno* Heliastae sortiti erant. Numerus millenorum vel potius millenorum unius fuisse dicitur²⁰⁾; quamquam veri simillimum est, pro legum abrogandarum numero causarumque diversitate plures paucioresve creatos esse. Nam quod Epicratis Psephismate apud Demosthenem²¹⁾ unus et mille rogantur; hoc ipsum demonstrare videtur, non certum ac solennem istum numerum fuisse; quid enim tunc rogari opus erat? et Pollucis²²⁾ testimonium: *νομοθέται ἦσαν χίλιοι*, non aliunde, quam ex eodem isto Psephismate repetitum esse videtur. Neque temporis certum ac legitimum spatium eorum negotio statutum fuit; jubetur enim populus in legibus illis, quae modo a nobis adscriptae sunt, pro numero legum propositarum, tempus Nomothetis praefinire. Mercedem quoque quantam acceperint, ignoramus; sed admo-

19) Suspicio tamen, sortiendi munus ad Prytanes pertinuisse; in Epicratis enim Psephismate, ap. Demosth. adv. Timocr. p. 708, hi jubentur: *καθίσαι Νομοθέτας*.

20) Vid. Petit. p. 177.

21) Or. adv. Timocrat. p. 708.

22) VIII. 101. — Ceterum de incerto Nomothetarum numero cf. Wolf. l. l. p. CXXXV. not. 157.

dum probabilis est Boeckhii conjectura, triobolum fuisse diurnum²¹⁾.

Apud hos igitur Nomothetas de legibus veteribus ac novis certabatur ab illarum Syndicis publice constitutis, aliisque, si qui sponte veterum legum patrocinium susceperant, et a novarum rogatoribus, qui et ipsi suos subscriptores adducere poterant. Ubi satis ab utrisque disputatum erat, Nomothetae, sententias rogati, porrectis manibus suffragium inibant²⁴⁾; leges, ab ipsis probatae, sive veteres erant, antiquatis novis, sive novae, sublatis veteribus, quibus obrogatae erant, ab eo tempore valebant universamque civitatem tenebant. Ceterum Nomothetarum consilio, velut ecclesiae, praesidebant Proedri, a quorum principe in suffragium mittebantur²⁵⁾; assidebant, si non semper, at nonnunquam certe, Senatores²⁶⁾. Decreta eorum ad eandem formulam consignabantur, quae in Psephismatis populi solennis erat; cujus generis exemplum habemus apud Demosthenem in oratione in Timocratem:

25) Staatshaushalt. d. Athen. I. 257.

24) Demosth. adv. Timocrat. p. 710. ex lege: *διαχειροτονίαν δὲ ποιεῖν τοὺς Προέδρους περὶ τούτων τῶν νόμων, πρῶτον μὲν περὶ τοῦ κειμένου, εἰ δοκεῖ ἐπιτήδειος εἶναι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ἢ οὐ. ἔπειτα περὶ τοῦ τιθεμένου. ὁπότερον δ' ἂν χειροτονήσωσιν οἱ Νομοθέται, τοῦτον κίριον εἶναι.*

25) Demosth. I. I. p. 723. ex praescriptione legis in Nomothetarum consilio latae: *Τῶν Προέδρων ἐπεψήφισεν Ἀριστοκλῆς Μυρρηνούσιος.* Myrrhinusii sunt tribus Pandionidis, cujus eo tempore Prytania erat. — Non absurde Nomothetarum consilium *ἐκκλησία τις* vocatur in Lex. Rhet. Bekk. p. 282.

26) Demosth. I. I. p. 708. ex Epicratis Psephismate: *Τοῖς δὲ Νομοθέταις εἶναι ἓνα καὶ χιλίους, ἐκ τῶν ὁμομοκότων· συννομοθετεῖν δὲ καὶ τὴν βουλήν.*

Ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος πρώτης, τῆς Πρυτανείας δω-
δεκάτη²⁷⁾, τῶν Προέδρων ἐπεψήφισεν Ἀριστοκλῆς Μυρ-
θινούσιος, Τιμοκράτης εἶπε. κ. τ. λ.

Sed praeter hanc legum censuram, quae anni initio peragebatur, alia etiam fieri solebat, annua et ipsa, quam Aeschines commemorat in oratione contra Ctesiphontem. Constitutum enim fuisse dicit, ut Thesmothetae quotannis in ecclesia leges recognoscerent et corrigerent, accurata inquisitione facta, essetne lex aliqua alteri legi contraria, aut abrogata et irrita inter approbatas ac ratas, aut plures quam una singulis de rebus perscriptae. Quodsi quid ejusmodi reperissent, oportuisse eas leges in tabulis descriptas pro Eponymorum statutis proponi, populumque a Prytanibus convocari ad Nomothetas creandos, et in suffragium mitti a Proedrorum Epistata; leges autem alias tolli atque abrogari, alias relinqui, ut una esset lex de unaquaque re, non plures²⁸⁾. — Ita res ab Aeschine breviter indicatur,

27) Quod h. l. Nomothetarum consilium duodecimo Prytaniae die habitum dicitur, cum leges, quas supra adscripsimus, eos non ante tertiam primae Prytaniae ecclesiam creari jubeant, quae sub trigesimum diem incidebat; tenendum est, hoc extra ordinem Timocratis artibus factum esse, legem suam, nisi tumultuarie, perferri posse desperantis. vid. Demosth. p. 703.

28) Aesch. adv. Ctesiphont. p. 430. sq. ex Lambini versione, passim mutata et correctata. Verba Aeschinis: ἐν τῷ δημοσίῳ, vertuntur ab illo: in publico. Sed vera sine dubio lectio est ἐν τῷ δήμῳ, quam expressi. Verba: ἐπιγράψαντας Νομοθέτας, vertuntur: nominibus eorum adscriptis, qui eas leges tulerint, quod falsum esse, F. A. Wolfius, Proleg. ad Lept. not. 154. demonstravit. Ἐπιγράφειν vero idem vir clarissimus esse ait, ut ἀποδιδόναι, attribuire, designare, constituere, quod populi fuit proprie, non Prytanum. Sed neque istam verbi significationem agnoscere possum, neque, si vera

non exponitur; ipsas autem leges de hoc Thesmothetarum officio a scriba quidem recitari iudicibus jubet, sed adscribere supersedit. Quas si haberemus, tolleretur certe ista dubitatio, quae nunc nobis injicitur, fueritne haec legum censura cum illa altera, de qua modo locuti sumus, conjuncta, eodemque tempore peragi solita, an diversa, alioque tempore habenda. Illa sententia F. A. Wolfio²⁹⁾, haec Petito placuit³⁰⁾, et mihi quoque probabilior videtur. Nam cum ista prior recensio Hecatombaeone mense fieret, cujus die primo Thesmothetae munus suum auspicabantur, persuadere mihi non possum, tam breve temporis spatium tanto tamque operoso negotio datum esse. Qui enim fieri potuit, ut omne legum corpus intra tam paucos dies accurate pervestigarent, et si quid inesset, quod tollendum videretur, invenirent? cum praesertim non huic uni negotio vacarent, sed alia quoque plurima et difficillima sustinerent. Multo igitur magis consentaneum erat, sub finem anni, cum vel ipso judiciorum usu accuratorem legum cognitionem sibi comparassent, censuram earum et emendationem ab iis expectari. Sed, utracunque senten-

esset, aoristum tempus locum habere puto, sed futurum. Potius in hanc sententiam inclino, ἐπιγράψαι h. l. dictum esse pro eo, quod alias solenne est: προγράψαι (vid. Dem. de fals. leg. 399.) et νομοθέτας ἐπιγράψαι breviter dictum, pro: ecclesiam de Nomothetis habendam esse, in Programme scribere. — Quae sequuntur apud Aeschinem: καὶ τοὺς μὲν ἀναιρεῖν τῶν νόμων, τοὺς δὲ καταλείπειν, a praecedentibus sejungenda sunt: neque enim ad ecclesiam neque ad Epistatam pertinent, sed ad Nomothetas, populi jussu, post illam ecclesiam, constituendos. Itaque non ὑποστιγμῆ sed μίση στιγμῆ interpungendum est.

29) L. l. p. CL.

30) Legg. Attic. p. 187.

tia verior sit, illa certe huic recensio*n*i cum ista altera fuerunt communia, propositio pro statu*s* Eponymorum, ecclesia, in qua de legibus illis populus consultaret, Nomothetarum creatio, qui de tollendis relinquendisve legibus statuerent. Thesmothetarum autem etiam hoc fortassis officium fuit, ut rationem quandam legum emendandarum populo proponerent, et utrae utris praeferendae essent, eum docerent: ait enim Aeschines, eos juberi καθ' ἕναστον ἐπιαντὸν διορθοῦν ἐν τῷ δήμῳ τοὺς νόμους. Haud dubie tamen etiam aliis civibus idem licuit, ut de his rebus consilia populo darent. Atque de his Thesmothetarum aliorumque consiliis, simul etiam de Nomothetarum officio, numero, tempore atque mercede populus in ecclesia suffragium tulit, creavitque, ex iis maxime, qui verba fecerant, oratores, qui alii aliarum legum quasi causam agerent apud Nomothetas.

Lex autem nulla vetus tolli aut nova in illius locum subrogari potuit, nisi apud Nomothetas; id quod ipsius legis verba demonstrant³¹⁾:

Τῶν δὲ νόμων τῶν κειμένων μὴ ἐξεῖναι λύσαι μηδένα, εἰ μὴ ἐν Νομοθέταις. τότε δ' ἐξεῖναι τῷ βουλευμένῳ τῶν Ἀθηναίων λύειν, ἕτερον ἀντιτιθέντι³²⁾ ἀνθ' οὗτου ἂν λύη.

Sed an aliis quoque temporibus, praeter haec, de quibus modo locuti sumus, Nomothetae constitui consueverint, neque affirmari satis certo neque negari posse videtur. Tamen in eam pronior sum

31) Demosth. adv. Timocrat. p. 710.

32) Ita pro vulgata veterum editt. lectione ἕτερόν τι τιθέντι, aut Tylori conject. ἕτερον τιθέντι, quam Reiskius recepit, legendum est, cum Wolfio Prolegg. ad Leptin. p. CXXX.

sententiam, ut legitima ac solennia Nomothetarum tempora haec duo sola fuisse putem. Ex his alterum recensendis legibus veteribus (τοῖς κειμένοις), iisque, quae aut pugnarent cum reliquis, aut jam obsoletae (ἄκυροι) aut superfluae essent (πλείους ἐνὸς περὶ ἐκάστης πράξεως) tollendis; alterum novis veterum in locum condendis datum erat. Novas igitur leges haud aliter ferri licuisse arbitror, quam sub anni cuiusque initium, per comitia ista, in quibus solennis νόμων ἐπιχειροτονία peragebatur, atque a populo leges novae aut statim repudiabantur aut ad Nomothetarum iudicium rejiciebantur. Possit aliquis hanc sententiam loco quodam Demosthenicae orationis in Timocratem confirmari putare, ubi ait orator, definitum fuisse ac certum tempus τοῦ νομοθετεῖν: sed accuratius omnem illius loci tenorem perpenderit apparebit, nil aliud oratorem designare, quam, non licuisse, statim post illam ἐπιχειροτονίαν, XI Hecatombaeonis die peractam, Nomothetas constitui legemque iis tradi, id quod a Timocrate factum erat, cum expectandum fuisset, donec, post tertiam demum ecclesiam, propositis per omne illud tempus legibus ante statuas Eponymorum, creatisque a populo Syndicis, res in Nomothetarum consilio rite atque ordine pertractari posset³⁵⁾. — Sed magis ad rem

35) Locus Demosthenis hic est, adv. Timocrat. p. 705. Ἔστιν, ὃ ἄνθρωπος Ἀθ. ἐν τοῖς οὖσι νόμοις ὑμῖν κυρίοις διωρισμένα ἀκριβῶς καὶ σαφῶς πάνθ', ὅσα δεῖ ποιεῖν περὶ τῶν μελλόντων τεθῆσθαι νόμων· καὶ πρῶτον μὲν ἀπάντων, χρόνος ἰσὶ γεγραμμένος, ἐν ᾧ προσήκει νομοθετεῖν· εἴτ' οὐδὲ τόθ', ὡς ἂν ἐκάστῳ δοκῇ, δίδωκε τοῦτο πράττειν, ἀλλὰ προστάττει πρῶτον μὲν ἐκθεῖναι πρόσθεν τῶν Ἐπωνύμων γράψαντα, σκοπιῶν τῷ βουλευμένῳ κ. τ. λ. (Id est: non solum tempus illud legitimum, post tertiam ecclesiam, expectari, sed etiam pu-

nostram facit alius locus ex oratione adversus Lep-
tinem³⁴), ubi pollicetur orator, legem a se latum
iri, ubi primum creati fuerint Nomothetae; qui
locus illud certe demonstrat, non licuisse, quo quis-
que tempore vellet, novam legem ferre, sed certum
et definitum tempus expectandum fuisse, cum No-
mothetae creati essent. Quid igitur veri similis,
quam solennem istam sub anni cujusque initia No-
mothetarum creationem designari? quae Ulpiani
quoque est sententia³⁵). Atque huc pertinet etiam

blice tantisper proponi leges oportuit.) cum hoc loco conjun-
gendus est alter, p. 707. *πρῶτον ἐφ' ἡμῖν ἐποίησαν (οἱ νόμοι)
διαχειροτονίαν, πότερον εἰσοιστίας ἐστὶ νόμος καινός, ἢ δοκοῦ-
σιν ἀρκεῖν οἱ κείμενοι. μετὰ ταῦτα δ', ἂν χειροτονήσῃτε εἰσφέ-
ρειν, οὐκ εὐθὺς τιθέναι προσέταξεν, ἀλλὰ τὴν τρίτην
ἀπέδειξεν ἐκκλησίαν. καὶ οἷδ' ἐν ταύτῃ τιθέναι δεδώκασι, ἀλλὰ
σκέψασθαι, καθ' ὅ, μὲ τοῖς Νομοθέτας καθεδεῖτε.* et paullo
post p. 708. de Timocrate dicit: *οὐτ' ἀνέμεινεν οὐδένα τῶν
τεταγμένων χρόνων ἐν τοῖς νόμοις κ. τ. λ.*

34) Pag. 498. R. §. 115. Wolf.

35) Pag. 307. 226. Ben. λέγει δὲ, ἐπειδὴν πρῶτον ἡ πόλις
Νομοθέτας καθίστη, τότε πρῶτον εἰσαχθήτω ὁ νόμος. (ἔθος γὰρ
ἦν τῇ πόλει, εἰ γένοιτο χρεία νομοθετεῖν ἔξ, (haec corrupta
esse patet) ὡς ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους φησίν.) ἀξίων εὐθὺς
καὶ παραχρῆμα εἰ κατ' ἀρχὰς τοῦ ἔτους γένοιτο Νομοθέται, τοῦ-
τον εἰσάγεσθαι πρῶτον τὸν νόμον ἐν τοῖς πρώτοις Νομοθέταις.
Apparet tamen, eum in hac fuisse sententia, ut etiam alio tem-
pore, si opus esset, Nomothetas constitutos putaret; quod nec
ego negarim, dum hoc extra ordinem factum credamus. Ce-
terum Wolfius quoque, Prolegg. p. CXXXII. not. 145. de
loco Demosthenis idem sentit. Sed praeterea aliam de legum
ferendarum modo conjecturam proponit, quae mihi quidem
non probatur. Ait enim: „etsi haud dubium est, quin, quo
quisque tempore vellet, novam legem posset proponere: ta-
men plura in eam me sententiam trahunt, ut putem, omnes
leges, quotquot per annum propositae essent, tandem in
prima Prytanea novi anni ad legitimum iudicium Nomothe-
tarum vocari debuisse, eoque demum secundum latorem facto,

alius ejusdem orationis locus, ubi legitimum ordinem legum ferendarum ab istius temporis Demagogis saepius negligi queritur: τῶν πολιτευομένων τινὲς δυνήθεις, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, κατεσκεύασαν αὐτοῖς ἐξεῖναι νομοθετεῖν, ὅταν τις βούληται, καὶ ὅν ἂν τύχη τρόπον. Hic locus apertissime demonstrat, per leges non licuisse, quo quisque tempore vellet, ὅταν τις βούληται, νομοθετεῖν, sed certum quoddam tempus illi rei datum esse. Atque ejusdem generis alia est querela, in oratione in Timocratem: οἱ παρ' ὑμῶν ῥήτορες ὅσοι μῆνες μικροῦ δέουσι νομοθετεῖν τὰ ἑαυτοῖς συμφέροντα. Quid autem? cum tam saepe ista aetate novae leges ferrentur, putabimusne, quotiescunque id fieret, Nomothetas constitutos esse? Id quidem non est veri simile. An, quod Wolfio in mentem venit, omnes istas leges, quocumque demum tempore propositae essent, tandem sub proximi anni initium solenni illi Nomothetarum judicio tradi consuevisse, et, si ab his probatae essent, tum demum ratas fuisse? Tantisper igitur quid fiebat de istis legibus? Proponebantur. At quo consilio? Ut multo ante, quam perferri poterant, cognoscerentur ab omnibus; quo facilius, si quid fraudis subesset, apertum fieret, possentque, qui vellent, ad eas impugnandas bene praeparati accedere. Id parum convenire videtur Demagogorum rationi. Fallere isti conantur, et tumultuarie omnia agentes, multitudinem in fraudem inducere, bonis et prudentibus resistendi tempus et facultatem praeripere. Non igitur credibile est, eos unquam leges suas

νόμον fuisse *κρίσιον*." Sed locis, qui ab eo afferuntur, Demosth. in Timocrat. p. 744. adv. Leptin. p. 484. sq. §. 74. ut probet, novam legem quovis tempore proponi potuisse, equidem mihi videor ad contrarium probandum uti posse. Rectius an secius, alii judicent.

praeter legitimum tempus proposituros fuisse, si-
quidem ex ea re plus damni quam commodi in eos
redundasset. Neque erat tum, quod Demosthenes
jure reprehenderet, tanquam pessimo publico insti-
tutum. Itaque illud mihi verius videtur, effectum
esse paullatim Demagogorum artibus, ut, neglecto
vetere Solonis instituto, novae saepe leges non
a Nomothetis sed in comitiis ab universo populo
juberentur. Ita et si opus erat, subito aliquid per-
ferre poterant, et augenda populi potestate suam
ipsorum potentiam augebant; atque hoc est, quod
Aristoteles dicit³⁶⁾: *Αἴτιοι δὲ εἶσι τοῦ εἶναι τὰ ψηφί-
σματα κύρια, ἀλλὰ μὴ τοὺς νόμους οὗτοι, (οἱ δημαγω-
γοὶ) πάντα ἀνάγοντες εἰς τὸν δῆμον. συμβαίνει γὰρ αὐ-
τοῖς γίνεσθαι μεγάλοις, διὰ τὸ, τὸν μὲν δῆμον εἶναι
κύριον, τῆς δὲ τοῦ δῆμου δόξης, τούτους· πείθεται γὰρ
τὸ πλῆθος τούτοις.* Psephismata autem h. l. Aristo-
teli sunt quaecunque populi decreta, non singula-
ria solum, sed etiam generalia, quae legum pro-
prie dictarum vim habent³⁷⁾: νόμοι autem vetera
legislatorum instituta.

Auctorem autem hujus Nomothetarum instituti
Solonem fuisse, dubitare nos non sinit Demosthe-
nis atque Aeschinis auctoritas, qui, his de rebus
loquentes, aut diserte nominant illum, aut satis
aperte indicant. Ita v. c. in oratione adversus
Leptinem³⁸⁾ Demosthenes, recitata lege, secundum
quam *ἐνομοθέτησαν οἱ πρότερον Νομοθέται*³⁹⁾, ita ju-

36) Politic. Lib. IV. cap. 4. ad fin.

37) Cf. supra not. 1. ad hujus capitis principium.

38) Pag. 485. R. §. 75. Wolf. Conferri potest locus proxi-
me praecedens, p. 484. §. 73.

39) Monendi sunt lectores, harum rerum minus periti,
quemadmodum verbi *νομοθετεῖν* varia fuit vis, ut diceretur
de civibus, novarum legum latoribus, sive illi privati sint.

dices Heliastas, apud hos enim habita est oratio, alloquitur: *Συρίετε, καθ' ὃν τρόπον, ὃ ἄνδρ. Ἄθ., ὁ Σόλων τοὺς νόμους ὡς καλῶς κτελεύει τιθέναι; πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν, ἐν τοῖς ὁμωμοζόσι, παρ' οἷσπερ καὶ τᾶλλα κροῦται.* Etiamsi non sunt ipsi Nomothetae, quos alloquitur, patet tamen, eos designari, qui et ipsi erant Heliastae, ὁμωμοζότες, qui Heliasticum jusjurandum dederant⁴⁰). Aeschines autem⁴¹), ubi de annua ista legum recensione et emendatione loquitur, quae Thesmothetis mandata erat, quam et ipsam non sine Nomothetis peractam esse, supra vidimus, instituti illius originem refert ad illum legislatorem, qui popularem statum Atheniensibus descripserit: οὐκ ἠμέληται, inquit, περὶ τῶν τοιούτων τῷ Νομοθέτῃ τῷ τὴν δημοκρατίαν καταστήσαντι: quibus verbis quis alius quam Solon designari possit? — Ceterum an omnis legum apud Nomothetas ferendarum abrogandarumque ratio prorsus ad eundem modum a Solone descripta sit, quem ex Demosthene cognovimus, equidem affirmare non ausim. Illorum quidem fragmentorum, quae in Timocratea exstant, recentiorum Solonis aetate formam atque orationem esse apertum est. Idemque de ceteris

sive a populo mandatam habeant legum conscribendarum potestatem, velut Solon, dein de selectis illis Heliastis, qui populi mandato et nomine de rogatione judicabant, denique de ipso populo (vid. Wolf. Prolegg. ad Leptin. p. CXXVI. not. 123.) ita *Νομοθέτας* quoque non minus privatos dici legum latores, quam Heliastas, qui de his legibus iudices sedebant. Ita in Timocratea non semel Timocrates eo nomine appellatur, (vid. e. g. p. 733.) et nostro etiam loco privatos legum latores, non Nomothetarum consilium intelligi debere, quivis facile videbit.

40) Cf. Wolf. Prolegg. ad Lept. not. 144.

41) Adv. Ctesiphont. p. 429. extr.

legibus omnibus, quotquot apud oratores insertae sunt, dici potest, quarum nulla fere prisci sermonis, qualis ista aetate erat, vestigium retinuit⁴²⁾, quamquam pleraeque haud dubie Solonis sunt. Credamusne igitur, vestigia ista ab oratoribus deleta esse, qui, ne orationis inaequalitas quemquam offenderet, quoque facilius ab auditoribus lectoribusve intelligerentur, legum, quas insererent, sermonem sui temporis captui et consuetudini accommodandum putarent? an, cum sub finem belli Peloponnesiaci, Solonis leges denuo describerentur et digererentur⁴³⁾, eo tempore etiam obsoletam earum orationem passim immutatam esse arbitremur? Utrumque verum esse potest; illud autem veri simillimum, eodem tempore, ac maxime post ejectos triginta tyrannos, cum novae leges plurimae conderentur, in illis quoque Solonis institutis, quae servanda ac retinenda viderentur, nonnulla novata esse atque ex pristino tenore mutata, ut difficillimum saepe sit, quid a Solonis, quid ab Euclidis Archontis tempore repeti debeat, definire. Sed hoc non multum facit ad nostram rem; illud enim certum est, istas quoque

42) Maxime memorabilis est Lysiae or. adv. Theomnestum, p. 559. sq. quae continet specimina quaedam prisci istius sermonis, quo Solonis leges scriptae erant: *Ἐπεγγυῶν δ' ἐπιιορκήσαντα τὸν Ἀπόλλω. δεδιότα δὲ δίκης ἕνεκα δρασκάζειν.* — *Ὅστις δὲ ἀπειλή τῆ θύρα, ἔνδον τοῦ κλέπτου ὄντος.* — *Τὸ ἀργύριον στάσιμον εἶναι, ἐφ' ὀπόσω ἂν βούληται ὁ δανείζων.* — *Ὅσαι δὲ πεφασμένως πωλοῦνται, καὶ οἰκῆος καὶ βλάβης τὴν δούλην εἶναι ὀφείλειν.* (Haec postrema corrupta). Explicatio vocabulorum obsoletorum, quam Lysias addidit, satis demonstrat, ne ista quidem aetate haec ab omnibus promiscue intellecta esse.

43) Huc pertinet imprimis Lysiae oratio in Nicomachum, p. 835. sq. R.

in Timocratea leges, de quibus dicere cocperam, vetustas esse, idque Demosthenes ipse testatur. Ait enim: οὔτοι πάντες οἱ νόμοι κείμενα πολὺν ἤδη χρόνον, καὶ πείραν αὐτῶν πολλὰκις δεδωκάσιν, ὅτι συμφέροντες ὑμῖν εἰσὶν⁴⁴⁾. Sed paullatim, ut supra jam dixi, illa quoque legum ferendarum ratio invaluisse videtur, ut, quemadmodum Psephismata, ita leges quoque in comitiis et quo quisque vellet tempore ab universo populo juberentur; et Solonis ista de Nomothetis praecepta, quamquam non rescissa et revocata, saepissime tamen neglecta et migrata sunt⁴⁵⁾. Quod malum, ut semel in rempublicam irrepserat, exterminari non facile potuit. Est enim in democraticis rebuspublicis, qualem post bellum Peloponnesiacum Athenienses habuerunt, quae non aequabili et temperato inter ordines jure, sed plebis dominatione constant, illa quasi naturalis et insita pestis, ut mores quamvis pravos, sed qui plebi, cui omnes servire coguntur, accepti sint ejusque jura augeant, haud fere quisquam libere impugnare audeat, ne videlicet plebis potestati invidere et de-

44) Demosth. adv. Timocrat. p. 707.

45) Huic sententiae, quam proposui, legum in comitiis a populo jubendarum morem recentiore esse, Nomothetarum autem officium jam antiquitus a Solone institutum, prorsus contraria sunt ea, quae Wolfius, Prolegg. ad Lept. p. CXXXIII. sqq. docuit. Tanta fuit apud me istius viri auctoritas, quanta apud omnes esse debet. Dubitare de inventorum meorum veritate coepi, remque haud semel ad examen revocavi. Sed quo diligentius et ipsam rationem et oratorum testimonia perpendi, eo magis persuasus sum, rem ita esse, ut initio mihi esse visa erat. Itaque sententiam meam, quam potui accuratissime expositam et argumentis probatam, eruditorum judicio tradere non veritus sum. Wolfio quidem injuriam facerem, si eum putarem dissensionem meam aegre laturum esse.

trahere videatur, odiumque pro gratia inveniat. Ita factum est, ut Athenis nemo istius in legibus ferendis licentiae vindex existeret; neque inanes erant Demosthenis querelae⁴⁶): ψηφισμάτων οὐδοτιοῦν διαφέρουσιν οἱ νόμοι· ἀλλὰ νεώτεροί οἱ νόμοι, καθ' οὓς τὰ ψηφίσματα δεῖ γράφεσθαι, τῶν ψηφισμάτων αὐτῶν ὑμῖν εἶσθαι.

Non igitur mirum est, tantam paullatim effectam esse legum multitudinem, quae tota pernosci a nemine facile posset, ideoque multas subinde irrepssisse contrarias inter se et repugnantes; unde, jure saepissime incerto, perniciosissimos errores aliaque incommoda plurima in civitatem redundare necesse erat. Hanc ab causam, cum Thesmothetae isti negotio jam non amplius pares essent, Demosthenis aetate creari solebant extra ordinem, qui omnes ejusmodi leges seligerent, nimirum ut populo proponerentur, deque tollendis aliis, aliis retinendis statueretur⁴⁷).

46) Adv. Leptin. p. 485. de loci explicatione vid. Wolf. p. 310.

47) Unus hujus rei testis est Demosthenes adv. Leptin. l. 1. Καὶ γὰρ τοι τότε μὲν (i. e. dum Solonis instituta valebant) τέως (scrib. ἕως. hae voculae etiam alibi a scribis permutantur, ut Olynth. 2. p. 16. 29. Ben. 24. R. ubi Reiskius habet τέως, alii rectius ἕως) τὸν τρόπον τοῦτον ἐνομοθέτου, (his verbis ἕως-ἐνομοθ. explicatur illud τότε) τοῖς μὲν ὑπάρχουσι νόμοις ἐχρῶντο, καινοὺς δ' οὐκ ἐτίθεισαν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν πολιτεομένων τινὲς δυνήθεντες, ὡς ἐγὼ πενθάνομαι, κατεσκεύασαν αὐτοῖς ἐξεῖναι νομοθετεῖν, ὅταν τις βούληται, καὶ ὃν ἂν τύχη τρόπον· τοσοῦτοι μὲν οἱ ἐναντίοι σφίσι αὐτοῖς εἰσὶ νόμοι, ὥστε χειροτονεῖτε ἑμεῖς τοὺς διαλέξοντας τοὺς ἐναντίους ἐπὶ πάμπολυν ἤδη χρόνον, καὶ τὸ πρᾶγμα οὐδὲν μᾶλλον δύναται πέρασ οχεῖν, κ. τ. λ. Nolim cum Wolfio, p. 310. pro χειροτονεῖτε rescribere ἐχειροτονεῖτε. Praesens tempus hoc designare videtur, receptum fuisse illa aetate eum morem, ut

Sed Nomothetae quoque aliquando extraordinarii creati sunt, i. e. praeter istum ordinem ac modum, quem supra, legum ipsarum vestigia secuti, describere conati sumus. Factum id est post exactos triginta Tyrannos, cum Solonis leges, ab istis magnam partem rescissas aut interpolatas, in integrum restituere, novisque, ad novum rerum statum aptis augere placuisset. Itaque creati sunt a Senatu viri aliquot, (ignotus enim est numerus⁴²) legibus novis, quibus opus esset, conscribendis. Hi Nomothetae dicti sunt. Conceptas a se leges, tabulis inscriptas, apud Eponymorum statuas jussi sunt proponere, ut a quovis cognosci possent, atque intra ejusdem mensis spatium, quo mandatum iis erat illud officium, magistratibus, qui eo tempore extra ordinem rempublicam administrabant, eas tradere. Ab his deinde examinandae ac comprobandae Senatui aliisque Nomothetis, quingentis numero, traditae sunt, a singulis curiis s. Demis creatis, atque juratis. Licuit autem etiam privatis quibus-

crearentur subinde, (non semel, sed saepius,) qui legum recognitionem agerent. *Jam diu est, inquit, ex quo istos creare soletis.* Ceterum extraordinariam fuisse illam curationem, et ad tempus mandatam, per se satis patet.

48) Morus quidem, ad Xenoph. Hellen. II. 4. extr., viginti fuisse docet. „Electi sunt,“ inquit, „viginti viri, qui restituta auctoritate legum Solonis et Draconis, addiderunt, si quas tempora illa necessarias fecissent.“ Sed perperam intellexit Andocidem, quem auctorem citat, p. 59. R. 11. 16. Steph. εἴλεσθε ἄνδρας εἴκοσι· τούτους δὲ ἐπιμελεῖσθαι τῆς πόλεως, ἕως ἂν οἱ νόμοι τεθεῖεν. — ἐπειδὴ δὲ βουλὴν τε ἀπεκληρώσατε, νομοθέτας τε εἴλεσθε κ. τ. λ. Patet, illos viginti viros a Nomothetis distingui. Iis reipublicae administratio mandata erat, tantisper, donec, constitutis denuo legibus, ordinarii magistratus crearentur; iidemque sunt, qui in Tisameni Psephismate, ap. Andoc. I. 1. vocantur αἱ ἀρχαί

vis, adire Senatum, et quod sibi bonum videretur de legibus consulere⁴⁹⁾. — Duplex igitur eo tempore genus Nomothetarum fuisse videmus; alterum, legibus conscribendis a Senatu creatum, cujus generis nullum aliud in Attica republica exemplum memoriae traditum est; alterum, officio quidem plané eodem, atque illi fuerunt, qui quotannis constitui solebant; ceterum alio modo creatum. Atque hujus quoque generis hoc unum est exemplum. Sed illud concedi posse puto, quamvis rarum, non tamen prorsus inauditum atque inusitatum fuisse, ut tempore extraordinario Nomothetae crearentur

49) Ita hujus rei ordo describitur in Tisameni cujusdam Psephismate, apud Andocid. de Myst. l. I. "Ἐδοξε τῷ δήμῳ· Τισαμενὸς εἶπε· πολιτεῖσθαι Ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια, νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς· χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ. ὁπόσων δ' ἂν προσδέοι, οἱ ἡρημένοι Νομοθέται ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀναγραφόντων ἐν σανίσι καὶ ἐκτιθέντων πρὸς τοὺς Ἐπωνύμους, σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ, καὶ παραδιδόντων ταῖς ἀρχαῖς ἐν τῷδε τῷ μηνί. Τοὺς δὲ παραδιδόμενους νόμους δοκιμασάτω πρότερον ἢ βουλή καὶ οἱ Νομοθέται οἱ πεντακόσιοι, οὓς οἱ δημόται εἶλοντο, ἐπειδὴ ὁμωμόκασιν· ἐξεῖναι δὲ καὶ ἰδιώτῃ τῷ βουλομένῳ, εἰσιόντιεῖς τὴν βουλήν, βουλευεῖν ὅ, τι ἀνάγαθὸν ἔχη περὶ τῶν νόμων· ἐπειδὴν δὲ τεθῶσιν οἱ νόμοι, ἐπιμελείσθω ἡ βουλή ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου τῶν νόμων, ὅπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς κειμένοις νόμοις χρῶνται. κ. τ. λ. Legitur in Stephani editione, (Reiskianam enim nunc ad manus non habeo): οἱ δὲ ἡρημένοι Νομ. Illud δὲ quorsum pertineat, haud facile quisquam divinarit. Equidem siglum numerale subesse crediderim, forsitan A aut AE; quamquam istiusmodi conjecturas paene infamavit Petiti temeritas, tam saepe iis abusi. — In sequentt. illud οἱ Νομοθ. οἱ πεντακόσιοι sanum esse puto, cum Wolfio, Prolegg. ad Leptin. p. CXXIX. not. 124. Mirum dicerem Petiti errorem, hanc legum lationem cum illa annua atque ordinaria permiscerentis, nisi assidua Petiti tractatione talia in eo mirari desuetus essem.

populi jussu, sed modo eodem, quo ad ordinarias istas annuasque legum recensiones creari solebant. Poterant enim ejusmodi casus incidere, qui legitimum tollendarum ferendarumque legum tempus expectari non paterentur. Itaque, si quis Solonis instituta migrare populumque ejus rei arbitrum facere nollet, huic nil aliud reliquum erat, quam Nomothetas extraordinario tempore creandos rogare; factumque id aliquando esse, etiamsi exempla nulla afferri possunt, quis est, qui negare audeat⁵⁰⁾?

Restat, ut de γραφή παρανόμων, quae non in Psephismatis tantum, sed etiam in legibus male rogatis locum habuit, quaedam dicantur. Erant autem hic quoque duo παρανόμων genera, alterum in rogandi et ferendi modo, alterum in ipso legis argumento positum. Illuc pertinebant haec maxime: si quis non suo tempore legem tulisset, non proposuisset ante Eponymorum statuas, non expectasset tertiam Hecatombaeonis mensis ecclesiam, ante quam Nomothetas constitui non licuit, in comitiis, non apud Nomothetas legem pertulisset, denique ullam ex iis, quae supra expositae sunt, sanctionibus neglexisset⁵¹⁾. Sed erant praeterea de

50) Huc pertinere videtur Demosthenis non quidem justa rogatio, sed consilium tamen populo datum, or. Olynth. III. p. 51. Νομοθέτας καθίστατε. ἐν δὲ τοῦτοις τοῖς Νομοθέταις μὴ θῆσθε νόμον μηδένα· εἰσὶ γὰρ ὑμῖν ἱκανοί· ἀλλὰ τοὺς εἰς τὸ παρὸν βλάπτοντας ὑμᾶς λύσατε· λέγω δὲ τοὺς περὶ τῶν θεωρικῶν, σαφῶς οὕτως, καὶ τοὺς περὶ τῶν στρατευομένων ἐπίους. Si legitimam atque ordinariam Nomothetarum creationem sub anni initium designare voluisset, aliter, puto, locutus esset.

51) Vid. Demosth. in Timocrat. p. 705. 707. 708. et alibi passim. Haec enim oratio praecipuus est hujus totius rei cognoscendae fons. Etiam Leptinea huc pertinet, p. 485., ex quo loco patet, Leptinem ipsum, contra Solonis institu-

certis quibusdam legum generibus praescripta singularia, quae qui non servasset, illi accusationi erat obnoxius. Hujusmodi illud est, quod Demosthenes docet, de privilegiis, seu talibus legibus, quae non universae civitatis, sed unius aut paucorum hominum causa ferrentur. Cautum enim erat, ne liceret, in privatorum gratiam aut damnum ullam legem ferri, quae non ad omnes aequae cives pertineret, nisi ita, si re in comitiis populo proposita, minimum sex millia civium, occultis suffragiis latis, eam legem ferri concessissent⁵²). Neque

tum, legem suam non apud Nomothetas, sed in comitiis pertulisse. Sed breviter tantum et cum quadam cautione ac timiditate hunc locum attingit Demosthenes, quod non mirum videbitur ei, qui, quae paullo ante hac de re a nobis dicta sunt, probaverit. Ad hoc meminisse oportet, *ταυτολογία* esse hanc orationem, ideoque fortassis brevioris fuisse oratorem in iis, quae jam ante ab Aphepsione aut Phormione satis pertractata essent. vid. Argum. huj. or. p. 454. et Wolf. Prolegg. not. 24.

52) Demosth. adv. Timocrat. p. 719. *Μηδὲ νόμον ἐξεῖναι ἐπ' ἀνδρὶ θεῖναι, ἐὰν μὴ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν Ἀθηναίοις τιθῆ, ψηφισαμένων μὴ ἔλαττον ἑξακισχιλίων, οἷς ἂν δόξη κρύβδην ψηφισομένοις.* Dubium non est, quin rescribendum sit cum *Petito*, Legg. Att. II. 1. 8. p. 188. *ἐὰν μὴ ψηφισαμένων ἑξακισχιλίων*: cui emendationi frustra obloquuntur *Wesselingius* ad *Petit.* et *Taylorus* ad *Demosth.* I. I. Vulgatae sensus hic est: *non licere, in privati hominis gratiam legem ferre, quae non eadem in universae civitatis gratiam feratur, et quidem, postquam suffragium tulerint sex millia civium, qui comprobaverint legem suffragio occulto.* Sane, quod *Wesselingius* dicit, constat etiam sine additis vocabulis oratio, lenique tenore decurrit. — At quae lex in universorum gratiam fertur, dici non jam potest in unius gratiam ferri: neque igitur privilegium amplius est, sed genera praescriptum: neque igitur opus erat, de istis legibus singulare aliquid praeter vulgarem ordinem constitui. Dein, si vulgatam loci lectionem sequimur, nullus relinquitur privilegiis locus. Ta-

ideo statim perlata erat. Nam cum illud populi suffragium non alio pertineret, quam ut latori copia fieret legis suae apud Nomothetas ferendae, horum jam erat aut jubendae ejus aut antiquandae arbitrium⁵¹⁾; et credibile est, multo saepius ejusmodi rogationes, juris aequabilitatem turbantes, ab iis repudiatas esse, neque unquam sine gravissimis ac justissimis causis acceptas. Quid? quod totum illud praescriptum ita comparatum est, ut ne ad Nomothetas quidem tales leges unquam facile, justo quidem modo, ferri potuisse videantur. Nam cum plerumque civium in ecclesia numerus sex millium summam haud ita multum excedere solet, sane perraro fieri potuit, ut tam magna pars

men etiam his locum fuisse, sed iis, quas in contextu posui, conditionibus, Andocides docet, de Myster. p. 12. eandem sine dubio legem prae oculis habens, quam Demosthenes laudat: *Μηδὲ ἐπ' ἀνδρῶν νόμον ἐξεῖναι θείναι, εἰάν μὴ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν Ἀθηναίοις· εἰάν μὴ ἐξαριστοῖσι δόξῃ, κριβδέην ψηφισομένοις*. Eadem prorsus loci Demosthenici sententia evadit, duabus istis voculis insertis, quae quam facile excidere potuerint, aut propter easdem voces paullo praecedentes, aut propter illud *τιδῆ*, nemo non videt. Itaque hanc correctionem praefereendam puto illi, quam Reiskius suasit, qui ceteroquin omnium optime locum nostrum intellexit et interpretatus est. Is igitur solum *η* inseri vult; quod ut repudiam, ea quoque causa est, quod non apud Andocidem solum, sed in hac ipsa Demosthenis oratione, p. 715. init. similis quaedam exceptio ab iisdem vocibus: *εἰάν μὴ*, incipit.

53) Id Reiskius optime intellexit, in eo tamen falsus, quod populo tribuit, quod, e Solonis quidem institutis, Nomothetarum esse debuit. Ceterum apparet, populi de privilegiis *ἐπιχειροτονίαν* nulla alia re diversam esse ab ista, quam de ceteris omnibus legibus fieri oportebat, nisi hac una, quod certus suffragiorum numerus, sex millia, aut supra, requireretur.

in ejusmodi legum lationem consentirent. Atque hanc ob causam Demosthenes passim, ubi accuratior rei explicatio inutilis foret, ita loquitur, quasi privilegiis nullus omnino locus in republica Attica relictus fuerit⁵⁴⁾.

Huic de privilegiis praescripto non absimile est illud, quod in eadem Demosthenis oratione insertum exstat, de capite diminutis et aerarii debitoribus. Interdicitur enim illo, ne cum populo agatur de iis, qui capite diminuti sint, in integrum restituendis, neve de iis, qui aut publico aut sacris Deorum aerariis debeant, debito aut toto aut ex parte levandis, nisi ita, si sex millia haud minus civium in concione impunitatem actori concesserint suffragiis occultis; atque tunc ita agi liceat, prout Senatus populusque statuerit⁵⁵⁾. — Proprie quidem hoc praescriptum ad Psephismata pertinuit; sed fieri tamen potuit, ut non minus in le-

54) Demosth. adv. Aristocrat. p. 649. in Stephanum. 2, p. 1132, quibus tamen locis abuteretur, puto, si quis, ut Taylorus ad or. in Timocr. l. l. Andocidei loci immemor, illam exceptionem: *ἐὰν μὴ* — — *κρύβδην ψηφίζομένοις*, spuriam pronuntiaret.

55) Demosth. adv. Timocrat. p. 714. sq. *Μηδὲ περὶ τῶν ἀτίμων, ὅπως χρηρὴ ἐπιτίμους αὐτοὺς εἶναι, μηδὲ περὶ τῶν ὀφειλόντων τοῖς θεοῖς ἢ τῷ δημοσίῳ τῶν Ἀθηναίων, περὶ ἀφίσεως τοῦ ὀφλήματος ἢ τᾶξεως, ἐὰν μὴ ψηφισαμένον Ἀθηναίων τὴν ἄδειαν πρῶτον, μὴ ἔλαττον ἐξακισχιλίων, οἷς ἂν δόξῃ, κρύβδην ψηφίζομένοις. τότε δ' ἐξεῖναι χρηματίζειν, καθ' ὅ, τι ἂν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δοκῇ.* Quid illud sit: *περὶ τᾶξεως*, Ulpianus docet ad h. l. p. 450. Ben. quamquam is locus non satis sanus videtur. Nam ut nunc legitur, *ἀφείναι* explicat, quae nulla explicatione eget, et ita quidem, ut perspicuum sit, eam explicationem ad *τάξιν* pertinere. Sed excidisse nonnulla videntur. Ceterum de lege ista conf. Böckh. Staatshaushalt. d. Athen. Tom. I. Lib. III. §. 13. extr.

ges quoque caderet, si quae ejusmodi ferrentur, quarum beneficio aut debitores remissionem, aut capite diminuti restitutionem, etiam non persoluto debito, facile nanciscerentur; cujusmodi Timocratis illa fuit, quam Demosthenes accusat, et hoc quoque nomine *παρὰ νόμῳ* latam esse arguit, quod Timocrates neque impunitatem (*ἄδειαν*) seu veniam cum populo agendi impetraverit, neque Senatui populoque legem suam proposuerit et suaserit, ante quam in Nomothetarum consilio eam ferret⁵⁶).

Nihil autem magis cavendum erat novae legis rogatori, quam, ne quid ferret, quod veteribus legibus contrarium esset. *Ἐναντίον δὲ νόμον μὴ ἐξεῖναι τιθέναι τῶν νόμων τῶν κειμένων μηδενί*, ipsa sunt legis verba apud Demosthenem in Timocratea⁵⁷). Neque, quae apud Romanos⁵⁸) eadem Athenis ratio valebat, ut nova lex antiquae obrogaret, neque tralatitium illud in Romanis legibus caput, de impunitate, si quid contra alias leges ejus legis ergo factum esset⁵⁹), apud Athenienses locum habebat. Itaque novam legem nullam ferri licuit, nisi veteri prius apud Nomothetas abrogata, cui propter id ipsum patronos a populo dari solitos esse, supra vidimus. Neque vero abrogari veterem legem li-

56) Or. adv. Timocrat. l. 1. *Χρῆν σε, ὦ Τιμόκρατες, εἰδὸτα τὸν νόμον τόνδε, ὃν ἀνέγνων, εἴ τι δίκαιον ἐβούλου πράττειν, πρῶτον μὲν πρόσσodon γράψασθαι πρὸς τὴν βουλὴν, εἶτα τῷ δήμῳ διαλεχθῆναι· καὶ οὕτως, εἰ πάσιν Ἀθηναίοις εἰδοῦναι, γράψαι καὶ νομοθετεῖν περὶ τούτων. Et de ἀδείᾳ paullo ante: ἔγραψεν — οὐ προτεθέντος οὐδενὸς περὶ τούτων, οὐδὲ δοθείσης ἀδείας λέγειν.*

57) Pag. 710. cf. or. adv. Leptin. p. 486.

58) Livius IX. c. 34.

59) Vid. Cic. ad Atticum III. ep. 23. Cf. Brisson. de formulis, lib. II. p. 138. et Heinecc. Antiquitt. Rom. I. 2. 2.

cuit, nisi nova continuo subrogaretur⁶⁰). Sed de hoc praescripto infra videbimus; prius autem illud in accusandis Leptinis Timocratisque legibus ita adhibetur a Demosthene⁶¹), ut appareat, non ad eas solum leges pertinuisse, quae antiquae cuiquam universae obrogarent, sed ad eas quoque, quarum singula capita singulis antiquarum capitibus contraria essent. Tantum cura cavendum putarant veteres legum latores, ne, si plures una de re leges exstarent, inter se non consentientes, impediretur juris scientia, imperitioresque obnoxii fierent forensium hominum calumniis, neque iudices ipsi, cum eadem in causa diversae leges a litigantibus afferrentur, a jure injuriam dignoscere nequirent.

Denique, quemadmodum in Psephismatis, ita in legibus quoque ferendis diligenter videndum erat, ne quid inesset, quod aut indignum reipublicae majestate, aut injustum, aut bono publico alienum haberi posset: qua de re non est quod plura dicantur.

Harum omnium praescriptionum cautionumque si una aliqua neglecta erat a novae legis latore, is a quolibet cive *παρανόμων*, legis male rogatae, accusari poterat⁶²). Certabatur autem apud iudices Heliasticos, eodem haud dubie modo atque ordine, quem supra, de Psephismatum accusationibus loquentes, indicavimus; neque operae est, quae ibi dicta sunt, hoc loco repetere⁶³). Illud tantum ad-

60) Demosth. adv. Timocrat. p. 710. sq. adv. Leptin. p. 485. cf. Petit. Legg. Att. p. 184.

61) Cf. Demosth. adv. Leptin. et adv. Timocr. l. 1.

62) Demosth. adv. Timocr. p. 705. Ἐὰν δέ τις τούτων ἐν τι παραβῆ, τῷ βουλευμένῳ δίδωσι γράφεσθαι. (ὁ νόμος scil.)

63) Vid. huj. libr. cap. 2. — Non tamen praetermittendum hoc loco Psephisma apud Demosth. de Coron. p. 251.

do, quod et legis et Psephismatis lator ipse accusationi non erat obnoxius, nisi ante exactum a Psephismate aut lege lata annum. Post illud tempus Psephisma quidem, aut legem, quam tulerat, impugnare licebat, ipse autem erat ἀνυπεύθυνος, indemnis atque impunis, etiamsi quamvis injusta, inutilia, antiquis legibus contraria tulisse videretur⁶⁴). Atque hoc quidem satis constat; illud au-

de ejusmodi legis accusatione conscriptum: Ἐπὶ Ἀρχοντος Πολυκλήτους, μηνὸς Βοηδρομιῶνος ἕκτη ἐπὶ δέκα, φυλῆς πρυταν. Ἰπποθωντίδος· Δημοσθένους Δημοσθένους Παιανιεύς εἰσήνεγκε νόμον εἰς τὸ τριηραρχικὸν ἀντὶ τοῦ προτέρου, καθ' ὃν αἱ συντέλειαι ἦσαν τῶν τριηράρχων· καὶ ἐπεχειροτόνησεν ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος· καὶ ἀπήνεγκε παρανόμων γραφὴν Δημοσθένει Πατροκλῆς Φλυεύς. καὶ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων οὐ λαβὼν, ἀπέτισε τὰς πεντακοσίας δραχμὰς. Verba illa: ἐπεχειρ. ἢ β. κ. ὁ. δ. referenda puto ad illam populi ἐπιχειροτομίαν, qua statuebatur, possetne aliqua lex apud Nomothetas ferri eorumque suffragio tradi, an statim rejici deberet; quae ἐπιχειροτομία solemnis erat, XI. Hecatombaeonis die. Post hanc igitur ἐπιχειροτομίαν, sed antequam Nomothetae consedissent, Patrocles Demosthenem in jus vocasse putandus est. Illud enim patet, XVI. Boedromionis diem, qui praescriptus est huic Psephismati, non eum esse, quo Demosthenes legem tulerat, sed eum, quo perscriptum erat hoc Psephisma.

64) Argum. 2. Demosth. orat. Lept. p. 455. Νόμος γὰρ ἦν, τὸν γράψαντα νόμον ἢ ψήφισμα μετὰ ἐνιαυτὸν μὴ εἶναι ὑπεύθυνον. ὅμως — καὶ οὕτω κατὰ τὸν νόμον (Taylor. legendum putat τοῦ νόμου, aut τῶν νόμων, quod non necessarium,) εἰξῆν ποιεῖσθαι τὰς κατηγορίας, κὰν οἱ γράψαντες ἔξω κινδύων ᾧσι. Cf. Demosth. p. 501. et Ulpian. p. 296. Ben. — Ceterum Wolfius, Prolegg. ad Leptin. p. CXXXIII. not. 145, postquam opinionem istam, de qua supra diximus, proposuit: omnes leges, quotquot per annum propositae essent, tandem in prima Prytania novi anni ad legitimum iudicium Nomothetarum vocari debuisse, eoque demum secundum latorum facto, νόμον fuisse κ'ριον — his itaque propositis addit, quod lator legis sibi videatur non nisi ante secundum

tem dubitari posse videtur, apud quos iudices huiusmodi causae agendae fuerint. Nam ex lege quaedam, in Demosthenis Timocratea, conjecerit forsitan aliquis, solos Nomothetas iudicium de iis habuisse. Vetat enim ea, ullam ex veteribus legibus tolli, nisi apud Nomothetas. Atque apud hos ipsos ita demum id fieri permittit, si in ejus, quae tollatur, locum nova subrogetur⁶⁵). Sed pertinet haec lex sine dubio ad solennem illam legum censuram, quae sub anni initia, abrogandis veteribus, rogandisque novis peragebatur; ideoque jam supra, cum hanc describerem, a me adhibita est. Num igitur alio nullo tempore leges impugnari et abrogari potuerunt? neque aliter, quam in solenni isto Nomothetarum consessu? Id quo minus credamus, obstat Demosthenis oratio adversus Leptinem, quae una ex hoc genere hodie superest. Impugnatur enim et abrogatur hac oratione lex quaedam de tollendis immunitatibus, ipso, qui tulerat, Leptine

judicium fuisse *ἰπείθυνος* aut *ἰνοχος* τῇ τῶν παρανόμων γράφῃ. „Quare cavi,“ inquit, „ne cum Petito et reliquis, quos vidi, hoc in genere dicerem, latorem indemnem fuisse exacto a lege lata anno.“ Huic viri acutissimi sententiae equidem non possum adstipulari. Primum enim locus iste ex argumento Leptinae, quo solo hic nitimur, nihil aliud dicit, quam quod a Petito, p. 185. positum est; ut in Wolfium retorqueri possit, quod ipse in Petitum dixit: vellem sententiam suam uno antiquo teste probasset. Dein, quod de Psephismatum quoque latoribus idem valuisse dicit auctor argumenti, hoc ipsum satis demonstrat, eum recte a Petito intellectum esse. Quid enim Nomothetarum iudicium et psephismata pertinebat? Denique illam Wolfii opinionem, quae huic explicationi pro fundamento esse videtur, improbabilem esse, supra demonstrare conatus sum.

65) Demosth. adv. Timocrat. p. 710. Ipsa lex a nobis paulo ante adscripta est.

propter istam anni temporis praescriptionem accusationi non jam obnoxio; neque tamen dubium est, quin ea causa non apud Nomothetas, sed in Heliastico iudicio acta sit⁶⁶). Itaque hoc videtur statuendum: veteres leges, quae jam diu receptae essent, longoque tempore convaluissent, abrogari novisque commutari non nisi apud Nomothetas statoque tempore; recentiores autem necdum usu confirmatas accusari in Heliaca et quo quisque vellet tempore potuisse; id quod in Leptinis istam legem optime quadrat⁶⁷). Neque igitur a ceteris *παρὰ νόμων ἀγῶσιν* huiusmodi iudicia videntur diversa fuisse, nisi hisce duabus rebus, quod lator, etiam lege damnata, impunis erat, quoniam non ipse reus agebatur, sed lex tantummodo, quam tulerat; et quod, hac ipsa de causa, patroni seu Syndici ad defendendam in iudicio legem a populo creabantur; quamquam inter hos ipsum quoque latorem creari solitum esse, veri simillimum videtur⁶⁸). Quod autem Demosthenes, dum Leptinis legem accusat, simul aliam, in ejus locum a se ferendam, iudicibus proponit, non eo hoc factum existimo, quod in istiusmodi iudiciis perinde atque apud Nomothetas id fieri oportuerit, sed quo facilius iudices impellerentur ad tollendam illam legem, in cuius locum brevi post tempore alia multo melior et salubrior successura esset. Ne-

66) Satis id demonstratum est a Wolfio, in Prolegg. p. CXXXXI. not. 144.

67) Veri simillimum enim est, latam eam esse proximo ante accusationem anno. vid. Wolf. Prolegg. p. LXIII. sq.

68) Quatuor Leptineae legis Syndici a populo creati nominantur a Demosthene, p. 501 — 503. §. 125 — 131. Sed cum alias in similibus causis quinque creati esse dicantur, nunc ipsum Leptinem quintum fuisse putat Wolfius, Prolegg. p. CXXXXV. cui libenter assentior.

que vero, rejecta a iudicibus Leptinea, ideo statim illa altera valebat; sed expectandum erat legitimum Nomothetarum tempus, apud quos solos novas leges ferri licebat, et apud quos illam latum iri, Demosthenes iudicibus promittit ac spondet⁶⁹). — Atque de legibus hactenus.

C A P U T VIII.

*De bello, pace et foederibus atque commerciis cum
exteris civitatibus.*

—————

Sequitur, ut de tertio rerum in comitiis tractatarum genere breviter dicamus: de bello, de pace et foederibus, atque de omni cum exteris civitatibus commercio; quarum rerum omnium in democraticis rebuspublicis summum arbitrium penes populum esse oportet. Totus autem hic locus nihil magnopere habet, quod curiosa explicatione egere videatur. Quis enim est, qui vel unum Thucydidem, aut paucas Demosthenis Philippicas legerit, quin satis sciat, neque bel-

69) Vid. Demosth. p. 487. (§. 82.) et p. 498. (§. 115.) Quod autem ait, p. 487. (§. 81.): τοῦ νόμου λυθέντος, τὸν παραιοσ-
νεχθέντα κίριον εἶναι σαφῶς ὁ παλαιὸς κελίει νόμος: crediderim equidem, istum παλαιὸν νόμον alio pertinuisse, et quidem ad eas leges, quae apud Nomothetas ferrentur. Ideoque Demosthenes ipse statim se ista lege uti velle negat, *ne quis*, inquit, *de ea re mihi contradicat*. Nam si certa fuit ista lex, et si, altera lege a iudicibus sublata, alteram statim valere oportuit, quid opus fuit Nomothetarum auctoritate? Multo illud veri similius, lege aliqua a iudicibus sublata, tantisper, dum nova in ejus locum apud Nomothetas ferri posset, antiquiores, si quae essent ista lege abrogatae, auctoritatem suam recuperasse.

lum Athenis decerni, neque exercitum confici, neque imperium mandari potuisse, nisi a populo? Hic et militum numerum et classium magnitudinem definiebat; hic et quae hominum genera, civium, inquilinorum, sociorum, servorum, conscribenda¹⁾, et stipendium militibus quantum et unde numerandum²⁾, et mercenariorum quantae copiae quanta mercede conducenda essent, jubebat³⁾. Ad hunc imperatores per epistolas de rebus suis referebant, quae sibi opus essent ad bellum administrandum, petebant, quid a se fieri populus vellet, quaerebant: eaeque epistolae in concione a scriba recitabantur⁴⁾.

Neque minus legatos populus creabat⁵⁾, mandata iis dabat in Psephismate conscripta⁶⁾, quantum viatici numerandum esset, jubebat⁷⁾. Illi autem legationem primum Senatui in curia, dein populo in concione renuntiabant⁸⁾. Atque eadem omnia

1) Vid. Isocrat. Social. p. 400. Demosth. Philipp. I. p. 45. 46.

2) Demosth. Philipp. I. p. 48. cf. Thucyd. V. 47. VI. 31. In universum de varia stipendii militaris magnitudine vid. Meursii Lectt. Att. II. 8. Petit. Legg. Att. p. 662. Lips. de milit. Rom. V. 16. Eoekh. Staatshaushalt. d. Ath. I. p. 131.

3) Aristoph. Acharn. v. 158. 169. cf. Schol. ad Plut. v. 173. Boeckh. l. l. p. 291.

4) Thucyd. VII. 10.

5) Aeschin. de fals. leg. p. 201. 202. et alibi passim. Nonnunquam tamen Senatui illud creandi legatos negotium a populo mandabatur. Demosth. de cor. p. 249. 250.

6) Aeschin. l. l. p. 231. 275. Eiusmodi Psephisma est praecclarum illud Demosthenis, in or. de cor. p. 288. sq.

7) Aristoph. Acharn. v. 65. Demosth. de fals. leg. p. 390. cf. Boeckh. l. l. p. 255.

8) Aeschin. l. l. p. 211. cf. p. 227 — 231.

etiam de iis dici possunt, qui ad Amphictyonum concilium mittebantur, Hieromnemes atque Pythagorae⁹⁾.

Etiam exterarum civitatum legatis primum ad Senatum aditus dabatur; is autem, cognitis mandatis eorum atque epistolis, perscriptoque Probulumate, in concionem eos producebat; ibi populus et quae illi attulissent, et quid Senatus censuisset, edocebatur; oratores consilia populo proponebant; qui optimum suasisse videbatur, in ejus sententiam Psephisma conscriptum legatis pro responso dabatur¹⁰⁾. Honores quoque, si qui legatis habendi videbantur, locum in primis theatri subselliis, epulum in Prytaneo aliaque ejusmodi populus decernebat¹¹⁾. Ceterum legationibus audiendis legitimum tempus fuisse tertiam ex ordinariis ecclesiam, Julius Pollux tradidit; quod quomodo accipiendum putarem, jam supra me dicere memini¹²⁾.

Jam vero pacis, foederum pactionumque faciendarum potestatem populus habuit. In concione enim de conditionibus aut ab hoste latis, aut

9) De his vid. Tittmann. de Amphictyonibus, p. 83. sqq. Quod is ibi docet, Hieromnemonis perpetuum fuisse honorem, confirmari quodammodo posse videtur Plutarchi loco: An seni gerend. sit resp. p. 794. *καθ' ἄπερ ἦν οὐ γυν' Ἀθήνησιν μεταχειρίζη τῆς ἐξ Ἀρσίου πάγου βουλῆς ἐπιστάσιαν, καὶ νῆ Δία τὸ προσχῆμα τῆς Ἀμφικτυονίας, ἣν σοὶ διὰ τοῦ βίου παντὸς ἡ πατρίς ἀνατίθεικε.* Haec enim de Hieromnemonis munere accipienda puto. — Ceterum de Amphictyonicis rebus in comitiis actum esse patet ex Aesch. adv. Ctesiphont. p. 516. sq.

10) Pollux VIII. 96. Aeschin. de fals. leg. p. 233. 239. Thucyd. V. 45. Orat. de Halones. p. 30. Alii multi.

11) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 466. 467.

12) Lib. I. cap. I.

hosti ferendis consultabatur; quae si conveniant inter utrosque, creabantur et qui populi nomine eas jure jurando confirmarent, et qui ad hostes missi, eorum jusjurandum acciperent¹³⁾. Atque huc referendum est etiam illud pactionum genus, quae Symbola dicebantur, i. e. pacta conventa cum exteris civitatibus, iis praesertim, quibus frequentiora cum Atheniensibus commercia intercedebant, de jure inter utrosque cives dando et accipiendo, sive, ut Livius ait, juris praebendi repetendique commercio¹⁴⁾. Etsi enim describendarum confirmandarumque istarum pactionum munus apud Athenienses Thesmothetis iudicibusque datum erat, iniri tamen non poterant, nisi populi jussu¹⁵⁾. — Sed si aut jus Atticis civibus praebere civitas externa recusarat, aut quocumque modo hostilia commiserat, neque tamen satis gravis belli causa esse videbatur; in ejus civitatis homines aut bona ἀνδροληψίαι et σῦλαι aliaque ejus generis, quae nunc *Repressalia* dicuntur, exerceri poterant, de quibus aut legibus et jure civili cautum erat, aut singularibus populi Psephismatibus, quatenus exercendae essent, constituebatur¹⁶⁾. Neque minus de

13) Exempla formularum vid. ap. Thucyd. IV, 118. V. 18. 19. 23. 47.

14) De συμβόλοις vid. Harpocrat. s. v. et Vales. p. 178. 352. Cf. Spanhem. orb. Rom. II. cap. 17. et imprimis Hudtwalcker. de Diaetet. p. 123. — Livii locus est lib. 41. cap. 29.

15) Orat. de Halones. p. 73. cf. Pollux VIII. 88. Petit. Legg. Att. p. 676.

16) Cf. Hug. Grotius de Jure Belli et Pac. III. 2. p. 1045. ed. Becman. (Frcft. 1699.) De ἀνδροληψία s. ἀνδροληψίῳ vid. Petit. Legg. Att. p. 622. sq. De σύλαις s. σύλοις vid. argum. 2. orat. Demosth. adv. Timocrat. p. 695. Vales. ad Harpocrat. p. 177.

captis *ούλαις* populus in comitiis iudicabat, jure an injuria captae essent, et reddi an retineri deberent¹⁷⁾.

Denique etiam de victorum ac dediticiorum populorum conditione populus in comitiis sciscebat, veluti, ut unum maxime insigne exemplum commemorem, bello Peloponnesiaco de Mitylenaeis, quorum partem supplicio affici, reliquos agris multari Atticosque colonos in eorum terram deduci populus jussit. Haec quemadmodum in comitiis acta sint, luculenter Thucydides exposuit¹⁸⁾. — Eodem modo etiam de tributis sociorum; quae quidem initio descripta erant ab Aristide, cui populus eam potestatem mandaverat, ipsorum sociorum rogatu; post autem aucta, Alcibiadis suasu, a decem viris a populo creatis, inter quos et ipse Alcibiades erat. Atque si qui e sociis aut diminutionem tributi aut remissionem peterent, de iis rebus non alibi quam in comitiis decretum esse, et consentaneum est et exemplis constat¹⁹⁾. Sed jam satis multa diximus de rebus non obscuris; reliqua persequamur.

17) Demosth. adv. Timocrat. p. 703, 25. cf. Liban. argum. p. 694, 20.

18) Thucyd. III. cap. 36 — 49.

19) Demosth. in Theocrin. p. 1333. 1334. cf. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 492.

CAPUT IX.

*De redditibus et de administratione rei pecuniariae,
quatenus ad comitia pertinebat.*

Reditus Atticae reipublicae ordinarii constabant tribus maxime rebus: vectigalibus, quorum ipsorum multa erant genera, mulctis et publicatis condemnatorum bonis, quae aut populi aut decorum acriis cedebant, denique tributis sociorum, quae cum initio Deli asservata et communi sociorum consilio administrata essent, posteris temporibus Athenas translata et Atheniensium propria facta sunt¹⁾. Atque haec reddituum genera ab Aristophane comprehenduntur his versibus²⁾:

Καὶ πρῶτον μὲν λόγισαι φαύλως, μὴ ψήφοις ἀλλ'
ἀπὸ χειρὸς,
τὸν φόρον ἡμῶν ἀπὸ τῶν πόλεων ξυλλήβδην τὸν προσ-
ιόντα·

καὶ ξὼ τούτου τὰ τέλη χωρὶς καὶ τὰς πολλὰς ἑκατοστὰς,
πρυτανεῖα, μέταλλ', ἀγορὰς, λιμένας, μισθοὺς καὶ δη-
μιόπρατα

τούτων πλήρωμα τέλαντ' ἐγγυὸς δισημίλια γίγνεται ἡμῶν.

In his quae memorantur τέλη, tributa sunt inquilinorum et libertinorum, vectigalia artium aliaque ejusmodi; ἑκατοσταί autem portoria quaedam esse videntur in Piraeō exacta, quamquam alibi frequen-

1) De his omnibus vid. egregium Boeckhii opus de oeconomia publica Atheniensium: Staatshaushalt. d. Ath. I. p. 320. sqq. Liturgiæ cur mentionem hoc loco non fecerim, cuius facile apparebit. Οὐ γὰρ ποινωνεῖ ταῖς δημοσίαις προσόδοις καὶ περιουσίαις ταῦτα ἀναλόματ' οἰδέν, ut ait Demosthenes adv. Lept. p. 464.

2) Vesp. v. 654.

tior est πεντηκοστῆς s. quinquagesimae mentio; ἀγοράς et λιμένας nominat propterea quod in foris ac portubus mercium importatarum, exportatarum ac venditarum vectigalia pendenda erant; μισθούς autem esse puto, quae alias μισθώματα aut μισθώσεις dicuntur, pensiones aedium, agrorum, pascuorum aliarumque rerum publicarum, quae privatis elocari solebant; προτανεῖα sunt pecuniae quaedam a litigantibus ante iudicium depositae, qualia erant apud Romanos Sacramenta dicebantur; δημόπρατα denique sunt bona publicata, quorum venditorum pretia in aerarium redigebantur; reliqua non opus est explicare.

Horum autem redituum rationes quaque Prytania conficiebat populoque proponebat scriba quidam, Ἀντιγραφεύς dictus³⁾); itemque bonorum publicatorum tabulae in prima cujusque Prytaniae ecclesia populo recitabantur. Atque in eadem illa ecclesia etiam hereditates, quas quis adierat, populo indicatas esse Julius Pollux scribit⁴⁾); nimirum ut omnibus notum fieret, ad quem quaeque bona pervenissent.

Dubium autem nemini esse potest, quin de his omnibus redituum generibus summum statuendi arbitrium penes populum fuerit. Nam si aut novorum comparandorum aut veterum augendorum

3) Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 417. Ἀντιγραφεὺς ἦν χειροτονητὸς τῇ πόλει, ὃς καθ' ἑκάστην Πρυτανεῖαν ἀπελογίζετο τὰς προσόδους τῷ δήμῳ. Sed oratorum nostrorum, Aeschinis ac Demosthenis aetate omne hujus Ἀντιγραφέως munus aliquandiu quaestori theoricorum, τῷ Ταμίᾳ τῶν θεωρικῶν, injunctum erat, donec Hegemonis cujusdam lege res ad antiquum. ut videtur, ordinem rediit. Vid. Petit. Legg. Att. p. 341. cf. Taylor. ad Aeschin. l. l.

4) Pollux VIII. 95.

vel quocunque modo mutandorum ratio instituen-
da esset, de his rebus quem alium scivisse credi-
bile est, nisi populum, etiamsi diserta de singulis
testimonia non exstant? De tributis quidem so-
ciorum in comitiis actum esse supra vidimus.
Quidni etiam de vectigalibus, de portoriis aliisque
id genus? cum praesertim de re nummaria⁵⁾, de
ponderibus ac mensuris⁶⁾, de mercibus importandis
exportandisque et vendendis⁷⁾, de admittendis aut
prohibendis ab Atticorum portuum aditu peregrini-
nis⁸⁾, aliisque hujusmodi rebus populus statueret.
Quodsi harum rerum arbitrium habuit, consentaneum
est, etiam reliquas ejusdem generis omnes
ad eum pertinuisse.

Ad mulctas quod attinet, imponebantur eae non
solum a judiciis aut a Senatu, sed etiam a populo;
quandoquidem hic quoque nonnunquam in comitiis
de criminibus judicabat. Remitti autem nonnisi
a populo poterant, neque aliter ea de re in comi-
tiis agi licebat, nisi prius civium haud minus sex
millia veniam atque impunitatem actori occultis
suffragiis scivissent⁹⁾. Quodsi quis absque hac ve-

5) Vid. Aristoph. Ran. v. 732. Eccles. v. 815. Athenaeus
XV. c. 9. p. 458. Schweigh. cf. Boeckh. II. p. 156.

6) Huc pertinet Psephisma ap. Boeckhium, Inscript. XIX.
Tab. VIII.

7) Demosth. de fals. leg. p. 433. cf. Boeckh. I. p. 58. 59.
Obscurus est Aristophanis locus, Eccles. v. 814.

οὐκ οἶσθ' ἐκείν', ἃ' ὀδοξε τὰ περὶ τῶν ἀλῶν;

Scholiastes quidem ita explicat: *Ἐψηφίσαντο γὰρ αὐτοῖς εὐνο-
τοίρους εἶναι, καὶ τὸ ψήφισμα ἄκυρον γένοιε.*

8) Thucyd. I. 139. Plutarch. Pericl. cap. 30. Diodor. XII.
cap. 39.

9) Ipsius legis verba, e Demosth. adv. Timocr. p. 714. 715.
jam supra, cap. VII. adscripsimus.

nia in Senatu aut in comitiis remissionem supplicasset, sive debitor ipse: nomen ejus deferri (per *ἐνδειξίν*) leges jusserunt, quemadmodum eorum, qui, cum populo deberent, iudices facti essent; sive alius quis pro debitore: omnia ejus bona publicari; Proedrum autem, qui eorum causa populum in suffragium misisset, capite minui atque *ἀτιμόν* fieri¹⁰⁾.

Sed si quando ordinarii reditus non sufficerent ad reipublicae necessitates, atque extraordinariae supplementi aerarii rationes ineundae viderentur, id quod belli praesertim tempore haud raro accidere solebat: de omnibus ejusmodi rebus populum in comitiis consultare ac decernere oportuit. Hujusmodi illud est, quod de Pythocle quodam legimus, eum suasisse populo, ut plumbum publice, eo, quo vulgo venire solebat, pretio coemi, ac deinde triplo majore pretio vendi juberet, ut hujus monopolii lucro aerarium augetetur¹¹⁾; atque illud quoque de Iphicrate, cujus consilio populus vectigal quoddam pro coenaculis in viam prominentibus foribusque quae in publicum aperirentur, aedium possessoribus pendendum imposuit¹²⁾. Nonnunquam etiam, ut aerario subvenirent, nummos viliores cudi jusserunt, eisque pretium majus, quam quo re vera erant, publica auctoritate tribuerunt, quibus cives atque inquilini intra urbem finesque imperii, aliquantisper certe, inter se uti cogebantur; veluti Callia Archonte factum videtur, ut aenei cuderentur, qui pro argenteis valerent¹³⁾. So-

10) Exstat haec lex, vel potius prioris legis pars, ap. Demosth. I. I. p. 716. Cf. Petit. Legg. Att. p. 470.

11) Aristot. s. Anonym. Oecon. II. 36.

12) Polyaeñ. III. 9. 30.

13) Huc pertinet Aristoph. Eccles. v. 810. sqq.

— B. *Τοὺς χαλκοὺς δ' ἐκείνους ἦνίκα*

ἐψηφισάμεθ', οὐκ οἶσθα; A. Καὶ κακόν γ' ἐμοῦ

ciis quoque interdum extraordinariam pecuniam populus imperavit, velut apud oratorem quemdam legimus, a Meliis mulctae nomine propter receptos piratas decem talenta exacta esse, Moeroclis cujusdam Psephismate¹⁴). Frequentissima autem belli tempore et maxime solennis supplendae, deficiente aerario, pecuniae ratio haec erat, ut tributum imperaretur, quae εἰσφορά dicebatur, pendebaturque ab omnibus, praeterquam capite census, civibus juxta et inquilinis, pro cujusque censu, atque ex descriptione quadam classium aut symmoriarum, quae quidem descriptio, adhuc a nemine satis perspecta, nunc primum luculentissime a Boeckhio nostro exposita est¹⁵). Illud igitur tributum imperabatur in comitiis: populus et quanta pecuniae summa conferenda esset, jubebat¹⁶), et, ut videtur, creabat eos, qui eam a singulis exigerent, qui ἐκλογεῖς dicebantur¹⁷). Horum autem hoc quoque mu-

τὸ κόμμ' ἐγένετ' ἐνεῖνο. πωλῶν γὰρ βότρυς
 μιστὴν ἀπῆρα τὴν γνάθον χαλκῶν ἔχων·
 κάπειτ' ἐχώρουν εἰς ἀγορὰν ἐπ' ἄλφριτα.
 ἔπειθ' ὑπέχοντος ἄρτι μου τὸν θύλακον,
 ἀνέκραγ' ὁ κήρυξ· μὴ δέχεσθαι μηδένα
 χαλκοῦν τὸ λοιπὸν· ἀργυρῶ γὰρ χρῶμεθα.

Cf. Boeckh. II. p. 136.

14) Orat. in Theocrin. p. 1539.

15) Staatshaushalt. d. Athen. II. p. 29 — 79.

16) Vid. Demosth. in Polycl. p. 1208. Atque Aristophanis quoque locus huc pertinet, Eccles. v. 818.

Τὸ δ' ἐναγχος οὐχ' ἅπαντες ἡμεῖς ὤμνυμεν
 τάλαντ' ἕσεσθαι πεντακόσια τῇ πόλει
 τῆς τεσσαρακοστῆς, ἣν ἐπόρισ' Εὐριπίδης;

Ait enim Scholiast.: Οὗτος ἔγραψε, τεσσαρακοστὴν εἰσνεγκεῖν ἀπὸ τῆς οὐσίας εἰς τὸ κοινόν-

17) Vid. Suid. s. v. cf. Demosth. adv. Androt. p. 611. in Polycl. p. 1209.

nus fuisse Suidas dicit, ut describerent civibus suas cuique pro rata parte pensiones: nam ita ejus verba interpretanda puto: ὅποτε δέοι χρήματα τοὺς πολίτας εἰσφέρειν, τούτους κατὰ δύναμιν (pro suis quemque facultatibus) οἱ καλούμενοι ἐκλογεῖς διέγραφον¹⁸⁾. Illa autem classium ex censu descriptio a Strategis confici solebat¹⁹⁾. Sed non idem omnibus temporibus modus ac ratio erat classium describendarum, qua in ratione si quis mutandum aliquid et emendandum esse censeret, licuit illi legem ea de re populo proponere, quae si probabilis visa esset, Nomothesis tradenda erat et ab his examinanda, eodem modo, quem supra de abrogandis rogandisque legibus exposui. Atque hoc idem etiam de altero extraordinariae liturgiae genere valet, trierarchia: (liturgiis enim extraordinariis εἰσφορὰν accenseri, notum est); hujus quoque obeundae ratio atque ordo legibus descriptus erat, de quibus mutandis atque emendandis non minus quam de ceteris legibus cum populo agi potuit²⁰⁾.

18) Alii autem, et Suidas ipse in ἐπιγνώμονες, ἐπιγραφεῖς, διαγραφεῖς, διαγράμμα, hoc munus fuisse dicunt τῶν ἐπιγραφέων s. διαγραφέων. Vid. Böckh. I. p. 169. An fortassis idem magistratus pro variis, quibus fungebatur, muneribus, variis quoque nominibus appellatus sit?

19) Vid. Wolf. Prolegg. ad Leptin. p. XCIV.

20) Nota cuius est Demosthenis oratio de Symmoriis, ex ejus deliberativis antiquissima; quamquam haec oratio non ipsam legem ac rogationem continet, sed consilia tantum, quibus tentare civium animos et praeparare voluisse Demosthenes videtur ad legem, postea fortassis a se ferendam, sed nunquam latam. Nam ea, quae in orat. de coron. p. 261. 262. memoratur lex trierarchia, longe diversa est et multis post annis lata, Ol. 110, $\frac{1}{2}$. illa autem de Symmoriis oratio habita est Ol. 106, 3. Vid. Boeckh. II. p. 112. sq.

Sed ab hisce tributis, quae imperabantur et necessario pendenda erant, distinguendae sunt voluntariae collationes, quae ἐπιδόσεις dicebantur. Fieri enim solebat, si pecuniis majoribus opus esset, quam pro aerarii facultate, ut Prytanes concionem haberent, aerarii inopiam populo exponerent peterentque ab eo, ut voluntariis collationibus, pro suis quisque facultatibus, reipublicae subvenirent. Surgebant tunc qui ad conferendum parati erant, et quantum daturi essent, alta voce profitebantur; alios tardiores aut tenaciores excitabant et hortabantur. Qui nihil collaturi erant, aut tacebant, aut clam e concione se amovebant; neque enim quisquam invitus ad conferendum cogi poterat²¹). Eorum, qui professi erant, nomina et pecuniae, quam se promiserant duros, summae tabulis inscripta ante statuas Eponymorum proponebantur, dum promissa solvissent²²).

De administratione quoque et usu pecuniarum publicarum in comitiis actum esse, per se patet et consentaneum est. Tamen exempla quaedam indicabimus. Ac primum quidem pecuniarum a sociis exactarum ab imperatoribus rationes populum repe-

21) Vid. Theophrast. Charact. cap. 22. et ibi Casaubon. Cf. Plutarch. Alcib. cap. 10. Phocion cap. 9. Athenacus, IV. cap. 19.

22) Isacus de Dicaeogen. hered. p. 54. 53. Κληθείς ἐπὶ ἑτέρου, ἐπέδωκεν ἐν τῷ δήμῳ τριακοσίας δραχμὰς, Πλατῶν ἢ Κλειώνιμος ὁ Κρής. (erat hic fortassis μέτοικος aut ἰσοτέλης.) Καὶ τοῦτο ἐπέδωκεν, οὐκ εἰσηγγεκεν· (fort.: ἐπέδωκεν μὲν, οὐδ' εἰσηγγεκεν.) ἀλλ' ἐπ' αἰσχίστῳ ἐπιγράμματι ἐξ ἑτέρου αὐτοῦ τοῦτομα ἔμπεροσθεν τῶν Ἐπονύμων. Illud ἐξ ἑτέρου sensum nullum praebet; aut excidit aliquid aut rescribendum est ἐξἑτέθη aut ἐξέμειτο. Quid Reiskius conjecerit, nescio, cum ejus editionem ad manus non habeam.

tere videmus apud Lysiam in oratione in Ergoclem²³). Et a Pericle quoque repetitam populi jussu rationem e Plutarcho notum est²⁴); quamquam neutrum horum exemplorum ad solennem atque ordinarium morem referendum est. Solenne enim hoc erat, ut quicumque aut magistratum aut curationem aliquam cum pecuniae publicae administratione quocunque modo conjunctam, exacto muneris rationem ad Logistas referrent. Fieri sane nonnunquam potuit, ut Logistae de ejusmodi rationibus ad populum referrent, si quid inesset, de quo ipsi decernere non auderent. Sed id rarissime factum videri debet; et quotiescunque populus ipse jussisse dicitur, ut aut sibi aut Logistis ratio referretur, id extra ordinem factum esse putandum est²⁵).

23) Pag. 179. 41. Ὑμεῖς ἐψηφίσασθε τὰ χρήματα ἀπογράψαι τὰ ἐν τῶν πόλεων εἰλημμένα, καὶ τοὺς ἄρχοντας τοὺς μετ' ἐκείνου (Θρακυβοῦλου) καταπλεῖν ἐνθύνους δόσοντας. "Ἀρχοντες isti quaestores, ταμίαι, esse videntur, qui imperatores comitari solebant. Cf. Demosth. de Chersones. p. 101. in Timoth. p. 1187.

24) Plutarch. Vit. Pericl. cap. 32.

25) Probari hoc quodammodo posse videtur quanvis levi Ulpiani auctoritate, qui haec habet, ad Demosth. de fals. leg. p. 246. 377. Ben. Λογισταὶ ἐκαλοῦντο οἱ εἰσάγοντες ἐν τῷ δήμῳ τοὺς ὑπευθύνους. Quamquam multo veri similis est, bonum virum δῆμον et δικαστήριον permutasse; nam apud Demosthenem illo loco δικαστηρίου tantum mentio est. Plutarchum quoque testem citarem, qui de Pericle narrat, cap. 25: Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῷ δέκα ταλάντων ἀνάλωμα γράψαντος, ἀνηλωμένοι εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπεδέξατο, μὴ πολυπραγμονήσας, μηδ' ἐλίγξας τὸ ἀπόρρητον, si certum esset, Plutarchum semper proprie et accurate loqui. Quodsi id hoc loco fecit, necesse est, ejusmodi quid factum esse, quale ego supra fieri nonnunquam potuisse dixi.

De operibus autem publicis, veluti navalibus, portibus, muris aliisque munitionibus, de viis, templis, theatris, gymnasiis aliisque id genus aedificiis extruendis aut reficiendis populum in comitiis scivisse dubium non est; putidumque foret, in re tam indubitata exemplorum copiam operose congerere²⁶). Illud unum commemoratione non indignum, quod artifices ipsi cum populo communicasse videntur de ratione, quam sibi descripsissent, operis alicujus instituendi. Valerius certe Maximus²⁷) de Phylone architecto, illo, qui armamentarium pulcherrimum Atheniensibus extruxit, narrat, eum rationem institutionis suae in theatro (i. e. in concione ibi congregata) reddidisse tanta cum facundia, ut disertissimus populus non minorem laudem eloquentiae ejus quam arti tribueret. Atque huc pertinet etiam quod de Phidia idem auctor memoriae prodidit, eum auditum aequo animo esse ab Atheniensibus, dum ex marmore potius quam ex ebore Minervam fieri debere diceret, quod diutius nitor esset mansurus; sed ut adjecisset, quod et vilius esset, tacere ab omnibus jussum²⁸).

26) Huc pertinet Aeschin. in Timarch. p. 104. quem locum perperam intellexit Meursius, de Areopag. cap. 4. Ait enim, Areopagitas, posteris temporibus, Timarchi decreto coactos esse de quibusdam rebus ad populum referre, eoque modo potestatem eorum imminutam putat. Sed Timarchi Psephisma plane singulare erat. Tulerat enim, ut de aedificiis circa Pnycem reficiendis Areopagitarum sententia exquireretur, iique, quid sibi videretur, populo renuntiarent. Neque igitur quidquam ad universam Areopagi auctoritatem hoc Psephisma pertinebat. Vide ipsum locum: *Τῆς βουλῆς τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ πρόσδοτον ποιουμένης πρὸς τὸν δῆμον κατὰ τὸ νόμισμα τὸ τοῦτον, ὃ οὗτος εἰρήκει περὶ τῶν οἰκίσεων τῶν ἐν τῇ Μ. ν. κ. τ. λ.*

27) Lib VIII. cap. 12. Extern. n. 2.

28) Id. Lib. I. cap. I. Extern. n. 8.

In universum, ut uno verbo omnia complectar, de eroganda quemcunque in usum ex aerario pecunia a nemine nisi a populo decerni potuit, in cuius rei testimonium sufficet, duas Inscriptiones laudare nuper a Boeckhio publicatas²⁹⁾. Harum altera Psephisma est, Ol. 90½, ut videtur, conscriptum, quo jubentur a populo Prytanes cum Senatu: ἀποδοῦναι τοῖς θεοῖς τὰ χρήματα τὰ ὀφειλόμενα, ἐπειδὴ τῇ Ἀθηναίᾳ τὰ τρισχίλια τάλαντα ἀνεπήνεγκται ἐς πόλιν, ἃ ἐψήφιστο, νομίσματος ἡμεδαποῦ. Ἀποδίδοναι δὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων, ἃ ἐς ἀπόδοσιν ἔστιν τοῖς θεοῖς ἐψηφισμένα, τάτε παρὰ τοῖς Ἑλληνοταμίαις ὄντα νῦν, καὶ τάλια, ἃ ἔστι τούτων τῶν χρημάτων, καὶ τὰ ἐκ τῆς δεκάτης, ἐπειδὴν προθῆ. — — — — Ἐπειδὴν δὲ ἀποδεδομένα ἦ τοῖς θεοῖς τὰ χρήματα, ἐς τὸ νεώριον καὶ τὰ τεῖχη τοῖς περιοῦσι χρῆσθαι χρήμασιν. — Altera Inscriptio continet rationem pecuniarum a quaestoribus sacri Minervae aerarii Ol. 92. 5. partim Hellenotamiis ad stipendium equitum et ad diobeliam sive theoreticam largitionem, partim Athlothesis et sacrificulis, (ἱεροποιοῖς), ad festa celebranda et sacra facienda, partim imperatoribus ad belli usus numeratarum: eaeque omnes pecuniae numeratae esse dicuntur populi jussu, ψηφισαμένου τοῦ δήμου.

Sed cum certa quaedam essent impendiorum genera, legibus definita, quae non uno alterove tempore, sed omnibus aequabiliter annis necessario faciendae essent, veluti quae festis solennibus sacrisque faciendis impendenda erant³⁰⁾, et mercedes

29) Inscript. I. Tab. I. et Inscript. III. Tab. II. Cf. Boeckhii commentar. Tom. II. p. 161 — 182, et p. 193 — 205.

30) Vid. Lysias in Nicomach. p. 184. 36. sqq. Cf. Boeckh. I. p. 227. Sed distinguendum est inter sacra ordinaria atque

equitum, judiciorum, Senatus, concionum⁵¹⁾, atque largitiones istae quae θεωρικά dicebantur: dubium esse non potest, quin ejusmodi impendiis certa quaedam reddituum genera semel destinata fuerint, certaeque pecuniarum summae a variis quaestoribus erogandae, ut non opus esset, singulas hujuscemodi erogationes novis semper Psephismatibus a populo decerni ac juberi⁵²⁾ Neque repugnat huic

extraordinaria, quorum sumtus a populo semper decerni necesse erat. Etiam de ἐπιθετῶν ἐορτῶν sumtibus dubius sum, an hi legibus definiti fuerint.

51) De his aliisque mercedibus, (erant autem multa ex iis, quae ἀρχίδια Demosthenes dicit, mercenaria,) vid. Boeckh. I. p. 244. sqq. Extraordinarias autem mercedes, velut legatorum, Nomothetarum, et si quae sunt aliae, populi Psephismatibus decretas esse necesse est. Cf. supra capp. VII. et VIII.

52) Colacretas, qui iudicibus mercedem suam distribuerunt, arcam suam habuisse Boeckhius probat. I. p. 186. cf. p. 385. Senatus et concionum mercedes unde numeratae sint, nescimus. Equitum mercedem et illas theoricas largitiones ex illo aerario, quo condebantur sociorum tributa, cui praepositi erant Hellenotamiae, vel ex Inscriptione nostra patet numerari solitas esse. Neque mirum est, illud aerarium vacuum illo tempore fuisse, cum socii omnes descivissent. Posteris autem temporibus, sublato Hellenotamiarum munere, instituti sunt οἱ τῶν θεωρικῶν ἄρχοντες, qui et ipsi arcam suam habuerunt, modo ditiores modo pauperiores; variare enim ejus reditus solebant, prout plus minusve ἐν τῆς διοικήσεως supererat; eratque populo liberum, belline usibus an largitionibus ista residua impendi vellet. vid. Demosth. in Neaer. p. 1346. cf. Boeckh. p. 194. Itaque etiam largitiones istae modo frequentiores erant et majores, modo rariores et minores. Distribuebantur autem κατὰ δῆμους. v. Demosth. in Leochar. p. 1191.; an in comitiis, dubito: neque evincitur id Aeschini loco, quem Boeckhius, p. 237. citat, adv. Ctesiphont. p. 642. ἀπέρχεσθε ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν οὐ βουλευσάμενοι, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ τῶν ἐράνων, τὰ περιόντα νειμάμενοι. (τὰ περιόντα i. e. quae ab avidis Demagogis relicta sunt). Quidni haec de comitiarum mercede accipiamus?

sententiae Inscriptio nostra. Dubium enim esse nequit, quin extra ordinem factum sit, ut Hellenotamiis, Sacrificulis, imperatoribus e sacro Minervae aerario pecuniae ab ejus Deae quaestoribus numerarentur, propterea, haud dubie, quod alia aeraria, quibus alioquin illi sumtus faciendi erant, exhausta illo tempore fuerunt. Extraordinarias autem ejusmodi erogationes non nisi populi decreto fieri potuisse apparet.

CAPUT X.

D. e . S. a . c. r. i . s.

De sacris quoque cum populo actum esse Julius Pollux testatur¹⁾. Nam postquam exposuit, quae rerum genera prioribus tribus ecclesiis ordinariis assignata fuerint, in quarta consultatum esse dicit *περὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων*, quod perperam ab interprete vertitur: *de sacris et sanctis*. Solent enim duobus his verbis conjunctis scriptores ea omnia designare, sacra profanaque, divina et humana, quorum inter omnes cives communio est atque societas, quorumque vel fructus, vel tutela, vel administratio ad omnes aequabiliter pertinet²⁾; cujusmodi sunt v. c. sacra

1) VIII. 96.

2) Ita v. c. in Psephismate de civitate Psephismatibus danda, ap. Demosth. or. in Neaer. p. 1380., legitur: *καὶ μετέπειτα αὐτοῖς, ὅνπερ Ἀθηναίους μέτσοι, πάντων, καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων*. Et in jure jurando Ephorum, ap. Pollucem, VIII. 105.: *Ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὑπὲρ ὁσίων*. Aliorum exemplorum affatim congressit Taylor. ad Aeschin. adv. Timarch. p. 48. Ceterum variae sunt verbi *ὁσίου* significationes,

publica, sacerdotia, templa Deorum ceteraque res sacrae, aerarium, ager publicus omnesque res publicae, honores, judicia cunctaque civilia jura, universa denique respublica. Itaque Julius Pollux, cum *περὶ ἱερῶν καὶ ὄσίων* in quarta ecclesia populum sci-

quae commodissime digeri posse videntur hoc modo. "Ὅσιον primum est, quod sine piaculo fieri licet, res, quam in privatos ac profanos usus adhibere fas est, locus, quo ingredi cuivis licet, alia ejusmodi, differtque ὄσιον ab ἱερῷ eodem modo, quo ab ἀβεβήλω βέβηλον. (vid. Ammon. in ὄσιος et in ἀβεβήλα.) Ita v. c. ap. Aristophanem, Lysistr. v. 745. mulier parturiens:

ὦ πότνια, inquit, *Εἰλείθυι' ἐπισχεῖ τοῦ τόκου*
ἕως ἂν εἰς ὄσιον μὲν γὰρ χωρίον.

i. e. *εἰς βέβηλον καὶ μὴ ἱερὸν, ἀλλ' ὄσιον*
εἰς τοκετόν. ἐπειδὴ ἐν τῇ Ἀμροπόλει ἦσαν,

ut optime explicat Scholiastes. — Inde substantivum ἡ ὄσια, Fas. Homer. Odyss. XVI. 423. Aristoph. Plut. 682. Demosth. Mid. p. 548. — Itaque ἱεροῖς χρήμασιν opponuntur τὰ ὄσια ap. Demosth. adv. Timocrat. 726, et alibi passim: ea, quae ad publicos profanosque usus adhiberi licet, iis, quae Deorum sacra sunt, rebusque divinis tantum impendi possunt. (nam etiamsi nonnunquam e sacris Deorum aerariis pecuniae ad reipubl. usum depromebantur, restitui eas primo quoque tempore oportuit.) Eodem modo ἡ ὄσια διοίκησις opponitur τῇ ἱεραῖ, ap. Demosth. l. l. p. 730., factumque est ita, ut ὄσια dicerentur, quaecumque non ad sacra, sed ad reliquam rempubl. pertinerent, et ἱερὰ καὶ ὄσια, divina humanaque, sacra et profana. — Sed homines quoque ὄσιοι dicuntur, ii, qui mali aut piaculi nihil admittunt, sancti, pii ac religiosi, εὐσεβεῖς, θεοσεβεῖς, et ὄσιον, τὸ δίκαιον, τὸ εὐσεβές, καθαρὸν, ἀγνόν. Inde quae ad pietatem ac religionem pertinent, ὄσια dicuntur, imprimis justa funebria, et ἡ ὄσια aut ritum aliquem sacrorum designat, aut sanctitatem ipsam. vid. Homer. Hymn. in Mercur. v. 130. et ibi Matthiae. Demosth. Mid. p. 556. et Ulpian. p. 355. Ben. Reliqua facilia sunt. In universum de verbo ὄσιος cf. Harpocrat. et Suid. s. v. cum interpp. Valckenar. ad Ammon. 184. Alberti ad Hesych. s. v. Ruhken. ad Timaeum, p. 196.

visse dicit, his verbis ea omnia complectitur, quaecunque praeter illa, quae ante nominatim indicaverat, ad reipublicae administrationem pertinent. Atque eodem modo etiam Aeschines loquitur: ait enim, legem jubere, ἐπειδὴν τὸ καθάρσιον περιανεχθῆ καὶ ὁ κήρυξ τὰς πατρίους εὐχὰς εὔξεται, προχειροτονεῖν τοὺς προέδρους περὶ ἱερῶν τῶν πατρίων καὶ κερύκων καὶ πρέσβων καὶ ὁσίων. (In Timarch. p. 48.) Sed de ὁσίοις quidem reliqua nostra omnis est disputatio; nunc de sacris videbimus.

Primum igitur de novis aut peregrinis religionibus adsciscendis aut repudiandis in comitiis consultari solitum esse, testificatur Iosephus. Τοῖς δὲ δήτορσιν, inquit, ἐφῆκαν πολιτογραφεῖν διὰ ψηφισμάτων ξένων θεῶν τὸν ἐπιτήδειον³⁾. Cujus rei exemplo esse vel illud potest, quod de Alexandro Deorum in numerum referendo Demadem ad populum tulisse Aelianus narrat⁴⁾, aut illa, quae de divinis honoribus Demetrio Poliorcetae decretis apud Plutarchum legimus⁵⁾. Peregrinos autem Deos ita facile Athenienses adsciscere solebant, ut jocandi materiam comicis poetis praeberent, Aristophanesque eos dicat urbem suam ex Athenis Aegyptum fecisse, propter Aegyptiorum Deorum, quos colebant, multitudinem⁶⁾. Ejusmodi Dei peregrini sunt, qui ab Hesychio memorantur, Genetyllis, Corythalia, Phe-rea⁷⁾, neque minus Bendis illa, Thracia Dea, quam

3) Contra Apion. II. c. 55. ap. Wessel. ad Petit. p. 70.

4) Var. Histor. V. cap. 12.

5) Vit. Demetr. cap. 10 — 15.

6) Αἴγυπτον αὐτῶν τὴν πόλιν πεποιήμασιν ἀντ' Ἀθηναίων. Aristoph. fragm. ap. Athenaeum, IX. cap. 5. ubi cf. Casaubonus.

7) Cf. Hemsterhus. ad Hesych. in θεοὶ ξενικοί.

Dianam perhibent, atque Sabazius, quem Bacchum esse volunt, Hyes et Attes, Phrygii, quorum cum contemptu Demosthenes meminit in oratione de corona⁸⁾, aliique praeterea multi. Nam etiam Tribalum quendam Deum πάντων βαρβαρώτατον Aristophanes⁹⁾, multo cum risu in scenam producit, quasi ne ultimae quidem barbariae religiones ab Atheniensibus fastiditae sint.

Tales igitur Dei novi aut alienigenae nonnisi populi jussu adscisci poterant, falsamque esse putor eorum sententiam, qui Areopagi hanc fuisse potestatem tradiderunt. At si quis non adscitos publice Deos privato consilio colere, novasque et ignotas caerimonias invehere auderet, de eo crimine Areopagum judicasse certum est, et vulgo quoque, vel ex Divi Pauli historia, non incognitum¹⁰⁾. Sed ab hoc crimine distinguendum est crimen impietatis (ἀσεβείας) quae constat non novis religionibus temere suscipiendis, sed veteribus patriisque Dis ac sacris contemnendis aut temerandis ac polluendis. Potest quidem nonnunquam utrumque

8) Demosth. de coron. p. 515. et ibi intpp. cf. Strab. X. p. 722. c. ibiq. Casaub. Cicero de Legg. II. cap. 15.

9) Aves, v. 1565. sq.

10) Huc pertinet Harpocrat. in ἐπιθέτους ἑορτάς. ἐλέγετο δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ἐπίθετά τινα, (suppl. ἱερά) ὅποσα μὴ πάτρια ὄντα ἢ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλή ἐδέκαζεν. Ex hoc loco non satis recte intellecto fluxit ille, quem tetigi, error Pettiti, Legg. Att. p. 69., eorumque, qui nunquam non Pettitum sequuntur, Potteri, II. 1. p. 455. Pfeiferi, I. 12. p. 19. Bosii, I. 2. p. 9. Sed δικάζειν ἱερά ἐπίθετα nunquam dici potest is, qui de novis caerimoniis adoptandis aut repudiandis decernit, vel qui de temere invecis jus dicit: quamquam paullo insolentius δικάζειν cum accusativo constructum est.

crimen conjunctum esse, velut Socrates arguebatur ab accusatoribus: ἀδικεῖν, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοῦς, οὐ νομίζειν, (haec est ἀσέβεια) ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρον: non tamen necessario semper conjuncta sunt. Nam Anaxagoras quidem impietatis accusatus est, non quod novos Deos intulisset, sed quod Solem massam esse candentem docuerat, Protagoras autem, quod dubitare se scripserat, essentne Dii nec ne essent, Diagoras et Theodoros, quod esse omnino Deos negaverant, Aeschylus, quod evulgasse mysteriorum arcana putabatur. Variarum autem hujus criminis persequendi viarum a Demosthene enumerantur: τῆς ἀσεβείας, inquit, ἐστὶν ἀπάγειν, γράφεσθαι, δικάζεσθαι πρὸς Εὐμολπίδας, φράζειν πρὸς τὸν βασιλέα¹¹⁾, atque Areopagum, si non semper, saepe tamen de ejusmodi causis judicasse, multis veterum scriptorum testimoniis constat¹²⁾. Sed illud quoque factum esse legimus, ut populus Psephismate juberet eorum nomina deferri, qui aut Deos esse negarent, aut de rebus coelestibus disserentes ac docentes, novis opinionibus auditorum animos imbuerent¹³⁾.

11) Demosth. adv. Androt. p. 601. extr. De Eumolpidis quod dicit, suspicari licet, institutum id esse Periclis consilio. Ait certe Lysias, or. in Andocid. p. 104. 7. Περιπέλα ποτέ φασιν παραινέσαι ὑμῖν περὶ τῶν ἀσεβούντων, μὴ μόνον χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις νόμοις περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγράφοις, καθ' οὓς οἱ Εὐμολπίδαι ἐξηγοῦνται.

12) Cf. Meurs. Areopag. cap. IX. (Gronov. Thesaur. V. p. 2107). Petit. Legg. Att. p. 70., et ibi Wesseling.

13) Plutarch. vit. Pericl. cap. 32. Καὶ ψήφισμα Διοπέδης ἔγραψεν, εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας, ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσιῶν διδάσκοντας. Verbum εἰσαγγέλλεσθαι h. l. non propria significatione accipiendum est, de qua disputavimus cap. III. sed generaliter pro μηνύειν, quemadmodum haud raro accipi eodem loco ostendimus.

De festis quoque Deorum celebrandis populus statuere in comitiis solebat. Erat autem duplex Athenis festorum genus: antiqua et a majoribus accepta, quae *πάτριαι ἑορταί* dicebantur, et posterius instituta et adscita, quas *ἐπιθέτους ἑορτάς* dicebant¹⁴⁾. Ne haec quidem adscisci nisi cum populi venia potuisse videntur. Plutarchus certe de Dianae Venatricis, quae *Ἀρροτέρα* dicebatur, sacro, post Marathoniam pugnam instituto, ita loquitur, ut penes populum ejus rei arbitrium fuisse appareat¹⁵⁾, et ubi de ludis scenicis in Neptuni honorem in Piraeo institutis narrat, Lycurgum ait hac de re legem tulisse, [*εἰσήνεγκε νόμον*]¹⁶⁾: leges autem, antequam apud Nomothetas ferrentur, a populo probari oportuisse, et nonnunquam etiam perlatas in comitiis esse, supra vidimus. Ceterum permagna erat harum *ἐπιθέτων ἑορτῶν* multitudo, majorque apparatus, quam illarum antiquarum et patriarum; erantque omnes fere cum epulis, viscerationibus et theoricorum largitionibus conjunctae¹⁷⁾. — Supplicationes quoque et gratulationes (*εὐχαί, εὐαγγέλια, ἐπινίκια, χαριστήρια*¹⁸⁾) a populo decernebantur, erant-

14) Vid. Harpocrat. in *ἐπιθετ. ἑορτ.*

15) De Herodoti malign. p. 862. B. cf. Xenoph. Exped. Cyr. III. 2. 12. Aelian. V. H. II. 25 et ib. Perizon. cf. Meurs. Athen. Attic. II. 5.

16) Vitt. X. Oratt. p. 841. E.

17) Vid. Isocrat. Arcopagit. p. 344. cf. Böckh. I. p. 226. 237. 59.

18) Aeschin. de falsa leg. p. 323. cf. adv. Timarch. p. 178. Plutarch. Phocion. cap. 16 et 25. Demosth. cap. 22. Huc pertinet etiam Demosth. de coron. p. 300. 301. ubi memorantur *ψηφίσματα θυσιαῶν* Cf. Meursius, Graec. feriat. p. 111 et 118.

que hae nonnunquam annuae, veluti propter Chabriae victoriam navalem apud Naxum insulam ἐπι-
 νίκια quotannis celebrabantur Boedromionis mensis
 die XVI, et ejusdem mensis die XII χαριστήρια τῆς
 ἐλευθερίας, propter liberatam a XXX virorum domi-
 natione civitatem¹⁹⁾. Ejusmodi igitur festa ταῖς ἐπι-
 θέτοις ἑορταῖς accensenda sunt. Denique ludorum
 quoque et certaminum solennia diebus festis adsi-
 gnabantur non sine populi auctoritate, velut musi-
 cum certamen Panathenaeis, scenici ludi Chytris,
 quorum illud a Pericle, hoc a Lycurgo institutum
 aut instauratum dicitur²⁰⁾. Quid? ne illud quidem
 populi injussu factum est, quod Aeschyli honori da-
 tum esse Grammaticus quidam scribit, ut ejus unius
 ex omnibus tragicis fabulae, ipso etiam mortuo,
 docerentur²¹⁾. — Atque haec sufficiunt, puto, ad
 demonstrandum, quam late in hujus quoque gene-
 ris rebus comitorum potestas patuerit. Poterat
 autem de iis rebus, quae ad festum aliquod perti-
 nebant, etiam ἐν τῇ ἑερομηνίᾳ cum populo agi, quo
 tempore alia quaecunque negotia publica tractari ne-
 fas erat²²⁾; et post peractam majorum quorundam
 festorum celebrationem moris fuisse videtur con-
 cionem haberi²³⁾, in qua et Archontes, qui iis

19) Plutarch. de glor. Ath. p. 349. E. ubi alia ejusmodi
 plura memorantur. Sed de Chabriae victoria conf. Vit. Pho-
 cion. cap. 6. extr.

20) Plutarch. Pericl. cap. 15. Vitt. X. Oratt. p. 841. E. cf.
 Petit. Legg. Att. p. 145.

21) Schol. ad Aristoph. Acharn. v. 11. Cf. Petit. Legg. Att.
 p. 140.

22) Petit. Legg. Att. p. 86.

23) De Dionysiis id diserte testatur lex ipsa apud Demosth.
 in Mid. p. 517.; de Mysteriis idem colligi potest ex eadem

praefuerant, de sacris a se administratis ad populum referrent, et querelae deferrentur de injuriis per festum commissis, de quo querelarum genere, quae *προβολαί* dicebantur, jam supra expositum a nobis est.

Etiam de sacerdotiis eam fuisse populo potestatem, ut jura eorum et officia praescriberet, vel unum illud probare potest Alcibiadis Psephisma, in Cynosarge in Herculis fano columnae inscriptum, cujus pars ab Athenaeo servata est²⁴). Iubentur illo Psephismate sacerdotes cum Parasitis menstrua quaedam facere, Parasiti autem unum ex nothis nothorumve liberis cooptare, et, si quis illud sacerdotium suscipere recuset, eum in jus vocare. Atque etiamsi verum est, quod supra me dicere memini, Psephisma illud rectius legem (*νόμον*) vocandum fuisse²⁵), id ad hanc, quam tractamus, rem nihil

oratione p. 571. De ceteris res incerta est, sed veri tamen simillima. Cf. quae supra, cap. V. huj. libr. de *προβολῆ* dicta sunt.

24) Athenaeus, VI. 26. cf. Petit. p. 163.

25) Cap. 5. init. — Exstant autem apud Athenaeum l. I. et c. 27. aliae quaedam de Parasitis constitutiones, quae desumptae esse dicuntur *ἐκ τῶν τοῦ Βασιλέως νόμων*, quorum Julius quoque Pollux meminit, III. 39 et VI. 35. Erant haec leges de sacris ac caerimoniis, quorum cura ad Archontem Regem pertinebat. Sed errant, qui huc referunt etiam τοῖς βασιλικοῖς νόμοις, apud Xenophontem, Oecon. XIV. 6. Ibi enim non Atticae quaedam leges designari mihi videntur, sed mores ejusmodi atque instituta, quibus reges uti soleant, Persarum maxime, quorum etiam ante meminerat aliquoties, imprimis cap. IV. Ludit autem Ischomachus (hunc enim loquentem Xenoph. facit) et postquam Draconis se ac Solonis legibus uti dixit ad familiae suae disciplinam, nunc persequitur: non his solum utor, sed regis quoque; regum enim morem imitor, dum non poenis tantum a delictis deterreo,

magnopere interest. Novimus enim, qualem in legibus potestatem populus exercuerit. Sunt autem omnes de novis religionibus, festisque ἐπιθέτοις et annuis ludorum solennitatibus, de quibus a populo statutum esse vidimus, omnes igitur de his rebus constitutiones leges potius quam Psephismata putanda sunt, id quod, etsi sua sponte quivis intelligit, qui quidem, quid intersit inter utraque, recorderetur, tamen quorundam lectorum gratia monere non supervacaneum esse arbitror.

Inter prooemia Demosthenica, (quamquam sunt, qui ea Demostheni abjudicent, immerito, mea quidem sententia), unum legitur, quo renunciat populo orator, Prytanis eo tempore fungens munere, sacra a Prytanibus facta Jovi Sospitatori, Minervae, Victoriae, Suadae, matri Deorum, Apollini aliisque Divis, iisque omnibus litatum esse²⁶). Jovem quidem Sospitatorem magna religione cultum ab Atheniensibus esse constat, eique sacra fiebant quotannis, extremo die, qui erat Scirrhophorionis XXIX; huc igitur illam in prooemio renuntiationem pertinere aliquis crediderit²⁷). Quamquam video nonnullos²⁸) in hac esse sententia, ut putent, cum quotidie sacra a Prytanibus fieri solita sint, (quod

sed praemiis quoque ad recte faciendum allicio, quemadmodum reges solent. — De civilibus legibus haec commode accipi posse dubito. Sed utut hoc sit, illud certe falsissimum, quod Valesius ad Maussac. in Harpocr. p. 240. hosce νόμους βασιλικούς cum sacris et ἀγράφοις Eumolpidarum legibus confundit. Has cum a Xenophontis loco alienas, tum ab illis quoque νόμους τοῦ Βασιλέως diversas esse, quis non intelligit?

26) Προοιμ. δημηγορ. p. 1460.

27) Hemsterhus. ad Schol. Aristoph. Plut. v. 1176.

28) Nast, ad Theophrast. Charact. p. 107.

ut verum sit, equidem magnopere vercor²⁹⁾, de his semper renuntiatum esse ad populum, vel potius, cum comitia non quotidie haberentur, ad congregatam pro curia multitudinem. Casaubonus³⁰⁾ autem id in quarta tantum ejusque Prytaniae ecclesia factum esse credit, quod in hac Julius Pollux de rebus sacris et ad sacra pertinentibus cum populo agi solitum esse dicat. Sane illud quidem verisimile non est, semel quotannis, extremo illo die, de sacris renuntiatum esse, cum praesertim a Theophrasto in descriptione hominis inepte gloriosi (*μικροφιλοτίμου*) hoc quoque ponatur, solere eum comparare cum Prytanibus et ab iis impetrare, ut sibi mandetur ejusmodi sacrorum renuntiatio, ὅπως ἀπαγγείλῃ τῷ δήμῳ τὰ ἱερά. Quodsi semel tantum quotannis id fieri poterat, aut non usus esset, puto, Theophrastus illo exemplo, aut aliter locutus esset. Certum autem est, saepius a Prytanibus sacra facta esse pro salute et libertate populi³¹⁾; quamquam quoties ea facta sint, an semel quaque Prytania, an rarius, an etiam saepius, nescire me fateor. De his igitur renuntiatum a Prytanibus ad populum esse puto, litatumne esset, nec ne; atque huc et Theophrasti locum et Demosthenis illud prooemium pertinere arbitror.

29) Precibus Senatores, cum curiam ingrederentur, adorasse Iovem *Βουλαῖον* ac Minervam *Βουλαίαν* certum est, ex Antiphont. de saltat. p. 146, 35. Steph. Sed preces (*εἴχαι*) non sunt sacra (*ἱερά*) neque de precibus renuntiari potest. litatumne sit. Quod de *εἰσιτηρίοις* quotidie a Senatu peractis Ulpianus ad Dem. in Mid. p. 351., 209. et alii nonnulli dicunt, falsum est. Verum habet Suidas in *εἰσιτήρια*. Cf. Hesychn. in *ἐξιτήρια* et intpp.

30) Ad Theophrast. Charact. cap. 21.

31) Antiphon. de saltat. p. 146. 38. Huc pertinet Demosth. de fals. legat.

Sacris adnumerari possunt etiam funera ista publica atque solennia, (οἱ ἐπιτάφιοι ἀγῶνες) quibus eorum civium, qui in bello pro patria occubuerant, reliquias honorare memoriamque celebrare Athenienses solebant. Sed de hoc more, etiam pueris notissimo, non opus est disserere; illud unum notare hoc loco oportet, quod e Demosthene discimus, et oratorem, qui defunctos illos laudaret, a populo creatum esse, et ex eorum parentibus aliquot, qui coenam funebrem (τὸ περιδειπνον) publico sumtu appararent³²⁾. Quamquam oratores Plato in Menexeno³³⁾ ait a Senatu creari; ex quo colligi potest, aut mutatum illud esse posteris temporibus, aut nullam certam ea de re legem ac praescriptionem fuisse, eoque factum esse, ut modo a Senatu modo a populo crearentur.

C A P U T X I.

De magistratibus, curationibus et ministeriis.

Omniun reipublicae munerum tria statui possunt genera. Sunt enim primum, quae ἀρχαί a Graecis, a Romanis magistratus vocantur; deinde, quas ἐπιμελείας¹⁾ graece dixeris, latine curationes appellare licet; denique ὑπερεσία, quae ministeria sunt. Ac magistratus quidem nomen, quibus proprie dari oporteat, haud ita facile Aristoteles esse ait ad definiendum. „Multorum enim,“ inquit, „curatorum

32) Dem. de coron. p. 321.

33) Pag. 234. B.

1) Vid. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 598.

ac praefectorum civilis societas eget; neque tamen eos omnes, sive sorte capiuntur, sive suffragiis creantur, magistratum loco haberi oportet; veluti primum sacerdotes, quorum munus multum a civili potestate disjunctum est; porro choregos et praecones, itemque legatos, qui et ipsi a civibus creari solent. Sed curationes aliae civiles sunt, quae aut ad omnes cives pertinent, quoad certam quandam rem ac negotium; velut imperatori omnes subiecti sunt militantes; aut ad partem aliquam, cuiusmodi eorum est curatio, qui *γυναικονόμοι* et *παιδονόμοι* appellantur. Aliae curationes oeconomicae sunt, velut eorum, qui saepe creari solent, *σιτομετρῶν*; aliae denique ministeriis adnumerandae sunt, quae quidem in opulentioribus civitatibus servis mandari solent. Magistratus autem ii potissimum vocandi sunt, quibus tributum est, ut de rebus quibusdam consulant et judicent et imperent; atque hoc quidem praecipue, ut imperent. *Τὸ γὰρ ἐπιτάττειν, inquit, ἀρχικώτερόν ἐστιν.* Sed ad communem usum non magni momenti est haec quaestio²⁾.“ Haec ille, et vere quidem, etiam illud, quod ad communem usum non magni momenti illam quaestionem esse dicit. Nam apud Athenienses quidem magistratus (*ἀρχῆς*) appellatio neque legatis et caduceatoribus, neque inquisitoribus (*ζηηταις*) et publicarum causarum patronis, neque scribis denique invidebatur³⁾, quamquam horum omnium nemini neque consulendi munus, neque iudicandi potestas neque imperandi jus tributum erat. Sed tamen, ubi distinctius loqui velis, ii omnes,

2) Aristot. Politic. IV. cap. 15. Cf. Sigon. de Rep. Ath. IV. cap. 1.

3) Vid. Hudtwalcker, de Diaeteticis, p. 32.

qui, cum neque consulant, neque judicent, neque imperent, tamen in fungendo reipublicae munere quocunque non aliorum imperio obediunt et mandata exsequuntur, sed, quod a republica mandatum atque injunctum est, suo judicio atque arbitrato, prout ipsis optime fieri posse videtur, perficiunt, hi igitur omnes neque magistratus neque ministri sed curatores appellandi sunt. Atque tales sunt apud Athenienses et legati et *συνήγοροι* et scribae nonnulli et inquisitores, et quaestores (*ταμίαι*), ut puto, omnes, et *σιτῶναι* et *βοῶναι* aliique ejusmodi plures, qui mihi aptissime curatores (*ἐπιμεληταί*) appellari posse visi sunt, quamquam propria hujus vocabuli vis latius patet, et imperatorum quoque et ministrorum munera curationes dici possunt, quemadmodum ab Aristotele factum vidimus. Ceterum in Atheniensium republica et vita communi ejusmodi vocabulorum distinctio plane inusitata erat; et qui apud illos *ἐπιμεληταί* vocantur, velut *ἐπιμεληταί τοῦ ἐμπορίου*, pro magistratibus potius quam curatoribus habendi sunt. "Ἐχει δὲ ταῦτα τιν' ἄλλην διανοητικὴν πραγματείαν, ut ait Aristoteles. Sed hanc quaestionem pertractare, ita ut accurate definiatur, quaenam apud Athenienses munera publica pro magistratibus, quae pro curationibus, quae denique pro ministeriis habenda sint, et difficillimum est, neque hujus loci. Illud agamus, quod nostrum est, ut demonstramus, quantum quidem fieri potest, et qui a populo in comitiis creati sint magistratus, curatores, ministri, et quomodo creati sint. Quamquam id quidem sperare non licet, fore, ut omnes recenseantur, nulli praetermittantur. Multorum enim nomina tantum habemus, praeterea nihil. Sed dabo equidem operam, ut recenseam eos omnes, quos in comitiis creatos esse scriptores ve-

teres testantur. Quodsi qui ex iis cognitionem meam fugerint, veniam mihi facile datum iri spero ab aequis lectoribus, qui meminerint, neque unum omnia legere posse, neque tantam esse cujusquam in enotando et excerptando diligentiam, ut nihil unquam ab eo praetermittatur.

Tres fuerunt Athenis creandorum magistratuum modi; (liceat autem mihi, magistratuum vocabulo subinde etiam curatores et ministros complecti;) nam aut in comitiis creabantur totius populi suffragiis, aut sorte a Thesmothetis in Thesei templo, aut in tribuum et curiarum (*δήμων*) conventibus, tribulium et curialium suffragiis⁴⁾. Ac de hoc postremo dicendum erit proximo libro; sortiendi autem magistratus consuetudo aliquanto erat Solonis aetate recentior. Ab hoc enim vetustum magistratum suffragiis creandi morem non immutatum esse, Aristoteles auctor est⁵⁾; et erat sane is mos convenientissimus tali reipublicae, qualem Solon omnium praestantissimam iudicavit, ex Democratia atque Aristocratia mixtae et tempera-

4) Nota res vel pueris est ex pervulgatissimis antiquitatum compendiis, non minus quam illud, *χειροτονητοῦς* esse, qui in comitiis, *κληρωτοῦς*, qui sorte, *αἵρετοῦς*, qui a tribulibus aut curialibus creentur. Cf. Sigon. l. l. Petit. Legg. Att. p. 300 — 304.

5) Politic. II. cap. 10. ubi *αἵρετοῦς* dicit, generali significatione, pro *χειροτονητοῦς* et *αἵρεσιν* pro *χειροτονίαν*. Huic Plutarchus quoque accedit, compar. Solonis c. Publicola cap. 2. Ait enim, Publicolam imitatum esse illud Solonis institutum ut creandorum magistratuum potestatem populo daret. Etiam Isocrates, Areopagit. p. 342. antiquitus non sorte ductos sed suffragiis creatos esse magistratus docet. Huc pertinet etiam Demosth. in Neaer. p. 1370. de Archonte Rege loquens, quamquam is a Thesei aetate repetit instituta longe recentiora.

tae⁶⁾. Neque omnibus promiscue magistratum capiendi jus ab eo datum erat, sed trium tantummodo primarum classium civibus; Thetes s. capite censi honoribus exclusi, suffragium tantum in comitiis ferre et judicare in Heliasticis dicasteriis poterant. Post Solonem illud primum novatum, ut nonnulli magistratus, velut novem Archontes, sorte crearentur, relicto tamen illo census et classium discrimine; cujus mutationis quemnam probabilius auctorem statuere possimus, quam Clisthenem⁷⁾? Pertinuit nimirum hoc quoque ad deprimentam patriciorum potentiam, qui in comitiis et populi suffragiis facile vincere poterant plebejos candidatos; in sortitione autem, ubi in fortuna et casu omnia posita erant, nulla re praevalebant. Denique post bellum Persicum secundum Aristides ad omnes fere magistratus, et qui suffragiis et qui sorte capiebantur, omnibus civium classibus aditum dedit⁸⁾. Neque tamen nullum omnino post Aristidem census discrimen in capiendis magistratibus servatum esse puto: nam Quaestores (*ταμίαι*) quidem nonnisi ex supremae classis civibus sorte ducebantur⁹⁾; et in novem Archontum *ἀναγίσει* solennis

6) Sortiri magistratus, democraticum, suffragiis creari, aristocraticum esse, non uno loco Aristoteles docet. Vid. Politic. IV. cap. 9. VI. cap. 2.

7) Bello Persico primo, paucis post Clisthenem annis, Archontes sorte ductos esse patet ex Herodot. VI. cap. 109. ubi Polemarchus dicitur *ὁ τῷ κνάμῳ λαχὼν Ἀθηναίων πολεμαρχεῖν*. Tamen ex Pentacosimedimnis Archontes fuisse, Demetrius Phalereus testatur ap. Plutarch. Aristid. cap. 1.

8) Plutarch. Aristid. cap. 22. ubi *οἱ ἄρχοντες* non solum novemviri illi sunt, sed omnino magistratus. Ceterum cf. Boeckh. II. p. 410. Perizon. ad Ael. VIII. 10. Corsin. F. A. Diss. I.

9) Pollux.

erat interrogatio: εἰ τὸ τίμημά ἐστιν αὐτοῖς¹⁰⁾). Etiam Isaci oratoris tempore fuisse oportet nonnullos magistratus, ad quos adipiscendos equester census requireretur. Vituperatur enim apud Pronapes quidam, quod, cum in censu paullulum quiddam rei professus esset, tamen ὡς ἰππάδα τελῶν ἄρχειν ἡξίου τὰς ἀρχάς¹¹⁾). Qui fuerint isti magistratus, non li-

10) Sed, inquires, obsolevit illud institutum et antiquatum est inde ab Aristidis tempore. Neque ego illud confidenter negare audeo. Mirum tamen videri mihi solet, rei tam diu obsoletae, cujus tam longo tempore nullus plane usus in republica fuisset, tamen tam accurate a Polluce, aut ab Aristotele potius, quem ille exscripsit, mentionem factam esse. Apud Lysiam quidem (π. τ. ἀδιν. p. 169. 24) homo quidam debili et mutilo corpore, opificio tenuem victum quaerens, tam pauper, ut stipem de publico accipiat, tamen se, si integro corpore esset, Archontem fieri potuisse dicit. Neque eo igitur tempore in Archontibus sortiendis census ratio habita est. Habita autem est ea oratio post Euclidem. vid. p. 170, 29. Quid igitur, si inde ab Euclide Archonte (Ol. 94. 2.) desitum illud esse statuas? cum praesertim alia permulta eodem tempore in republ. novata esse constet. Neque tamen propterea in illa ἀνακρίσει, etiamsi post Aristidem in usu fuit, τὸ τῶν πεντακοσιομεδίμων τίμημα intelligendum est. Thetibus quoque summum magistratum ab Aristide concessum credo; sed non omnibus promiscue. Neque enim omnes Thetes nullum censum habent, sed complectitur ea classis etiam eos omnes, qui minus 150 aut 200 medimnorum ex fundis capiunt. Definitum igitur erat τίμημα aliquod, infra ζευγίσιον, quod qui haberent, iis aditus ad illum magistratum datus erat; qui autem minus possiderent, excludebantur, ne summi honoris majestas egeni cujusvis et sordidi hominis contagione pollueretur. — Hanc conjecturam non dubito fore qui nimis liberam et audacem reputent, neque tamen suppressendam eam esse duxi. Cf. quae Boeckhii disputat, II. p. 45. sq.

11) Isaens, de Apollod. hered. p. 67. 32. De Pronape, vid. ib. 65. 17.

quet; verisimile autem est, tales fuisse, qui cum aliqua pecuniae publicae administratione conjuncti essent. Hanc enim consentaneum erat iis tantum committi, quorum bona pro pignore esse reipublicae possent. Atque imperatores quoque eos tantum lex creari jussit, qui fundum intra Atticae fines possiderent¹²⁾; neque causa est, cur eam legem sublatam esse posteris temporibus putes, etiamsi fortasse non semper observabatur.

Sed ex iis magistratibus, quos non sorte ductos, sed populi suffragiis semper creatos esse constat, primi sunt imperatores (*Στρατηγοί*). Hi deni quotannis creabantur, certe a Clisthenis tempore, pro numero tribuum, quae ab eodem ex quatuor decem factae erant; e tribubus enim singulis singuli creari solebant imperatores¹³⁾. Antiquitus autem hi decem omnes una in bellum proficisci imperiumque diurnis vicibus administrare consueverant; atque ex Archontibus is, qui Polemarchus dicebatur, comitatus imperatores, et consilii particeps erat, et in acie dexterum cornu ducebat¹⁴⁾. Sed posteris temporibus, cum et civitatis opes urbisque magnitudo multum crevissent, et bella longinquiora ac diuturniora esse solerent, Polemarchus in urbe remanebat ad urbana negotia administranda jusque inter peregrinos dicendum, imperatores autem modo cuncti, modo singuli aut bini aut trini emitti solebant, atque aut unus reliquis omnibus praeerat, aut omnes communi consilio rem administrabant, aut alii terra alii mari, aut alii in aliis provinciis imperabant¹⁵⁾.

12) Dinarch. in Demosth. p. 99.

13) Plutarch. Cimon. cap. 8.

14) Herodot. VI. 109. 110. 111.

15) Thucyd. I. 45. 61. II. 58. 70. 79. III, 86. 91. 115. aliis-

Illi interim, qui domi remanserant, negotia quaedam curabant, ea imprimis, quae ad rem militarem bellique usus pertinerent, velut descriptionem classium, secundum quas tributa (εἰσφοραί) conferebantur, ordinationem trierarchiarum, iudicia de permutationibus (ἀντιδόσεις) et ejusmodi plura, earumque rerum causa etiam comitiorum convocationum potestatem habebant¹⁶⁾. Demosthenis autem aetate ut plurimum bini tantum imperatores ad bellum mittebantur ὁ ἐπὶ τῶν ὀπλῶν sive ὀπλιτῶν et ὁ ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων στρατηγός¹⁷⁾: tertius, ὁ ἐπὶ τῆς διοικήσεως, rem pecuniariam procurabat, stipendium militibus numerabat etc¹⁸⁾; reliquos Demosthenes queritur otiosos domi degere, pompas cum sacrificiis ducentes¹⁹⁾.

que locis quam plurimis, quos omnes enumerare nihil attinet. Cf. Xenophon, Hellen. I. cap. 4. §. 20. ubi Alcibiades dicitur creatus esse ἀπάντων ἡγεμῶν ἀτοκράτωρ; Aristocrates igitur et Adimantus οἱ κατὰ γῆν στρατηγοί (§. 21) ei subjecti erant. Eodem modo intelligi debet, quod Thucyd. dicit, II. 65: Στρατηγὸν εἶλοντο (τὸν Περικλέα) καὶ πάντα τὰ πραγματὰ ἐπέτευσαν. cf. Plutarch. Aristid. c. 11. et c. 8. Decem imperatores emissos narrat Xenoph. I. 5. 16. Octo communi consilio rem gerunt. ib. 7. 31. 32. Etiam ad Aegos flumen plures erant imperatores. Ib. II. 1. 16. sq. cf. Plutarch. Alcib. c. 36. — Ceterum nonnunquam imperium extra ordinem etiam privatis datum est. Vid. Thucyd. IV. 2. et 28.

16) Cf. Vales. ad Harpocrat. p. 175. Perizon. ad Aelian. V. 13. Taylor. Lectt. Lysiac. p. 320. Wolf. Prolegg. ad Lept. p. XCIV. CII. Böckh. I. p. 195. — Etiam curiam quandam habebant, τὸ Στρατήγιον, ubi conveniebant deliberandi causa. vid. Kuhn. ad Polluc. IX. 41.

17) Vid. Callisthenis, Demonici et Calliae Psephismata ap. Demosth. de coron. p. 238. et 265. Lysias in Diogit. p. 894. R.

18) Demosth. I. 1.

19) Philipp. I. p. 47.

Proximi imperatoribus dignitate erant decem Taxiarchi, ex tribubus et ipsi singulis singuli a populo creati²⁰). Hi et in delectu habendo imperatoribus aderant, et indices (*καταλόγους*) juniorum, quibus adhuc merenda erant stipendia, ex sua quisque tribu, conscriptos in potestate habebant, et in bello tribulibus suis, sed hoplitis tantum, praeerant, ordines instruebant, in proelium ducebant²¹). Nam tribuum illa descriptio non minus militiae quam domi valebat²²). Sed Demosthenes his quoque a re militari otium fere esse conqueritur. Nimirum in mercenariis copiis, ducibus peregrinis salus tunc atque reipublicae sitae erant²³).

Equitatu praerant Hipparchi bini, Phylarchi deni, item a populo creati. Atque Phylarchorum quidem eadem apud equites munera erant, quae Taxiarchorum apud hoplitas²⁴).

Sequuntur magistratus in re pecuniaria occupati: primum quaestores, qui *Ταμίαι* apud Athenienses dicebantur. Horum plurimi erant, alii aliis officiis, velut οἱ *Ταμίαι τῆς θεοῦ*, decem numero, totidemque *ταμίαι τῶν θεῶν*, quaestores sacrorum aerariorum Minervae aliorumque Deorum. Sed hi sorte ex Pentacosimedimnis ducebantur. In comitiis autem

20) Demosth. Philipp. I. I. Pollux VIII. 87. Bartholemii errores (Voy. du jeune Anachars. Tom. II. p. 164. et 168. ed. Bipont.) refellere non opus est.

21) Aeschin. de fals. leg. p. 555. Demosth. in Boeot. de nom. p. 999. Pollux VIII. 94 et 115, ibique Jungerm. Lexic. Rhetor. Bekkeri, p. 506. Cf. Lysias. in Alcibiad. p. 144. 57. in Agorat. p. 137. 18. pro Mantith. p. 147. 20.

22) Cf. Taylor. Lectt. Lysiac. p. 256. R.

23) Demosth. I. I.

24) Pollux I. I. cf. Sigon. IV. cap. I. p. 632.

creatos esse constat primum quaestorem populi, *Ταμίαν* s. *ἐπιμελητὴν τῆς κοινῆς προσόδου*, etiam *ταμίαν τῆς διοικήσεως* aut *ταμίαν τοῦ δήμου* dictum, qui per quadriennium munere fungebatur, dein quaestorem Theoricorum, *τὸν ἐπὶ τῶν θεωρικῶν τεταγμένον*, qui praecerat istis pecuniis, quae populo ad sacra et spectacula concelebranda distribui solebant, denique quaestores *triremium sacrarum*, Parali et Salaminiae, de quorum omnium muneribus non libet Boeckhium exscribere, qui de iis eruditissime ac subtilissime exposuit²⁵). — Eos quoque, qui tributa (*εἰσφοράς*) a civibus pendenda exigent, a populo creatos videri, supra dixi²⁶). Hi *ἐκλογεῖς* dicebantur atque iidem fortasse erant cum iis, quos *ἐπιγραφεῖς* aut *διαγραφεῖς* dicebant. Etiam inquisitores, (*ζητηταί*) magistratus extraordinarii, a populo creabantur, qui aut in debitores aerarii aut in maleficos inquirerent²⁷), itemque Syndici, qui de bonis publicatis iudicabant, quos post eversam triginta virorum dominationem institutos esse Isaeus apud Harpocratonem testatur²⁸). Horum frequentissima est in Lysiae orationibus mentio; sed qui apud Aeschinem atque Demosthenem memorantur Syndici, ab his longe diversi sunt²⁹).

25) Staatshaush. d. Athen. Tom. I. p. 177. 196. 184.

26) Vid. huj. lib. cap. IX. Sed sunt alii quoque *ἐκλογεῖς* et *ἐπιγραφεῖς*, de quibus vid. Boeckh. p. 168. 559.

27) Hudtwalcker. de Diaetet. p. 58. et qui ibi laudantur.

28) Harpocrat. in *Σύνδικοι*, et ibi Valesius. cf. Sigon. de Rep. Ath. IV. 5. p. 618.

29) Hi enim nihil aliud sunt, quam *συνήγοροι*, causarum patroni, illi autem iudices sunt. Confuderunt utrosque Petitus, Legg. Att. p. 336. 337. et ibi Wesseling.; distinxerunt Sigonius, l. l. et c. 6. p. 653. et Heraldus, Animadv. in Salmas. III. cap. 10. §. 15. et 14.

Fuerunt aliquando etiam Συλλογεῖς, magistratus extraordinarii a populo creati, οἵτινες ἀπεγράφοντο τὰς οὐσίας τῶν ὀλιγαρχικῶν, ut est apud incertum Lexici rhetorici auctorem³⁰⁾. Hos nonnisi semel creatos esse putaverim, post liberatam a triginta tyrannorum dominatione civitatem. Nam qui in Inscriptione quadam, circa Olymp. 112, ut videtur, conscripta, nominantur συλλογεῖς τοῦ δήμου, hi in sacris occupati erant et nomen fortassis inde traxerunt, quod ad sacros quosdam conventus populum convocare solebant³¹⁾. — Denique creabantur a populo Σιτώναι ad coemendum publice frumentum et in horreis roponendum, et Βοῶναι, qui boves ad sacrificia coemerent³²⁾.

Curatores operum publicorum aut a tribubus creabantur, aut a populo in comitiis. Ac de illis quidem post videbimus; a populo autem ad procurandum bellicum apparatus Pseudo-Plutarchus³³⁾ creatum esse scribit Lycurgum, atque in Psephismate apud eundem hic χειροτονηθεῖς dicitur ἐπὶ τῆς τοῦ πολέμου παρασκευῆς, in eoque munere arma multa, telorum quinquaginta millia in arcem retulisse, triremes quadringentas ad navigandum instruxisse, navalibus³⁴⁾ inchoata et armamentarium perfecisse. Thea-

30) Bekkeri Anecd. I. p. 504.

31) Inscript. ap. Boeckhium, Tab. II. no. VIII. Cf. Boeckh. II. p. 255. Comitibus ab iis habitis esse, nullum est vestigium, neque ex appellatione conjici potest.

32) De Sitionis vid. Demosth. de coron. p. 310. cf. Boeckh. I. p. 96; de Boonibus, Harpocrat. s. v. et Boeckh. I. p. 232.

33) Vitt. X. Oratt. p. 841. C.

34) Τοὺς νεωσοίκους, qui partes sunt navalium, τῶν νεωρίων. Vid. Hesych. et Etym. M. s. v. Lex. Rhet. Bekkeri, p. 282. Harpocrat. et Suid. s. v. Navalibus autem qui prae-

trum quoque Dionysiacum, Stadium Panathenaicum Lyceumque Gymnasium, alia praeterea opera multa ab eodem exstructa esse idem Psephisma testatur³⁵⁾. Itaque horum quoque curatio ei a populo mandata esse videtur. Atque eodem modo Pericles quoque, cum Parthenonem, Odeum, templum Jovis Olympici aliaque multa aedificari curaret, dubium esse non potest, quin a populo ad horum operum curationem creatus fuerit³⁶⁾.

Scribarum multus erat in Attica republica usus, ideoque permagnus numerus, neque ullus erat major minorve magistratus, cui non scribe suos adesset, aut custos, aut adjutor aut apparitor, aut publice aut ab ipso privatim constitutus³⁷⁾. Sed horum scribarum vile habebatur munus, solebantque ut plurimum aut servi esse publici, aut liberi quidem, sed ex infima plebe³⁸⁾. Major autem erat dignatio scribarum Senatus ac populi, eorumque, qui *Ἀντιγραφεῖς* dicebantur τῆς βουλῆς aut τῆς διοικήσεως,

rant, ἐπιμεληταὶ τῶν νεωρίων dicebantur, ordinarii haud dubie magistratus. Lex. Rhet. l. 1. cf. Sigon. de Rep. Ath. p. 650. Lycinus autem, bellico apparatus curando extra ordinem creatus, hujus quoque ἐπιμελητοῦ munere simul functus est.

35) L. 1. p. 852. C.

36) Plutarch. Pericl. cap. 12. 13.

37) Cf. Boeckh. I. p. 198. Archontum quoque, Logistarum, Undecimvirorum scribae memorantur. Pollux, VIII. 92. 102. Aeschin. in Ctesiphont. p. 405. Et quis nescit, quam saepe in judicialibus orationibus scribae excitentur ad recitandum. Erant autem hi, ut videtur, scribae Archontum. De scribis curatorum emporii v. Wesseling. ad Petit. p. 511.

38) Itaque, cum contentu Aeschini exprobrat Demosth. quod ἐπεγραμμάτεισε καὶ ὑπερέτης τοῖς ἀρχιδίοις. De coron. p. 314. Cf. de fals. leg. p. 419. 405. Petit. Legg. Att. p. 342.

quos Contrascriptores³⁹⁾ latine dixeris. Ex illis unus erat γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν, quaque prytania a Senatoribus sorte ductus, cujus munus Pollux fuisse dicit, ut Psephismata aliasque litteras publicas custodiret, ea nimirum, quae per suam prytaniam scripta essent⁴⁰⁾. Hunc fuisse illum puto, qui oratoribus aderat in conscribendis Psephismatibus⁴¹⁾, ejusque nomen ante Euclidem Psephismatibus praescribebatur⁴²⁾. Alter erat γραμματεὺς τῆς βουλῆς, a Senatoribus non sorte sed porrectis manibus creatus, cui legum custodia mandata fuisse dicitur⁴³⁾. An alia praeter hoc munera habuerit, igno-

39) Exstat vocabulum in Inscriptione apud Gruterum, p. 579. no. 10.

40) Pollux VIII. 98. Mentio ejus est etiam in Timocratis lege, ap. Demosth. in Timocr. p. 720, ex quo loco apparet, eum τὰς τῆς βουλῆς καταγνώσεις (vid. cap. III. huj. lib.) Thesmothetis tradere oportuisse, quod munus convenientissimum sine dubio erat ei, qui et has et alias omnes litteras publicas custodiret. Sed Demosthenes de fals. leg. p. 381, tabulas publicas custodiri dicit a servo publico: ἐν τοῖς κοινοῖς τοῖς ὑμετέροις γράμμασιν ἐν τῷ μητροῦ ταῦτ' ἐστίν, ἐφ' οἷς ὁ δημόσιος τέτακται. Verisimile mihi videtur, eas tabulas in Metroum illatas esse aliquo demum post tempore, quam conscriptae essent, certe post exactam Prytaniam. Quod si cui secus videbitur, haec non improbabilis erit sententia, Metroo praefuisse quidem scribam illum Prytaniae, sed praeter hunc alium etiam, servum publicum, huic subjectum, cujus perpetuum esset officium, id quod paene necessarium videtur in ejusmodi munere tabularum plurimarum servandarum, quarum ne mediocris quidem notitia brevi tempore comparari potuit. De Metroo cf. lib. I. cap. XII. in.

41) Vid. lib. I. cap. XI.

42) Vid. lib. I. cap. XII. Cf. Corsin. F. A. Diss. XI. Biag. de Decret. Ath. c. XIII et XXXI. Böckh. II. p. 164.

43) Pollux l. l. Hunc Boeckhius I. p. 201. eum esse putat, qui in Inscriptionibus appellatur γραμματεὺς τῶν βουλευτῶν.

ramus. Tertius denique erat, qui a Thucydide γραμματεὺς τῆς πόλεως⁴⁴⁾, ab aliis γραμματεὺς τοῦ δήμου⁴⁵⁾ aut τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου⁴⁶⁾ aut etiam ὑπογραμματεὺς dicitur⁴⁷⁾. Is a populo creabatur, atque hoc imprimis muneri habebat, ut in Senatu et in comitiis recitaret⁴⁸⁾.

E contrascriptoribus unus erat ἀντιγραφεὺς τῆς βουλῆς, qui assidebat Senatui et pecuniarum ab eo acceptarum tabulas, fortassis alia quoque Senatus acta contrascribebat⁴⁹⁾. Idem erat, quem redituum quaque prytania rationes confecisse ac populo proposuisse supra diximus⁵⁰⁾. Hic Aeschinis tempore χειροτονητός erat; post autem, ut Julius Pollux ait, sorte capi solebat⁵¹⁾. Alter, ἀντιγραφεὺς τῆς διοικήσεως, custos appositus erat quaestori administratio-

Mentio ejus est apud Demosth. p. 713. (ex quo loco confirmatur, quod Pollux dicit, munus ejus ad leges custodiendas pertinuisse) itemque de coron. p. 258. Permutavit eum Harpocrat. in γραμματεὺς et cum scriba Prytaniae et cum contrascriptore.

44) Thucyd. VII. 10.

45) Psephisma ap. Plutarch. vitt. X. oratt.

46) Corsin. F. A. Diss. XI. no. 11. Böckh. I. p. 201.

47) Demosth. de fals. leg. p. 563. Etiam in Inscriptionibus quibusdam ὑπογραμματεὺς nomen exstat, ab hoc, ut videtur diversi; (vid. Corsin. et Böckh. l. l.) de quo judicare non possum, quoniam mihi Inscriptiones istas videre non contigit.

48) Pollux VIII. 98. cf. Demosth. de fals. leg. p. 419. Hunc scribam designant Suid. in γραμμ. et Lex. Rhet. Bekk. p. 226., a quibus simpliciter γραμματεὺς nominatur, ut et a Demosth. l. l.

49) Harpocrat. in ἀντιγρ. Pollux VIII. 98.

50) Cap. IX. huj. lib. cf. Böckh. I. 202.

51) Aeschin. adv. Ctesiph. p. 417. Pollux. l. l.

nis τῶ ταμίᾳ τῆς διοικήσεως, ad contrascribendas acceptorum et expensorum tabulas⁵²⁾). Hic quomodo creatus sit, nemo scriptum reliquit; veri simillimum tamen est, sicut priorem illum, ita hunc quoque a populo creatum esse.

Erant etiam curatores quidam festorum, qui a populo creabantur, velut οἱ ἐπιμεληταὶ τῶν μυστηρίων, qui cum Rege sacrorum Eleusiniis celebrandis praeerant⁵³⁾; praeterea praefecti Gymnasiorum, σωφρονισταί, deni quotannis e singulis tribubus singuli creati⁵⁴⁾). Cum his una Hyposophronistae, Cosmetae, Anticosmetae nominari solent in Inscriptionibus, qui quomodo creati sint, legere me non memini.

Patronos publicarum causarum (συνδίκους, συνηγόρους) a populo creatos jam supra commemoravimus. Erant hi aut accusatores publici in causis a populo ad Heliasticum iudicium rejectis, aut patroni legum antiquarum apud Nomothetas. Sed erant alii quoque Syndici ad agendam reipublicae causam contra aliam quampiam civitatem apud extraneos iudices a populo creati. Ita, cum de templo Apollinis Deliaco controversia inter Athenienses Deliosque orta esset iudiciumque Amphictyónico concilio commissum, Aeschines ad defendendam in eo iudicio civium suorum causam a populo creatus est⁵⁵⁾). Tales autem Syndici diversi erant a Pythagoris seu ordinariis legatis Amphictyonicis, quos

52) Harpocrat. l. l. et Suid. cf. Böckh. l. l.

53) Lex. Rhet. Bekk. p. 279. Pollux, VIII. 90. Harpocrat. s. v. et ib. Valesius.

54) Lex. Rhet. Bekk. p. 301. Etymol. M. s. v. Corsin. F. A. Diss. XI. 8.

55) Demosth. de coron. p. 271. 272.

et ipsos, sicut ceteros omnes legatos a populo creatos esse jam ante diximus. — Denique legabantur nonnunquam a populo ad explorandum mercenariorum copiarum numerum legati quidam, ἐξετασταὶ τῶν ξένων, ne fraudem reipublicae facere possent imperatores majorem, quam pro vero militum numero stipendii summam postulantes⁵⁶). Hi quoque legati χειροτονητοὶ erant⁵⁷).

Reliquum est, ut videamus, quomodo illi magistratus a populo creati sint. Primum igitur notum est, comitia magistratuum creandorum ἀρχαιρεσίας dici⁵⁸). Haec etiam extremis temporibus, cum de reliquis omnibus rebus populus in Bacchi theatro congregari soleret, in Pnyce habita esse Grammatici testantur⁵⁹). Ordinariorum magistratum creationi certa tempora legibus constituta fuisse, verisimillimum est; sed res idoneis testibus caret⁶⁰). Nam quod Grammaticus quidam⁶¹) tradit, quatuor

56) Vid. qui laudantur a Boeckhio, I. p. 315.

57) Aeschin. in Timarch. p. 151.

58) Xenoph. Memorab. III. 4. 1. Cf. συναγωγή λεξ. χρησ. in Bekkeri Anecd. I. p. 449., ubi docemur, quod etiam aliunde non ignotum, pluralem tantum hujus vocabuli numerum ap. Atticos usitatum esse. Singularis exstat ap. Herodot. VI. 58. De forma plurali ἀρχαιρεσία vid. Moeris. Isaci locus, de Apollodor. hered. p. 66. 15. corruptus est.

59) Pollux VIII. 154. Hesych. in Πνίξ, cujus observatio pertinet ad ea tempora, cum sub Romanorum imperio, summus Athenis magistratus esset unus Strategus. Vid. Corsin. F. A. Diss. I. no. 38.

60) De sortitione magistratum tale quid conjici potest ex Inscriptione ap. Böckh. Tab. II. no. III. Ταμίαι δὲ ἀποκαμίειν τούτων τῶν χρημάτων, ὅτανπερ τὰς ἄλλας ἀρχάς.

61) Auct. argum. 2. ad Dem. or. in Androt. p. 590., ubi pro δύο ἡμέρας legendum esse τέσσαρας ἡμέρας, jam alii intellexerunt. Vid. Taylor. ad h. l.

postremos anni lunaris dies, a XXVI ad XXIX mensis Scirrhophorionis, ἀρχαιρέσις dictos esse, quia his diebus magistratus creati sint, id vel propter hanc unam causam cuius maxime dubium videri oportet, quod etiam ἀναρχον eodem quadriduo civitatem, sine magistratibus, sine Senatu ac Prytanibus fuisse docet. Atqui hoc manifesto falsum esse, jamdudum ab aliis intellectum est⁶²). Vide igitur, ne una cum commentitia ista ἀναρχία etiam ἀρχαιρέσιαι corruant. Nimirum Graeculus noster, cum veteres magistratus quadriduo ante novi anni initium munera sua deposuisse crederet, novos autem in eorum locum non ante anni principium succedere solitos esse accepisset, quid aliud isto suo quadriduo faceret, nisi novos magistratus a populo creari decerneret? Aptissimo sane tempore, quo, secundum Grammaticum nostrum, ne comitia quidem haberi potuerunt. Nullos enim magistratus, nullos Senatores, nullos Prytanes fuisse dicit. Quis igitur convocavit populum, quis praefuit comitiis, quis rogavit magistratus? Archontesne aut Prytanes? Ergo hos adhuc fungi muneribus oportuit, neque ἀναρχος esse civitas potuit. Vide, quam secum ipse pugnet Grammaticus. — Sed, inquit, fefellit bonum virum ratio in eo, quod magistratus eo tempore fuisse negat, qui re vera fuerunt: num propterea statim illud quoque falsum est, quod dicit, novos magistratus eo quadriduo creandos fuisse? Annon hoc saltem ex bono aliquo fonte haustum esse potest, etiamsi illud alterum pro suo ca-

62) Sigon. de Rep. Ath. II. cap. 3. p. 560. Dodwell. de Cyclis, Diss. I. sect. 9. et 10. Corsin. F. A. Diss. II. no. 15. III. no. 28. Ceterum Grammatici commentum ad soles χειροτονητοῖς referendum putavi, quoniam κληρωτῶν creationem ἀρχαιρέσις dici non memini.

ptu ipse commentus esse videri debet? — Utrumque, mihi crede, ex eodem fonte manavit, utrumque commentitium est. Nam, ut taceam, nullam esse ejus rei mentionem, nullum vestigium, neque apud veterem quemquam scriptorem, neque apud alios Grammaticos, quis est, qui persuadere sibi possit, tam multos magistratus tam brevi tempore commendari, regari, creari potuisse? Quid? quod vel ex ipso illo quatrinduo dies unus et alter detrahendi sunt? Nam postremus quidem anni dies festus erat; sacra fiebant Jovi Sospitatori, neque fas erat eo die judicia haberi, Lysia teste⁶⁵⁾). Num tu igitur comitia haberi fas fuisse putas? Proximo autem die, qui erat anni penultimus, judicia habita esse, ex ejusdem Lysiae oratione in Euandrum patet⁶⁴⁾). Igitur comitia eo die haberi non poterant. Superest igitur ex quatrinduo biduum, Scirrhophorionis d. XXVI et XXVII. Sed vigesimo septimo Scirrhophorionis die comitia habita videmus extraordinaria, in Piraeo, de navalibus⁶⁴⁾). Neque igitur potuit is dies magistratuum creationi legibus destinatus esse. Quis autem tam stultus est, qui credat, unquam fieri potuisse, ut uno die omnes magistratus χειροτονητοὶ a populo crearentur? Comititia ista in Piraeo extraordinaria fuerunt. Vulgo biduum ἀγοχαιρείαις datum erat. Non magis biduo creari poterant. Quid? cum in iudicium δοκιμασίας apud Heliastas designati magistratus vocarentur, id quod

65) Orat. in Euandrum, p. 175. 36. Cf. supr. cap. X. huj. libr.

64) Ibid. lin. 36. quem locum in versione perperam expressit Reiskius, quamquam recte a Marcklando explicatum, nisi quod hic Thesmothetam Euandrum creatum esse putat.

65) Demosth. de fals. legat. p. 359. 360. Adhibuit hunc locum etiam Corsinius, l. l. II. 15.

fieri solitum, haec omnia judicia uno die rite institui et peragi poterant? Quid? si reprobati a iudicibus essent? Quod tandem tempus supererat novis magistratibus in eorum locum creandis, examinandis, probandis? — Erat aliquando Euander quidam Archon eponymus⁶⁶⁾ creatus, qui, cum δοκιμασίας iudicium timeret, impetravit a Thesmothetis⁶⁷⁾, ut ne ante penultimum anni diem in iudicio sisteretur. Ibi ut commoveret iudices, ne se reprobarerent, hac quoque usus est ratione, ut diceret, si ipse reprobatus esset, tempus jam non fore alius

66) Errant, qui eum Regem sacrorum creatum esse putant, fortassis eo inducti, quod Lysias ait, p. 176. 20. Πῶς οἴεσθε τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν πολιτῶν διακρίσασθαι, ὅταν αἰσθῶνται — — — φόνου δίκας δικάζοντα, ὃν ἔδει αὐτὸν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῆς κρίνεσθαι. Sed meminisse debebant eorum, quae paullo ante dixerat: ἀξιῶ — μετὰ τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῆς τὸν ἅπαντα χρόνιον τῶν μεγίστων κίριον γενέσθαι, quoniam videlicet omnes novem Archontes post annum finitum Areopagitae fieri solebant. Hoc igitur illo loco Lysias dicit, Euandrum, anno exacto Areopagitam factum, de caede iudicaturum esse. Non regem eum, neque Thesmothetam, quod nescio unde collegerit Marklandus, sed Eponymum creatum, ostendunt haec Lysiae verba, lin. 21. καὶ πρὸς τούτοις ἴδωσιν ἐστεφανωμένον, καὶ ἐπικλήρων καὶ ὄργανῶν κίριον γεγενημένον. (Cf. Pollux VIII. 89.) Adde p. 175. 40. ἔστι δ' ὑμῖν οὐ τοῦτο μόνον σκεπτόμενον, ἀλλὰ καὶ πότερον εὐσεβέστερον, τὸν βασιλέα καὶ τοὺς συνάρχοντας τὰ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἀρξεν ἱερά θῦσαι κ. τ. λ. Ubi δὲ μέλλον ἀρξεν, nemo alius est, nisi ὁ τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν μέλλον λήξασθαι, ἐπειδὴν ὁ Εὐάνδρος ἀποδοκιμασθῆ. Hujus igitur loco Archontem Regem, qui proximus est post Eponymum, sacra facere vult. Reiskius, cum Euandrum ipsum Regem factum putaret, haec omnia perperam interpretatus est.

67) Lysias p. 175. 39. τὴν ἐξιοῦσαν ἀρχὴν πέπεικεν. Thesmothetae intelligendi sunt, non Eponymus, ut Marklandus voluit. Illorum erat εὐσεβεῖν δοκιμασίαν ταῖς ἀρχαῖς. Pollux VIII. 88.

Archontis creandi; fore igitur, ut sacra patria rite peragi nequirent. Itaque, si ne sorte quidem duci magistratus eo tempore poterat, multo etiam minus in comitiis a populo creari poterat. Et quod in sortitis magistratibus fortassis semel tantum per nefas factum est, ut *δοκιμασία* in penultimum anni diem differretur, id profecto in *χειροτονητοῖς* non potuit lege sancitum esse. Sed vereor, ne nimis jam multa dixisse videar de re apertissima.

Quae igitur tempora magistratuum comitiis statuta legibus fuerint, ignorari a nobis fateamur oportet; neque multo minus illud incertum est, qui magistratus his comitiis praefuerint. Strategorum quidem, Taxiarchorum, Hipparchorum et Phylarchorum creationem a novem Archontibus curatam esse legimus apud Pollucem⁶⁸⁾: num igitur eorundem fuit, etiam reliquos magistratus, ordinarios saltem, creare? Equidem, cum praeter illos nulli a Polluce nominentur, reliquorum comitiis non Archontes praefuisse crediderim, sed eosdem, qui vulgo omnia comitia habere solebant, Prytanes cum Proedris. Qui magistratum aliquem ambierunt, *σπουδαρχάς* dictos esse, notum est⁶⁹⁾, unde ridiculum vocabulum apud Aristophanem, *σπουδαρχίδης*, de eo, qui cupide magistratus petit⁷⁰⁾. Sed ipsum ambiendi morem non tam multis in Attica, quam in Romana historia exemplis illustrare possumus; quamquam ut rarum et memorabile narratur Phocionis exemplum, qui plurima imperia adeptus sit absens, sine petitione et ambitu. *Ἐστρατήγησε*, inquit Plutarchus⁷¹⁾,

68) VIII. 87.

69) Xenoph. Sympos. cap. I. §. 4.

70) Acharn. v. 595. Brunck.

71) Vit. Phocion. cap. 8.

πλείστας οὐ μόνον τῶν καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ στρατηγίας, οὐ παραγγέλλων, οὐδὲ μειῶν. Sed ipsum illud verbum παραγγέλλειν apud veteres Atticos hoc sensu non usurpatur; hi aut ἀρχαιρεσιάζειν dixerunt, quod verbum ex Isaeo et Dinarcho notarunt Grammatici⁷²⁾, aut σπουδαρχιᾶν, quod apud Suidam exstat⁷³⁾. Neque incognitas aut intentatas Atticis petitoribus fuisse captandae popularis aurae vias, vel ex eo intelligi potest, quod verbum illud ἀρχαιρεσιάζειν, quod propriam habet ambiendi et petendi magistratus significationem, etiam adulari plebi et multitudinis favorem venari significat: τὸ πρὸς χάριν τοῖς πολλοῖς ζῆν⁷⁴⁾. Ex his honestissima merito dicenda est liberalitas erga cives, qua Cimon omnibus antecelluisse dicitur, et liturgiarum munificentia, quae Niciae summum populi favorem conciliavit⁷⁵⁾. Sed quam multae etiam inhoneste et per nefas crescendi opportunitates in tali reipublicae forma ambitiosis hominibus oblatae sint, non opus est commemorare. Ambitus et illicitae largitiones non minus in Atheniensium comitiis quam in Romanorum versari saepissime solebant, queriturque Isocrates⁷⁶⁾, suo tempore, ut quis impudentissime

72) Harpocrat. et Suid. s. v. Συναγ. λέξ. χρησιμ. p. 449. Pollux VIII. 82.

73) Apud Xenophontem petitores simpliciter dicuntur αἰρεθῆναι ἐπιμελούμενοι. Memorab. III. cap. I. §. 3.

74) Hesych. in ἀρχαιρεσιάζειν. cf. Bekker. Anecd. I. p. 449. 28.

75) Plutarch. Cimon. cap. 10. Nic. cap. 3. — Cf. Lys. de Aristoph. bon. p. 157. 9. εἰςὶ δὲ τινες οἱ προαναλίσκοντες (εἰς λειτουργίας), οὐ μόνον τούτου ἕνεκεν, ἀλλ' ἵνα ἄρχειν ὑφ' ἑμῶν ἀξιοθίντες, διπλάσια κομίσωνται.

76) Social. p. 400. Οὕτως ὀλίγον αὐτῶν (τῶν νόμων) ἀροντίζομεν, ὥστε θανάτου τῆς ζημίας ἐπιχειμένης, ἢν τις ἄλλῳ δεκά-

largitus sit, ita maxime imperatorem creari, et quo quis plures cives corruperit, eo ampliores magistratus adipisci, quamquam capitali supplicio illud crimen, δεκασμόν Athenienses dicunt, leges vindicari jubeant 77).

Ab illis autem, quos praefuisse magistratum comitiis diximus, Archontibus aut Prytanibus, eorum, qui professi erant, nomina ad populum ferebantur, isque rogabatur, quem ex iis magistratum fieri juberet. Id προβάλλεσθαι dixerunt Athenienses, remque ipsam προβολήν 78). Populus voluntatem suam porrectis manibus declarabat, eratque is legitimus in istis comitiis suffragii ferendi modus; nunquam in iis calculis aut tabellis, πινακίοις, utebantur, quorum in sortitione magistratum usus

ζων, τοὺς τοῦτο φανερώτατα ποιοῦντας στρατηγοὺς χειροτονοῦμεν, καὶ τὸν πλείστους τῶν πολιτῶν διαφθεῖραι δυνήθεντα, τοῦτον ἐπὶ τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων καθίσταμεν.

77) Omisit hanc legem Petitus. Συνδεκάζειν τὴν ἐκκλησίαν legitur ap. Aeschinem in Timarch. p. 109. De corruptela Senatus et judiciorum vid. Petit. p. 427. Quid differat δώρων γραφή et γρ. δεκασμοῦ, vid. ap. Polluc. VIII. 42.

78) Demosth. de coron. p. 277. Aeschin. de fals. legat. p. 202. qui se legatum προβληθῆναι dicit a Nausicle, Demosthenem autem a Philocrate, quorum uterque et ipse legatus erat, neuter, ut puto, Prytanis. Et sane in iis muneribus, quae peti a candidatis et ambiri non poterant, quo ex genere sunt legationes, consentaneum erat, non a Prytanibus solum, sed a quocumque alio hunc vel illum populo commendari, id quod etiam tunc factum sit necesse est, si cui sine petitione ordinarius magistratus datus est, quemadmodum Phocioni saepissime. — Ceterum nomen προβολή eo, quem indicavi, sensu frequens est apud Platonem in sexto de legibus, veluti p. 765. B. Cavendum autem est, ne hanc vocabuli significationem confundamus cum illa, de qua dixi cap. V. hujus libri.

erat⁷⁹⁾. Sed haec ad comitia non pertinebat: nam quod Petitus autumavit, populi suffragiis designari oportuisse eos, inter quos sortiri liceret, jam dudum ab aliis refutatum est⁸⁰⁾.

Liberum erat iis qui creati erant, munus sibi mandatum recusare et ejurare propter morbum aliave causas sonticas, quod dicebatur: ἐξόμνησθαι τὴν ἀρχὴν aut τὴν χειροτονίαν⁸¹⁾. Ceterum omnibus, antequam magistratum auspicarentur, subeundum erat δοκιμασίας iudicium, licebatque cuivis eos aut propter vitae turpitudinem commissaque flagitia, aut propter malum in rempublicam animum, aut propter aliam quamcunque causam indignos esse honoribus arguere. Exercebantur autem ejusmodi iudicia a Thesmothetis⁸²⁾. Qui reprobati erant a iudicibus, quod ἀποδοκιμασθῆναι dicitur, non solum non accipiebant magistratum, sed etiam ἀτιμίᾳ quadam afficiebantur, si fides habenda est auctori primae in Aristogitonem orationis. Is enim eos dicendi in comitiis jure privatos esse dicit⁸³⁾.

79) Demosth. in Boeot. de nom. p. 998. cf. Petit. Legg. Att. p. 303.

80) Petit. l. l. p. 302. Perizon. ad Aelian. VIII. 10. Sed uterque verba: ἄρχειν ἐφιόμενοι, ap. Harpocrat. in ἐπιλαχῶν, ita accepit, quasi indicarentur ii, quibus permissum esset, magistratus capere, cum ii potius designentur, qui petant magistratum, qui cupiant magistratum capere. Haec enim verbi ἐφίεσθαι vis cui ignota est?

81) Aeschin. de falsa leg. p. 271. Demosth. d. f. l. p. 379. Cf. Harpocraton. in ἐξωμοσία et ibi Vales. Polluc. VIII. 55.

82) Petit. Legg. Att. p. 306. sq.

83) Orat. in Aristogit. I. p. 779. — εἴ τις εἴποι — ἐξεῖναι λέγειν — τοῖς ἀποδοκιμασμένοις, ἄρχειν λαχοῦσιν, ubi illud λαχοῦσιν non urgendum est. Sunt enim οἱ λαχόντες omnes, quibus magistratus obtigerit, sive populi suffragiis, sive sorte

Sed iis etiam, qui probati in iudicio magistratum ingressi erant, indentidem in comitiis civium censura subeunda erat. In prima enim cujusque Prytaniae ecclesia Archontum erat officium, interrogare populum, numqui ex magistratibus in muneribus suis administrandis tam graviter deliquisse viderentur, ut removendi a republica essent. Ibi cuivis, etiam privato, facultas data erat, de magistratum injuriis ac delictis querelas aut delationes ad populum deferendi, quae si justae et graves populo visae essent, illi muneribus abire coacti etiam ultro in iudicium vocari poterant. Sed haec jam ante, capite quinto ad necessitudinem rei satis explicata sunt⁸⁴). Non mirum autem hoc institutum videri debet in tali republica, in qua, cum omnibus promiscue ad summos quosque honores aditus pateret, fieri non poterat, quin ii saepe ad homines impuros, et qui potestate sua male abuterentur, pervenirent.

χειροτονητοί et *κληρωτοί*. Neque enim ulla probabilis causa excogitari potest, cur in sortitis magistratibus id valuerit, in creatis non item.

84) Exempla magistratum muneribus a populo privatorum, (*ἀποχειροτονηθέντων*) exstant ap. Demosth. in Timoth. p. 1187, in Theocrin. p. 1330. Dinarch. in Philocl. p. 110. lin. 11. Atque huc pertinet etiam Demosth. in Aristocrat. p. 669. ubi dicit *ἀστράτηγον ποιεῖν*, pro *ἀποχειροτονεῖν*, et Plutarch. Pericl. cap. 35. quamquam aliena ibi est *ψήφων* mentio. Nam non calculis sed *χειροτονία* populum de magistratibus removendis sententiam tulisse, vel ipsa vocabula *ἐπιχειροτονία*, *ἀποχειροτονεῖν* satis demonstrant.

CAPUT XII.

De aliis quibusdam rebus in comitiis tractari solitis.

Restant pauca quaedam rerum genera, de quibus in comitiis cum populo agi solebat, quae breviter hoc capite tractanda nobis sunt. Ac primum quidem tradit Harpocratio, vel potius Aristoteles, quem ille auctorem sequitur, in prima Prytaniae ecclesia etiam de agri Attici custodia et praesidiis cum populo actum esse¹⁾. Erat enim Attica omnis passim castellis quibusdam munita, quae *φυλακτήρια* aut *περιπόλια* dicebantur²⁾, in quibus et praesidium agebant juniores cives, et circum regionem inde discurrebant, agrorum tuendorum furtorumque coercendorum causa. Et apud Xenophontem³⁾ Socrates a futuro oratore publico, consiliis civitatem adjuturo, hoc quoque requirit, ut cognita habeat, quae ad agri custodiam pertineant, quae praesidia opportuna sint atque necessaria, quae contra, quique custodum numerus ubique sufficiat aut non sufficiat, ut de iis aut augendis aut diminuendis consulere utiliter populo possit. Erant autem costodes isti cives juniores, tirones, *ἔφηβοι*, nuper in curialium tabulas inscripti⁴⁾, dicebanturque *περίπολοι*, circuitores, quoniam agros circuibant. Moris autem erat, ut alternis annis, concione in theatro convo-

1) Harpocrat. in *κνρία ἐκκλησία*.

2) Harpocrat. in *περίπολοι*. Jul. Pollux IX. 16., et ib. Kühn. et Jungermann. Cf. Duck. ad Thucyd. VI. 45.

3) Memorabb. III. 6. 10.

4) Qua aetate inscribi consueverint, dixi supra, lib. I. cap. 6.

cata, producerentur illi tirones, hastaque et scuto publice donarentur⁵⁾, inde in Aglauri fanum⁶⁾ pergerent et solenne ibi iuramentum jurarent, cujus formula, secundum Joann. Stobaeum⁷⁾, haec erat: *Non dehonestabo sacra haec arma, neque deseram in acie locum. Dimicabo pro aris et fociis, et solus et cum aliis. Patriam non minorem sed majorem et potentiorum posteris relinquam. Obtemperabo iis, qui jus dicent prudenter. Legibus parebo, et quae nunc obtinent, et quae populus in posterum sanciet. Si quis leges evertet aut migrabit, non patiar, sed vindicabo et solus et cum omnibus. Sacra patria colam. Testes Dii sunt, Aglaurus, Enyalius, Mars, Iupiter, Thallo, Auxe, Hegemone. Inde aut annum aut biennium, externae militiae immunes, circuitorum munere fungebantur⁸⁾. Atque de his hactenus.*

Porro si qui essent, qui supplices aliqua de re cum populo agere vellent, iis in secunda Prytaniae ecclesia aditum datum esse Julius Pollux scribit⁹⁾. Supplices autem, cum ramis oleae, alba lana revinctis, considerare in aris solebant aut Matris Deorum aut Misericordiae, quae erant in foro, aut in ara

5) Harpocrat. in *περίπολοι*, et ib. Maussac. Vales. ad Maussac. p. 318. sq.

6) Unum hujus deae fanum in foro, prope aedem Castoris et Pollucis, memoratur a Pausania, Att. XVIII. 2., alterum in arce, ab Herodoto, VIII. cap. 53.

7) Stob. serm. XLI. N. 141. Cf. Jul. Pollux, VIII. 105. sq. et ib. Interpretes. Petit. Legg. Att. p. 251. sqq. et ibi Wessel. Taylor. ad Lycurg. in Leocrat. p. 189. R.

8) Harpocr. et Pollux l. l. cum Inttpp. Schol. Thucyd. IV. 67. et ib. Wass. et Duck.

9) VIII. 96.

quadam Munychiae aliisque locis sacris¹⁰), donec in Senatum aut concionem productis venia daretur, impune, quae vellent, eloquendi. Ita, ut exemplis res clarior fiat, apud Aeschinem¹¹) legimus, expugnata a Philippo Olynthiorum urbe, cum simul cives quidam Attici, Olynthi tunc forte degentes, a Macedonibus capti essent, horum propinquos supplices in concionem prodiisse, populumque orasse, ut illorum, qui capti essent, salutem curae sibi haberet. Hoc quoque haud raro factum est, ut Trierarchi, qui muneri explendo impares essent, oneris levationem, aut debitores aerarii, qui insolvendo essent, debiti remissionem a populo peterent¹²). Et Pittalacum quendam servum publicum Aeschines narrat¹³), cum ab Hegesandro et Timarcho gravissimis contumeliis affectus esset, supplicem in ara Matris Deorum consedisset, ut videlicet querelam ad populum deferret, ejusque beneficio ulcisceretur homines potentes, quos in judicio persequi neque facile sibi neque tutum existumabat. His addi possunt Menonis et Agorati exempla, quae jam antea attigimus¹⁴). Uterque, cum indicia quaedam ad populum delaturus esset,

10 De ramis supplicum, *ευστηρία*, vid. Spanhem. ad Aristoph. Plut. v. 383. Duck. et Wessel. ad Petit. Legg. Att. p. 106. — De ara Matris Deorum, Aeschin. in Timarch. p. 84. De ara Misericordiae, Schol. ad Aeschin. de f. l. p. 200. cf. Pausan. Att. XVII. 1. De ara Munychia, Lys. in Agorat. p. 132. 5. Demosth. de coron. p. 262.

11) Or. de falsa legat. p. 200.

12) Demosth. de coron. p. 262. in Timocrat. p. 716.

13) In Timarchi. p. 84.

14) Plutarch. Pericl. cap. 31. Lysias in Agorat. p. 132. cf. supr. cap. 4. huj. lib.

supplex in ara consedit, veniam sibi et impunitatem quaerens.

Sed duplex statui potest illorum supplicum genus: alterum eorum, qui beneficium aliquod aut auxilium a populo petunt; alterum eorum, qui, maleficium aliquod delaturi, cujus ipsi affines sunt, impunitatem a populo poscunt. Utrisque ἀδεία opus est: illis, ut liceat, verba in comitiis facere de rebus non propositis a Prytanibus; his autem, ἀδεία est ipsa, quam petunt, maleficiorum impunitas¹⁵⁾. Atque hoc est, quod Julius Pollux dicit: ἡ δευτέρα ἐκκλησία ἀνεῖται τοῖς βουλευμένοις, ἰκετηρίαν θεμένοις, λέγειν ἀδεῶς (i. e. ἐπὶ ἀδείᾳ) περὶ τε τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων. Denique praemia quoque et honores civibus aut peregrinis bene de republica meritis, aut civitatibus etiam exteris habendi, in comitiis a populo decernebantur. Sed de his non est, quod fusius hoc loco disputem; tractata res et ab aliis est, et nuper copiosissime a Koehlero¹⁶⁾, quem neque compilare libet, neque, quae ei adhuc dicenda restant, occupare. Itaque capita tantum attigisse satis habebo. — Vulgatissimum Aeschinis atque Demosthenis aetate genus praemiorum erant coronae, oleaginae aut aureae, quas primi omnium Athenienses dare instituerunt; accepisse autem primus oleaginam coronam Pericles dicitur¹⁷⁾. Sed

15) De universa vocabuli significatione cf. Bocckh. Staatshaushalt. d. Athen. II. p. 184.

16) *Etwas zur Beantwortung der Frage: gab es bei den Alten Belohnungen des Verdienstes um den Staat, welche den Ritterorden neuer Zeit ähnlich waren?* In Morgenstermii: *Dörptische Beyträge für Freunde der Philosophie, Literatur und Kunst.* Ann. 1813. P. II. 1814. P. I.

17) Valer. Maxim. II. 6. 5.

principio rarus admodum erat is honor; post etiam mediocrium meritorum vulgare praemium, non a populo solum in comitiis, aut a Senatu quingentorum, sed etiam a tribubus et curiis singulis saepissime datum. Honorificentissimae tamen erant coronae, aut a Senatu aut in comitiis decretae, (neque hae ipsae absque Senatus auctoritate a populo decerni poterant)¹⁸⁾; has enim solas aut in theatro, per ludorum solennia, aut in comitiis renuntiari a praecone licebat; reliquas non item¹⁹⁾. Nisi si qui civis Atticus ab externa quapiam civitate coronae honore dignatus esset, hanc quoque in theatro renuntiari populus, legatione rogatus, concedere solebat, dummodo ille se dignum tali honore probassèt²⁰⁾.

Reliqua praemia, quorum passim apud scriptores mentio fit, haec fere sunt. Primum ἀτέλεια, immunitas, aut privatis, aut civitatibus regibusve data. Atque in privatis quidem, civibus et peregrinis, ἀτέλεια significare solet tributorum et liturgiarum, praeterquam trierarchiae, vocationem²¹⁾; quamquam fuerunt etiam alia immunitatum genera²²⁾. Civitates autem aut reges ἀτελείας beneficio a portoriis et vectigalibus in commercio immunes fiebant²³⁾. — Porro σίτησις ἐν πρυτανείῳ, quotidianus in Prytaneo victus, qui mos cuivis vel e Socratis

18) De forma talium decretorum cf. Hemsterhus. ad Lucian. Timon. cap. 50.

19) Cf. qui a Koehlero laudantur, lib. III. p. 22. sq.

20) Aeschin. in Ctesiphont. p. 457. 639. 641.

21) Wolf. Prolegg. ad Lept. p. LXXI. Cf. Böckh. I. p. 95. II. 5. 82.

22) Böckh. I. p. 95. Cf. Theophrast. Charact. XXIII. 5. Hemsterhus. ad Polluc. VIII. 140.

23) Wolf. l. l.

historia notus est. Sed qui in perpetuum illo prae-
 mio ornati erant, *ἀείστοι* dicebantur²⁴⁾; alii honoris
 causa semel ad coenam in Prytaneo invitabantur,
 velut legati, post administratam legationem domum
 reversi²⁵⁾. — *Προεδρία*, sedes in theatro aliisque
 publicis conventibus primaria²⁶⁾. — *Εἰκὼν*, statua
 aut picta imago, in publico posita²⁷⁾, et *ἐπιγράμ-
 ματα*, tituli atque inscriptiones honorificae in publi-
 cis monumentis²⁸⁾, nomen *εὐεργέτου*²⁹⁾, aliaque
 ejusmodi. Atque hi omnium honorum summi re-
 putabantur. — Alia erant, quibus excellentium vi-
 rorum etiam post mortem memoria colebatur, fu-
 nus publico sumtu, liberorum educatio, filiarum
 dotatio, victus posteris publice praebitus, agri alia-
 que dona data, quae omnia Aristidi ejusque poste-
 ris contigisse Plutarchus scribit³⁰⁾. — Alia praemia
 peregrinorum propria erant *ἰσοτελεία*, de qua jam
 supra dictum est³¹⁾, et *προξενία*, publicum cum ci-
 vitate Attica hospitium³²⁾. *Ἐπιγαμίαν* quoque, jus
 connubiorum, exteris civitatibus aliquando datam

24) Pollux IX. 40. Hesych. s. v.

25) Pollux l. l. Cf. cap. 8. huj. libr.

26) Casaub. ad Theophrast. Charact. cap. 5. 3. p. 70. ed.
 Fischer. Hemsterhus. ad Polluc. VIII. 133.

27) Petit. Legg. Att. p. 377. Meurs. Ceram. gem. cap. 16.
 Dinarch. in Demosth. p. 95. 34. Nep. Miltiad. c. 6. Pausan.
 Att. c. 15. §. 4. cf. Lys. frassin. 64. ibiq. Taylor. p.
 18. R.

28) Wolf. ad Leptin. p. 288. 331.

29) Wolf. l. l. p. 282. cf. Lys. pr. Polystrato, p. 159, 39.
 Steph.

30) Plutarch. Aristid. cap. 27.

31) Vid. lib. I. cap. 6.

32) Spanhem. ad Aristoph. Ran. v. 461. Valcken. Anim. ad
 Ammon. p. 201. sq. Wolf. ad Lept. 355.

esse legimus³³); quin etiam civitatis jus nonnunquam universis peregrinarum urbium ac rerumpublicarum civibus impertitum est, ut omnes qui inde in Atticam commigrassent, eo ipso cives Attici fierent³⁴). Sed hoc admodum raro factum; neque singulis quidem hominibus antiquitus frequenter is honor, etiam pro insignibus meritis, tribui solebat, quippe qui longe praeclarissimus et omnibus meritis major haberetur³⁵). Post autem, labente paullatim disciplina, imminutaque vetere reipublicae majestate, viliore pretio civitatem suam aestimare coeperunt, adeo ut Isocrates queratur, facilius nobilitatem suam Athenienses quam ignobilitatem suam Triballos aut Lucanos extraneis quibusvis hominibus impertiri solere³⁶). Tamen vernas, τοὺς φύσει δούλους, in civitatem recipi leges vetabant³⁷); neque omnino alios ullos cives fieri Solon voluerat, nisi eos, qui aut in perpetuum exilium patria sua pulsati essent, aut artis factitandae causa suam suorumque omnium sedem Athenis fixissent³⁸). Sed ab hac quidem lege posterior aetas

33) Cf. Lysias in fragm. *περὶ τοῦ μὴ καταλύσαι τὴν πατρ. πολιτ.* p. 920. Reisk. (e Dionys. Halic. vit. Lys. p. 93. Sylb.) Isocrat. Plataic. p. 728. Spanhem. Orb. Rom. Exercit. II. cap. 22. p. 359. sq. (ed. Heinecc. Hal. et Lips. 1728.)

34) Isocrat. Plat. p. 723. Demosth. in Neaer. p. 1386. Cf. Spanhem. Orb. Rom. Exerc. I. cap. 4. p. 18 sq.

35) Orat. *περὶ συντάξ.* inter Demosthenicas, p. 173.

36) Isocrat. Social. p. 400. *Σεμννόμεθα μὲν καὶ μέγα φρονοῦμεν ἐπὶ τῷ βέλτιον γεγονέναι τῶν ἄλλων ὅσον δὲ μεταδίδομεν τοῖς βουλομένοις ταύτης τῆς εὐγενείας, ἣ Τριβαλλοὶ καὶ Λευκανοὶ τῆς αὐτῶν δυσγενείας.* Similes querelae sunt ap. Demosth. in Aristocrat. p. 687.

37) Dio Chrystost. Or. XV. p. 239. D. Petit. Legg. Att. p. 204.

38) Plutarchi. Solon. cap. 24.

saepenumero recessit, multisque honoris causa civitas data est exterarum et longin quarum civitatum principibus regibusque, quorum plerique ne viderant quidem Athenas, nedum sedem ibi collocassent³⁹⁾. Ceterum de roganda decernendaque in comitiis civitate hasce legum praescriptiones e Demosthene, vel quisquis est, qui orationem in Neeram scripsit, cognoscimus⁴⁰⁾.

Primum non licuit civem fieri nisi cum, qui virtute et meritis in rempublicam dignum se civitate praestitisset. Itaque in Psephismatibus indicari solebat, qua quisque causa civitatem commeruisset, et, si indigno data esset, impugnari Psephisma a quovis cive poterat, et γραφή παρανόμων institui. Porro in binis comitiis rogari populum de civitate danda oportuit; neque, si in prioribus data esset, ratum propterea erat decretum, nisi in posterioribus sex mille haud minus cives suffragiis suis comprobassent. Suffragia autem erant calculorum, ferebanturque occulte, antequam septis vel cratibus, quibus oclusi erant comitii aditus, remotis atque sublatis, peregrini quoque, si qui agere cum populo vellent, intromitterentur⁴¹⁾.

Qui hoc modo in civitatem recepti erant, dicebantur δημοπονητοί et aequo erant cum indigenis civibus jure, praeterquam quod tribubus quidem et curiis, non autem phratriis et gentibus adscribebantur, neque Archontes fieri aut sacerdotia capere po-

39) Perdicae Macedonum, Cotyi Thracum regibus, Memoni Pharsatio, Charidemo, Sitalci, Sadoci, Teri, Cersobleptae, Leuconi, Dionysio Syracusano, Euagorae Cyprae aliisque. Vid. qui laudantur a Spanhemio l. l. p. 9.

40) Orat. in Neer. p. 1375.

41) Cf. lib. I. cap. 4.

terant. Sed liberi eorum, ex Attica cive legitimo matrimonio procreati, hac quoque parte reliquis civibus aequabantur⁴²⁾.

Haec fuerunt, quae de comitorum potestate rerumque in iis tractatarum generibus dicenda habui. Jam facile pro se quisque ex his omnibus colligere poterit, et quam late Athenis patuerit civium jus atque libertas, et quantum inde aut commodorum aut magis etiam incommodorum in rempublicam redundare oportuerit. Neque enim profecto absque illa libertate Athenae unquam, tantae, quantae fuerunt, factae essent, Hellas in Hellade, lumen Graeciae ac praesidium, αἴτε λιπαράι, ut Pindarus canit, καὶ ἀοίδιμοι Ἑλλάδος ἔσεισμι' Ἀθῆναι. Neque miraremur nunc nos tam multa tamque praeclara et nunquam satis memoranda facinora; non Marathonium illud tropaeum, non fugatas a pauculis Graecorum navigiis mille barbarorum naves; non Plataeae praedicarentur neque gemina ad Eurymedontem victoria. — Quid tot illa egregia artium opera memorem, quarum etiam nunc mutilas reliquias satis admirari non possumus? Ubi vero, nisi Athenis divinum illud Demosthenis eloquium formari potuit, ubi ludere Gratiarum deliciae, Aristophanes? quid? Socrates, nisi liberis Athenis, aut non exstisset, aut alius exstisset. Rursus absque immodica illa libertate neque bella forent tam multa tam leviter suscepta, neque concussum immoderata imperii cupidine Graeciae robur, neque Cleonis aut Cleophontis impudentia populi favore florisset, neque egregia Miltiadis virtus, Aristidis justitia,

42) Or. in Neaer. p. 1377.

Themistoclis prudentia, Socratis sapientia, ingratum atque malignum vulgi animum expertae essent. Neque tam cito corruptus licentia populus, ex strenuo ignavus, ex forti imbellis, ex parco et modesto avidus et luxuriosus, traditam a patribus gloriam et majestatem cum dedecore et servitute commutasset. Sed haec aliaque his similia nunc disserere nolo; neque enim obscura sunt, et ab aliis saepe decantata. Itaque tertium jam librum exordiar.

DE
COMITIIS ATHENIENSIIUM
LIBER TERTIUS,

CAPUT I.

De divisione populi Attici in tribus et curias.

Res postulare videtur, cum de tribuum curiarumque¹⁾ conventibus hoc libro dicturi simus, de hac populi Attici divisione paucis ante exponere. Ac tametsi antiquiora Clisthenis temporibus instituta ad eam, quam tractamus, materiam non ma-

1) Quamquam *δήμους* Atheniensium a curiis Romanorum diversissimos esse scio, tamen, cum neque aliud Latinae linguae vocabulum Graeco satis ex omni parte respondere videatur, malui, ipsorum Latinorum quorundam exemplo, *δήμους* curias dicere, quam cum quibusdam recentioribus populos aut pagos. Pagi enim a *δήμοις* non minus differunt, quam curiae; populi autem vocabulum hoc sensu apud Latinos inauditum est. Cicero *δημότας curiales* dicit, de Offic. II. 13. et Plautus *δήμαρχον magistrum curiae*, Aulular. I. 2. 29. Nam Demarchum ibi designari dubium non est, cum et Athenis res agi fingatur, et de dividendis theoricis pecuniis sermo sit, quae dividebantur curiatim. — Tamen, ubi *δήμος* non aliquam populi partem, sed, ut saepe apud Atticos, locum in agro Attico designat, minus aptum est *curiae* nomen. Tunc itaque aut *oppidum* aut *pagus*, pro cuiusque loci contextu, dicendus erit *δήμος*. Ac magnopere doleo, quod non in prioribus quoque libris eandem rationem constanter secutus sum. Sed nunc, missis iam illis ad typographum, mederi huic malo non amplius licet.

gnopere pertinent, tamen, cum de his nuper a clarissimis viris subtilissime disputatum sit, non ingratum lectoribus fore confido, si, quae ab illis haud recte mihi videntur statuta esse, breviter refutavero, meamque ipsius sententiam, argumentis, quantum hoc loco fieri potest, confirmatam, proposuero.

Primum igitur hoc satis inter omnes constat, inde ab antiquissimis temporibus in quatuor tribus descriptos Athenienses fuisse, donec multiplicato a Clisthene numero decem e quatuor factae sint. Sed quae de Cecropis, Cranai et Erichthonii circa hanc rem institutis traduntur, dubitari non potest, quin, sicut omnia, quae de tam longinqua aetate narrari a veteribus solent, non certis et incorruptis rerum gestarum monumentis ad posteritatis memoriam propagata, sed a recentioribus scriptoribus, qui e poëtarum fabulis antiquas populorum historias eruere studuerunt, in medium prolata videri debeant. Neque fore arbitror quemquam, qui a me dissentiat, aut rationes sibi omnes singulatim subduci et demonstrari postulet, si eos, qui has fabulas tanquam historias tractarunt, a vero aberrasse et operam perdidisse contendam.

Certum est, terram Atticam ipso situ ac soli natura in tres aut quatuor partes divisam esse. Nam a Megaride Atticam intranti regio est patentioribus quam reliqua campis, montibusque minoribus et paucioribus interrupta, quae ad Boeotiae confinia montesque Parnethem, Brilessum, Pentelicum et Hymettum porrigitur. Haec igitur a re ipsa *Πεδίον* dicitur²⁾. Sed ejus maritima pars saepenumero pe-

2) Harpocrat. et Suid. in *Πεδία*. Cf. Kuster. ad Suid. et Albert. ad Hesych. Tom. II. p. 898. Exstat illud nomen

culiari nomine Ἀκτὴ vocari solet, qua in parte sitae sunt ipsae Athenae³⁾). A Parnethe autem ad Brauronem oppidum, aut paullo fortassis infra, ad Hymettum montem promontoriuinque Cynosuram, regio dicebatur Διακρία, nomine a montibus usque quaque intersitis derivato⁴⁾). Sunt enim in hac parte Parnes, Brilessus, Pentelicus; oppida autem Rhamnus, Tricorythus, Marathon, Brauron. Meridionalis autem Atticae pars, infra montem Hymettum promontoriaque Zosterem et Cynosuram, ad

etiam apud Thucydidem, II. 55. et 56., ubi opponuntur sibi *Πεδίον* et *Πάραλος γῆ*, apud Isaeum de Dicaeogen. hered. p. 53, 5. Steph. et apud Demosthenem in *Πίμο* h. p. 1187. — Operae pretium est, etiam Whelerian consulere, Itinerar. p. 387. vers. Gallic., qui, quamquam veterum scriptorum testimonia afferre superseedit, tamen, cum de Atticae situ ac solo ex oculata, ut ita dicam, cognitione referat, haud parvi aestimandus est.

3) Itaque Aegeus, cui in regni divisione Athenae et circum eas loca obvenerunt, Ἀκτὴν accepisse dicitur a Sophocle, cuius versus paullo infra adscribentur. Ceterum cf. Harpocrat. et Suid. in Ἀκτὴ, Stephan. Byzant. p. 55. ed. Pined., et Holstenii not. ad h. l. p. 21. Fallitur itaque Platnerus, de gentt. Atticis earumque cum tribubus nexu (Marburg. 1811). p. 8., qui totum illum tractum littoralem a Sunio usque ad Isthmum *Παραλίαν* dictum esse putat. Atque sicubi hoc quoque circum urbem littus *παραλία* dicitur, ut a Strabone IX. p. 400 et alibi, nomen illud commune est et appellativum, non hujus littoris proprium.

4) Hesych. in *Διακρεῖς* et ibi Alberti, Tom. I. p. 947. Ceterum ex Herodoto, I. c. 59, conjicias, Diacriae incolas, qui vulgo Diacrii dicebantur, etiam Ἵπερακρίους dictos esse; nimirum quia reliquis, Paralidis et Pediaeis, trans montes incolebant. Palmerii enim explicatio horum nominum, ἀπό τῶν δυεῖν ἄκραν (Sunio et Cynosura) et ἀπὸ τοῦ ὑπὲρ τὴν ἄκραν (Sunium) οἰκεῖν cum veterum de Diacria et Paralia testimoniis conciliari non potest.

Sunium usque in ligulae formam porrecta, quae utrimque mari adluitur, Πάραλος aut Παράλια dicebatur, in qua erant Lampra, Laurium, Thoricus, Potamus, Prasiae⁵⁾. Ad hanc soli Attici divisionem accommodata est illa poëtarum narratio de regno inter Pandionis filios diviso; qua de re Sophocles Aegeum haec facit dicentem⁶⁾:

Πατήρ δ' ἀπελθεῖν ὄρισ' εἰς Ἀκτὴν ἐμοί,
 πρεσβεία νείμας τῆσδε γῆς· τῷ δ' αὖ Λύκῳ
 τὸν ἀντίπλευρον κῆπον Εὐβοίας νέμων,
 Νίσῳ δὲ τὴν ἀνόμαλον ἔξαιρεῖ χθόνα
 Σκείρωνος ἀκτῆς· τῆς δὲ γῆς τὸ πρὸς νότου
 ὁ σκληρὸς οὗτος καὶ γίγαντας ἐκτρέφων
 εἴληχε Πάλλας.

Harum partiam una, quae Niso obtigit, est Megaris, quam aliquando, ante Doriensium migrationem, Atticae accensam fuisse, constans est fama. E reliquis tribus, quae pars Pallanti data esse dicitur, est Paralia; quae Lyco, Diacria; haec enim tota e regione Euboeae porrigitur. Aegeo autem campestris regio obvenit, cujus maritima pars, in qua Athenae sitae erant, Ἀκτὴ, mediterranea autem Πεδῖον vocabatur, quemadmodum supra demonstratum est. Sed totam suam sortem Aegeus ab ea parte, quae urbem, summi imperii sedem, habebat, Ἀκτὴν vocat⁷⁾.

5) Stephan. Byzant. p. 527. Suid. in Πάραλοι et Παράλιον, Hesych. in Λαμπρά. Cf. Thucyd. II. 55. qui aperte distinguit inter sinistram Paraliae partem, in qua erat Laurium, et dextram, quae Euboeam et Andrum insulas spectat.

6) Vid. Sophocel. fragm. apud Strabonem, IX. p. 592.

7) Hanc veterum quoque de ista divisione sententiam fuisse, patet ex iis, quae habet Schol. ad Aristoph. Vesp. v. 1218. Τὴν δὲ χώραν τὴν Διακρίαν Πανδίωνα φασί, τοῖς υἱοῖς

Haec praemittenda fuerunt, quo reliqua facilius intelligi possint. Namque inter ea nomina, quae ante Ionis tempora tribubus fuisse dicuntur, quatuor sunt, quae facile agnoscas eadem esse, quibus serior quoque aetas utebatur ad partes Atticae designandas. Sunt autem illa nomina: Cecropis, Autochthon, Actaea, Paralia, quae a Cecrope, — Cranais, Atthis, Mesogaea, Diacris, quae a Cranio tribubus indita esse dicuntur⁸⁾. Mesogaeam autem, h. e. mediterraneam, eandem esse atque Pediaeam, non opus est monere⁹⁾. Atque illos scriptores, qui tribuum haec nomina fuisse tradiderunt, ad illas terrae partes respexisse, et cum sedium diversitate tribuum quoque divisionem conjunctam voluisse, et per se ipsum satis apertum est, et probari potest Stephani Byzantii loco, qui ad illam Pandionidarum historiam respiciens, Diacriam, quae Pallanti obvenerit, *φυλὴν τῆς Ἀττικῆς* fuisse dicit¹⁰⁾.

διανεμῆντα τὴν ἀρχὴν, Λίκο δούναι, Αἰγεί δὲ τὴν περὶ τὸ ἄστυ, Πάλλαντι δὲ τὴν Παρῶλιαν, Νίσσῳ ἰδὲ τὴν Μεγαρίδα.

8) Jul. Pollux, VIII. 109. Cf. Stephan. Byzant. p. 55., et Eustath. ad Dionys. ap. Meursium, Regn. Attic. Lib. I. cap. 7. Ceterum cum Actaeum etiam veterem Atticae regem fuisse velint, dubium esse potest, utrum ab hoc an ab Ἀκτῆ potius tribus Actaeae nomen derivatum putaverint ii auctores, quorum fide Pollux ceterique hanc tribuum divisionem retulerunt.

9) Et fortassis haec tribus Mesogaea ab aliis *Πεδιάς* dicta est. Apud Stephanum Byzantium enim p. 538., legitur: *Ἔστι δὲ καὶ Πεδιάς φυλὴ τῆς Ἀττικῆς.*

10) Stephan. Byzant. in *Διακρία*, p. 235. Ceterum is, quem Stephanus auctorem secutus est, in eo a Sophocle dissensit, quod Diacriam Pallanti tribuit, quam hic Lyco datam esse dicit. Sed omnino hae fabulae ab aliis aliter tradebantur, id quod Strabo quoque testatur, IX. p. 392. Illud quoque

Itaque Diacrii, Paralii, Mesogaei qui fuisse crediti sint, sua quisque sponte intelligit; neque Actaeorum nomen a sedibus in Ἀκτῆν derivatum esse dubito, licet regem quoque Actaeum fuisse perhibeant. Cecropidis autem, Cranaidis et Athidis nomina a Cecrope et Cranao ejusque filia Atthide haud dubie derivarunt. Sed hic jure offendas in tam mira denominandi ratione. Quid enim? Eodemne tempore duas tribus, Paraliam et Actaeam, a sedibus, reliquas autem, Autochthonem et Cecropidem, ab origine aut a duce, similique modo postea Diacriam et Mesogaeam a sedibus, Cranaidem et Atthidem a rege regisque filia nominatas esse? Ita ex illis quatuor prioribus Autochthon et Cecropis nullos alios, nisi Mesogaeos et Diacrios, e posterioribus autem Cranais et Atthis nullos nisi Actaeos et Paralios designare potuerunt; ut miro plane modo in contrarium mutata nominandi ratione, eos, qui ante ab origine aut a ducibus denominati essent, post, abolitis prioribus nominibus, a solo, quod incolebant, qui autem ante a sedibus, post a regum nominibus appellatos esse oporteat; cujus rei causam rationemque probabilem exputare nemo poterit. Huc accedit, quod, cum Cecrops urbem in Ἀκτῆν condiderit, consentaneum fuit, hujus Ἀκτῆς potius quam Diacriae aut mediterraneae regionis incolas ab eo denominari. Omitto alia; neque enim in hujusmodi rebus nimis diligentem esse oportet.

Persuasum autem mihi habeo, omnia, quae de Cecropis, Cranai et Erechthei tribubus narrantur,

notarem, quod oblitus est, illa aetate non jam istam tribuum descriptionem, sed longe aliam, ab Ione institutam, valuisse; nisi ineptum putarem, in fabularum scriptoribus chronologicas rationes diligenter excutere.

non vetere aliqua rerum illis temporibus gestarum fama niti, sed eorum acumini deberi, qui postea poëtarum fabulas pro suo captu aut praejudicatis opinionibus tractabant et interpretabantur. Magna enim olim erat fabularum Atticarum multitudo, populi originem, reipublicae primordia, artium legumque inventionem celebrantium. Sed longe majorem earum partem jamdudum obruit oblivio; neque illas ipsas, quae vetustatem tulerunt, e poëtarum carminibus, sed maximam partem e Mythographorum libris cognoscimus, qui plerumque eas tantum delegisse videntur, quae majoris alicujus poëtae cantu nobilitatae essent, omissis iis, quae a minoris famae poëtis profectae, minus viderentur relatu cognituque dignae. Et multae sine dubio fuerunt fabulae pervetustae, quarum auctores a posteris prorsus ignorabantur, et quae scripto nunquam consignatae neque a multis cognitae, aliquamdiu in pauciorum hominum ore vivebant, donec paullatim interierunt; quo ex genere illa fuisse arbitror, quae de Porphyrione, Colaeno aliisque regibus Cecrope antiquioribus olim narrata esse scimus¹¹⁾. Sed in iis, quae hodieque supersunt, fabulis nullum reperitur vestigium, ex quo conjici possit, de ista tribuum divisione ab antiquis poëtis traditum quidquam esse. Possit igitur aliquis suspicari, manasse hanc narrationem e deperditis quibuspiam fabulis, quae Cecropis Cranaique res gestas et instituta celebrarint; atque ego ipse aliquando ab hac sententia non abhorruï. Postea tamen eam abjiciendam esse duxi, cum reputarem, hoc ab omnibus summo consensu tradi, ab Atthidis, Cecropis, Cranai quin Actaei quoque nomini-

11) Pausan. Attic. cap. 14. §. 6., et cap. 31. §. 3.

bus non aliquas terrae aut populi Attici partes, sed universam Atticam totumque populum olim appellatum fuisse¹²⁾; quod cum dicunt, nihil aliud dicunt, nisi poëtas his nominibus ita usos esse. Atque Cranai quidem nomen, cum revera adjectivum sit, a poëtis proprii nominis loco adhiberi coepit, ac tum demum rex quidam fingebatur, a quo illud derivaretur. Eodem modo cum *Ἀκτὴ* proprie certam quandam Atticae partem designaret, tamen etiam universa terra, quippe tota littoralis, *Ἀκταία* vocata est, atque inde a poëtis Actaeus rex fictus, a cuius nomine terram dictam esse docuerunt¹³⁾. Cecrops autem et Atthis etiamsi nulli unquam vixerunt, nomina tamen a poëtis sic temere nullaque ratione conficta atque commenta esse non possunt, quin aliquam veterem famam sequerentur, quae Athenienses olim Cecropes aut Cecropios, Atticam autem Atthidem appellatam esse testaretur¹⁴⁾. Neque causam esse video, cur de hujus famae veritate dubitemus. Eo autem minus veri simile videri debet, poëtam aliquem veterem ea nomina, quae reliqui omnes, hanc famam secuti, universae Atticae totique populo tribuerent, pro suo arbitratu ad singulas partes retulisse, tam mira praesertim denominandi ratione, de qua paullo ante dixi. Itaque haec veri similior videtur sententia, totam hanc de istis tribus narrationem ab aliquo eorum

12) Vid. scriptores a Meursio laudatos, Regn. Attic. Lib. I. capp. 6. 7. 13. 14.

13) Verissime de his fabulosis heroibus jam Philochorus sensit, Eusebio teste: *Τὸν γὰρ μετὰ Ὠγγὸν Ἀκταῖον ἢ τὰ πλασσομένα ὀνομάτων οὐδὲ γενέσθαι φησὶ Φιλόχορος.* Vid. Heyn. ad Appollodor. obs. p. 320.

14) De Atthide non dubia res est; de Cecrope conf. Buttmann. Lexilog. p. 67.

scriptorum profectam esse, qui e poëticis fabulis populi Attici antiquitates contexuerunt, quorum haud pauci passim, a Grammaticis praecipue, laudari solent¹⁵⁾. Horum igitur scriptorum aliquis, cum eas, quae ad Clisthenem usque permanserunt, tribus non ante Ionem instituta esse sciret, quaerens; quaenam ante illud tempus populi divisio fuisset, cum passim in carminibus, quae de Cecrope Cranaoque agerent, Autochthones, Cecropidas, Cranaos, Actaeos, itemque Mesogaeam, Paraliam, Diacriam Atthidem nominari videret, in hac nominum diversitate, eam, quam quaerebat, populi divisionem tribuumque descriptionem sibi deprehendere visus est.

Eodem modo etiam de iis tribuum nominibus statuendum est, quae ab Erichthonio inventa esse dicuntur, *Διάς*, *Ἀθηναίς*, *Ποσειδωνιάς*, *Ἡφαιστιάς*, a Iove, quem Graeci *Δία*, Minerva, quam *Ἀθηναίαν*, Neptuno, quem *Ποσειδῶνα*, Vulcano, quem *Ἡφαιστον* vocant. A Minervae nomine universum Atheniensium populum appellatum esse sciunt omnes. Sed a Neptuno etiam, apud poëtas certe, Atticam vocatam esse *Ποσειδωνίαν* Strabo testatur¹⁶⁾; neque difficile est, hujus cognomenti rationes ex fabulis perspicere. Et majore etiam jure a Vulcano Athenienses cognominari poterant, quippe qui se Autochthones esse gloriarentur. Autochthones enim Vulcani e Tellure filii haberi solent, ut Cecrops et Erichthonius¹⁷⁾; ideoque etiam apud Aeschylum

15) Cf. Heyn. l. l. p. 319.

16) Lib. IX. p. 397.

17) De Cecrope vid. Hygin. fab. 158., cf. fab. 48., ap. Meursium, de Regn. Atic. l. cap. 6. Cf. Eustath. ad Iliad. B. v. 547 p. 214. Fasil. De iis, qui eum Aegyptium faciunt, vid. praeter Meursium l. l. imprimis Hemsterhus. ad Ari-

Athenienses *παῖδες Ἡφαίστου* vocari videntur¹²⁾. De Iove paullo obscurior res est. Neque enim in superstitionibus hodie fabulis ratio apparet, cur ab hoc deo Athenienses in poetarum carminibus appellatos esse credamus, id quod non nisi propter peculiarem aliquam conjunctionem fieri potuisse videtur, qualem, quod quidem ego sciam, fabulae non agnoscunt. Nisi fortassis huc trahi possit, quod apud Grammaticum quendam legitur, Iovem, posteaquam in Arcadia, aut, ut alii tradunt, in Creta adoleverit, primum Athenas adiisse, ibique ab Atheniensibus omnium primis divinos honores nactum, *Πατρῶον Διὸς* nomine coli coepisse¹³⁾. Potuit sane aliquis poeta, hanc narrationem secutus, Athenienses Iovis populum vocare; sed possunt aliae quoque narrationes in deperditis fabulis fuisse, propter quas illi hoc cognomine ornarentur.

Sed jam omissis istis commentis ad veram illam et certam tribuum descriptionem nos convertamus, quam inde ab antiquissimis temporibus ad

stoph. Plut. Schol. v. 773. p. 262. ed. Lips. De Erichthonio vid. Meurs. l. l. II. c. 1., et Harpocrat. in *Αὐτόχθονες*. In universum conferendus est Plato in Timaeo, p. 25. E.

18) Eumenid. v. 13. Alii aliter hunc locum interpretantur; sed illa verior mihi videtur explicatio.

19) Schol. ad Aristoph. Nubb. v. 1470. *Πατρῶος Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων ἐν Ἀθήναις τιμῶνται, ὁ Ζεὺς μὲν μετὰ τὴν ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἢ, ὡς ἔτεροι, μετὰ τὴν ἐν Κρήτῃ ἀνατροσφὴν, ὅτε πρῶτον ταῖς Ἀθήναις ἐπέστη καὶ ἐγάνητοῖς πατράσιν αὐτῶν, οἵτινες ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ τιμηθήκασι αὐτόν. Et aliud Schol.: Οὕτω τιμᾶται παρ' Ἀθηναίοις Ζεὺς πατρῶος καὶ Ἀπόλλων, διὰ τὸ πρῶτους ἐποδέξασθαι τὸ θεῶ εἰς τὴν χώραν, καὶ θεοῖας συντελέσαι κατὰ γρήτρας καὶ δῆμους καὶ συγγενείας μόνους τῶν Ἑλλήνων. Sed conf. inttpp. recentt. ad Aristoph. locum, et Albert. ad Hesych. Tom. II. p. 894.*

Clisthenem usque, quamquam immutata paullatim ratione, perdurasse et per colonias ex Attica etiam in Asiam translata esse scimus. Harum tribuum nomina fuerunt *Γελέοντες* (quamquam alii *Γεδέοντες* scribunt aut *Τελέοντες*), *Ὀπλήτες*, *Ἀργαδεῖς*, *Αἰγικορεῖς*. De nominum forma et significatione et de universa harum tribuum ratione neque veteres inter se consentiunt, et recentiorum diversae sunt sententiae; sed ipsam tribuum descriptionem ab Ione omnes repetunt, ut nullus de eo fabularum dissensus fuisse videatur. Sed cum Ionem ejus auctorem fuisse dicunt, detractis fabularum involucris, nihil aliud dicunt, nisi hoc: ortam eam esse illo tempore, cum post Hellenum e Thessalia in Atticam adventum eorumque cum veteribus incolis conjunctionem populus Atticus Ionum, terra autem Ioniae nomine appellata sit. Haec quamquam varie a poëtis tradita erant, ea tamen constans inter omnes fama fuisse videtur, Hellenes istos non hostili impetu in Atticam irrupisse, neque devictis priscis incolis omnem terram suae ditionis fecisse, sed patria sua exsules ab illis benigne receptos mutisque connubiis cum iis mistos esse, atque inde conflatum e duabus gentibus populum novo Ionum nomine appellari coepisse. Narrant enim²⁰⁾, Xuthum, Hellenis filium, ob navatam in bello contra Euboenses operam ab Erechtheo regno receptum e Creusa, regia filia, Ionem procreasse. Post autem, nimirum aucta hominum multitudine, coloniam Xutho, aut, ut plures tradunt, Ione duce in Aegialeam concessisse, quam et ipsam

20) Vid. imprimis Eurip. Ion. v. 1 — 75., cf. v. 1571 — 1594. Strab. VIII. p. 383. Apollod. I. 7. 3. Pausan. Achaic. c. 7. Cf. Meursii Regn. Att. II. cap. 8. 10. 13. 14. Heyn. ad Apollod. obs. p. 40. et 340. Hülsemann. de myth. Attic. ante Eurip. Ionem ab eo editum, p. 31. sq.

inde Ioniam vocatam esse²¹). Denique ex Aegialea ab Achaëis exactos Iones illos ad cognatos suos in Atticam rediisse, ibique aliquamdiu commoratos tandem Asiae minoris oram maritimam occupasse, cui deinceps Ioniae nomen proprium permansit. Nam Athenienses ipsos post haec tempora illo nomine, quamquam apud se orto, non amplius usos esse, nemo ignorat, et puduisse eos quodammodo ita appellari Herodotus censet²²), propterea, puto, quod indignum videbatur genti indigenae, quae *αὐτοχθονία* sua et nobilitate tantopere superbiebat, commune nomen esse cum populo adventicio multumque circumvagato. — Non igitur probabilem puto eorum sententiam, qui ab Ionibus (aut Hellenibus) patius, cum illud nomen non ante horum cum veteribus Atticis conjunctionem ortum sit), Atticam per vim occupatam veteresque incolas ad tributum ipsis pendendum coactos esse arbitrantur, unde *Τελεόντων* tribus appellata sit, ἀπὸ τοῦ τελεῖν.

21) Sed hos non longo post tempore, cum Eleusiniorum bello Athenienses premerentur, revocatos, hac occasione usos Atticam sibi subiecisse Hüllmannus dicit, ex eoque tempore Athenienses a victorum nomine Iones vocari coepisse. Vid. ej. origg. Graec. (Anfänge d. Griech. Gesch.) p. 120. Testes citat Herodot. VIII. 44. Strab. VIII. 588. (383) Pausan. VII. 1. Sed primum Herodotus nil nisi *στρατάρχη* Athen. Ionem fuisse dicit, ab eoque illos Iones vocatos; qua autem occasione et quo tempore id factum sit, non definit. Strabo autem non dicit, ab bellum Eleusinium Iones ex Aegialea revocatos, sed post illud bellum feliciter confectum coloniam ex Attica in Aegialeam missam esse, propter hominum multitudinem. Pausanias quidem Ionem ex Aegialea reversum et in Attica diem obiisse narrat; non dicit, hoc demum tempore Atticos Ionum nomen accepisse, neque ab Ionibus subactos esse.

22) Lib. I. cap. 145.

Ac perdurasse hanc victoris populi dominationem volunt usque ad Solonis legislationem²³⁾. Profecto, si verum illi dicerent, mirari satis non possemus, nullam ejus rei mentionem apud ullum veterem scriptorem inveniri, neque suspicatum quemquam ex iis quidquam esse de tali indigenarum servitute, advenarum dominatione. Neque enim, si perdurasset ea rerum conditio usque ad Solonis tempora, fieri potuisse arbitror, ut omnis ejus memoria insequentibus temporibus tantopere corrumpetur et obliteraretur. Ad hoc ne illud quidem negligendum est, quod vetus Erechthidarum stirps regni possessionem, quam ante Hellenum adventum habuerat, etiam postea usque ad Melanthum Messenium retinuisse dicitur²⁴⁾, cum dubium esse nequeat, quin Hellenes, si per vim Attica potiti veteres possessores dominationi suae subjecissent, regnum quoque veteribus regibus ereptum ad suam gentem tracturi fuissent.

Sed jam eo, unde digressi sumus, revertamur. Dixi autem, de tribuum post Hellenum cum priscis incolis conjunctionem institutarum nominibus et universa ratione veterum ipsorum diversas esse sententias. Nam primum *Γελέοντες* ab aliis *Γεδέ-*

23) Comprobari hanc sententiam volunt Plutarchi loco, in Solon. c. 15., quo loco neque Hellenum in Atticam adventus neque tribuum descriptio et nomina ne verbo quidem memorantur. Pauperes Solonis tempore divitibus obnoxii fuisse dicuntur: *ἢ γὰρ, inquit, ἐγεώργουν ἐκείνοις, ἔτα τῶν γενομένων τελοῦντες, ἢ χρῆα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν, ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν κ. τ. λ.* Sed quid hoc ad Hellenes aut Iones? quid ad tribuum rationem?

24) Ii quoque, qui Xuthum et Ionem regnasse in Attica dicunt, tamen neque hos per vim regno potitos, neque Erechthidas in posterum quoque exclusos esse volunt. Vid. Heyn. ad Apollod. p. 340. Plerique autem Xuthum et Ionem reges non agnoscunt.

οιτες ab aliis autem Τελέοντες dicuntur²⁵⁾, quae omnia nomina totidem sunt simillimarum inter se litterarum, ut cuivis appareat, quam facile inter se permutari potuerint, et quam veteribus ipsis proclive fuerit, in errorem induci, posteaquam ea nomina Athenis abolita essent, et tribuum veterum ratio jamdudum apud plerosque in oblivionem ire coepisset. Nos autem de vera et genuina illius nominis forma dubitare non sinit marmoris Cyziceni auctoritas²⁶⁾, in quo non semel distincte scriptum exstat ΓΕΛΕΟΝΤΕΣ, quod apud Herodotum quoque, scriptorem antiquissimum, codices, duobus aut tribus exceptis, offerunt omnes. Quis enim credet, Cyzicenorum civitatem vera et antiqua tribuum suarum nomina aut ignorasse, aut temere et arbitrario mutasse, et ita mutasse, ut pro vero ac vetere nomine novum, nulla analogia effictum et significationis non minus obscurae adoptarent? Quod nobis persuadere volunt ii, qui Τελέοντας verum et antiquum nomen fuisse contendunt, Γελεόντων autem nomen recentius inclinatum esse a Γέλωος, hoc autem a Γεώλωος, h. e. λεώς γεωργικός; cuius vocabulorum formationis nullum equidem novi exemplum. — In eodem autem marmore scriptum est Αιγικορεύς et plurale Αιγικορείς, pro quo apud Euripidem legitur Attica forma Αιγικορηής; porro Ἀργάδεις, non Ἐργάδεις, ut apud Plutarchum; denique Ὀπλητες, non Ὀπλίται, quod idem Plutarchus habet²⁷⁾.

25) Γελέοντες ap. Herodot. V. c. 66. Γεδέοντες ap. Plutarch. Solon. c. 25. Τελέοντες apud Eurip. Ion. v. 1579., Jul. Pollux VIII. 111., Steph. Byzant. in Αιγικορείς, ubi tamen nonnulli libri habent Γελέοντες.

26) Caylus Recueil d' Antiquités, T. II. tab. 59., 60., 61., 62.

27) Herodotus l. I. Ionis filios nominans, a quibus haec no-

De significatione autem horum nominum non minor est dissensio. Illud quidem facile quivis intelligit, haec tria: "Ὀπλητες, Αἰγικοροεῖς, Ἀργαδεῖς, a vitae generibus indita tribubus esse. Sed neque hoc postremum, Ἀργαδεῖς, satis perspicuum definitumque est, et quartum nomen, Γελέοντες, vix explicari posse videtur. Plutarchus quidem Ὀπλίτας esse dicit τὸ μάχμον, Ἐργάδεις τὸ ἐργατικόν, Αἰγικοροεῖς τοὺς ἐπὶ νομαῖς καὶ προβατείαις διατρέβοντας, denique Γεδέοντας (ita enim apud eum scriptum est) τοὺς γεωργούς. Strabo autem e vitae generibus Athenienses distributos esse ait in sacerdotes (ἱεροποιοῦς), milites (φύλακας), agricolas (γεωργούς), opifices et mercenarios (δημιουργούς)²⁸). Pastorum igitur nullam tribum agnoscit, sed pro iis sacerdotes nominat, qui apud Plutarchum nulli sunt. Quid igitur? Putabimusne eum Αἰγικοροεῖς pro sacerdotibus ha-

mina derivari solebant, genitivos habet Αἰγικόροος et Ἀργάδεω, quorum nominativi sunt Αἰγικόροος tertiae et Ἀργάδης primae declinationis. Ita igitur hi in fabulis appellabantur. Non tamen inde consequitur, tribuum quoque vetera nomina fuisse Αἰγικόροος et Ἀργάδαι, multo minus Ἀργάδεις, quod quidam putarunt. Ἀργαδῆς est ap. Euripidem, unde patet, in marmore Ἀργαδεῖς legendum esse.

28) Sunt tamen, qui Strabonem vitae genera et tribus distinxisse arbitrantur, neque perspexisse, quo nihil potest apertius esse, tria saltem ex illis nominibus nihil aliud nisi vitae genera designare; qui quidem injuriam facere videntur scriptori diligentissimo et prudentissimo. Strabonis verba haec sunt: Ὁ δὲ (Ἴων) πρῶτον μὲν εἰς τέσσαρας φυλάς διείλε τὸ πλῆθος, εἶτα εἰς τέσσαρας βίους κ. τ. λ., quae verba, meo quidem iudicio, nihil aliud dicunt, nisi hoc, Ionem primum in quatuor tribus populum divisisse, deinde suum cuique vitae genus attribuisse, uni sacerdotia, alteri militiam, tertiae agriculturam, quartae opificia et omnem quaestum mercenarium.

huisse, quod nonnullis in mentem venit²⁹)? Sane hoc absurdum est. Neque vero Ὀπλήτων aut Ἀργαδίων nomen sacerdotibus convenit. Nihil igitur restat, nisi ut statuamus, Strabonis sententia Γελέοντας fuisse sacerdotes, quae sententia mihi quidem longe quam Plutarchi probabilior esse videtur. Plutarchum enim, aut eos, quos ille auctores habuit, de tribuum vitis e nominum significatione conjecturam fecisse apparet. Itaque de reliquis aliter statuere non potuerunt, atque eos statuuisse videmus; Γεδεόντων autem aut Γελεόντων nomen a γέα fortasse derivandum rati, (quis enim nescit etymologicas Graccorum argutias?) agricolarum hanc tribum fuisse putarunt, cum praesertim agricolis respublica carere non posse videretur, reliquis autem tribubus jam aliae vitae attributae essent. Strabo autem, cum et Αἰγικορεῖς, contra propriam vocabuli significationem, agricolas faciat, (Ἀργαδεῖς enim εἰ δημιουργούς, Ὀπλητας autem φύλακας esse apparet) et Γελέοντας sacerdotes dicat, quam significationem neque ex vulgari loquendi usu, qui illud vocabulum non agnoscit, neque ex etymologica ratione petere potuit; dubium non est, quin aliquam veterem memoriam ac traditionem secutus sit, quae Αἰγικορεῖς non pastores solum, quos nomen designat, sed etiam agricolas, Γελέοντας autem sacerdotes fuisse testaretur³⁰).

29) Musgravio ad Eurip. Ion. v. 2577, qui rectius etiam in hoc Strabonem quam Plutarchum sensisse iudicat, et Euripidem quoque illi explicationi favere arbitratur. Nimirum Euripides Αἰγικορεῖς dictos esse vult ἀπὸ τῆς αἰγίδος, a Minervae clypeo.

30) Γελεόντων nomen, nusquam alias obvium, etiamsi explicari non posset, tamen propterea fidem Straboni non denegarem. Sed non video, cur non acquiescamus summi Hem-

Omnino autem verum eos vidisse arbitror, qui omnes Graeciae civitates antiquitus sub sacerdotali imperio fuisse volunt. Neque dubitare nos sinunt tam multa veterum ipsorum testimonia, quin omnia cultioris vitae initia, Deorum cultus atque religiones, agricultura aliaeque artes plurimae, juris denique legumque omnisque civilis societatis principia a peregrinis ex Asia aut Aegypto advenis ad priscos Graeciae incolas perlata sint. Atque ita Atticae quoque cum regem, qui primus ferum adhuc populum Deorum numen vereri, legitima matrimonia contrahere familiarumque jura observare, denique civilem quandam societatem coire et in oppidis pagisque conjuncta domicilia habere docuerit, ex Aegypto advenisse, vetus est et admodum probabilis fama. Consentaneum igitur est, tales advenas apud rudes incolas in maximo honore ac dignatione habitos esse, penes eos regna fuisse et sacerdotia, quae erat regiae proxima dignitas; templa passim in omni regione condita; circum ea conjunctis plurimum domiciliis pagos paullatim et oppida enata; agrorum bonam partem aut Dis consecratam aut a sacerdotibus possessam esse; e reliqua autem multitudine plerosque illorum agros coluisse, clientelae quodam nexu sacerdotibus obstrictos; atque etiamsi non deessent, qui proprios fundos posside-

sterhusii judicio, qui *Τελέωντας* interpretatur *splendidos, illustres*, ab obsoleto verbo *γελῆν*, quod Hesych. Tom. II. p. 811. Albert. explicat: *λάμπειν, ἀρθεῖν*. Hemsterhusii sententiam et alii probarunt, et nuper vir eximius, Creuzerus, Mytholog. Tom. III. p. 62. Et Wesselingius quoque, cum initio scripturam *Τελέωντες* veriore judicasset, postea tamen, marmoris Cyziceni auctoritate commotus, sententiam suam mutavit et Hemsterhusio adsensus est. Vid. ej. Dissertt. Herodott. p. 164., et ad Herod. V. 66.

rent, omnes tamen nullo fuisse numero et honore, sed sacerdotum auctoritati in omnibus rebus subiectos atque obnoxios.

Huic rerum statui in Attica intervenerunt Hel-
lenes, bellicosa gens, patria exsul novasque sedes
quaerens. Hi cum utilissimam regi Attico contra
Euboeenses operam praebuissent, loca ad habitan-
dum iis concessa sunt, in quibus condiderunt qua-
tuor oppida, Oenoën, Marathonem, Probalinthum,
Tricorythum⁵¹⁾. Inde, ut paullatim cum veteribus
incolis misceri et in unum populum coalescere coe-
perunt, fieri non potuit, quin pristinus reipublicae
status multis modis immutaretur. Inter Hellenes
quoque non pauci fuerunt principes viri, summa-
que apud suos dignitate, qui indigne ferentes, si
deteriore conditione in nova patria vivendum et
ab excelso quondam loco ad humilem plebem reci-
dendum esset, aliquam imperii partem, quod adhuc
omne penes sacerdotum ordinem fuerat, ad se tra-
here conabantur. Sacerdotes autem, aut negare non
ausi, quod per vim retineri posse desperarent, aut
necessitate coacti, potestatem suam ita cum illis
partiti sunt, ut regnum quidem et sacerdotia sibi
suisque propria relinquerentur, bellorum autem
imperia et omnis res militaris ad illos pertinerent⁵²⁾;

51) Strab. VIII. p. 583.

52) Cum propter auxilium in bello contra Euboeenses
Erechtheo latum, Xuthus cum comitibus in Atticam receptus
sit, ejusque filius Ion item belli contra Thraces Eleusinos
dux fuisse dicatur, (Strab. l. l. Herod. VIII. 44.) nihil veri-
similius est, quam Hellenes *Ὀπλητας* factos esse. Sacerdo-
talem autem dignitatem statim cum iis communicatam esse,
nemo putabit. Atque si Platonem quoque testem adhibere
licet, quandoquidem eum nonnulli, et recte, meo iudicio,
non omnia, quae de antiqua Athenarum historia narrat, pro

in reliquis aequo utrique jure essent. Ita duo sunt principum genera facta, *Γελέοντες* et *Ὀπλιτες*. In totidem genera etiam reliqua multitudo divisa est. Alii, imprimis ex Hellenicis illis advenis, plebeji quidem et ignobiles, sed tamen liberi et propriorum fundorum possessores, partim agricolae, partim, et plures fortasse, in montosis praesertim locis, rei pecuariae magis quam agriculturae dediti, in *Αιγικορέων* tribu censebantur. Reliqui omnes, *Γελεόντων* et *Ὀπλήτων* coloni et clientes, *Ἀργαδέων* tribu comprehendebantur³³⁾.

Erat sane haec tribuum descriptio orientalium quorundam populorum Castis haud absimilis; ut hic quoque verum invenias illud Thucydidis dictum, antiquitus Graecorum mores et instituta a barbaris non magnopere abhorruisse³⁴⁾. Sed non diu Graecorum ingenium, ad libertatem natum, talibus se vinculis constringi passum est. Igitur, contractis praesertim mutuis inter diversas tribus connubiis, vetera vitarum discrimina paullatim negligi coeperunt, factumque ita est, ut v. c. qui ge-

arbitratu suo finxisse, sed in plerisque vetorem famam secutum esse volunt; Plato igitur in Timaeo, p. 24. A. B. apud vetustissimos Atticos itidem ut apud Aegyptios sacerdotum *γένος* a militibus discretum fuisse dicit.

33) Haec de quatuor tribuum origine et ratione sententia et rei ipsi ac naturae satis videtur consentanea, neque deficiunt eam veterum scriptorum auctoritates, quibus carent, quae nuper a duobus viris doctissimis eadem de re disputata sunt. Non autem opus esse arbitror his singulatim refellendis immorari; sufficient, quae hic a me dicta sunt, quae si lectores cum illorum dictis contulerint et cujusque nostrum argumenta examinarint, facile, pro se quisque, inter nos dijudicare poterunt.

34) Thucyd. I. c. 6.

nere quidem ex Hopletum tribu esset, tamen, cum plurimis inter Geleontes cognatus esset, etiam ad sacerdotia admitteretur; eodemque modo e Geleontum quoque tribu multi militarem vitam amplecterentur. Ita etiam ex Argadeis nonnulli, majores facultates nacti, e clientela in libertatem se adseruerunt, aut e mercenariis possessores facti sunt. Alii contra ex *Αγικροτέων* tribu, aut aere alieno aut potentiorum injuriis oppressi, in clientelam sese nobilibus dicarunt. Atque ab his initiis orta tribuum permixtio paullatim longius serpsit, eoque tandem processit, ut nobiles et plebeji, liberi fundorum possessores et potentiorum clientes atque mercenarii non suis quique tribubus discreti, sed in omnibus permisti essent. Itaque confusis vitae generibus, nomina quidem vetera tribubus relicta sunt, sed amissa significationis veritate. Atque inde nova quaedam ordinum descriptio enata est, cujus auctorem fabulae Theseum nominant. Primus ordo erat *Εὐπατριδῶν*, nobilium seu patriciorum, qui eodem fere jure ac loco erant, quo, ante tribuum permixtionem, Geleontes atque Hopletes fuerant. Alter ordo erat *Γεωμόρων*, qui erant fundorum possessores, successerantque quodammodo in *Αγικροτέων* locum; tertius *Αημιουργῶν*, in quo ordine censebantur omnes mercenarii atque clientes³⁵⁾.

Secundum hanc trium ordinum descriptionem singulae tribus in tres partes divisae erant, quae aut *ἔθνη*, aut *τριπτύες*, frequentissime autem *φρατρίαι* dici solent³⁶⁾. Singularum itaque tribuum singulae

35) Vid. qui in prooemio laudati sunt, p. V.

36) Pollux, VIII. 111. "Ὅτε μὲντοι τέσσαρες ἦσαν αἱ φυλαί, εἰς τρία μέρη ἐκάστη διήρητο· καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο

erant *Εὐπατριδῶν*, singulae *Γεωμόρων*, singulae denique *Δημιουργῶν* phratriae. Phratriarum porro gentes (*γένη*) erant tricenae; harum rursus familiae totidem fuisse dicuntur³⁷⁾. Atque hoc ipsum, quod certus phratriarum, gentium familiarumque numerus definitus erat, apertissime demonstrat, hanc omnem descriptionem non solum e natura ductam, sed jure legibusque ordinatam esse, id quod de gentibus quidem veteres ipsi disertim testantur, cum gentiles, (*γεννητίας* aut *ὁμογάλακτας*) fuisse dicant *γένει μὲν οὐ προσήκοντας, ἐκ δὲ τῆς συνόδου οὕτω προσ-αγορευομένους*.

τριτῆς, καὶ ἔθνος, καὶ φρατρία. — — τρία δὲ ἦν τὰ ἔθνη πάλαι, Εὐπατρίδαι, Γεωμόροι, Δημιουργοί. Harpocrat. in *Τριτῆς*: *τριτῆς ἐστὶ τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς· αὕτη γὰρ διήρηται εἰς τρία μέρη, τριτῆς (ita scrib.) καὶ ἔθνη καὶ φρατρίας, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ.* Suid. in *φράτορες*: *φασὶ δὲ τὸ αὐτὸ ἔθνος εἶναι ἢ τριττὴν, ἢτοι φρατρίαν.* Sane hunc sensum et Pollucis et Harpocratonis, seu potius Aristotelis verba habent, et nihil agit Salmasius, Obs. ad I. A. et R. p. 112. sq. dum ea aliter explicare conatur. Cf. Harpocrat. in *γεννηται*. Aeschinis quidem et Demosthenis aetate *τριτῆς* erant a phratriis longe diversae, numero triginta, quae ad trierarchiam pertinebant. vid. Dem. or. de Symmor. p. 184. Aeschin. adv. Ctesiphont. p. 425. Sed quid hoc ad ea, de quibus nos agimus, tempora?

37) Pollux, l. 1. *ἐκάστον δὲ ἔθνος γένη τριάκοντα, ἐξ ἀνδρῶν τοσοῦτων, ἃ ἐκαλεῖτο τριακάδες.* Cf. Harpocr. et Suid. in *γεννηται*. "Ἄνδρας autem ap. Pollucem esse patres familiarum, dubium esse non potest. — Ceterum in primam et naturalem harum divisionum originem inquirere longum est hoc loco, neque necessarium; neque umquam perspicere poterit, quantum natura, quantum jure ac legibus factum sit. Itaque consulto praetermissi quae apud Stephanum Byzantium e Dicaearcho excerpta leguntur, quae non docent, quid factum sit, sed quid Dicaearchus factum esse putaverit. Ad hoc non de Attica civitate singulatim, sed de omnibus in universum Dicaearchus egerat.

Permansit autem haec populi in tribus, phratrias gentesque descriptio etiam post Solonis legislationem; sed ordinum antiqua ratio et conditio ab eo mutata est, et jura civibus aequabilibus distributa. Solon enim primum in libertatem asseruit eos omnes, qui antea, sive ex antiquissimi temporis instituto, sive potentiorum vi et injuriis oppressi, in eorum clientela fuerant, et patronorum agros parva mercede colere debuerant, quorum permagna erat illo tempore multitudo⁵⁸⁾; alios, qui, cum solvendo non essent, a creditoribus nexi aut serviebant iis, aut etiam peregre venum dabantur, novarum tabularum beneficio in liberum statum restituit; postremo summam reipublicae potestatem, quae antea penes solos Eupatridas fuerat, cum reliquis quoque civibus ita communicavit, ut jam

58) Plutarch. Solon. c. 15. "Ἀπας μὲν γὰρ ὁ δῆμος ἦν ὑπόχρεως τῶν πλουσίων. Ἡ γὰρ ἐγεώργουν ἐκείνοις ἕκτα τῶν γινομένων τελούντες, ἐκτημόριοι προσαγορευόμενοι καὶ θῆτες. κ. τ. λ. Sed de ἐκτημορίοις errasse puto Plutarchum et, qui Plutarchum secutus videtur, Hesychium in 'Ἐπίμορτος, Tom. II. p. 1569. Sane, si sextam tantummodo fructuum partem patronis reddiderunt, quinque retinuerunt, nullo modo dura videri potuit eorum conditio, ne tum quidem, si instrumenta rustica aliaque ad agros colendos necessaria ipsis comparanda fuerunt, quae est Schaeferi sententia, ap. Platnerum, de gent. Att. p. 8. Haec enim semel comparata, ad longum tempus durant et filiis quoque hereditaria relinquuntur; neque ita magno sumtu opus est ad ea reficienda et servanda. Itaque veriore puto eorum sententiam, qui ἐκτημορίους dixerunt quinque partes reddidisse, sextam tantum retinuisse. Hanc enim nonnullorum fuisse sententiam patet ex Hesych. l. p. 1152. 'Ἐκτῆμοροι: οἱ (ἐπι) ἕκτῳ μέρει τὴν γῆν γεωργοῦντες, et ex Eustath. ad Odyss. XIX. v. 28. p. 680, 49. Basil. 1854. Rom. ἐθνικὴ δὲ λέξις καὶ ἡ μορτή, τὸ ἕκτον φασὶ μέρος τῶν καρπῶν, ἣ ἐδίδοτο τοῖς ἐκτημορίοις, οὕς ἐν ἀγωνίῳ κῆται λεξικῶ ῥητορικῶ.

non ex generis nobilitate, sed e census magnitudine jura cuique sua et officia definirentur. Ita classibus e censu institutis, ordinum discrimen abolitum est, et nomina quoque ipsa paullatim usurpari desierunt.

Neque tamen sic existumari oportet, post latas a Solone leges plenum statim libertatis jus a populo usurpatum, omnemque Eupatridarum potentiam penitus sublatam esse. Etenim quae tam longi temporis usu inveterarunt in republica, ea solent, etiam mutatis legibus, more tamen et consuetudine aliquamdiu retineri et observari. Atque vel ipsa tribuum descriptio, quam Solon intactam reliquerat, facultatem nobilibus dabat, cum per leges reliquis civibus aequati essent, gratia tamen et factionibus praevalendi. Idcirco, quadragesimo post Solonem anno, Clisthenes, ipse quidem patricius, sed popularis partis fautor, cum nobilitatem deprimere atque in ordinem cogere studeret, primum omnium veterem illam descriptionem abolevit, novamque et plane diversam instituit, quippe nulla re magis frangi Eupatridarum vires posse intelligens. Hanc enim mutationis ab eo factae causam Aristoteles indicat³⁹⁾, veriore sane, quam Herodotus⁴⁰⁾, qui propterea novatam populi descriptionem esse putat, quod dedignati sint Athenienses iisdem atque Ionicae civitates tribuum nominibus et numero uti. Clisthenes igitur primum omnem agrum Atticum in centum partes divisit, quas *δήμους* dixit⁴¹⁾. Has

39) Politic. VI. cap. 4.

40) Lib. V. cap. 69.

41) *δήμων* nomen haud dubie longe fuit Clisthene antiquius, eoque appellatae sunt agri Attici partes, quia olim

autem centum partes in decem tribus aequabiliter distribuit, ut ex denis unaquaeque δῆμοις constaret, eodem fere modo, ut olim quatuor illis antiquis tribubus phratriae trinae, aut apud Romanos vetustissimis Romuli tribubus denae curiae subjectae erant. Nomina autem tribubus indidit, oraculi, ut ajunt, Delphici monitu, a veteribus heroibus, Cecrope, Erechtheo, Pandione, Aegeo, Hippothoonte, Oeneco, Acamante, Antiocho, Leonte et Ajace. Δήμοι autem alii ab oppidis vicisque denominati sunt, qui in iis erant, ut Marathon, Lampra, Icaria, Thoricus, Decelea, Oenoë, Eleusis, Rhamnus, alii a gentibus, quae ibi inhabitabant, ut Daedalidae,

separatae ac discretae fuerant republicae. Hoc sensu Plutarchus δῆμοις vocat in Thesei vita, cap. 24: Ἐπιῶν οὐν ἀνέπειθε κατὰ δῆμοις καὶ κατὰ γένη κ. τ. λ. Sed nulla talis fuit certa atque legitima δῆμων descriptio, qualis nunc a Clisthene instituta est. Exstat quidem lex Attica, quam Soloni Gajus tribuit (vid. infr. cap. 2. not. 1), in qua cum aliis collegiis atque corporibus etiam δῆμοι nominantur; sed Solonis hanc legem esse, equidem non credo. Quod autem Demetrius Phalereus, ap. Schol. ad Aristoph. Nub. v. 37. Δημόδεχους a Solone institutos dixit, errasse eum testatur Aristoteles in Ath. rep., qui ap. eund. Schol. et ap. Photium in *Ναυκραρία* Clisthenem hoc fecisse tradit. Sed ante hunc Naucrari multa curasse dicuntur, quae postea Demarchis imposita sunt, qua de re vid. Boeckh. Staatshaus-halt. d. Ath. Tom. I. p. 169. 328. II. 47. Ideo comparari inter se solent, ut et Naucrariae, quibus illi praecerant, cum Δήμοις. Erant enim Naucrariae quoque tribuum partes. *Ναυκραρία ἦν τέως* (i. e. ante Clisth.) *φυλῆς δυοκαίδεκατον μέρος καὶ δύοδεκα ναύκραροι ἦσαν, τέσσαρες κατὰ τριττὴν ἐκάστην.* Pollux, VIII. 108. Nomen inde traxerunt, quod singulae singulas naves republicae praebant. Sed etiam post Clisthenem permanserunt Naucrariae, aucto tamen numero. Factae enim sunt quinquaginta. Quae de iis a veteribus traduntur, congressit Boeckh. I. l. passim. Sed tota res longe est obscurissima, ita ut ne conjecturis quidem materia suppetat.

Ionidae, Semachidae, Paeonidae, Philaidae, Scambonidae, Cothocidae aliique multi; nam omnia ista nomina enumerare longum est et supervacaneum, cum e multis pervulgatisque libris facile a quovis cognosci possint.

Sed permutata in hunc modum tribuum descriptione, phratorum tamen gentiliumque vetera collegia non simul cum antiquis tribubus dissolvenda Clisthenes putavit, religione potissimum commotus, ne sacra eorum communia interirent. Ad hoc, cum sacerdotia plurima et augustissima certis quibusdam gentibus attributa antiquitus essent, neque ab aliis nisi gentilibus rite capi possent⁴²⁾, gentium discrimine sublato ipsae deorum religiones perturbatae et violatae forent. Itaque relictæ sunt a Clisthene gentes et phratriæ, et postea quoque per omnes reipublicæ vicissitudines in extrema tempora perdurarunt. Erat autem earum ratio a novis tribubus curiisque prorsus decreta atque sejuncta, ita ut qui gentiles inter se ideoque etiam phratores essent, curiarum tamen et tribuum diversarum esse possent⁴³⁾. Porro autem, cum omnes omnino cives Atticos, adscripticios non minus quam genuinos, in una aliqua tribu et curia censi oporteret, phratorum gentiliumque collegiis ii tantum recipiebantur, qui genuina stirpe Attica oriundi essent⁴⁴⁾, quamobrem sæpissime ab oratoribus phratorum indices adhibentur ad probandam εὐγένειαν et natalium sinceritatem.

42) Vid. Taylor. ad Lycurg. p. 123. Oratt. Gr. Tom. VIII. Reisk.

43) Cf. Niebuhr. Hist. Rom. Tom. I. p. 229.

44) Aristoph. Ran. 420. Av. 765; cum intpp. cf. Niebuhr. l. l.

Tribuum autem curiarumque ratio ita erat ab initio descripta, ut qui iisdem locis habitarent et fundos suos possiderent, hi curiis quoque iisdem et tribubus accenserentur, ut v. c. qui Marathone habitaret, curialis quoque Marathonius esset, aut Acharnensium curiae nemo adscriptus esset, nisi qui in pago Acharnensi sedem suam haberet. Sed hanc rationem necesse erat, paullatim nonnihil immutari. Nam cum filii patrum curiis adscriberentur, fieri autem non posset, quin suam fortunarumque suarum sedem nonnunquam in aliam Atticae partem transferrent, haud raro evenisse oportet, ut qui Marathone, verbi causa, habitaret, non in Marathoniorum curia censeretur, sed fortassis in Acharnensium, quibus ab initio familia ejus inscripta esset⁴⁵⁾. Neque habuit haec res quidquam incommodi aut molestiae, cum omnes curialium tribuliumque conventus omnisque rerum communium administratio non in istis oppidis pagisque sed Athenis tantum peragerentur.

Numerus autem curiarum non idem omni tempore permansit, sed tantum non duplicatus est. Nam cum a Clisthene centum institutae essent, Strabonis tempore fuerunt centum septuaginta quatuor. Cujus rei causas fuisse arbitror cum auctam hominum in Attica multitudinem, pagosque novos conditos, tum autem additas duas tribus, Antigoniadem et Demetriadem, quae post, mutatis nominibus, Ptolemais et Attalis dictae sunt. Quid enim verisimilius, quam tunc ex antiquis curiis nonnullas, quae majores essent, in plures minores divisas

45) Taylor. Lectt. Lysiac. p. 252. Non omnes in suo *δῆμοῦ* habitasse patet e Demosth. adv. Eubulid. p. 1302, ac multos in alienis *δῆμοῖς* fundos habuisse, ex eod. in Polycl. p. 1208. Cf. Aristot. Oecon. II. 2. 5.

ex iisque novas curias novis tribubus additas esse⁴⁶). Sed e veteribus quoque curiis non paucae his tribubus additae sunt, velut Hagnusii, qui prius fuerant tribus Acamantidis, post Demetriadi, et, quae in ejus locum successit, Attalidi subjectae erant; eodemque modo Agryle ex Erechtheide, Atene ex Antiochide in Attalidem, Themacus ex Erechtheide, Conthyle e Pandionide in Ptolemaidem transierant⁴⁷). — Sed haec hactenus.

C A P U T II.

De tribuum conventibus.

Hae omnes populi partes, quamquam universae civitati, ut membra corpori, subjectae erant, nihilo tamen minus et ipsae peculiarium corporum atque universitatum numero habendae sunt. Nam et antistites suos ac praefectos habebant, et de suis quaeque negotiis in commune consulebant ac statuebant, quibus rebus omnis universitatis vis atque natura continetur. Exstat autem hodieque vetus lex Attica, quae ipsi Soloni a Gajo tribuitur, quae potestatem facit illis corporibus, pactiones, quas velint, sibi ferre, dum ne eae publicis, hoc est universae civitatis legibus contrariae sint¹).

46) Ejusmodi novam curiam fuisse arbitror Berenicidas, tribus Ptolemaidis, et fortassis etiam Apollonienses, tribus Attalidis. Vid. Meurs. de popp. Att. his. voce.

47) Vid. Meurs. l. l. his. voce.

1) L. IV. D. De collegiis. Notissimum est, quantas lites hujus legis explicatio excitaverit inter duumviros, Philologorum ac Iurisconsultorum suae aetatis principes, Salmasium

Necesse igitur erat, conventus subinde ab iis haberi, in quibus de rebus suis consulerent et universitatis suae negotia tractarent; atque hi sunt, de quibus nunc dicere instituimus. Nam illi quidem, qui sacrorum communium causa ab iis celebrari solebant, diversi sunt generis et consilio nostro aliena. Sed phratriarum gentiumque conventus non fere nisi sacrorum causa habiti; minora autem collegia, veluti mercatorum, nautarum, opificum, etiamsi aliis de causis conventus agere solebant, hi tamen minus ad rempublicam pertinebant; quapropter hos quoque hoc loco praetermittendos duximus. Restant igitur tribus et curiae, in quarum conventibus non sacra solum fiebant, sed negotia quoque communia tractabantur, neque ea solum negotia, quae ad singulas peculiariter tribus et curias spectarent, sed multa etiam, quae cum universa republica conjuncta essent. De utrisque igitur, quantum compertum nobis est, exponemus.

Primum igitur tribuum antistites atque curatores a suis quique tribulibus creabantur. Atque antiquissimis quidem temporibus, ante mutatam a Clisthene tribuum descriptionem, quatuor erant *Φυλοβασιλεις*, ex Eupatridis creati²), qui sacrorum im-

et Heraldum. Vid. Salmas. de mod. usur. cap. 3. Herald. Obs. et Emendd. cap. 42., in Euerard. Ottonis Thesaur. J. R. Tom. II. p. 1364. Salmas. Obs. ad J. A. et R. cap. 4. Herald. Animadv. lib. II. cap. 1 — 3. Dijudicata haec controversia partim ab aliis est, partim a Bynkershoekio, in Obs. J. R. lib. I. cap. 16., ad quem nunc mihi lector alegandus est. Tractavit hanc legem etiam Petitus, Legg. Att. p. 524, ubi cf. Wesseling. Ceterum non Solonis eam mihi esse videri, dixi supra.

2) Pollux, VIII. 111. Hesych. in *Φυλοβασιλεις*. Photius in *Ναυκραγία*.

primis curationem habuisse et judicia quaedam exercuisse dicuntur³⁾. Sed horum omnem fere memoriam obscuravit vetustas, et nullo, quod sciam, *Φυλοβασιλέων* mentio est apud veteres Atticos. Neque id mirum; dudum enim creari desierant, cum illi res suas litteris mandare coeperunt. Absque Grammaticis ne hanc quidem quamvis tenuem eorum notitiam haberemus.

Nec multo melius de curatoribus, *ἐπιμεληταῖς*, actum est, qui a tribubus creari solebant. Nominantur illi quidem ab Antiphonte et Demosthene; sed de muneribus eorum perpauca sunt, quae isti oratores nos docent. Hoc tamen constat, curationem eorum etiam ad solennia illa munera ludosque pertinuisse, musicos, gymnicos, scenicos et, liceat enim verbo paullo insolentiore uti, saltatorios, quos certis quibusdam festis, Dionysiis, Panathenaeis, Thargeliis aliisque a tribubus earumque Choragis ac Gymnasiarchis edi moris erat. Ac primum quidem e Demosthenis Midiana⁴⁾ colligi potest, eorum fuisse officium, ut Choragos et Gymnasiarchos a tribubus suis nominari curarent; porro ex Antiphontis oratione de saltatore probabile mihi videtur, eos providere oportuisse, in saltatoriis quidem ludis, ut suppeterent Chorago ex tribulium liberis, quos doceri curaret, et in scenam ad saltandum produceret⁵⁾. Denique in omni ludorum apparatione

3) Pollux l. l. et 120. Praeerant judiciis in Prytaneo, quae tamen magis pro ritu quodam vetustae religionis, quam pro veris judiciis habendi sunt. Vid. qui laudantur a Matthiae, de Judic. Athen. p. 152.

4) P. 518. 519. Cf. Sigon. de Rep. Athen. IV. cap. 2. p. 606.

5) Antiph. de salt. p. 142, 44. 143. imit. ed. Steph. Narrat is, cui scripta est oratio, se Choragum Erechtheidis et Cecro-

multa cum editoribus una videntur administrasse⁶⁾, pecunias fortasse, quae a tribulibus in ludos collata essent, dispensasse⁷⁾, et omnino vidisse, ut Choragi atque Gymnasiarchi muneribus suis recte fungerentur. Suidas autem hoc quoque officium iis tribuit, ut viderent, ne chori in theatro immodeste et petulanter se gererent⁸⁾. Ceterum cum plures essent singularum tribuum curatores, verisimile est, aliis aliorum ludorum procurationem mandari solitam esse; quae opinio confirmari posse videtur Demosthenis loco, ubi Midiam petiisse ait a tribulibus, ut ipsum crearent ἐπιμελητήν εἰς τὰ Διονύσια, curatorem eorum ludorum, qui Dionysiorum festo committerentur. Neque enim hos nominatim designasset, si omnium ἐπιμελητῶν curatio ad omnes ludos pertineret.

Sed si quaeris, quaenam alia negotia a curatoribus tribuum administrata sint, id me ignorare fateor. Sunt quidem, qui tribulium conventus ab iis habitos, tribuumque res communes et imprimis ae-

pidis constitutum, cum propter alia negotia chororum instruendum et exercendum ipse curare non posset, suo loco hanc curam mandasse duobus viris, Amyniae, ὃν αὐτοὶ οἱ φυλέται (οἱ τῆς Ἐρεχθίδος) ἐψηφίσαντο συλλέγειν (intell. τὸν χορὸν) καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς φυλῆς ἐκάστοτε, δοκοῦντα χρηστὸν εἶναι, et alteri, quem non nominat, e Cecropide, ὅσπερ ἐκάστοτε εἶωθε ταύτην τὴν φυλὴν συλλέγειν, i. e. τὸν τῆς φυλῆς χορὸν, ut dixerat ante, p. 142, 34.

6) Idcirco Midias, ap. Demosth. p. 519, ἐπιμελητὴς fieri cupit, ut videlicet Demostheni in apparandis ludis quam molestissimus esse posset; quod non fecisset, nisi ἐπιμελητῶν officium etiam ad hanc apparationem pertinuisset.

7) Neque enim omnes sumtus a solis Gymnasiarchis aut Choragis praebebantur. Vid. Demosth. Philipp. I. p. 55.

8) Suid. in Ἐπιμεληταί: ἐπιμεληταὶ ἐχειροτονοῦντο τῶν χορῶν, ὡς μὴ ἀτακτεῖν τοῖς χορευταῖς ἐν τοῖς θεάτροις.

rarium procurata esse velint; neque ego iis contradico, de conventibus saltem; hos enim ab aliquo praeside habitos esse oportet, neque alios novi, praeter ἐπιμελητάς nostros, quibus id munus vindicari possit; sed testimonium veteris alicujus scriptoris nullum afferri potest. Nam qui a Sigonio⁹⁾ affertur Antiphontis locus, eum huc non pertinere, jam Valesius monuit¹⁰⁾. De aerarii autem curatione citat quidem Sigonius testem Demosthenem, vel quisquis est, qui orationem in Theocrinem scripsit; hanc enim ille indicat. Sed narrat is quidem¹¹⁾, Theocrinem tribulium suorum res communes (τὰ κοινά) administrasse, atque postea in iudicio peculatus damnatum esse; sed ἐπιμελητὴν τῆς φυλῆς eum fuisse, id vero non orator ipse dicit, sed Grammaticus nescio quis, qui orationis argumentum composuit, cujus auctoritas mihi quidem levissima esse videtur. Sed ut fuerit ἐπιμελητής Theocrines, multis modis τὰ κοινά administrare poterat, neque tamen arcae communi praefectum eum fuisse necesse est. Habebant enim tribus Ταμίαι suos ab ἐπιμεληταῖς diversos, quibus arcae communis curam demandatam fuisse, nomen ipsum ostendit, ut hoc quidem officium ἐπιμεληταῖς imponere non opus sit. Ceterum de Ταμίαις istis nihil praeter nomen habemus, atque id ipsum, quantum equidem sciam, semel memoratur. Sed creatos eos a tribulibus esse, dubitari non potest.

Fuerunt praeterea ex magistratibus plures, quos ex tribubus quidem singulis singulos creatos aut sortitos esse constat, non autem a tribulibus: ex

9) De Rep. Ath. l. l.

10) Ad Harpocrat. p. 70.

11) Orat. in Theocrin. p. 1326.

quo genere fuerunt Strategî, Taxiarchi, Phylarchi, Apodectae, Poletae, alii¹²⁾. De quibusdam incerta res est, velut de iis, qui undecimviri dicebantur, cum revera decem essent, sed quibus undecimus adnumerabatur scriba¹³⁾. Hos enim e recentioribus nonnulli a tribulibus quosque suis sorte ductos esse credunt¹⁴⁾. Mihi tamen haec vera videtur sententia, eos tantum magistratus aut curatores a tribulibus suis constitui solitos esse, quorum munera ad ipsarum tribuum res atque negotia pertinerent, reliquos non item. Quamquam hoc quidem facile mihi persuaderi patiar, etiam in illorum magistratuum sortitionibus hoc juris tribubus fuisse, ut ferrent e suo corpore candidatos, inter quos sors duceretur. Neque illud hoc loco praetereundum est, quod Corsinius¹⁵⁾ suspicatur, Senatorum quoque sortitionem in tribuum conventibus a curatoribus peractam esse.

Sed qui ad tribuum negotia administranda a tribulibus creati erant, hi ab iisdem etiam ad rationem referendam vocabantur. Ita Theocrinem, sive is ἐπιμελητής sive ταμίης tribus suae fuerit, a tribulibus peculatus damnatum esse legimus¹⁶⁾; judici-

12) De Strategis, Taxiarchis, Phylarchis vid. lib. II. cap. 11. De Apodectis, Harpocr. h. v. Pollux, VIII. 97. Lex. Rhet. Bekker. p. 198. De Poletis, Harpocr. h. v. Pollux, VIII. 99. Lex. Rhet. Bekk. p. 291. Quod autem Ubbo Emmius, Descript. Reip. Att. p. 75. ed. Elzevir., putat, Phylarchos jam ante Clisthenem quaternos fuisse, eosque, cum nomen eorum ad rem militarem postea translatum sit, dictos deinde ἐπιμελητὰς φυλῶν, mera est hariolatio. Veteres ipsi non alios φυλάρχους agnoscunt, quam hos militares.

13) Jul. Pollux, VIII. 102. Lex. Rhet. Bekk. p. 250.

14) Postellus de Rep. Ath. cap. 10. (in Gronov. Thesaur. Tom. V. p. 1552.)

15) Fast. Att. Diss. VI. n. 4. p. 265.

16) Orat. in Theocrin. p. 1326.

umque illud in Leontidarum, (ejus enim tribus erat), conventu, non apud Logistas et Euthynos, qui de reipublicae magistratibus illa judicia exercere solebant¹⁷⁾, peractum esse, cum ex universo orationis contextu patet, tum imprimis ex commemoratione Psephismatis, quod, cum satisfacere tribulibus Theocrines, a Scironide quodam ea de re conscriptum esse dicitur ἐν τοῖς φυλέταις, in tribuum conventu¹⁸⁾).

Porro ad tribuum conventus pertinebat rerum communium administratio. Habebant enim omnes et fundos suos, et arcam communem ex fundorum maxime redditibus, cui praefectus, ut supra diximus, *Ταμίης* erat¹⁹⁾. Fundi autem illi elocari a tribubus solebant, et superest hodieque inter inscriptiones, a Fourmontio a. 1729 Athenis repertas, tribus cujusdam (nomen enim deletum est), Psephi-

17) Cf. Boeckh. Staatshaushalt. d. Athen. Tom. I. p. 204

— 207.

18) In Theocr. p. 1327.

19) Onisi supra, cum de *ταμίαις* loquerer, eum locum laudare, in quo uno, ni fallor, eorum mentio occurrit. Est is in inscriptione ap. Boeckhium, Staatsh. d. Ath. Tab. VII. no. XVIII. In eadem inscriptione, vers. 10, legitur etiam vocabulum *ΓΕΙΜΕΝΙΤΑΙΣ*, cujus loco Boeckhius, Tom. II. p. 359, legendum censet *ΤΕΜΕΝΙΤΑΙΣ*. *Τεμενίτας* autem esse putat sacrorum fundorum, *τεμενῶν*, curatores. Statuendum itaque esset, ex tribuum fundis nonnullos Dis consecratos fuisse. Sed possit aliquis *ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙΣ* scriptum fuisse suspicari, quae conjectura minus audax est, quam primo aspectu videtur. Deleta enim litterae *Π* posteriore linea perpendiculari, existit *Ι*; transpositis autem a Fourmontio litteris (ex hujus enim schedis descripta est inscriptio), ex *ΕΠΙ* factum est *ΓΕΙ*. Porro litterarum *ΑΠ* et *ΝΙ*, si ex *Π* lineam intermediam deleveris, iidem fere sunt ductus. Nominantur autem *ἐπιμεληταί* in eadem inscriptione etiam vers. 13.

εἴμα²⁰⁾, vel potius Psephismatis fragmentum, conditiones ac leges talis fundorum locationis continens.

Etiam curatores operum publicorum, veluti *τελοχοποιοί, ταφροποιοί, τρηροποιοί* a tribubus 'populi jussu creari solebant²¹⁾. Pecuniae, quae operibus illis reficiendis aut extruendis usui forent, ex rei publicae aerario adsignabantur²²⁾; quaestores autem, *ταμίαι*, qui ex iis quantum quoque tempore opus esset, curatoribus illis numerarent, rationemque expensorum una cum iis conficerent, non populus creabat, sed tribules. Res ex Aeschinis oratione in Ctesiphontem satis nota est²³⁾. — Neque illud cuiquam ignotum esse arbitror, ordinariorum munerum editores a tribubus nominatos esse. De Gymnasiarchis, Choragis iisque, qui *ἐστιάτορες* vocabantur, (latine haud incommode epulones dixeris), diserta exstant veterum scriptorum testimonia²⁴⁾. Erant autem praeter hos etiam Architheori atque alii, quorum munus *ἀγῶνηφορία* dicitur²⁵⁾. Illorum

20) Est hoc illud ipsum, de quo in proxima nota locutus sum. Nomen tribus exstabat sine dubio vers. 13., ubi legitur: — — — *ΤΟΙΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙΣ ΤΗΣΑΙ*. Sed cum nullius tribus nomen a litteris *ΑΙ* incipiat, suspicor, a Fourmontio *A* et *Δ* permutata esse, scriptumque fuisse aut *ΑΙΓΗΛΙΟΣ* aut *ΑΙΛΑΝΤΙΔΟΣ*.

21) Aeschin. in Ctesiphont. p. 421. 422. 425.

22) *ἐκ τῆς διοικήσεως*. Aeschin. p. 426. cf. p. 415.

23) P. 422. Cf. Boeckh. I. p. 185. 217. 218.

24) Demosth. in Mid. p. 518. 519. In Boeot. de nom. p. 996., ubi notandae locutiones *χορηγόν, γυμνασιάρχον, ἐστιάτορα* *κίεσεν*. Cf. Wolf. Prolegg. ad Demosth. Leptin. p. LXXXVII, not. 60. Boeckh. I. p. 481 — 499.

25) Vid. qui laudantur a Wolfio l. I. p. XC., not. 65. Cf. Duck. ad Thucyd. V. 16. Spanhem. ad Callimach. hymn. in Del. v. 314.

erat, solennes illas legationes ducere, quas Delum et ad sacra certamina, Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea publice mitti moris erat; horum autem munus ad pompas sacras pertinebat, et, si ex nomine conjecturam capere licet, imprimis ad virgines illas, ἁγῶφόρους dictas, et in quibusdam pompis procedere solitas²⁶), quibus illi fortassis et ornatum, et quae ad texendum sacrum Minervae peplum opus erant, praebere debebant. Sed hos quoque non minus quam illos priores a tribulibus suis nominatos esse, non equidem video, cur dubitemus, cum praesertim Demosthenes, ubi de Choragis, Gymnasiarchis et Epulonibus loquitur, etiam alios quosdam esse indicet, quamquam non nominatim designet, qui a tribubus edi soleant²⁷). Ceterum curatorum officium fuisse, videre, ut illae nominationes a tribubus recte atque ordine fierent, jam supra diximus.

Denique coronae quoque nonnunquam viris de tribuum universitate bene meritis, a tribulibus decernebantur²⁸); ac tales coronas in ipsis tribulium conventibus, non in theatro, leges renuntiare jussurunt.

26) Vid. Meursii Lectt. Att. IV. 19. Graec. feriat. in Ἀγῶφωρία.

27) In Boeot. l. l. ἂν χορηγὸν, ἢ γυμνασίαρχον, ἢ ἐστιάτορα, ἢ ἄλλο τι τῶν ἄλλων φέρωσι.

28) Aeschin. in Ctesiphont. p. 432. 454. Exstat hodieque vetus tribus Pandionidis Psephisma, quo Niciae cuidam corona decernitur, ap. Chandler. Inscr. Ant. P. II. t. VI. p. 48. (laud. a Koehlero: Dörptische Beiträge, a. 1814. P. I. p. 28.)

C A P U T III.

De curiarum conventibus.

Curiae quoque non minus quam tribus, quarum ipsae partes erant, magistratus suos habebant, res et arcam communes, et in peculiaribus conventibus de rebus suis consulendi ac scita, quae et ipsa *ἡρώματα* dicuntur¹⁾, faciendi jus ac potestatem. — Magistratus autem curiarum vocabantur *δήμαρχοι*, quorum cum alia munera, tum hoc imprimis erat, ut, si usus esset, curialium conventus convocaret, res consultandas proponeret, in suffragium curiales mitteret²⁾. Conventus autem curialium haberi solebant multis de causis. Primum enim fundos suos curiae habebant, eosque elocare tribuum exemplo solebant; neque dubium esse potest, quin de ejusmodi locationibus earumque legibus ac conditionibus, quemadmodum tribules, de quibus ante dictum est, ita curiales quoque in conventibus suis consultarint ac statuerint³⁾. Deinde collationes quoque

1) Demosth. adv. Eubulid. p. 1301. 1318.

2) Harpocrat. et Suid. in *δήμαρχος*. In universum de Demarchorum muneribus conferendi sunt Inttpp. ad Jul. Polluc. VIII. 108. Schol. Aristoph. Nubb. v. 37. Sigon. de Rep. Ath. IV. 2. p. 606. Add. Boeckh. Staatshaush. d. Ath. 1. 169. II. 47. Petit. Legg. Att. p. 626.

3) Duae, quantum scio, exstant Inscriptiones, quae huc pertineant. Altera ap. Chandler. II. 109, de locatione theatri Piraeensis, cujus mentionem facit Boeckhius l. l. I. p. 330. II. 338., de qua, cum Chandlerum in his terris nancisci mihi non contigerit, nihil amplius dicere possum; altera post Chandlerum nuper a Boeckhio publicata, Tab. VII. n. XVII. de littore (*παράλις*), salinis (*ἀλυρσίσις*), et agris quibusdam sacris a Piraeensium curia elocandis, ejusque locationis conditionibus. Hujus praescriptio est: *Ἐπὶ Ἀρχιπποῦ ἀρχοντος,*

nou nunquam a curiis factas esse legimus, v. c. in Inscriptione, quae condiciones continet, locandorum a Piraeensium curia fundorum quorundam: ἐπὶ τοῖς-δε μισθοῦσιν ἀνεπιτίμητα καὶ ἀτελεῖ· ἐὰν δέ τις εἰσφορὰ γίνηται ἀπὸ τῶν χωρίων τοῦ τιμήματος, τοὺς δημότας εἰσφέρειν. Et Julius Pollux⁴⁾ de Demarchis loquens, τὰς εἰσφορὰς, inquit, τὰς κατὰ δήμους διεχειρίζουσι⁵⁾ οὐ σοι, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀναλώματα. Sed illae, quae in Inscriptione commemorantur, εἰσφοραί, tributa esse videntur, belli tempore ad supplendum aerarium publicum exacta, qualia a singulis civibus pendi solita superiore libro vidimus: neque credibile est, universitates illas, tribus et curias, quae et ipsae fundos aliaque bona communia possiderent, ab iis immunes fuisse. Has autem, quas, ut Pollux ait, Demarchi administrabant sumtusque ex iis faciendos procurabant, collationes esse arbitror ad sacra celebranda⁶⁾ aliasque fortassis necessitates, quae plurimae incidere poterant, a curialibus subinde factas, si quando arca communis illis sumtibus non suffi-

Φρονιῶνος δημάρχου (i. e. Olymp. 114. 4. aut 115. 3.); extrema parte mutilata est. Quamquam autem in ea, quae superest, parte nulla est conventus Piraeensium mentio, neque aliud indicium, ex quo manifestum fiat, de conditionibus illis a curialibus in conventu scitum (ψήφισμα) factum esse, tamen id ita esse et per se ipsum satis patet, et tribulium illo Psephismate, de quo superiore capite diximus, confirmatur.

4) VIII. 108.

5) Ita pro vulgato διεχειροτάνοον legendum esse quivis, puto, cum Hemsterhusio consentiet, cum praesertim Codex Falckenburg. habeat: ἐχειρίζον.

6) Ἱερὰ δημοτικά, a quibus differunt Ἱερὰ δημοτελεῖ. vid. Harpocrat. s. γ. cf. Pollux, VIII. 107. Lex. Rhet. Bekk. p. 240.

ceret. Sed de his rebus Demarchos ad curialium conventum referre oportuisse, etiam sine veterum scriptorum auctoritate confidenter affirmare posse mihi videor. Ceterum reliqua rei pecuniariae administratio non ad Demarchos sed ad ταύλας curiarum pertinuisse videtur, qui in Inscriptione quadam memorantur⁷⁾.

Porro hos, quos nominavi, magistratus, Demarchos et arcae communis praefectos (ταμίας), in curialium conventibus creatos esse curialium suffragiis, vel propterea verisimillimum videri debet, quod eodem modo et a tribulibus curatores tribuum (ἐπιμελητάς), et a Phratriis Phratriarchos creatos esse constat⁸⁾; neque sane ullum apud quemquam scriptorem exstat vestigium, ex quo, cum Herald⁹⁾, Demarchos non suffragio creatos sed sorte ductos esse colligas. — Praeterea sacerdotia quaedam erant, de quibus, quamquam sortito dabantur, tamen eam potestatem curiae habebant, ut ex suo corpore viros aliquot genere praecipuos eligerent ac nominarent, quibus sortiri liceret. Ita apud Demosthenem¹⁰⁾ Euxius: ὑπ' αὐτῶν τούτων (τῶν δημοτῶν) προεκρίθην ἐν ταῖς εὐγενεστάτοις κληροῦσθαι τῆς ἱερωσίης τῷ Ἑρακλεῖ. Parasitos quoque, (erat et hoc sacerdotii genus), e curiis electos esse constat¹¹⁾, quamquam de hujus electionis ritu modoque nihil nobis compertum est.

7) Apud. Chandler. II. 109. (laud. a Boeckhio, I. p. 172).

8) De tribuum curatoribus vid. cap. 2. huj. libr.; de Phratriarchis: Demosthen. adv. Eubulid. p. 1305. εἰλοντό με φρατρίαρχον.

9) Animadv. ad I. A. et R. II. 3. §. 6. p. 94. Laudat Heraldus Demosth. adv. Eubulid. p. 1306. ἔτι τοίνυν ἀρχάς ἔλαχε καὶ ἤρξε δοκιμαθεῖς. Sed inter illas ἀρχάς Demarchiam quoque fuisse; id nusquam dicit Demosthenes.

10) Adv. Eubulid. p. 1313. cf. Herald, l. l. p. 93.

11) Petit. Legg. Att. p. 159: sqq.

Sed duae sunt res, omnium, quae in his conventibus agi solebant, facile gravissimae: novorum civium in lexiarchicas tabulas inscriptio, et eorum, qui inscripti erant, recognitio. Omnes enim cives Atticos, et ingenuos et adscripticios, uni alicui curiae accensos ejusque indici inscriptos esse oportebat. Vocabantur autem illi curialium indices *ληξιαρχικὰ γραμματεῖα*, propterea, quod posteaquam iis inscripti erant, et hereditates adire poterant, et patrimoniorum domini fiebant, utpote virorum jam ac civium numero recepti. Adire autem hereditatem Atheniensibus dicitur *λαγχάνειν κληῖρον*: inde ipsa patrimonia *λήξεις* vocantur, et patrimonii dominum esse, *τῆς λήξεως ἄρχειν*¹²⁾. Has igitur tabulas lexiarchicas Demarchi custodiebant, nominaque inscribebant aut expungebant; neutrum tamen sine curialium consensu facere poterant. Itaque si quis aut filium pater aut pupillum tutor¹³⁾ inter cives recipi vellet, curialium, si non omnium, at eorum certe, quibus aliqua cum illo affinitas aut notitia intercederet, conventum convocari juvenemque ibi produci oportebat, Tum pater aut tutor juvenis

12) Harpocrat. in *ληξιαρχικὸν γραμματεῖον*. cf. Suid. et Hesych. in *λήξεις* et *ληξιαρχεῖον* ibiq. Inttpp. Pollux, VIII. 104.

13) Pupillos tamen ante in iudicio *δοκιμασθῆναι* oportuit, de qua *δοκιμασία* dixi lib. I. cap. 6. Sed quod ibi a me positum est, videri eam *δοκιμασίαν* non nisi ad pupillos seu orbos pertinere, confirmatur Lexici Rhetorici auctoritate, in Bekkeri Anecd. I. p. 235. *δοκιμάζονται δὲ καὶ οἱ ἐφ' ἡλικίας ὄρφανοί, εἰ δύνανται τὰ πατρῶα παρὰ τῶν ἐπιτρόπων ἀπολαμβάνειν*. Et sane apud oratores, ubicunque ephoborum *δοκιμασία* memoratur, semper de orbis, qui a tutoribus patrimonium recipiunt, sermo est, v. c. in Demosthenis *ἐπιτροπικῶς*. cf. Isaacus, de Astyphili hered. p. 77. 35. et alibi passim.

nomen profitebatur, et legitimo eum matrimonio¹⁴⁾ procreatum esse, jurejurando, ut puto, interposito, affirmabat. Curiales item jurati in suffragium ibant. Liberum autem cuius erat, juvenem illum aut non ejus, cujus diceretur, filium, aut non legitime procreatum, aut alia quacunque de causa inter cives non inscribendum esse arguere. Ad disceptationem tunc res revocanda erat. Sed si major curialium pars patris aut tutoris professionem suffragio suo comprobasset, nomen juvenis in lexiarchicam tabulam a Demarcho inscribebatur¹⁵⁾. Exin ille curiae atque civitatis pars, juriumque civilium ac rerum omnium communium et publicarum particeps erat. — Ceterum simili modo inter curiales recipiendi erant, si qui adoptione aut adrogatione e sua curia in aliam transirent¹⁶⁾.

Sed evenit saepenumero, ut curiae aut curiarum praefecti, pretio aut gratia corrupti, multos in tabulas lexiarchicas inscriberent peregrinos aut illicitis matrimoniis procreatos, quos civium numero haberi leges vetuerant, erantque eo nomine Potamii, e tribu Leontide, maxime infames, quod insitivum cives facile apud eos reciperentur¹⁷⁾. Institutum quidem a veteribus legislatoribus erat, ut cuius cum, qui civium tabulis per nefas irrepsisset, et

14) Hoc est, patre et matre civibus; inter civem enim et peregrinam non erant legitima matrimonia, neque legitimi eorum liberi habebantur, sed nothi, certe post Euclidem, et jam ante eum subinde, quamquam antiquiores hac de re leges Solonis et Periclis brevi obsoleverant. Vid. Petit. Legg. Att. p. 213. sq. et quae a nobis dicta sunt lib. I. cap. 6.

15) Vid. imprimis Demosth. adv. Eubulid. p. 1318.

16) Demosth. in Leochar. p. 1091. Isaeus de Apollodar. hered. p. 66, 17.

17) Harpocrat. in Πεταμός.

civilia jura sibi non debita usurpasset, rem facere, quin, si forte primo judicio damnationem pretio et largitionibus redemisse videretur, iterum in judicium vocare liceret; quae accusationes *ξενίας* et *δωροξενίας γραφαί* dicebantur¹⁸⁾. Sed cum ne sic quidem ab omni illorum hominum fraude satis caveri posset, alia quoque ratio inita est, ut ipsis curialibus de insitivis civibus judicium committeretur. Auctorem hujus instituti Demophilum quendam fuisse tradunt, Archia, ut videtur, archonte, hoc est, Olymp. XC. 2¹⁹⁾. Erat autem ejusmodi. Si quando suspicio incidisset, esse quosdam in lexicarchicis tabulis cives insitivos (*παρεγγράπτους* Attici dicunt), populiscito²⁰⁾ jubebantur curiae, tabularum suarum recognitionem instituere, et eos, qui injuria inscripti essent, ejicere. Constituto igitur die singulae curiae, e suo quaeque pago, in urbem conveniebant²¹⁾. Cuique conventui praeerat Demarchus²²⁾, et una fortassis cum Demarcho Senator aliquis, qui ejusdem curiae esset. Apud Demosthe-

18) Harpocrat. et Suid. in *δωροξενία*. Lex. Rhet. Bekk. p. 240. Pollux, VIII. 40.

19) Schol. ad Aeschin. or. in Timarch. p. 108., et Taylor. ad h. l. — Scholiastae illius auctoritas parvi pendenda esset, nisi Aeschines ipse ei fidem faceret; cum dicat: *ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθην τῶν διαψηφίσεων* (ita enim illa curialium judicia vocabantur,) *καὶ τῶν τοῦ Δημοφίλου πολιτευμάτων*. De tempore vid. Harpocrat. in *διαψηφίσεις: ἐντελέστατα δὲ διελέκτα* *περὶ τῶν διαψηφίσεων, οἷς γέγονασιν ἐπὶ Ἀρχίου ἄρχοντος, Ἀνδροτίων ἐν τῇ Ἀτθίδι καὶ Φιλόχορος ἐν ἔκτῳ τῆς Ἀτθίδος*. Cf. Anonym. (i. e. Scaliger.) in *Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῇ*, Meurs. Lectt. Attic. III. 10. et Taylor ad Aeschin. l. l.

20) Demosth. adv. Eubulid. p. 1303.

21) Demosth. adv. Eubulid. p. 1302.

22) Hujus enim fuisse ait Harpocrat. *συνάγειν τοῖς δήμους, ὅποτε δεήσειεν, καὶ ψῆφον αὐτοῖς δίδόναι*.

nem certe²³⁾ Ebulides, cum Senator esset, omne διαψηφίσεως negotium in sua curia administrasse dicitur. Poterat sane idem vir et Senator esse et Demarchus; et Demarchum Ebulidem fuisse Valesius arbitratus est²⁴⁾. Demosthenes tamen id nusquam ne verbo quidem significat, sed ita loquitur, ut, mea quidem sententia, nihil aliud ex ejus verbis colligi possit, quam Ebulidem, quia Senator esset, propterea curialium conventui praefuisse, eatenus certe, ut et jusjurandum ab iis acciperet, et lexarchicam tabulam in sua potestate haberet²⁵⁾. Et sane alibi quoque Senatores cum Demarchis in negotiis quibusdam administrandis conjungi videmus²⁶⁾; quo minus mirum videri potest, eos hoc quoque negotium una administrasse:

Sed postquam convenerant curiales, primum omnium jusjurandum eos dare oportebat, se juste atque ex animi sententia, nec gratiae aut inimicitiae obsequentes, suffragium laturos esse²⁷⁾. Tunc apertis tabulis omnium, qui inscripti erant, nomina recitabantur. Curiales de singulis interrogabantur, verosne eos et legitimós an insitivos cives es-

23) Adv. Ebulid. p. 1301.

24) Ad Harpocrat. p. 40. cf. Petit. Legg. Att. p. 210.

25) Verba Demosthenis l. l. haec sunt: Καὶ βουλευῶν (ὁ Εὐβουλίδης) ὃ ἄνδρες δικασταί, καὶ κῆριος ὢν τοῦ θ' ὄρκου καὶ τῶν γραμματείων, ἐξ ὧν ἀνεκάλει τοὺς δημότας, τί ποιεῖ; κ. τ. λ.

26) Demosth. in Polyclem, p. 1208. ἐψηφίσασθε — — τοὺς βουλευτάς καὶ τοὺς δημάρχους καταλόγους ποιεῖσθαι τῶν δημοτῶν, καὶ ἀποφέρειν πάντας.

27) Hanc jurisjurandi partem, quam ab Ebulide deletam esse Lixithens, cui illa oratio scripta est, criminatur, e Demosthene cognoscimus, p. 1318. ad fin. Reliqua, quae Ebulides reliquerat, nobis perierunt. Cf. p. 1307. 1301.

se censerent. Licuit cuivis, surgere et insitivum aliquem esse arguere. Criminationem sequebatur defensio, cum probationibus et testimoniis ab utraque parte²⁸⁾. Denique in suffragium curiales mittebantur, aut, si tempus non suppeteret, res in posterum diem differebatur²⁹⁾. Suffragia autem in hac διαψηφίσει non calculorum sed foliorum fuisse Grammatici dicunt³⁰⁾. Qui ejecti erant, quod ἀποψηφισθῆναι Attici dixerunt³¹⁾, hi, si acquiescerent curialium iudicio, nihil amplius mulctabantur, nisi quod civitate privati, in inquilinorum statum redibant. Sed si qui se putarent injuste a curialibus ejectos esse, ad aliud iudicium provocare poterant, ita tamen, ut, si hic quoque condemnati essent, servi fierent ac venum darentur³²⁾.

28) Demosth. adv. Eubulid. p. 1302. Cf. Aeschin. d. fals. leg. p. 345.

29) Demosth. l. l. p. 1302. 1303.

30) Pollux, VIII. 18. Auctorem nullum citat. Demosthenes autem in or. adv. Eubulid. ψήφους nominat.

31) Ὁνομάζεται δὲ ταῦτόν τοῦτο ἀποψηφισσάσθαι, καὶ ἀψηφισμῆνον ὑπεναντίως τῷ παρὰ τοῖς δικασταῖς. ἐκεῖ γὰρ τὸ ἀποψηφισσάσθαι τὸ ἀφείναι ἐστίν· ἐν δὲ τοῖς κατὰ δῆμους δικαστηρίοις ἀντὶ τοῦ καταψηφισσάσθαι τάττεται. Pollux, VIII. 19. Exempla afferre, ineptum esset. Cf. Taylor. praef. ad Dem. or. Eubul. p. 962.

32) Auctor argum. ad Dem. or. adv. Ebulidem, (quem Taylorus Didymum esse putat), p. 1298. De provocatione (ἐφέσει) in his causis cf. Dionys. Halicarn. de Isaeo, p. 109. extr. ed. Sylb., ubi sat magna pars orationis Isaei adscripta est, in simili argumento versantis, atque Ebulidea Demosthenis, quae una hodie ex hoc genere superest. — Ceterum de omni hoc curialium iudicio ac διαψηφίσει cf. Petit. Legg. Att. p. 209. sqq. Sed qui ab eo affertur Hesychii locus (in κναμοτρώξ), ἐν ταῖς διαψηφίσει κνάμοις ἐχρῶντο, is huc nihil pertinet.

Sed alia quoque διαψηφίσεως instituendae causa erat. Nimirum si quando lexiarchica alicujus curiae tabula perierat, in nova conficienda diligenter providebatur, ne qui inscriberentur, nisi ii, quorum civitas reliquorum curialium suffragio comprobata esset. Hujus quoque διαψηφίσεων generis Demosthenes mentionem facit in oratione adversus Eubulidem³³⁾, ex qua oratione omnis fere harum rerum notitia repetenda est.

Denique, ut a tribubus, ita a curiis quoque coronae aliique honores decerni poterant³⁴⁾. Atque de his quoque leges caverant, ne alibi quam in ipsis curiarum conventibus renuntiarentur; quamquam non semper eae leges religiose observari solebant. Superest enim Piracensium Psephisma, quo Callidamanti cuidam corona oleagina decernitur, in theatro renuntianda³⁵⁾.

33) Pag. 1306.

34) Demosth. adv. Eubulid. p. 1518. extr. 1519. Cf. de coron. p. 267. Aeschin. in Ctesiph. p. 434. Boeckh. I. p. 331.

35) Apud Chandler. Inscr. Gr. P. II. t. CVIII. p. 72. (laud. a Koehlero p. 26).

INDEX RERUM

ET

LOCUTIONUM PRAECIPUARUM,

QUAE QUIBUS LOCIS EXPLICATAE SINT,
EX CAPITUM INDICE NON PATET.

A.

- Ἄδεια* 334.
Ἄδικοι 336.
Aeschines expl. 250. 294. 296.
 et emend. 259.
Aglauri fana duo 352.
Ἄγορά 27. *Ἄγ. ἀρχαία* 52.
Ἀγοράζειν et *ἀγορεύειν* diff.
 ab *ἐκκλησιάζειν* 28.
Ἄγραφα ἀδικήματα 182. sqq.
Αἰτίας actio privata 173.
Ἀττή, Atticae pars 343.
Alcibiades profanatorum my-
steriorum reus 190. 220.
 ejus aetas 105.
Ἀναβαίνειν εἰς τὸ πλῆθος 106.
Ἀναρχοὶ ἡμέραι 325.
Ἀναψηφίζειν, ἀναψηφίζεσθαι
 129.
Andocides expl. et emend.
 151. 152.
Ἀνδροκλήσιον 180. 284.
Antiphon proditiōnis reus 191.
 sq. Seltum de Antiphonte
 203.
Ἀντιγραφεὺς 287. τῆς βουλῆς
 et τῆς διοικήσεως 318.
Ἀπαγωγή 179.
Ἀποχειροτονεῖν 124.
Ἀποχειροτονία 239.
Ἀποδοκιμασθῆναι 329.
Ἀποφάνειν et *ἀπόφασις* de
Areopago 224.
Ἀποφράδες ἡμέραι 50.

- Ἀπογραφή* et *ἀπογράφεω* pro
μηνῶσι et *μηνῶν* 222.
Ἀπογράφεσθαι, scripto ali-
 quid petere 117.
Ἀποψηφίζεσθαι 124. 239. 385.
Ἀποστοσίον actio et poena
 188.
Architheori 374.
Ἀρχαιρεσίον 322.
Ἀρχαιρεσιάζειν 327.
Ἀρχῆς definitio 307.
Archontes magistratuum quo-
rundam creationem admi-
nistrant 326. eorum mune-
 ra in comitiis 141. pote-
 stas a Solone imminuta XIII.
 eponymi plures uno anno
 143 sq. nomina Psephisma-
 tis praescripta 134. 137.
Areopagus inquisitiones insti-
tuit 171. 223. de impietate
 et pravis religionibus judi-
 cat 300.
Aristophanes expl. 114. et
 emend. 162. sq.
Ἀρόρηγορία 374.
Ἀσθείας actiones variae 301.
Ἀσφατίας actio et poena
 188.
Ἄτιλεια 355.
Ἄτιμοι comitiis et suggestu
 prohibiti 72. III. quomodo
 in integrum restitui potue-
 rint 275.

Autóchthonones Vulcani et Tel-
luris filii 349.

B.

Βασιλῆως νόμοι et βασιλικοί
νόμοι 304.

Βήμα, suggestus in Pnyce 55.

Βαλλέουσας actio et poena 186.

Βοῶναι 317.

C. X.

Caedis γραφή et εἰσαγγελία 186.

Calumniae actiones variae 156.
252.

Cannoni Psephisma 208. sq.

Χειροτονεῖν et ψηφίζεσθαι 122.

Choragi 369. 374.

Civitas peregrinis quomodo
data 337. sqq.

Civium jura 70.

Classes a Solone descriptae X.

Clisthenis instituta XV. 246.
365.

Colacretae 296.

Comitia matulino tempore
147. nonnunquam duobus
continuis diebus. ib. Comi-
tiorum σημεῖον 149. 155.

Coronae a populo decretae
355. a tribubus 375. a cu-
riis 384.

Curiae 341. 366.

D.

Δουλίας actio et poena 183.

Debitoribus aerarii quomodo
debiti remissio peti potue-
rit 275.

Δεκασιός 328.

Demarchi 376. 364.

Δημηγορεῖν XXIV.

Δημιουργοί IV. 360.

Δῆμοι 363. sq.

Δημοποίητοι 72. 81.

Δῆμος pro ecclesia

Demosthenes emend. et expl.
269. 273. ejus aetas 75. ejus
lex trierarchica 291. cf. 278.
ejus damnatio 266.

Deorum peregrinorum cultus
299.

Διαγραφεῖς 291.

Διακρίαι 345.

Διαψηφίσεις curiarum 381 sqq.

Διοσημίαι 143.

Δοκιμασία epheborum 75. 379.
oratorum omniumque qui
rempubl. capessunt 110. ma-
gistratum 241. 325. 329.

Δωροξενίας γραφή 381.

Draconis leges VIII.

E. II.

Ἐπίσεις, provocationes ad po-
pulum nullae ap. Athen. 238.

Ἐφηγεῖσθαι, ἐφήγησις 179.

Ἐπιτήρια 306.

Ἐισφορά 290. 577.

Ἐκατοστή 287.

Ἐκφυλλοφορία 230.

Ἐκκλησία, de comitorum lo-
co 28.

Ἐκκλησιάζειν 28.

Ἐκλογεῖς 290.

Ἐκτημόριοι 362.

Ἐνδείξεις 112. 120. 175. 289.
quomodo differat ab ἐπαγ-
γελία 241.

Ἐορταὶ πατέριοι et ἐπίθετοι
302.

Ἐπάγειν ψῆφον 121.

Ἐπαγγελία 112. 240.

Ἐπέρεσθαι, ἐρωτᾶν γνώμην
121.

Ephori quinque post pugnam
ad Aegos Ilumen XXI.

Ἐπιχειροτονεῖν, ἐπιχειροτονί-
αν δίδοναι 121.

Ἐπιχειροτονία de magistratu-
bus 251. 350. de legibus
251.

Ἐπιδόσεις 292.

Ἐπιγαμία exteris civitatibus
data 356.

Ἐπιγράφειν Νομοθέτας 259.

Ἐπιγραφεῖς 291.

Ἐπιμέλεια, curatio, differt
ab ἀρχῇ, magistratu 307. sq.

Ἐπιμεληταὶ τῶν νεωρίων 318.
τῶν μυστηρίων 321. τῶν φν-
λῶν 369.

Ἐπιψηφίζειν, ἐπιψηφίζεσθαι
120. 121.

Epistatae nomen Psephisma-
tis praescriptum 129. 156.
145.

Ἐπωβελία 178.

Ἐστιάτορες 374.
 Ἐταιρήσεως γραφή ap. The-
 miothetas 243.
 Eupatridae IV. 360.
 Ἐυθύνη 179. legatorum 196.
 Ἐξεκκλησιάζειν 57.
 Ἐξασταί τῶν ξένων 322.
 Ἐξόμνησθαι ἀρχήν, χειροτο-
 νίαν 329.

F. Φ.

Φάσις 175. 177. 192.
 Feriae in comitiis decretae
 302.
 Fumus publicum 307.
 Φυλακῆρια 351.
 Φύλαρχοι 315.
 Φυλοβασίλεις 368.

G. Γ.

Γεωμόροι IV. 360.
 Γνώμη βουλῆς, βουλῆς καὶ δή-
 μων, β. καὶ στρατηγῶν,
 πολεμάρχου 100. sq.
 Γνώμην ἐπέρεσθαι, ἐρωτᾶν
 121. γνώμας προτιθέναι 104.
 Γραφή 179. sqq. γρ. παρανό-
 μων de Psephismatis 160.
 sqq. de legibus 272. sqq.
 Γραμματεῖς varii 319.
 Gymnasiarchi 374.

H.

Harpalea causa 224.
 Hereditates in comitiis renun-
 tiatae 287.
 Heroes ap. Homerum III.
 Hieroclis iudicium 222.
 Hieromneinones 283.

I.

Ἰδιῶται 109. 110.
 Ἰερά καὶ ὄσια 297.
 Ἰερομηνία 49.
 Imperatores de rebus suis ad
 populum referunt 282. cf.
 Στρατηγοί.
 Induciae communium festo-
 rum causa 237.
 Ion et Iones in Attica 351.
 sqq.
 Iphicratis lex de coenaculi et
 foribus 289.
 Isaens emend. 292.
 Ἰσοτελεῖς 81. F.

Indiciorum extraordinario-
 rum ratio 180.
 Indiciorum σημεῖον 153.
 Indicum mercus XVIII.

K.

Κακηγορίας actio 175. 174.
 Καταχειροτονεῖν et καταψη-
 φίζεσθαι 124.
 Καταχειροτονία 239.
 Κατάληψία et κατάλησις 29.
 Κατάλειψιν τὸν δῆμον, crimen
 majestatis 189. capitale 190.
 ejus criminis γραφή et εἰσ-
 αγγελία 186.
 Κλήσις 162.

L.

Legati a populo creati 282.
 legationem populo renun-
 tiant ib. legati exterarum
 civitatum ad Senatun po-
 pulumque producti 283. ho-
 nores iis habiti populi jus-
 su ib.
 Leges, νόμοι et Psephismata
 differunt 248.
 Legum censura duplex 260.
 legum recognitiones extra-
 ordinariae 269.
 Leocratis causa exponitur 192.
 sqq.
 Leptinea causa quomodo acta
 280.
 Lex nova non obrogat anti-
 quae 276.
 Lexiarchi sex 62. 64. 82. F.
 Ἀρχιμαχίων γραμματεῖον un-
 de dictum 379. quando et
 quomodo cives inscripti 75.
 379.
 Logistae 293.
 Lustrationes gr. G.
 Lycurgus operum publicorum
 curator 318.
 Lysiae orat. pro invalido 197.
 in Dardanarios et in The-
 omnestium 198. in Agorat.
 expl. 220. in Euandr. expl.
 325.

M.

Magistratus accusari non po-
 terant nisi cum populi ve-

- nia 229. magistr. creandorum ratio varie immutata 310. sq.
 Matrimonia vetita inter cives et peregrinos quomodo punita 187.
 Merces variae 296.
 Μητρόφιον, aedes matris Deorum 129. 319.
 Militaria negotia in comitiis tractata 282.
 Miltiades prodicionis accusatus ap. populum 194.
 Μισθοί, μισθώματα, μισθώσεις 287.
 Mulctae remitti non possunt nisi a populo 288.

N.

- Naucrariae XII. 564.
 Νεώρια et νεώσοικοι 317.
 Nomophylaces 119.
 Νόμος et ψήφισμα differunt 248.
 Nomothetae quomodo creati 251. 257. eorum conventus instar ecclesiae 258. Nomothetae extraordinarii 270. sq.
 Nummorum pretium immutatum populi jussu.

O.

- Opera publica populi jussu exstructa 294. operum publicorum curatores 317.
 Oratores ad laudandos in funere publico cives defunctos a Senatu aut a populo creati 307.
 Ostracismi similia instituta apud alias gentes 248.
 Όσιος quid significet 298.

P. η.

- Παράλια s. Πάραλος 344.
 Παράπροσβείας γραφή et εισαγγελία 195. 196.
 Parasiti 378.
 Παρίεναι, οί παριόντες 106. 107.
 Πάροδον ποιείσθαι 106.
 Πεδίον, Atticae pars 342.
 Pericles operum publicorum curator 318.

- Περίδειπνον 307.
 Περίπολια, περίπολοι 331.
 Περίστια, περιστίαρχος 91. G.
 Philocrates ab Hyperide accusatus 195.
 Phormisii lex XXIII.
 Phryniachi caedes 225.
 Pisistrati dominatio XIV.
 Phyx 52. 54. sq.
 Praemia et honores a populo in comitiis decreta 334. sqq.
 Precationes in comitiis 92. G. in Senatu 306.
 Privilegia quomodo rogari potuerint 273. sq.
 Προβάλλεσθαι, προβολή, de candidatis 328.
 Προβουλεύειν, προβούλευμα 96. G.
 Προχειροτονεῖν, προχειροτομία 99.
 Prodicionis γραφή et εισαγγελία 186.
 Προεδρεύοντα φυλή 88. G.
 Προεδρίας honor a populo datus 356.
 Proedrorum duo genera 83. F. contribulium officia in comit. 89. F. sq. non contribulium 86. G. Proedri ap. Nomothetas 258.
 Proedrus pro Epistata 96. 120.
 Προγράψειν ἐκκλησίαν 58.
 Programma 58. 59.
 Πρόοδον ποιείσθαι 106.
 Πρόσπεμπα 58.
 Προσιέναι τῷ δήμῳ, πρόσοδον ποιείσθαι 106.
 Προσκαλείσθαι, πρόσκλησις 162. 164.
 Πρόσοδον γράψασθαι v. ἀπογράψασθαι 117.
 Προτιθέναι ἐκκλησίαν, λόγον, γνώμας, λέγειν 104.
 Provocationes ad populum nullae ap. Athenienses 238.
 Προξενία a populo data 336.
 Prytanes XVI. 83. G. eorum sedes in comitiis 89. G. Prytanes Naucrarorum XII.
 Prytania 35. sqq. Prytaniarum diagramma 48.
 Psephismata quomodo in comitiis proposita 117sq. Pse-

phismatum formulae 151
 sqq. cf. 100 sqq. Psephismatum et legum differentia 248. 249.
 Πηλίξεσθαι et χσιροτονεῖν 123.
 Πῆφον δίδοναι v. ἀποδίδοναι 122.
 Ψευδεγγραφῆς actio et poena 187.
 Publica delicta quae sint 172. publicorum delictorum actiones 175.
 Pythoclis rogatio de plumbi monopolio 289.

Q.

Quadringentorum Senatus XXI. tollit γραφὰς παρανόμων 170.
 Quaestores vid. Ταμίαι.

R.

Religiones novae et peregrinae in comitiis adscitae 299.
 Ῥήτορες, δημίγοροι, δημαγωγοί opponuntur ιδιώται 110. distinguuntur a συνηγόροις 109.

S.

Sacerdotum tribus 555. sqq. Sacerdotum officia a populo definita 304. Sacerdotia sorte data 378. gentium peculiariora 365.
 Sacra a Prytanibus facta et populo renuntiata 306. Jovi Sospitatori extremo anni die 305.
 Scribae varii 318. Scribae nomen in Psephismatis 154.
 Scythae, servi publici 90. G. Σημεῖον Senatus, comitorium, judiciorum 153.
 Senatores in Nomothetarum consilio 258. in curiarum διαψηφίσειν 381. 382.
 Senatus munera 95. G. Senatus a populo κίριος factus 156. Selta annua 157. Senatus quomodo a Solone ordinatus XI. quomodo a Clisthene XVI.

Σίτησις ἐν Πρωτανείῳ 555.
 Σικίνναι 317.
 Σωφρονισταί 521.
 Solonis leges IX. earum prisca forma varie immutata 267.
 Σπονδαὶ μυστηριωτίδες 257.
 Σπονδαρχαί 326. σπονδαρχίαν 527.
 Στρατηγοί: eorum munera 315. sq.
 Supplicationes a populo decretae 302.
 Sycophantia vid. Calumnia. Σῦλα, σῦλαι 284.
 Συλλογίαι 317.
 Σύμβολα, pacta conventa 284.
 Symmoriae 291.
 Σύνδικοι aut συνηγόροι legum 253. patroni causarum 321.
 Syndici fiscales 316.
 Συνηγόροι patroni causarum publicarum 108. 210. fiscales 108.

T.

Ταμίαι varii 315 sq. tribunum 573. curiarum 378.)
 Taxiarchi 315.
 Τέλη, tributa 286.
 Theatra 56. 57.
 Theocrines 231. 371. sqq.
 Theomnestus per εἰσαγγελίαν delatus 198.
 Theophemus per εἰσαγγ. delat. 196 sq.
 Theorica 296.
 Thesmothetae legum recognitionem agunt 259 sqq.
 Timagoras παραπροσειβείας accusatus et damnatus 195. 196.
 Timarchus ab Aeschine accusatus 241. a Pamphilo 250.
 Timocratis lex de εἰσαγγελίᾳ 201.
 Tisameni lex de Nomothetis 271.
 Tribunal antistites et curatores 368 sqq.
 Tributa sociorum 285.

U.

Undeclinari, εἰς ἑίδωα
327.

T.

Ἰσθμῶς actio publica 173.
174. etiam de servorum in-
juriis 256.

Ἰπεράκριοι 545.

Ἰλησοσία distingu. ab ἐπι-
μελείᾳ 307 sqq.

Ἰπόμενοι, ἱπομοσία 159.
344.

X.

Ξενίας γραφή 381. et εἰσαγ-
γελία 186. in comitiis de-
munitiata 242.

Xenophon emend. 207. expl.
304.

Z.

Ζητηταί 171. 221. 316.

Ζεὺς πατήρ 350.

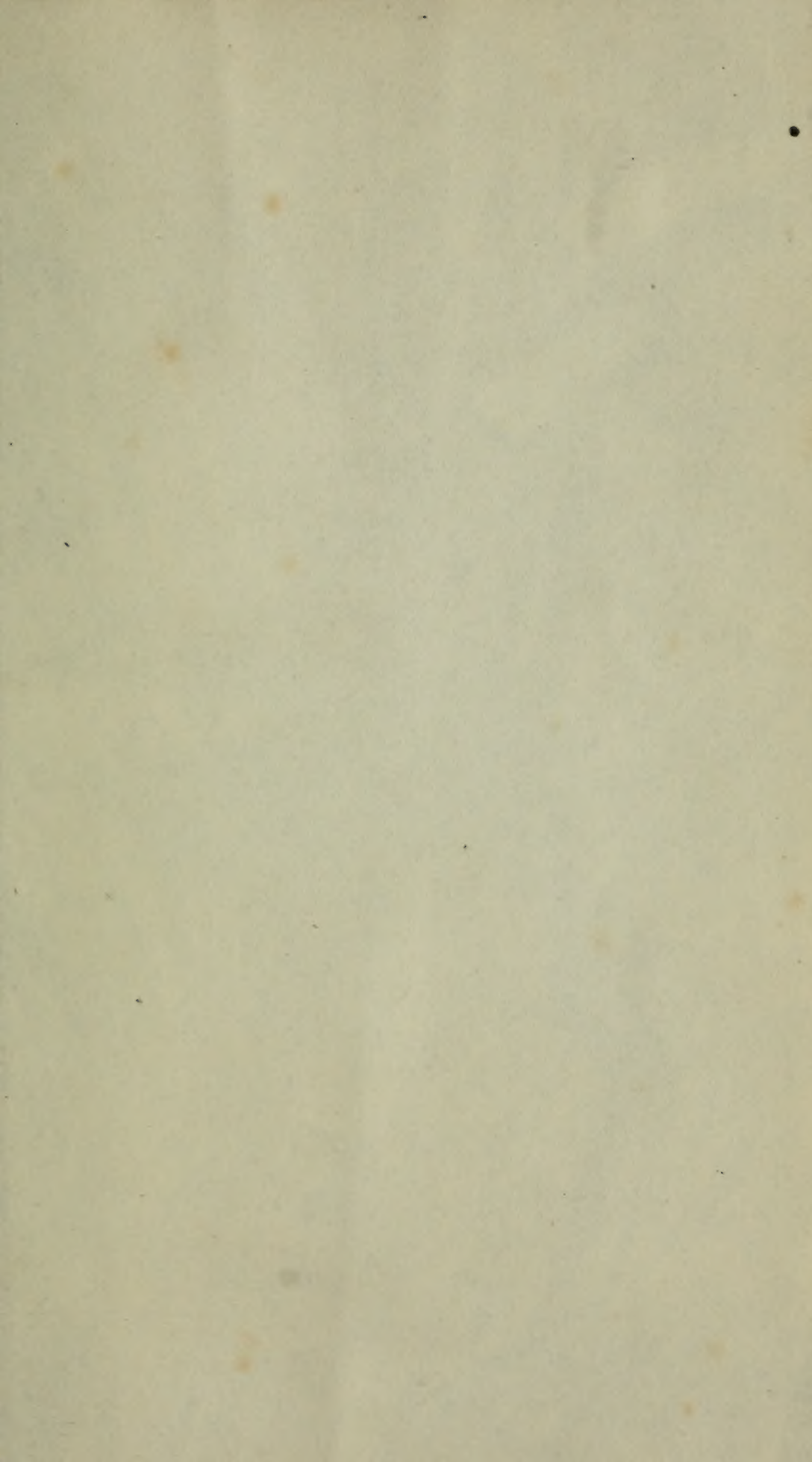
Addenda et Corrigenda.

Pag. XVI. lin. 20. leg. Senatam. XVIII., 14. Collyttensis. Ali-
bi quoque in hujus nominis scriptura peccatum est. Sed
de veris formis *Κολλυτός* et *Κολλυτσίς* vid. Spon. in Gronov.
Thesaur. IV. p. 753. Scribendum igitur: Collytensis, non
Colyttensis, multo minus Collyttensis, quae forma typothe-
tae debetur. Sed de Ecclesiastici auctore vid. quae lib. I.
cap. 5. accuratius disputata sunt. -- Pag. 32, 27 pro 6 leg.
2. 62, 22. Ceterum. 81 F, 4. sive. 85 F, 11. ante *Ulpiani*
exciderunt verba: *Libanii aut* 85 F, 20. *Πρωτανίων*. Rectius
scribitur *Πρωτάνεων*; sed in talibus secutus sum editiones,
ex quibus quaeque loca exscripsi, nimia fortassis religione.

Pag. 81 G, 21. Pro *Ξυπεταίων* scrib. *Ξυπετσών* aut *Ξυπε-
ταιών*, et lin. seq. Xypeteones aut Xypetaeones. Vid. Meurs.
de popp. Att. in Gron. Thes. IV. 762. — Pag. 100, 5. Del.
dicendo. 102, 8. quia. 128, 7. *diribitorum* pro *divibitorum*. 154,
not. 20, 2 a fin. *Perithoedas*. 136, not. lin. 2. *Οἰνοαῖος*. 157.
n. 29, 6. post *liberatae* inser. *urbes*, et l. 8. scrib. CIX. —
155, 5. *talem* pro *tamen*. 160, 3. *ἰπομοσίαν* et l. 4. *ὑπομόσα-
σθαι*. 164, n. 12 extr. Scrib. comma post *κρίθῆναι*. 169, 14.
magis magisque. 172, 3. post *erat* add. *arbitrium*. 175, 3 a fin.
del. *statu* et pro *civi* scrib. *cive*. 182, 11. ad quos. 189, 6. vi-
deatur. 196, n. 81, 4 pro *παραινόμεον* scrib. *παραπροβείας* 199,
13 a fin. utrique 208, n. 111, 6. *κλειψίδραν*. 225, 10. condem-
natus est. 250, n. 7, 10. scrib. *ὁ συμβουλείω*. 255, n. 14. Ver-
ba: *κατέγνωτε*, id quoque collocanda sunt lin. seq. post *συνκο-
φαντίας*. 254, n. 13, 2. Del. colon post *ἐκτιθέντω*. 255, 5.
damnas. 256, 2. publice. 275, n. 51, 5. *τριτολογίαν*, 277, 8.
Tanta cum. 280, 1. annui 287, 10. post *Romanos* insere *quae*.
295, 8. post *conjunctam* ins. *habuissent*, et lin. seq. ante
rationem ins. *tempore*. 300, n. 10, 3 a fin. *sed* pro *vel*. 305,
7. putandae. 306 extr. add. p. 400. — 311. extr. add. VIII. 97.
312, 4. apud eum. 315, 13. atque opes. 322, 6. Del. comma
post *majorem*. 350, n. 84, 5. *ἀποστράτηγον*. 355, 21. vacationem.

559, 14. ἔρεισθ'. ib. miraremur. 554, 9 a fin. Ἀργαδεις sine accentu. 364, 10 a fin. quibus. 365, 19. discreta. 369, 3. nulla. 571, 14 a fin. Ταμίus. 376, 8. convocarent. ib. 9. proponerent. et l. 10. mitterent.

In accentibus saepenumero peccatum est, velut pag. 30, 17. οἱ pro οἶ, 81, 19. διατήται pro διατηται, 60. περιόντες pro περιόντες, 95, 11. δίδοχθαι pro δεδόχθαι, 291, διαγράμμα pro διάγραμμα, 295, 10. ἀποδιδοναι pro ἀποδιδόναι, 326 σπονδαρχαί pro σπονδάρχαι, 554 ἀδεια pro ἄδεια et ejusmodi plura. Etiam gravis et acutus saepe permutati sunt. Sed talia vitia, et si qua praeterea in interpunctionibus aliisque minutis orthographicis commissa sunt, caveri a me non potuerunt, qui amplius 60 milliarium spatio a typographo habito. Neque igitur mihi ea imputabunt aequi lectores.

14010

HGr

SS

Author Schömann, G. F.

Title De comitibus Atheniensium

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Do not
remove
the card
from this
Pocket.

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File."
Made by LIBRARY BUREAU

